

Міністерство внутрішніх справ
Донецький державний університет внутрішніх справ

**Центральноукраїнський вісник
права та публічного управління**

**Central Ukrainian Journal of Law
and Public Management**

Випуск 2 (14)

Issue 2 (14)

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Головний редактор:

Вітвіцький Сергій Сергійович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Заступник головного редактора:

Кузьменко Сергій Георгійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри економіки та публічного управління навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Відповідальний секретар:

Буга Ганна Сергіївна, доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу організації наукової діяльності, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Члени редакційної колегії:

Булгакова Олена Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та публічного управління навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Веселов Микола Юрійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту, Державний університет економіки і технологій, Україна

Антоніна Дякона, доктор економічних наук, професор, проректор з інновацій та розвитку, начальник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA, Рига, Латвія

Колеснік Тетяна Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Кононенко Тетяна Володимирівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін Інституту права та безпеки, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Липовська Наталія Анатоліївна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Макаренко Олександр Юрійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту, Донецький державний університет внутрішніх справ, Україна

Мінченко Дар'я Анатоліївна, кандидат юридичних наук, магістр Лондонського університету Queen Mary, адвокат, начальник відділу міжнародних зв'язків, доцент кафедри цивільного права, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Пилипенко Дмитро Олексійович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту, Державний університет економіки і технологій, Україна

Хожило Ірина Іванівна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Донецького державного університету внутрішніх справ
Протокол №13 від 27.05.2026

Журнал засновано у 2022 році. Науковий журнал «Центральноукраїнський вісник права та публічного управління» зареєстровано в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення (Рішення № 1415 від 16.11.2023 р. Ідентифікатор медіа R 30-1958).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Донецький державний університет внутрішніх справ (вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25015, info@dnuvs.ukr.education, тел. (097) 9070107).

Мова видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: cuj.dnuvs.ukr.education

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 27 квітня 2023 року № 491 (додаток 3) науковий журнал «Центральноукраїнський вісник права та публічного управління» включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей D4 Публічне управління та адміністрування, D8 Право. Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

Богучарова Олена Іванівна ОБҐРУНТОВАНИЙ РИЗИК ЯК ПРАВОВИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИКЛИК: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПЕРСПЕКТИВИ.....	7
Буга Ганна Сергіївна, Буга Володимир Васильович ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	18
Вітвіцький Сергій Сергійович СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.....	27
Волобуєва Олена Олексіївна ОСОБА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬНИКА У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ.....	34
Врадій Руслан Олексійович АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ.....	40
Габорець Ольга Андріївна, Лунгол Ольга Миколаївна, Волобоєв Артур Олегович СТРАТЕГІЧНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	47
Honcharuk Vladyslav Leonidovych DIGITALIZATION OF MANAGEMENT IN THE SPHERE OF STATE SECURITY: DATA, CYBERPROTECTION OF PERSONAL INFORMATION IN PUBLIC ORDER PROTECTION PRACTICES.....	55
Готін Олександр Миколайович СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ОРЗ ТА НСРД ПІД ЧАС ФІКСАЦІЇ ФАКТІВ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	63
Груздь Олександр Іванович, Ягольник Олег Михайлович ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ КІБЕРЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ.....	71
Гуржій Анна Валеріївна ГЕНЕЗИС ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР.....	78
Данилюк Сергій Вікторович КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДИЧНОГО ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 140 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	88
Євтушенко Ольга Вікторівна ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ АДВОКАТА.....	96
Кадала Віталій Віталійович, Гузенко Олена Павлівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАЛИМ І СЕРЕДНІМ БІЗНЕСОМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	110

Ковальова Ольга Вікторівна ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	117
Komisarchuk Ruslan Vasylovych CONSTRUCTIVIST FOUNDATIONS OF CRIME CONTROL TECHNOLOGIES.....	125
Котенок Тетяна Володимирівна ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ В ЗАПОБІГАННІ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДИТИНИ.....	132
Куракін Олександр Миколайович, Расулов Теймур Бахтіярович ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	140
Мердова Ольга Миколаївна, Головков Олександр Миколайович, Умрихіна Ірина Олександрівна НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАКОННОСТІ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ.....	146
Одинцова Олена Володимирівна ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (НЕПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ) У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ.....	154
Пилипенко Дмитро Олексійович, Пилипенко Євгенія Олексіївна ВИЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА КРИТЕРІЄМ СОЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ.....	160
Тимошко Павло Володимирович ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	167
Тишлек Микола Миколайович, Кіблик Дар'я Володимирівна, Чепеляк Віталій Степанович ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЧАСТИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНФІСКОВАНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	173
Туренко Олег Станіславович, Ріжняк Ренат Ярославович ПОЛІМОРФІЧНІСТЬ СУВЕРЕНІТЕТУ – ПОШУКИ ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ (ДОБА РАННЬОГО МОДЕРНУ).....	182
Цвігун Юлія Анатоліївна, Бахновська Ірина Петрівна ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В ПРАКТИЦІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ТРУДОВИХ СПОРАХ....	190
Шульга Андрій Олександрович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ОБШУКУ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ: ПРАВОВИЙ ТА ТАКТИЧНИЙ ВИМІРИ.....	197

CONTENTS

Bohucharova O. I.
 JUSTIFIED RISK AS A LEGAL, PSYCHOLOGICAL, AND PUBLIC
 ADMINISTRATION CHALLENGE: A THEORETICAL AND PRACTICAL PERSPECTIVE.....7

Buha H. S., Buha V. V.
 CONCEPT AND TYPES OF CONFLICT OF INTEREST IN THE LEGISLATION
 OF UKRAINE ON THE PREVENTION OF CORRUPTION.....18

Vitvitskyi S. S.
 THE STATE OF RESEARCH ON THE ISSUES OF LIABILITY FOR CRIMINAL
 OFFENSES AGAINST PROPERTY.....27

Volobueva O. O.
 PECULIARITY OF A SEX OFFENDER IN THE CRIMINAL STRUCTURE
 CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST SEXUAL FREEDOM
 AND SEXUAL INTEGRITY OF INDIVIDUALS.....34

Vradiy R. O.
 ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES
 IN THE FIELD OF IMPLEMENTATION OF STATE POLICY ON ROAD SAFETY:
 TOPICAL ISSUES OF DETERMINATION.....40

Haborets O. A., Lunhol O. M., Voloboiev A. O.
 STRATEGIC CRIME ANALYSIS AS AN INSTRUMENT FOR CRIME PREDICTION
 AND PREVENTION.....47

Honcharuk V. L.
 DIGITALIZATION OF MANAGEMENT IN THE SPHERE OF STATE SECURITY:
 DATA, CYBERPROTECTION OF PERSONAL INFORMATION
 IN PUBLIC ORDER PROTECTION PRACTICES.....55

Hotin O. M.
 JUDICIAL OVERSIGHT IN THE CONDUCT OF PRE-TRIAL INVESTIGATIONS
 AND SPECIAL INVESTIGATIONS DURING THE GATHERING OF EVIDENCE
 IN CORRUPTION-RELATED CRIMINAL OFFENSES.....63

Hruzd O. I., Yagolnik O. M.
 INNOVATIVE METHODS OF IDENTIFICATION AND DOCUMENTATION
 OF ORGANIZED CYBERCRIMINAL GROUPS’ ACTIVITIES.....71

Gurzhii A. V.
 GENESIS AND TRANSFORMATION OF THE SCIENTIFIC PARADIGM
 OF LEGAL GUARANTEES IN UKRAINE: AN INTERDISCIPLINARY DIMENSION.....78

Danyliuk S. V.
 FORENSIC CHARACTERISTICS OF A MEDICAL AND PHARMACEUTICAL WORKER
 IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES PROVIDED FOR BY ARTICLE 140
 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE.....88

Yevtushenko O. V.
 LEGAL GUARANTEES FOR PRESERVING ATTORNEY PRIVACY DURING A SEARCH
 OF A LAWYER’S HOME OR OTHER PROPERTY.....96

Kadala V. V., Guzenko O. P.
 CURRENT ISSUES OF PUBLIC MANAGEMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED
 BUSINESSES IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY.....110

Kovalova O. V. ORGANIZATION AND FEATURES OF INFORMATION SUPPORT OF PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW AND IN THE POST-WAR PERIOD: FORENSIC APPROACH.....	117
Komisarchuk R. V. CONSTRUCTIVIST FOUNDATIONS OF CRIME CONTROL TECHNOLOGIES.....	125
Kotenok T. V. VICTIMOLOGICAL FORECASTING IN PREVENTING VIOLENT CRIMES AGAINST THE SEXUAL FREEDOM AND SEXUAL INVIOABILITY OF A CHILD.....	132
Kurakin O. M., Rasulov T. B. THEORETICAL PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS OF UKRAINE.....	140
Merdova O. M., Holovkov O. M., Umrykhina I. O. REGULATORY AND LEGAL PRINCIPLES OF THE LEGALITY OF THE ACTIONS OF POLICE OFFICERS AND TERRITORIAL CENTERS FOR ASSISTANCE AND SOCIAL SUPPORT DURING MOBILIZATION MEASURES.....	146
Odyntsova O. V. PLEA OF GUILT IN THE DISCHARGE FROM CRIMINAL LIABILITY AND DISCHARGE IN CONNECTION WITH RECONCILIATION OF THE OFFENDER AND THE VICTIM.....	154
Pylypenko D. O., Pylypenko Ye. O. DETERMINATION OF QUALIFIED CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENSES BY THE CRITERION OF THE VICTIM'S SOCIAL CONNECTION.....	160
Tymoshko P.V. CONCEPT, CONTENT, AND CONDITIONS FOR CONDUCTING A SPECIAL INVESTIGATIVE EXPERIMENT.....	167
Tyshlek M. M., Kiblik D. V., Chepeliak V. S. ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS REGARDING THE SALE OF CONFISCATED WEAPONS IN UKRAINE: ISSUES IN LEGAL REGULATION AND PRACTICAL IMPLEMENTATION.....	173
Turenko O. S., Rizhniak R. Ya. THE POLYMORPHY OF SOVEREIGNTY – A SEARCH FOR THE HISTORICAL AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF CONSTITUTIONALISM (THE EARLY MODERN ERA).....	182
Tsvihun Yu. A., Bakhnovska I. P. THE RULE OF LAW: CONTEMPORARY APPROACHES TO ITS UNDERSTANDING AND IMPLEMENTATION IN UKRAINE IN THE PRACTICE OF ENFORCING JUDGMENTS IN LABOUR DISPUTES.....	190
Shulha A. O. ENSURING THE SAFETY OF SEARCH PARTICIPANTS IN CONDITIONS OF INCREASED DANGER: LEGAL AND TACTICAL DIMENSIONS.....	197

УДК 159.343

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-1>**Богучарова Олена Іванівна**

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5617-9175

ОБҐРУНТОВАНИЙ РИЗИК ЯК ПРАВОВИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИКЛИК: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена проблемі виправданого ризику (ст. 42 Кримінального кодексу України) як актуальної правової, соціально-психологічної та управлінської міждисциплінарної теоретико-прикладної проблеми. Проведено розмежування між «виправданим ризиком» – «крайньою необхідністю» – «необхідною обороною» в умовах воєнного стану. Запропоновано концепцію «публічно задокументованого ризику», побудовану на підставі інтеграції положень кримінально-правового інституту обґрунтованого ризику (ст. 42 КК України), висновків з практики правового доказування випадків, що виключають кримінальну протиправність діяння посадових осіб, та психології прийняття ризикових рішень. Як приклади ризику, оцінено дії держслужбовців військово-цивільних адміністрацій та поліцейських підрозділу «Білий янгол» (евакуація тощо). Вказано на обставини, що обтяжують відмову у знятті питання про кримінальну відповідальність суб'єктів ризику, особливо у разі людських жертв, суспільно небезпечних наслідків, істотної шкоди. Зазначено про необхідність ширшого використання судом у вирішенні питання про кримінальну відповідальність за рішення та дії суб'єктів ризику, пов'язану з ризиком, експертні знання та ну методологію психологічної оцінки ризику. Запропоновані теоретичні підходи та практичні алгоритми дозволяють мінімізувати кримінально-правові ризики для посадових осіб, поліцейських і одночас забезпечити захист життя цивільного населення.

Зроблено висновок, що фахівці у сфері публічного управління та адміністрування, законодавці, судді, судові психологи-експерти мають сприяти: посиленню доктринальної бази для категорії «виправданий ризик» в умовах війни та застосуванню методології судово-психологічної експертизи ризику; правовому визнанню реальності психологічних механізмів прийняття рішень в критичних ситуаціях з трагічними наслідками, особливо у разі масових людських жертв; більш чіткої регламентації правової кваліфікації у перевищенні повноважень щодо діянь, які піддані перевірці з боку суду.

Ключові слова: війна, держслужбовці, механізми прийняття рішень, обґрунтований (правомірний) ризик, психологія управління, судово-психологічна експертиза, суб'єкт ризику, судова психологія, суспільно небезпечні наслідки.

Bohucharova O. I. Justified risk as a legal, psychological, and public administration challenge: a theoretical and practical perspective

This article examines justified risk (Article 42 of the Criminal Code of Ukraine) as a pressing interdisciplinary issue at the intersection of law, socio-psychological analysis, and public administration. The study delineates the boundaries between justified risk, the state of necessity, and necessary defense under conditions of martial law. The paper introduces the concept of “publicly documented risk,” developed through the integration of the criminal law doctrine of justified risk, insights derived from evidentiary practice in cases excluding criminal unlawfulness of officials' actions, and contemporary approaches to the psychology of decision-making under risk. The actions of civil servants within military-civil administrations and police officers of the “White Angel” unit (including evacuation operations) are examined as illustrative cases of risk-based decision-making. Particular attention is paid to factors complicating exemption from criminal liability for decision-makers operating under risk, especially in situations involving loss of life, significant harm, or serious public consequences. The study argues for a broader use of expert knowledge and methodological tools of psychological risk assessment in judicial decision-making concerning criminal liability in risk-related cases. The proposed theoretical framework and practical algorithms aim to reduce

criminal law exposure for public officials and law enforcement personnel while ensuring the effective protection of civilian populations.

It is concluded that Scholars and practitioners in public administration, legislators, judges, and forensic psychology experts should contribute to strengthening the doctrinal foundations of justified risk in wartime conditions and to advancing the use of forensic psychological assessment methodologies. It is essential to ensure legal recognition of the role of psychological mechanisms in decision-making under extreme conditions, particularly in cases involving tragic outcomes and mass casualties. Greater clarity is also required in the legal qualification of actions potentially exceeding official authority when such actions are subject to judicial review.

Key words: *war, civil servants, decision-making mechanisms, justified (legitimate) risk, management psychology, forensic psychological examination, risk subject, forensic psychology, socially dangerous consequences.*

Вступ. Російсько-українська війна 2014–2021 рр., й особливо її повно-масштабна фаза з 2022 р., актуалізувала питання правомірності дій і управлінських рішень, які вчиняють або приймають посадові особи у надзвичайних, нештатних, кризових, бойових, оперативно загрозливих ситуаціях, у тому числі в умовах правового режиму воєнного стану. За цих ситуацій об’єктивно ймовірно заподіяння шкоди правоохоронюваним благам й інтересам звичайних людей, що з формальної точки зору здатне утворювати ознаки певного злочину. Для кваліфікації цього типу ситуацій, дій та рішень в українському кримінальному праві відповідно до статті 42 Кримінального кодексу України (КК України) існує інститут обґрунтованого ризику, а саме «Обґрунтований ризик як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння (ст. 42 КК України)...» [1]. Серед тих суб’єктів, хто здатний вчиняти такі діяння або приймати рішення – керівники військово-цивільних адміністрацій (ВЦА), військових і поліцейських підрозділів, посадові особи, держслужбовці та ін. За суттю всі вони є суб’єктами ризику, принаймні частково знаходяться в умовах браку часу, інформації та ресурсів. У міжнародному праві функціонують суміжні доктрини: стан необхідності (state of necessity), захист необхідністю (defence of necessity), військова необхідність (military necessity) та примус (duress) [2–4]. Зокрема, вони закріплені у Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (2001) [2] та Римському статуті Міжнародного кримінального суду (1998) [3]. Практика міжнародних судових інституцій підтверджує застосування цих підходів, зокрема у справах *Prosecutor v. Galić* (ICTY, 2003),

R v Perka (Supreme Court of Canada, 1984), *United States v. Bailey* (1980) [5–7].

Обґрунтований ризик у кримінальному праві визначається як свідоме вчинення дій, пов’язаних із можливістю заподіяння шкоди, з метою досягнення суспільно корисного результату, якщо ця мета не може бути досягнута безризиковим способом [1]. Зважаючи на дефініцію, варто підкреслити, що поведінка людини в умовах небезпеки, підпорядковується не лише правовим, а й складним психологічним механізмам. Той факт, що кримінально-правовий інститут обґрунтованого ризику, значущий для визначення кордонів кримінальної відповідальності у випадках перевищення повноважень, засновано на правовому, а також і психологічному понятті «ризик» доводить необхідність уваги до проблеми ризику з боку не тільки правників чи теоретиків з управління, а й теоретиків і практиків в галузі судової, правової, поведінкової, юридичної психології.

Матеріали та методи. Проблема визначення понять «ризик», а тим більше «ризикована поведінка», «суб’єкт ризику» в різних наукових підходах трактується по-різному, що створює труднощі у формуванні єдиної теоретичної платформи оцінки правомірності ризику. У науковій літературі ризик аналізується як: імовірність негативних наслідків; дія, пов’язана з можливими втратами; вибір між безпечнішим і потенційно більш ефективним, але небезпечним варіантом дій [8]. Якщо розглядати теоретичні підходи до осмислення поняття обґрунтованого (виправданого, правомірного) ризику, першою за впливовістю варто зазначити концепцію «контекстуально-обмеженої правомірності ризику» [9]. Цей підхід концептуалізує та пропонує розвинути розуміння обґрунтованого ризику у

воєнний час. Ризик тут виступає як контекстуально-обмежена форма правомірності, що визначається не лише формальними ознаками ст. 42 КК України, а й реальним оперативним середовищем. Останнє характеризується: інтенсивністю бойових дій; рівнем інформаційної невизначеності; доступністю альтернатив; психофізіологічним станом суб'єкта рішення. Правомірність ризику в такому підході набуває динамічного характеру й оцінюється не ізольовано, а в межах конкретної бойової, оперативної, управлінської ситуації [10–12].

Наступною є доктрина «конфлікту обов'язків» – етико-філософська теорія. Наголос на етичних аспектах присутній і в культурній легітиматії ризику [13]; калькулятивної раціональності» економетрики [14]; правовій концепції «конфлікту інтересів» [15]. Останнє поняття – це юридично визначений термін, що регулюється законом (корупція, адміністративні рішення). Якщо звернутися до аналізу реалій російсько-української війни, зокрема, евакуації з зони бойових дій у випадках відмови цивільних людей від відселення, то очевидним є конфлікт двох конституційно значущих цінностей: право особи на свободу пересування та автономію волі; обов'язок держави забезпечити захист життя. У зв'язку з чим дії ВЦА та поліції (поліцейські офіцери громади, спеціальні евакуаційні екіпажі поліції «Білий янгол») мають бачитися крізь призму ієрархії охоронюваних благ, де життя є пріоритетом над майновими, процедурними інтересами, але не автоматично нівелює автономію особи. Це дозволяє розмежувати: крайню необхідність як примусову евакуацію; обґрунтований ризик як організаційно-ризикові рішення (обмеження доступу, блокування території, реквізиція транспорту); ситуації, де примус є неприпустимим [16]. Такі підходи доводить й Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). ЄСПЛ багаторазово наголошував, що право на життя (ст. 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) має пріоритет над іншими цінностями, але при цьому захист життя не виключає обмежень інших свобод за умови їхньої обґрунтованості та пропорційності, що підтверджує застосування цього підходу, зокрема у справах, які він розглядає [17].

На противагу, психологічні концепції аналізують ризик як ситуативну характеристику діяльності, як особистісний механізм управління поведінкою в умовах небезпеки, раціональні та ірраціональні компоненти ризику, вплив евристик, когнітивних спотворень, емоційних станів, стресу [18]. Визначення ризику є центральним саме у психологічних концепціях так само, як і в новій науці ризикології. У воєнних умовах на поведінку суб'єкта ризику додатково впливають: дефіцит часу та інформації; хронічний стрес і бойове виснаження; «тунельне мислення» та евристики доступності й репрезентативності [19]; груповий тиск, «групомислення»; прискорений цикл ухвалення рішень. Апроксимуючи психологічний доробок ризику у документування злочинів у кримінальному провадженні, підкреслимо, що слідчим варто враховувати не лише наслідки, а й контекст та об'єктивні обмеження прийняття рішення; альтернативи, які видаються очевидними лише *ex post*; психофізіологічний стан суб'єкта ризику. У більшості психологічних моделей існують певні передбачувані тренди: наголос на раціональності вибору в нестандартних ситуаціях. Притому, з одного боку, не враховуються стійкі риси особистості, як-от імпульсивність, рівень здоров'я й самопочуття, останні іноді, навіть, більш значущі, ніж індивідуальний профіль, а з іншого, – налаштування на захисну поведінку як-от ймовірність досягнення результату без ризику, на противагу, ризику як тригеру нещасного випадку. Отже, у кризових умовах ініційований механізм обмеженої раціональності [20]: особа обирає не оптимальний, а прийнятний варіант рішення. Умови війни радикально підсилюють цей механізм, що зумовлює домінування задовільних, а не оптимальних управлінських рішень.

У кримінальному провадженні, як і в суді очевидні переваги методології судово-психологічної експертизи (СПЕ), яку використовують рідко, але яка дозволяє провести межу між розумним ризиком і необережністю. СПЕ надають висновок про: реальну мету; здатність усвідомлювати наслідки; передбачення альтернатив; вплив стресу на прийняття рішення суб'єктом ризику [21].

Щодо судової практики, то застосування ст. 42 КК України залишається обмеженим, однак у воєнний період її значення суттєво зростає. Особливо якщо йдеться про оцінку дій військових командирів, поліцейських, посадових осіб ВЦА під час евакуації, реквізиції майна, обмеження доступу до небезпечних територій, перевищення повноважень тощо. Ключовим в судових процесах є доведення того факту, що суб'єкт діяв на підставі розумного розрахунку, а не легковажно [22]. У судових процесах представляється доцільною застосування психолого-правової моделі «обмеженої передбачуваності» наслідків, в якій враховано: когнітивні спотворення цивільних (заперечення безпеки, «нормалізація ризику»); бойовий стрес у поліцейських, наслідки групомислення в рішеннях ВЦА. Психолого-правова модель «обмеженої передбачуваності» наслідків, аналогом якої є концепція так званих законних (легітимних) очікувань (*legitimate expectations*) [23] створює підстави для диференційованої правової оцінки діянь і рішень, розмежовує виправданий ризик і недбалість. Як наслідок, судді оперують не «ідеальною моделлю поведінки» суб'єктів ризику, а реалістично доступним варіантом поведінки в конкретний момент. Зауважимо, правовий аспект оцінки ризикових рішень полягає в тому, що у юриспруденції передбачуваність є частиною верховенства права, що означає: закони є зрозумілими, а їх застосування – послідовним.

Варто тут згадати вироки ЄСПЛ, які встановлювали: необхідність адекватного оцінювання ризику під час державних дій, що можуть становити загрозу життю людини; вимогу прозорості та обґрунтування державних рішень, що стосуються евакуації та обмеження пересування; оцінювання процесу оцінки ризику, а не лише результату. Ці стандарти формують міжнародно-правову базу для оцінки дій посадових осіб, зокрема в контексті евакуації цивільних. МГП (Женевські конвенції 1949 р. і додаткові протоколи) затверджує такі тези для посадових осіб: обов'язок захищати цивільне населення під час збройних конфліктів; заборона необґрунтованого ризику для цивільних, включно з ризиком життя та здоров'ю; вимога балансування між

військовою необхідністю та гуманністю. Тож у випадках евакуації цивільного населення дії посадових осіб мають відповідати не лише національному праву, а й критеріям пропорційності, ділової необхідності, запобігання суперечностям із нормами МГП [5].

Будь-яка діяльність у воєнний час передбачає управлінський вимір ризику й відповідно ризик-менеджмент, а отже, вибір суб'єкта між кількома небезпечними альтернативами. Оскільки рішення ВЦА, військових і поліцейських нерідко мають колективний характер і приймаються під тиском відповідальності за значну кількість людей [24], тому управління ризиками – це способи зменшення ймовірності настання негативних подій і (або) наслідків від них за допомогою заходів, які вимагають розумних витрат У підсумку в теорії управління ризик повністю не мінімізується, а має оптимізуватися.

Концепція «публічно задокументованого ризику» запропонована свого часу У. Беком – автором концепції «суспільства ризику» [25]. У воєнних умовах правомірність ризику має бути пов'язана з належним документуванням рішень. Запропоновано розглядати документування як окремий елемент правомірності: фіксація попередження цивільних; відеозапис відмови; письмове підтвердження ризиків; рапорт із зазначенням обставин. Це формує презумпцію добросовісності дій посадових осіб [10]. Дана концепція була апроксимована нами з урахуванням кримінально-правового інституту обґрунтованого ризику (ст. 42 КК України), практик правового доказування фактів та психології прийняття ризикових рішень з їх подальшою інтеграцією в цілісну модель публічно задокументованого ризику. Отже, зважаючи на розмаїття вищезазначених концептуальних підходів, які на сьогодні становлять внесок у наукову новизну в оцінці інституту обґрунтованого ризику в умовах війни, потрібно визнати наявність декількох різних соціальних, правових, психологічних, безпекових контекстів аналізу дій та рішень суб'єктів ризику.

Метою статті є формування теоретичного апарату аналізу інституту «виправданого ризику» як інтеграції кримінально-правового

інституту обґрунтованого (правомірного) ризику (ст. 42 КК України), практик правового доказування випадків, що виключають кримінальну протиправність діяння, та психології прийняття ризикових рішень суб'єктом ризику в різних контекстах, у тому числі в умовах правового режиму воєнного стану під час російсько-української війни.

Результати. Поняття (концепт) обґрунтованого (виправданого, правомірного) ризику за суттю є кримінально-правовим інститутом, що належить до обставин, які виключають злочинність діяння [1]. Загалом у період війни інститут обґрунтованого ризику, як доводять відповідні дослідження, виконує низку критично важливих функцій, що потребують як правової дефініції, так й психологічного осмислення і опрацювання: захищає осіб, які діють в інтересах держави та суспільства, від неправомірного кримінального переслідування; створює правову основу для прийняття швидких і небезпечних рішень у ситуаціях, де бездіяльність може завдати значно більшої шкоди; сприяє ефективному функціонуванню сил оборони та рятувальних служб, забезпечуючи юридичну визначеність їх дій; підтримує баланс між потребами безпеки та вимогами законності, що є ключовим для правової держави, навіть у воєнний час [26].

Так, наприклад, під час масових обстрілів міст чи окупації населених пунктів військовослужбовці, медики, поліцейські та рятувальники нерідко змушені діяти у спосіб, який, як представляється, формально начебто порушує вимоги певних інструкцій, але цей спосіб є єдино вірним у порятунку людей. Такі дії охоплюють, зокрема: застосування техніки всупереч штатним параметрам; проникнення на приватну територію без згоди власника; пошкодження транспортних засобів або будівель з метою порятунку осіб тощо. Відповідно вчені розглядають три групи обставин, які виключають кримінальну відповідальність посадових осіб: 1) ті, в яких яскраво виражені суспільна корисність і правомірність; 2) ті, що хоча й виключають суспільну небезпеку та караність діяння, але не роблять їх у низці випадків корисними і правомірними (добровільна відмова від злочину тощо); 3) ті, які

визначають примусовість поведінки (фізичний примус, непереборна сила) [27]. Ключовою для аналізу кримінально-правового інституту правомірного ризику у всіх цих випадках є психологічна проблема здатності особистості керувати та контролювати свою поведінку в нестандартних ситуаціях, особливо в умовах війни. Так, під час дій оперативної необхідності оцінка особою ризику могла бути об'єктивно обмежена певними обставинами, але не являлася наслідком недбалості. Притому надзвичайно важливе значення набуває поняття «обставини, що виключають злочинність діяння». Звідти потрібні не лише доктринальні знання, а й з'являється необхідність у формулюванні спеціальних запитань, на які потрібно знайти відповіді під час оцінки дій суб'єкту ризику в судовому порядку або на етапі досудового розслідування та самі посадові особи в критичній ситуації. Критерії правомірності ризику для ВЦА, поліції та критичні питання тут наступні: 1. Чи існує реальна й безпосередня загроза життю? 2. Чи є безпечніші альтернативи? 3. Чи пропорційне втручання очікуваній користі? 4. Чи належним чином задокументовано рішення? Якщо відповідь на перші три питання позитивна, а дії задокументовані – ризик може бути визнаний обґрунтованим (безпековий контекст).

У військових, поліцейських і держслужбовців ВЦА психологія прийняття ризикових рішень проявляється в тому, що рішення в надзвичайних, критичних ситуаціях приймається за секунди, а через хронічний стрес та бойове виснаження відбувається зниження когнітивних ресурсів; при прийнятті рішення фокус зміщено в бік оцінки негайної загрози, попри більш важливі юридичні наслідки. Притому підвищується рівень тривоги; дії набувають ризикованості як вимушений стиль поведінки. Загалом потрібно визнати стрес-стратегії: знижують логічне мислення, загострюють вірогідність реактивних, а не проактивних рішень, провокують тунельне мислення (зосередження тільки на одній загрозі), блокують довгострокове прогнозування. Недарма вважається стрес активує двополярну систему «бий або тікай» [28; 29].

На етапі досудового розслідування у кримінальному провадженні обґрунтований ризик

має процесуальний аспект. Показовою в цьому сенсі є справа генерал-майора В. Назарова. Вироком Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27.03.2017 особу було засуджено за ч. 3 ст. 425 КК України [30]. Ухвалою апеляційного суду від 11.12.2020 вирок залишено без змін [31]. Водночас постановою Верховного Суду від 21.05.2021 зазначені рішення було скасовано, а кримінальне провадження закрито у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення [32]. Суд дійшов висновку, що дії особи були вчинені в умовах обґрунтованого ризику. Проте, це поодинокий випадок. Якщо оцінювати приклади ризикованих дій ВЦА та поліцейських екіпажем підрозділу «Білий янгол» (евакуація тощо), то варто враховувати обставини, що обтяжують відмову у знятті питання про кримінальну відповідальність суб'єктів ризику, особливо у разі людських жертв, істотної шкоди. Це: недостатність судової практики щодо подібних ситуацій невизначеності

як у вітчизняному, так і міжнародному праві; нестача законодавчої бази для правової оцінки статусу небезпечних діянь тих, хто ризикує; контекст публічності оспорюваних ситуацій з трагічними наслідками; широке залучення громадських активістів й ЗМІ в судові оспорювання; значний внесок психологічної складової в управлінське рішення під час війни.

При аналізі правомірності дій (особливо у воєнний і надзвичайний час) потрібно чітко розрізняти, яке з трьох понять може застосовуватися саме у конкретній ситуації: «ризик», «крайня необхідність» чи «необхідна оборона». Ці інститути мають різні умови, мотиви і вид шкоди. Для визначання відмінностей ми порівняли дії за ст.ст. 36, 39, 42 КК України (табл. 1, узагальнено автором).

Виходячи з таблиці стає очевидним, що інститут виправданого ризику відмежовано від: необхідної оборони (ст. 36 КК України) – шкода заподіюється нападнику; крайньої необхідності (ст. 39 КК України) – шкода завдається

Таблиця 1

Порівняння: ризик, крайня необхідність, необхідна оборона

Інститут / Критерій	Основна суть	Застосування	«Об'єкт» заподіяння шкоди (за необхідності)	Ключові умови правомірності
Виправданий обґрунтований ризик (ст. 42 КК України)	Дія/бездіяльність, ризик, формально є ознаки злочину, але вчинені для значної суспільно-корисної мети	Коли ця мета не може бути досягнута без ризику; суб'єкт розраховував запобігти шкоді	Будь-які охоронювані законом інтереси особисті майнові, державні тощо	1) неможливість досягнення мети без ризику; 2) обґрунтоване розрахування на запобігання шкоди; 3) відсутність навмисної загрози життю або екокатастрофи
Крайня необхідність (ст. 39 КК України)	Вчинення дій, що формально порушують право, для усунення небезпеки, яка безпосередньо загрожує особі/інтересам, якщо інші засоби недоступні	Коли існує реальна, неминуща небезпека – для себе, інших чи суспільства	Здебільшого непричетні або треті особи, чи майно	1) небезпека реально загрожує; 2) інших засобів немає; 3) шкода, заподіяна для усунення небезпеки, є меншою або рівноцінною іншій шкоді, якої можна уникнути; 4) не перевищено меж необхідності
Необхідна оборона (ст. 36 КК України)	Захист охоронюваних законом прав, інтересів особи/держави від суспільно-небезпечного посягання шляхом заподіяння шкоди тому, хто посягає	Коли триває реальне посягання – напад, загроза нападу	Особа або особи, які посягали (нападники)	1) є суспільно-небезпечне посягання; 2) захисні дії відповідають обстановці; 3) шкода заподіяна лише нападнику; 4) не перевищено меж оборони

для усунення реальної небезпеки, зазвичай третім особам або майну. На відміну від інститутів необхідної оборони та крайньої необхідності, при виправданому ризику шкода є лише ймовірною, а дія спрямована не тільки на уникнення небезпеки, а й досягнення позитивного результату. Теоретично дії ВЦА і поліції підпадають як під кваліфікацію «виправданий ризик», так і «крайня необхідність». Водночас практично будь-які дії держслужбовців і поліцейських не так вже і важко піддати запереченню або перевірці в суді, особливо якщо є жертви, шкода майну або обвинувачення у перевищенні повноважень. Тому доцільно розрізняти типові ситуації, які часто оскаржують в суді (табл. 2, узагальнено автором).

Як таблиця 2, так і запропонована «матриця ризиків» (табл. 3, узагальнено автором) – це практичні інструменти, що допомагають: прогнозувати негативні наслідки; обґрунтовувати рішення; запобігати кримінальним ризикам; захищати право цивільних на життя в умовах воєнного часу і в межах тих ситуацій, які є типовими для сьогодення. Щодо матриці, то ми реалізували комплексний підхід до оцінювання правомірності ризикових рішень на підставі інтеграція міжнародних стандартів ЄСПЛ і МГП з національним кримінальним правом та психологічними моделями. У складних ситуаціях, зокрема відмови цивільних від евакуації дії ВЦА та поліцейських перебувають на межі між: автономією волі особи, обов’язком держави захищати життя, ризиком кримінальної відповідальності. Саме тому обґрунтований ризик у воєнний час має оцінюватися через призму: контексту, пропорційності, психологічних механізмів, документальної фіксації.

Зваживши на зазначене та проаналізувавши літературні джерела, ми сформулювали

практичні рекомендації для ВЦА та поліції. Так, алгоритм дій у разі відмови цивільного населення від евакуації складається з таких етапів: 1) інформування; 2) перевірка добровільності рішення; 3) документування; 4) оцінка підстав для примусу.

Специфічні рекомендації ми пропонуємо для поліцейських підрозділів «Білий янгол» та поліцейських офіцерів громади (ПОГ). Поліцейські мають спиратися на: 1) комунікаційні стратегії (уникнення ультимативного тону; застосування техніки кризових переговорів і прикладів реальних наслідків попередніх обстрілів); 2) психологічну тактику (врахування проявів масової психіки – заперечення небезпеки; пояснення ризиків конкретно, а не абстрактно; зв’язок через родичів або авторитетних осіб громади); 3) оцінку вразливих категорій (окремий підхід до літніх осіб; обов’язкова евакуація дітей відповідно до рішень органів влади; фіксація стану здоров’я); 4) уникнення перевищення повноважень (діяти виключно в межах офіційних наказів; не застосовувати фізичну силу без прямих законних підстав; не пошкоджувати майно без крайньої необхідності). У судовій практиці задля уникнення суперечностей варто також навести рекомендації, які було нами сформульовано для законодавця та органів управління: розробити окремий підзаконний акт щодо алгоритму евакуації в умовах відмови цивільних; закріпити обов’язкове відеодокументування як стандарт; передбачити процесуальну презумпцію добросовісності дій посадовців, якщо виконано всі процедурні вимоги; ввести обов’язкові тренінги для підрозділів евакуації з психології кризових комунікацій. Отже, держслужбовці ВЦА, управлінці, командири військових, поліцейських підрозділів в умовах правового

Таблиця 2

Типові ситуації, де ВЦА діють «на межі ризику»

Ситуація	Потенційна загроза кримінальної відповідальності	Можлива оцінка за ст. 42 КК України
Примусова евакуація	Перевищення влади, примушування	якщо була реальна загроза життю
Реквізиція транспорту під час ракетного удару	Незаконне заволодіння	якщо майно необхідне для рятування людей
Блокування доступу журналістів / волонтерів	Перешкоджання журналістській діяльності	якщо є ризик обстрілу/ДРГ
Евакуація без згоди родичів	Перевищення повноважень	якщо існує загроза негайної смерті

Модель «Матриця ризиків» для ВЦА на контрольованих українських територіях

Компонент оцінки	Приклад ситуації	Потенційний негативний наслідок	Оцінка ризику (Низький / Середній / Високий)	Компенсуючі заходи	Категорія правомірності
1.Безпосередня загроза життю	Обстріли житлового кварталу	Загибель цивільних	Високий	Негайна евакуація, укриття	Крайня необхідність / виправданий ризик
2. Відмова від евакуації добровільно	Цивільні відмовляються виїжджати	Ризик травм / загибелі	Середній – Високий	Кризові переговори, доказування ризику	Виправданий ризик
3. Наявність безпечних альтернатив	Дороги без загроз мінування/ обстрілів	Можлива відмова від евакуації	Низький– Середній	Доступні безпечні маршрути	Ризик знижений
4.Документування ризику	Відеофіксація попередження	Відсутність доказів в суді	Середній	Фото/відео, письмові попередження	Покращує правомірність
5.Пропорційність заходів	Блокування доступу без попередження	Суперечить правам цивільних	Високий	Попередження, альтернатива	Ризик необґрунтований
6. Можливість мінімізації шкоди	Маршрути евакуації з супроводом поліції	Відсутність супроводу	Середній	Супровід поліції / ДСНС	Прийнятний ризик
7. Психологічний стан суб'єктів	Страх, груповий тиск	Неконтрольована поведінка	Середній	Психологічна підтримка	Враховується при оцінці

Примітка. Пояснення ключових компонентів. 1. Оцінка ризику: низький, середній, високий з урахуванням імовірності та тяжкості наслідків. 2. Компенсуючі заходи: дії, що знижують правовий ризик – інформування, доступні альтернативи, документування, супровід служб. 3. Категорія правомірності: крайня необхідність: невідкладна оборона життя там, де відсутні інші варіанти; виправданий ризик: ризикові дії для досягнення суспільно корисної мети; ризик необґрунтований: переважає ймовірність шкоди над користю.

режиму воєнного стану часто змушені діяти у нетипових ситуаціях. Тому для кваліфікації правомірності цих діянь є фундаментальною психологія людини.

Висновки. Обґрунтований ризик є комплексним правовим, соціально психологічним і управлінським феноменом. У воєнних умовах його значення істотно зростає, оскільки більшість рішень приймається в екстремальному середовищі з високим рівнем невизначеності. Правова оцінка діянь та рішень суб'єктів ризику має спиратися не лише на формальні критерії ст. 42 КК України, а й аналіз психологічних механізмів прийняття рішень. Обмежена раціональність, стрес, дефіцит часу та інформації не звільняють від відповідальності автоматично, але є суттєвими чинниками для визначення меж правомірності. Інститут обґрунтованого ризику покликаний

забезпечити баланс між охороною суспільних відносин і необхідністю діяти в умовах небезпеки. Його подальший розвиток потребує міждисциплінарної взаємодії команд вчених і практиків та формування сталої судової практики з урахуванням реалій воєнного часу. Запропоновані теоретичні підходи та практичні алгоритми дозволяють мінімізувати кримінально-правові ризики для посадових осіб, військових, поліцейських і водночас забезпечити захист життя цивільного населення. Запропонована в цій статті концепція публічно задокументованого ризику є авторською апроксимацією попередніх концептуальних узагальнень, а її положення впливають з інтеграції кримінально-правового інституту обґрунтованого ризику (ст. 42 КК України), практик правового доказування випадків, що виключають кримінальну протиправність

діяння посадових осіб, та психології прийняття ризикових рішень. Концепція передбачає: документування ризикових рішень і попереджень, що посилює правомірність дій посадових осіб, військових, поліцейських та робить їх більш передбачуваними для суду і міжнародних інституцій. Базові принципи, на яких ґрунтується концепція: доказовість, прозорість, пропорційність. Концепція публічно

задокументованого ризику вперше аргументується в публічному науковому обговоренні в контексті російсько-української війни. «Матрицю ризиків» розроблено як практичний інструмент та побудовано за комплексного підходу на підставі інтеграція міжнародних стандартів ЄСПЛ і МГП з національним кримінальним правом та психологічними моделями.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), art. 25. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
3. Rome Statute of the International Criminal Court. 1998. Official Consolidated Text. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>
4. International Committee of the Red Cross (ICRC). *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva, 2016.
5. Prosecutor v. Galić. Case No. IT-98-29-T, Judgment 12.05.2003. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>
6. Perka v. The Queen, [1984] 2 S.C.R. 232. Supreme Court of Canada. 1984. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/5277/index.do>
7. United States v. Bailey, 444 U.S. 394 (1980). U.S. Supreme Court. 1980. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/444/394/>
8. Пехник А. В., Кройтор А. В., Завгородня Ю. В. Теорія ризику: історія та сучасні підходи. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.) та ін. Одеса: Фенікс, 2019. Вип. 63. С. 33–47. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v63i0.5>
9. Lesko A., Prychepa I., Lesko T. Development of approach to anticipatory risk management of the enterprise under uncertainty conditions. *Technology audit and production reserves*. 2017. Vol. 4, № 4(36). P. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.108595>
10. Некрасов В., Катамадзе Г. Ризик-орієнтований підхід (РОП) в діяльності органів правопорядку. *Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія* / Користін О., Швець Д. та ін.; за заг. ред. Користіна О.Є. Київ: «ВАІТЕ», 2024. С.311–341 DOI: <https://doi.org/10.36486/978-966-2310-66-5-25>
11. Сластяникова А., П'ятодверний М. Ризики в системі економічної безпеки підприємств: методи оцінювання. *Адаптивне управління: теорія і практика. Сер. Економіка*. 2024. Вип. 19(38). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-19\(38\)-16](https://doi.org/10.33296/2707-0654-19(38)-16)
12. Мунтян С. М. Поняття та види ризиків економічній безпеці України. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 530–532. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.77>
13. Douglas M., Wildavsky A. Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers. Berkeley : University of California Press, 1982.
14. Greene W. H. *Econometric Analysis*. 8th ed. Harlow : Pearson, 2018.
15. Берназюк Я.О. Конфлікт інтересів як суперечність між приватними та службовими інтересами: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Юридичні науки*. 2017. Вип. 2. Т.1. С. 42–45.
16. Чепкова К. О. Спеціальні права дитини під час збройного конфлікту. *Право і суспільство*. 2025. № 4. Т. 2. С. 95–100. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.15>
17. Masneva v. Ukraine, Application. Case No. 5952/07. 20 December 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-108220%22%7D>
18. Бондзик Д. М. Психологічні концепції ризику та ризикованої поведінки. *Науковий вісник ХДУ. Сер.: Психологічні науки*. 2025. № 1. С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2025-1-7>.
19. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 1979. Vol. 47, No. 2. P. 263–292. DOI: <https://doi.org/10.2307/1914185>
20. Simon H. A. *Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations*. 4th ed. New York : Free Press, 1997.

21. Тимчишин А. М. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2023. № 1. С. 228–235. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40>.
22. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Кваліфікація кримінальних правопорушень: поняття та значення. *Держава та регіони. Сер.: Право*. 2023. № 1 (79). С. 169–173. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.27>
23. Андрусів У.Б., Федик С.Є. Елементи принципу юридичної визначеності. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 19–25.
24. Руснак О. Управління ризиками в контексті кризової ситуації: загальнотеоретичний і публічно-управлінський вимір. *Public management* 2025. № 11. С. 16–26. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-2\(43\)-2](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-2(43)-2)
25. Beck U. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London : Sage, 1992.
26. Андрусак Г. М. Виправданий ризик (стаття 42 Кримінального кодексу України): до проблеми доцільності існування як самостійної обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип.4 (45). С.102–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/ruuv.v4.2022.19>
27. Письменський Є. О. Підстави кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем: проблеми, тенденції, перспективи. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С. 102–120.
28. Cannon W. B. *The Wisdom of the Body*. New York, NY: W. W. Norton & Company, Inc., 1932
29. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer 1984.
30. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27.03.2017.
- 30 Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27.03.2017 у справі № 185/12161/15-к. URL: <https://cutt.ly/HMIIFTb>
31. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 11.12.2020. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 11.12.2020 у справі № 185/12161/15-к (провадження № 11-кп/803/13/20). URL: <https://cutt.ly/LMIIAMH>
32. Постанова Верховного Суду від 21.05.2021. Постанова Верховного Суду від 21.05.2021 у справі № 185/12161/15-к (провадження № 51-6169км20). URL: <https://cutt.ly/cMIIIOZO>

References

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [in Ukrainian]
2. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001), art. 25. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
3. Rome Statute of the International Criminal Court (1998). Official consolidated text. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>
4. International Committee of the Red Cross (ICRC) (2016). *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: ICRC.
5. Prosecutor v. Galić, Case No. IT-98-29-T, Judgment, 12.05.2003. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>
6. Perka v. The Queen, [1984] 2 S.C.R. 232. Supreme Court of Canada. 1984. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/5277/index.do>
7. United States v. Bailey, 444 U.S. 394 (1980). U.S. Supreme Court. 1980. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/444/394/>
8. Pekhnyk, A. V., Kroitor, A. V., Zavorodnia, Yu. V. (2019). *Teoriia ryzyku: istoriia ta suchasni pidkhody*. [Risk theory: history and modern approaches]. *Aktualni problemy polityky*, 63, 33–47. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v63i0.5> [in Ukrainian]
9. Lesko, A., Prychepa, I., Lesko, T. (2017). Development of approach to anticipatory risk management of the enterprise under uncertainty conditions. *Technology audit and production reserves*, 4(36), 9–15. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.108595>
10. Nekrasov, V., Katamadze, H. (2024). *Ryzhyk-oriientovanyi pidkhid (ROP) v diialnosti orhaniv pravoporiadku*. [Risk-based approach (ROP) in the activities of law enforcement agencies]. *Korystin O. Ye. (Ed.), Realizatsiia filosofii "Intelligence-led Policing"*. Kyiv: VAITE, 311–341. DOI: <https://doi.org/10.36486/978-966-2310-66-5-25> [in Ukrainian].
11. Slastianykova, A., Piatodvernyi, M. (2024). *Ryzyky v systemi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: metody otsiniuvannia*. [Risks in the system of economic security of enterprises: assessment methods]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Ser. Ekonomika*, 19(38). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-19\(38\)-16](https://doi.org/10.33296/2707-0654-19(38)-16). [in Ukrainian].

12. Muntian, S. M. (2023). Poniattia ta vydy ryzykiv ekonomichnii bezpetsi Ukrainy. [Concept and types of risks to the economic security of Ukraine]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 2, 530–532. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.77> [in Ukrainian].
13. Douglas, M., Wildavsky, A. (1982). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*. Berkeley: University of California Press.
14. Greene W. H. (2018). *Econometric Analysis* (8th ed.). Harlow: Pearson.
15. Bernaziuk, Ya. O. (2017). Konflikt interesiv yak superechnist mizh pryvatnymy ta sluzhbovymy interesamy. [Conflict of interest as a contradiction between private and official interests: theoretical and legal aspect]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser. Yurydychni nauky*, 2(1), 42–45. [in Ukrainian]
16. Chepkova, K. O. (2025). Spetsialni prava dytyny pid chas zbroinoho konfliktu. [Special rights of the child during armed conflict]. *Pravo i suspilstvo*, 4(2), 95–100. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.15> [in Ukrainian].
17. Masneva v. Ukraine, Application No. 5952/07, ECtHR, 20.12.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108220>
18. Bondzyk, D. M. (2025). Psykholohichni kontseptsii ryzyku ta ryzykovanoi povedinky. [Psychological concepts of risk and risky behavior]. *Naukovyi visnyk KhDU. Ser.: Psykholohichni nauky*, 1, 56–63. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2025-1-7> [in Ukrainian]
19. Kahneman, D., Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263–292. DOI: <https://doi.org/10.2307/1914185>
20. Simon, H. A. (1997). *Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations* (4th ed.). New York: Free Press.
21. Tymchyshyn, A. M. (2023). Sudova ekspertyza yak protsesualna forma vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni. [Forensic expertise as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings]. *Pivdenoukrainskyi pravovyi chasopys*, 1, 228–235. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40> [in Ukrainian].
22. Kolodin, D. O., Stepanenko, O. V. (2023). Kvalifikatsiia kryminalnykh pravoporushen: poniattia ta znachennia. [Qualification of criminal offenses: concept and meaning]. *Derzhava ta rehiony. Ser.: Pravo*, 1(79), 169–173. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.27> [in Ukrainian].
23. Andrusiv, U. B., Fedyk, S. Ye. (2019). Elementy pryntsyphu yurydychnoi vyznachenosti. [Elements of the principle of legal certainty]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, 19–25. [in Ukrainian].
24. Rusnak, O. (2025). Upravlinnia ryzykamy v konteksti kryzovoi situatsii. [Risk management in the context of a crisis situation: general theoretical and public management dimension]. *Public management*, 11, 16–26. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-2\(43\)-2](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-2(43)-2) [in Ukrainian].
25. Beck U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
26. Andrusiak, H. M. (2022). Vypravdanyi ryzyk (stattia 42 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy): do problemy dotsilnosti isnuvannia yak samostiinoi obstavyny, shcho vyklyuchaie kryminalnu protypravnist diiania. [Justified risk (Article 42 of the Criminal Code of Ukraine): to the problem of the expediency of its existence as an independent circumstance that excludes the criminal illegality of an act]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 4(45), 102–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2022.19> [in Ukrainian].
27. Pysmenskyi, Ye. O. (2017). Pidstavy kryminalnoi vidpovidalnosti za zlovzhvannia vladoiu abo sluzhbovym stanovyschem. [Grounds for criminal liability for abuse of power or official position: problems, trends, prospects]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 2(16), 102–120. [in Ukrainian].
28. Cannon, W. B. (1932). *The Wisdom of the Body*. New York: W. W. Norton & Company.
29. Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer.
30. Vyroky Pavlohradskoho miskraionnogo sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 27.03.2017 u spravi № 185/12161/15-k [Verdict of the Pavlohrad City District Court of Dnipropetrovsk Region dated March 27, 2017 in case No. 185/12161/15-k]. URL: <https://cutt.ly/HMIIFTb> [in Ukrainian].
31. Ukhvala Dniprovskoho apeliatsiinoho sudu vid 11.12.2020 u spravi № 185/12161/15-k (provadzhennia № 11-kp/803/13/20) [Decision of the Dnipro Court of Appeal dated 11.12.2020 in case No. 185/12161/15-k (proceedings No. 11-kp/803/13/20)]. URL: <https://cutt.ly/LMIAMH> [in Ukrainian].
32. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 21.05.2021 u spravi № 185/12161/15-k (provadzhennia № 51-6169km20) [Resolution of the Supreme Court of May 21, 2021 in case No. 185/12161/15-k (proceedings No. 51-6169km20)]. URL: <https://cutt.ly/cMIIOZO> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-2>**Буга Ганна Сергіївна**

доктор юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової діяльності
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-3957-7387

Буга Володимир Васильович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0655-5256

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Стаття присвячена комплексному дослідженню поняття «конфлікт інтересів» у публічно-правовій сфері, аналізу його видів, правової природи, механізмів врегулювання та особливостей адміністративної відповідальності за відповідні порушення на публічній службі. Встановлено, що конфлікт інтересів є складним правовим і соціальним явищем, яке виникає внаслідок зіткнення приватних інтересів особи, уповноваженої виконувати функції держави або місцевого самоврядування, з її службовими обов'язками. Неврегульований конфлікт інтересів може призводити до зловживань владою, підвищення ризику корупційних дій та суттєвого зниження рівня довіри громадян до державних інституцій. Попри тривалий науковий дискурс, в українській правовій доктрині досі відсутній єдиний підхід до визначення цього поняття, а саме поняття нерідко трактується надто широко. Проаналізовано чинне законодавство України, зокрема Закон України «Про запобігання корупції» та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Визначено, що законодавець розмежовує реальний і потенційний конфлікти інтересів, що має принципове значення для диференціації юридичної відповідальності. Адміністративна відповідальність за статтею 172-7 КУпАП настає виключно у разі порушення вимог щодо врегулювання реального конфлікту інтересів. Виявлено законодавчу прогалину: об'єктивна сторона відповідного правопорушення не охоплює аспект «невчинення дій» в умовах конфлікту інтересів, що потребує законодавчого уточнення. Розкрито зміст поняття «приватний інтерес» та суміжних категорій – «близькі особи» і «пряме підпорядкування». Визначено типові сфери підвищеного ризику виникнення конфлікту інтересів: розподіл публічних ресурсів, кадрові рішення, дозвільна діяльність, тендерні процедури та здійснення контрольно-наглядових повноважень. Досліджено роль Національного агентства з питань запобігання корупції як ключового суб'єкта моніторингу та врегулювання конфліктів інтересів, зокрема щодо розробки методичних рекомендацій та імплементації стандартів ОЕСР. Здійснено порівняльний аналіз підходів до регулювання конфлікту інтересів в Україні та зарубіжних країнах – Австралії, Німеччині та Норвегії. Обґрунтовано доцільність збереження нормативного визначення поняття з одночасним його вдосконаленням в умовах реформування системи публічної служби.

Ключові слова: конфлікт інтересів, публічна служба, адміністративна відповідальність, запобігання корупції, реальний конфлікт інтересів, потенційний конфлікт інтересів, НАЗК, приватний інтерес.

Buha H. S., Buha V. V. Concept and types of conflict of interest in the legislation of Ukraine on the prevention of corruption

The article is devoted to a comprehensive study of the concept of “conflict of interest” in the public legal sphere, an analysis of its types, legal nature, mechanisms of regulation and features of administrative liability for relevant violations in the public service. It is established that a conflict of interest is a complex legal and social phenomenon that arises as a result of the collision of the private interests of a person authorized to perform state or local government functions with his official duties. An unregulated conflict of interest can lead to abuse of power, an increase in the risk of corrupt actions and a significant decrease in the level of citizens’ trust in state institutions. Despite the long-standing scientific discourse, the Ukrainian legal doctrine still lacks a unified approach to defining this concept, and the concept itself is often interpreted too broadly. The current legislation of Ukraine is analyzed, in particular the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” and the Code of Ukraine on Administrative Offenses. It is determined that the legislator distinguishes between real and potential conflicts of interest, which is of fundamental importance for the differentiation of legal liability. Administrative liability under Article 172-7 of the Code of Administrative Offenses arises exclusively in the event of a violation of the requirements for the settlement of a real conflict of interest. A legislative gap is identified: the objective side of the relevant offense does not cover the aspect of “failure to act” in conditions of a conflict of interest, which requires legislative clarification. The content of the concept of “private interest” and related categories – “close persons” and “direct subordination” is disclosed. Typical areas of increased risk of a conflict of interest are identified: allocation of public resources, personnel decisions, permitting activities, tender procedures and the exercise of control and supervisory powers. The role of the National Agency for the Prevention of Corruption as a key entity for monitoring and settlement of conflicts of interest, in particular regarding the development of methodological recommendations and the implementation of OECD standards, is investigated. A comparative analysis of approaches to regulating conflict of interest in Ukraine and foreign countries – Australia, Germany and Norway – was carried out. The feasibility of preserving the normative definition of the concept with its simultaneous improvement in the conditions of reforming the public service system was substantiated.

Key words: conflict of interest, public service, administrative responsibility, prevention of corruption, real conflict of interest, potential conflict of interest, NACP, private interest.

Вступ. Ефективна боротьба з корупцією, особливо щодо врегулювання конфлікту інтересів, є одним із ключових елементів стабільного функціонування демократичної держави. Вона також відіграє важливу роль у забезпеченні доброчесності публічної служби. Конфлікт інтересів – це правове явище, яке виникає через зіткнення особистих інтересів особи, уповноваженої виконувати функції державної або місцевої влади, з її службовими обов’язками. Якщо не вживати належних заходів для його врегулювання, такий конфлікт може призвести до зловживань владою, підвищеного ризику корупційних дій та значного зниження довіри громадян до державних органів [1, с. 12].

Матеріали та методи. Проблема конфлікту інтересів у сфері публічної служби привертає дедалі більшу увагу українських науковців. Це пов’язано як із динамічним розвитком антикорупційного законодавства України, так і з євроінтеграційними процесами, що вимагають адаптації національної правової бази до міжнародних стандартів. Вагомий внесок у вивчення адміністративно-правових аспектів

запобігання та вирішення питань конфлікту інтересів здійснив І.Д. Пастух, який у своїй докторській дисертації 2021 року провів комплексний аналіз механізмів регулювання конфліктів інтересів у публічно-правових відносинах за допомогою адміністративного права, виділивши ключові структурні компоненти цього явища. Своєю чергою, Д.С. Тихонова (2025) проаналізувала проблеми законодавства та вказала на наявні прогалини в регулюванні відповідальності за порушення процедур запобігання і врегулювання конфліктів інтересів у сфері публічного управління. Поглиблений аналіз понятійного апарату інституту конфлікту інтересів крізь призму правових позицій Верховного Суду можна знайти в роботах З. Загиней-Заболотенко та П. Дем’яка (2021). Концептуальні засади терміну «конфлікт інтересів» у сфері публічного управління розкрили у своїх публікаціях Д.Є. Швець, О.Г. Костроміна та Б.І. Прокопенко (2025). Порівняльно-аналітичним методом підходи до імплементації поняття конфлікту інтересів у законодавство України вивчав С.О. Телліс (2024). Практичний аспект проблематики висвітлено у

збірці науково-практичних рекомендацій щодо документування адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією, підготовленій під керівництвом О.М. Мердової спільно з іншими авторами, зокрема В.Г. Довгим, А.М. Захарченком та А.Ю. Килівником (2024). Водночас питання нормативного трактування терміну «конфлікт інтересів» у контексті міжнародно-правових актів та українського адміністративного законодавства досліджував Н. Янюк (2018). Незважаючи на значний обсяг здійснених досліджень, низка аспектів залишається відкритою для подальшого опрацювання. Зокрема, потребують додаткової уваги питання чіткого розмежування реального й потенційного конфліктів інтересів, визначення повноти об'єктивної сторони відповідних адміністративних правопорушень, а також аналіз ефективності інституційних механізмів їх врегулювання в умовах реформування системи публічної служби. Саме ці питання визначають актуальність і напрям цього дослідження.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Діалектичний метод застосовувався для з'ясування природи конфлікту інтересів як правового та соціального явища. Порівняльно-правовий метод використовувався при зіставленні підходів до регулювання конфлікту інтересів в Україні та зарубіжних країнах (Австралії, Німеччині, Норвегії). Формально-догматичний метод забезпечив аналіз норм Закону України «Про запобігання корупції», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про державну службу» та інших нормативно-правових актів. Метод системного аналізу застосовувався для комплексного дослідження поняттєво-категоріального апарату та структури інституту конфлікту інтересів. Метод узагальнення наукових позицій дозволив систематизувати різні доктринальні підходи до визначення поняття «конфлікт інтересів». Емпіричну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних учених, методичні рекомендації НАЗК, правові позиції Верховного Суду, а також рекомендації ОЕСР у сфері врегулювання конфліктів інтересів.

Метою статті є комплексний аналіз поняття «конфлікт інтересів» у публічно-правовій

сфері, дослідження його видів, правової природи та механізмів врегулювання, а також визначення особливостей адміністративної відповідальності за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі відповідно до чинного законодавства України.

Результати. У національному правовому середовищі конфлікт інтересів вперше отримав чітке нормативне визначення з ухваленням Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» у 2011 році. У чинній редакції Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року (№ 1700-VII) конфлікт інтересів поділяється на два види: реальний та потенційний [2]. Потенційний конфлікт інтересів характеризується наявністю приватного інтересу в сфері, де особа виконує свої службові обов'язки. Цей інтерес може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень. Натомість реальний конфлікт інтересів виникає тоді, коли існує фактична суперечність між приватними інтересами особи та її службовими обов'язками, що безпосередньо впливає на неупередженість прийняття рішень. Ці визначення мають важливе значення для кваліфікації адміністративних правопорушень. Оскільки неповідомлення про потенційний конфлікт не передбачає адміністративної відповідальності, визначення меж між поняттями «потенційний» та «реальний» конфлікт інтересів повинно бути максимально чітким [3, с. 166].

Як зазначають З. Загинею-Заболотенко та П. Дем'як, у Законі України «Про запобігання корупції» наведено основне визначення терміну «приватний інтерес». Під цим розуміється будь-який майновий або немайновий інтерес особи, який може бути пов'язаний з її особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими відносинами з фізичними чи юридичними особами. Це також включає інтереси, що виникають у зв'язку з членством або участю в діяльності громадських, політичних, релігійних чи інших організацій. Додатково до цього, важливими елементами поняття «конфлікт інтересів» є такі терміни, як «близькі особи» та «пряме підпорядкування», зміст яких детально розкрито в статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» [4, с. 111].

Наявність чи відсутність у особи приватного інтересу до вирішення певного питання у більшості випадків буде індикатором, що свідчитиме про конфлікт інтересів у особи. З огляду на різноманітність приватних інтересів, скласти вичерпний перелік таких ситуацій не представляється можливим. Тим не менше можна виділити ряд ключових сфер, у яких ризик виникнення конфлікту інтересів є найбільш вірогідним, зокрема: розподіл фінансових чи матеріальних ресурсів (об'єктів права державної або комунальної власності), їх використання або розпорядження ними в інший спосіб, ніж на користь інтересам служби; надання чи отримання документів дозвільного характеру (дозволів, ліцензій, сертифікатів, погоджень тощо), надання інших адміністративних послуг; кадрові рішення, внесення подань та прийняття рішень про нагородження державними нагородами та присвоєння почесних звань; проведення аукціонів, конкурсних або тендерних процедур; направлення на навчання або у закордонні відрядження за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів чи офіційної фінансової допомоги від іноземних держав чи міжнародних організацій; реалізації контрольних або наглядових повноважень тощо [5, с. 145–146].

Слід зазначити, що в Австралії, Німеччині та Норвегії відсутнє законодавче визначення поняття конфлікту інтересів у прямому значенні. З одного боку, це створює певну прозорість у визначенні ситуацій, які можна розглядати як конфлікт інтересів. Проте з іншого боку, така невизначеність обмежує формальне регулювання, враховуючи, що саме явище конфлікту інтересів часто є багатограним і складним. У законодавстві немає чіткого визначення терміну «видимий конфлікт інтересів», який може виникнути тоді, коли складається враження, що особисті інтереси посадової особи можуть впливати на виконання нею службових обов'язків, навіть якщо це не відповідає дійсності. В Україні основну роль у моніторингу та врегулюванні конфліктів інтересів відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). За законом, саме на НАЗК покладено обов'язок контролювати запобігання та усунення таких конфліктів. Це включає

моніторинг діяльності депутатів, контроль за дотриманням законодавства і відповідну реакцію на виявлені порушення. У рамках агентства функціонує Департамент моніторингу дотримання законодавства щодо етичної поведінки, отримання подарунків, та інших обмежень у сфері запобігання корупції. Цей департамент відстежує дотримання законів, зокрема закону «Про запобігання корупції», здійснює аналіз можливих конфліктів інтересів у діяльності народних депутатів, виявляє порушення, ініціює службові розслідування та вживає заходів щодо притягнення винних до відповідальності. Крім цього, департамент готує матеріали для подання звернень до суду й опрацьовує запити й звернення як від народних депутатів, так і від інших осіб. НАЗК активно використовує рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у сфері конфліктів інтересів і розробило методичний посібник, де представлені спеціальні тести для визначення таких конфліктних ситуацій, створені за стандартами ОЕСР [6, с. 6–7].

Науковці відзначають, що в українській науці досі не сформовано єдиного підходу до визначення поняття «конфлікт інтересів», а саме поняття часто трактується досить широко [7, с. 93; 8, с. 25–26]. Досліджуючи ситуації, пов'язані зі конфліктом інтересів, звертають увагу на кілька ключових аспектів: конфлікт інтересів розглядають як природний прояв людських якостей, притаманний людині як фізичній істоті, що не може бути повністю усунути за допомогою примусових заходів чи додаткових стимулів [9, с. 73]; він також може постати у вигляді внутрішньоособистісного протистояння, спричиненого перетином соціальних ролей людини [10, с. 234]; нарешті, конфлікт інтересів виникає через участь особи у різних суспільних відносинах [8, с. 27]. Інакше кажучи, конфлікт інтересів завжди є ситуацією, яку формують різні обставини, що впливають на умови діяльності особи в межах організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських процесів. Ці обставини відіграють важливу роль у виборі та реалізації оптимальних способів виконання управлінських функцій. Розуміння цієї багатогранності

дає змогу ширше оцінити проблематику конфліктів інтересів і окреслити рамки правового регулювання таких ситуацій. Виокремлення і систематизація типових ситуацій із загального контексту обставин сприяють формуванню нових дефініцій поняття, що надалі збагачують підходи до його класифікації [11, с. 659].

Як зазначає П.Б. Волянський, конфлікт інтересів виникає у ситуації, коли особиста зацікавленість державного службовця здатна впливати на його об'єктивність під час виконання службових обов'язків та функцій. У таких випадках можливе протиріччя між власними інтересами службовця і законними інтересами громадян, організацій, суспільства або держави, що може призвести до завдання шкоди цим законним інтересам [12].

Д.В. Гудков визначає конфлікт інтересів як зіткнення між державними інтересами, пов'язаними з виконанням посадових обов'язків, і приватними інтересами особи, яка обіймає цю посаду. Така ситуація виникає через порушення основ публічної служби, невиконання встановлених обмежень і заборон, неетичну поведінку при виконанні службових обов'язків, у тому числі ігнорування прав та законних інтересів громадян, організацій, суспільства і держави. Додатково вона може бути спричинена недотриманням чинного законодавства та недостатнім соціальним забезпеченням працівників публічної служби [13].

Український науковець-адміністративіст І.Д. Пастух визначає конфлікт інтересів як ситуацію, за якої приватний інтерес публічної посадової особи здатен вплинути або уже впливає на її об'єктивність чи неупередженість під час ухвалення рішень, а також на здійснення або нездійснення певних дій у межах виконання службових, представницьких чи інших дискреційних повноважень як публічної посадової особи. На думку І.Д. Пастуха, до основних складових конфлікту інтересів входять: а) дискреційні службові, представницькі та інші публічні повноваження, включно з такими, що не мають владного характеру; б) приватний інтерес особи, яка здійснює вказані повноваження; в) потенційний або реальний вплив приватного інтересу на об'єктивність чи неупередженість реалізації

дискреційних службових або інших публічних повноважень [14, с. 3].

Конфлікт інтересів – це природне соціальне явище, наголошує О. Голяшкіна, яке охоплює всі аспекти суспільного життя, включно з публічним (державним) управлінням. У зв'язку з цим у законодавстві більшості країн, зокрема України, запроваджено організаційно-правові механізми для запобігання та врегулювання конфліктів інтересів у сфері публічного управління. Це відбувається незалежно від того, чи містить законодавство формальне визначення даного поняття [15, с. 156].

Д. Лук'янець трактує конфлікт інтересів як правову ситуацію, за якої одна зі сторін, укладаючи угоду, має потенційну можливість отримати вигоду, здійснюючи дії, які можуть призвести до шкоди іншій стороні [16; 17, с. 413].

Отже, необхідно відмітити, що юридичні наслідки, пов'язані з діями або рішеннями, прийнятими в умовах конфлікту інтересів, можуть бути різноманітними. Зокрема, адміністративна відповідальність настає лише у разі порушення вимог щодо запобігання та врегулювання реального конфлікту інтересів, що передбачено статтею 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Варто зазначити, що хоча назва цієї статті має загальніше формулювання і не розмежує види конфліктів інтересів, її зміст зосереджений саме на реальних конфліктах інтересів. Однак у КУпАП фіксується звужене трактування об'єктивної сторони адміністративного правопорушення: акцент зроблено на впливі реального конфлікту інтересів на вчинення дій чи прийняття рішень, при цьому аспект «невчинення дій» не враховується. Також в статті 32 Закону України «Про державну службу» визначено обмеження щодо призначення на посади державної служби осіб, які можуть опинитися у прямій залежності від близьких родичів як підлеглих або керівників. Таке обмеження функціонує як превентивний механізм, покликаний запобігати виникненню конфлікту інтересів у сфері державної служби [18, с. 151].

Слід відзначити, що Закон України «Про запобігання корупції» не визначає обов'язкових вимог до форми повідомлення про конфлікт

інтересів. Водночас у Методичних рекомендаціях Національного агентства пропонується подавати повідомлення про реальний або потенційний конфлікт інтересів у письмовій формі. Це обґрунтовується тим, що, по-перше, письмовий документ є доказом того, що особа фактично повідомила про наявність конфлікту інтересів. По-друге, письмова форма дозволяє керівникові детально проаналізувати ситуацію та визначити найоптимальніший спосіб врегулювання конфлікту. Крім того, до повідомлення, яке подається до Національного агентства, рекомендовано додавати: а) засвідчені копії документів, які визначають службові чи представницькі повноваження, підтверджують наявність приватного інтересу тощо; б) результати самостійного тесту на підтвердження або спростування конфлікту інтересів. Особи, зазначені в частині першій статті 28 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані утримуватись від будь-яких дій або прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів. Недотримання цього принципу може бути розцінене правоохоронними органами як протиправна діяльність і спричинити притягнення до юридичної відповідальності. Наприклад, частина друга статті 172-7 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за вчинення дій чи прийняття рішень у ситуації реального конфлікту інтересів. Такі рішення можуть бути скасовані або визнані незаконними у судовому порядку, зокрема на підставі позову Національного агентства. Укладання правочинів за таких обставин також вважається нікчемним [19, с. 68].

Як зазначають, Довгий В.Г., Захарченко А.М., Килівник А.Ю., Мердова О.М., Сахно А.П., Хозлу І.К. диспозиція статті 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення тісно пов'язана зі змістом статті 28 Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно до цієї статті, особи, визначені в пунктах 1 і 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані:

1. Вживати заходів для запобігання виникненню реального конфлікту інтересів.

2. Негайно, але не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли стало відомо чи мало стати відомо про наявність реального

конфлікту інтересів, повідомити про це безпосереднього керівника. У разі відсутності керівника або при роботі в колегіальному органі – поінформувати Національне агентство з питань запобігання корупції або інший уповноважений законом орган, чи відповідний колегіальний орган, у межах виконання повноважень якого виник конфлікт інтересів.

3. Утримуватись від дій і прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів.

4. Вживати заходів для врегулювання наявного реального конфлікту інтересів.

Ці вимоги спрямовані на забезпечення прозорості та уникнення ситуацій, які можуть призвести до порушення принципів чесності та неупередженості у службовій діяльності [20, с. 48–49].

Висновки. Отже, конфлікт інтересів являє собою складне правове та соціальне явище, яке виникає у ситуаціях, коли особисті інтереси особи, уповноваженої виконувати державні чи місцеві функції, вступають у суперечність із її службовими обов'язками. Попри тривалий науковий аналіз, в українській правовій доктрині досі бракує єдиного підходу до визначення цього терміна, що вказує на потребу подальшого вдосконалення теоретичних засад його розуміння. Слід зазначити, що чинне законодавство України розрізняє два види конфліктів інтересів: реальний і потенційний. Це розмежування є надзвичайно важливим, оскільки дає змогу здійснювати диференційований підхід до юридичної відповідальності. Наприклад, адміністративна відповідальність згідно зі статтею 172-7 КУпАП застосовується лише в разі порушення вимог щодо врегулювання реального конфлікту інтересів. Водночас формулювання об'єктивного боку правопорушення в законодавстві має обмежений характер, оскільки не враховує аспект невчинення необхідних дій у ситуації конфлікту інтересів. Це свідчить про потребу в додаткових законодавчих уточненнях. Ключову роль у системі запобігання та врегулювання конфліктів інтересів відіграє Національне агентство з питань запобігання корупції. Воно здійснює моніторинг дотримання антикорупційного законодавства, розробляє методичні рекомендації та інтегрує стандарти ОЕСР у

відповідну сферу. Однак Закон України «Про запобігання корупції» не визначає жорстких вимог до форми подання повідомлень про конфлікт інтересів. Це може створювати труднощі під час доведення факту належного інформування на практиці. Слід звернути увагу, що досвід зарубіжних країн, зокрема Австралії, Німеччини та Норвегії, демонструє, що відсутність чітко сформульованого законодавчого

визначення конфлікту інтересів не обов'язково стає на заваді ефективному регулюванню цього питання. Проте це може спричинити правову невизначеність у нестандартних або складних ситуаціях. Для України, з огляду на етап формування антикорупційного законодавства, збереження нормативного визначення з одночасним його вдосконаленням видається більш доцільним підходом.

Література

1. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність: теорія, законодавство, практика : монографія. Харків : Право, 2020. 448 с.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Тихонова Д.С. Адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 165–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/37>.
4. Загиней-Заболотенко З., Дем'як П. Поняття «конфлікт інтересів» у правових позиціях Верховного Суду. *Слово національної школи суддів України*. 2021. № 4(37). С. 110–126. DOI: [10.37566/2707-6849-2021-4\(37\)-9](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4(37)-9).
5. Пивоваров В.В. Конфлікт інтересів: сутність, загрози і комплаєнс. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*. Харків, 2017. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/66.pdf.
6. Юрчишин Я., Полтавець У. Пропозиції до політики щодо конфлікту інтересів народних депутатів України. Вересень, 2017. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/propozicii_politiki_deklaruvannya_konfliktu_prew-1.pdf.
7. Пастух І.Д. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічно-правових відносинах засобами адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. НАВС. Київ, 2021. 518 с.
8. Рівчаненко С.В. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів як спосіб протидії корупції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 195 с.
9. Мудрий С.М. Конфлікт інтересів в корпоративних юридичних особах. *Dictum Factum*. 2023. № 1 (13). С. 61–76. DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-61-76>
10. Олешко О.М. Уявний конфлікт інтересів на публічній службі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 231–239. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-231-239](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-231-239).
11. Телліс С.О. Конфлікт інтересів: підходи до втілення поняття в законодавство України. *Порівняльно-аналітично правознавство*. 2024. Вип. 6. С. 658–663. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.108>.
12. Волянський П.Б. Шляхи запобігання конфлікту інтересів на державній службі. *Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання*. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=726>.
13. Гудков Д.В. Конфлікт інтересів та шляхи його врегулювання в національному законодавстві. *Право і суспільство*. 2014. № 1–2. С. 120–124. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1-2_2014/28.pdf
14. Пастух І.Д. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічно-правових відносинах засобами адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 518 с. URL: <https://elar.navy.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cfdf5d72-837f-472a-8d3b-b589a7573bc8/content>.
15. Зелінська Я.С., Спасенко В.О. Прояви конфлікту інтересів в публічному адмініструванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 155–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/35>.
16. Лук'янець Д. М. Регулювання професійної етики публічних службовців. *Center for regional policy studies*. URL: <http://crps.sumynews.com/policy-development/rules-of-professional-ethics-in-public-service-and-conflict-of-interest/item/5-regulyuvannya-profesijnoyi-etyky-publichnyx-sluzhbovcziv.html>
17. Швець Д.С., Костроміна О.Г., Прокопенко Б.І. Концептуальні засади поняття «конфлікт інтересів» у сфері публічного управління. *Порівняльно-аналітичне правознавство*. 2025. Вип. № 04. Ч. 2. С. 410–415. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.67>.

18. Янюк Н. Поняття «конфлікт інтересів» у міжнародно-правових актах та адміністративному законодавстві України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Вип. 66. С. 147–154. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/8146/8099>.

19. Миколенко О.І. «Конфлікт інтересів» в національній правосвідомості та законодавстві України. *Правова держава*. 2019. №33. С. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.33.162055>.

20. Документування адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, підрозділами стратегічних розслідувань: наук.-практ. реком. / В.Г. Довгий, А.М. Захарченко, А.Ю. Килівник та ін. ; за ред. О.М. Мердової. Київ : Алерта, 2024. 68 с.

References

1. Kolpakov, V.K. (2020). *Administratyvna vidpovidalnist: teoriia, zakonodavstvo, praktyka* [Administrative responsibility: theory, legislation, practice]: monohrafiia. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

2. Pro zapobihannia koruptsii (2014). [On the prevention of corruption]: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. № 49. St. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>. [in Ukrainian].

3. Tykhonova, D.S. (2025). *Administratyvna vidpovidalnist za porushennia vymoh shchodo zapobihannia ta vrehuliuvannia konfliktu interesiv na publichnii sluzhbi* [Administrative responsibility for violation of requirements for the prevention and resolution of conflicts of interest in public service]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 7. S. 165–167. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/37>. [in Ukrainian].

4. Zahynei-Zabolotenko, Z., Demiak, P. (2021). Poniattia “konflikt interesiv” u pravovykh pozytsiakh Verkhovnoho Sudu [The concept of “conflict of interest” in the legal positions of the Supreme Court]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*. № 4 (37). S. 110–126. DOI: 10.37566/2707-6849-2021-4(37)-9. [in Ukrainian].

5. Pyvovarov, V.V. (2017). *Konflikt interesiv: sutnist, zahrozy i komplaiens* [Conflict of interest: essence, threats and compliance]. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydii koruptsii*. Kharkiv. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/66.pdf. [in Ukrainian].

6. Yurchyshyn, Ya., Poltavets, U. (2017). *Propozytii do polityky shchodo konfliktu interesiv narodnykh deputativ Ukrainy* [Proposals for policy on conflict of interest of people’s deputies of Ukraine]. *Veresen*. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/propozicii_politiki_deklaruvannya_konfliktu_prew-1.pdf. [in Ukrainian].

7. Pastukh, I.D. (2021). *Zapobihannia ta vrehuliuvannia konfliktu interesiv u publichno-pravovykh vidnosynakh zasobamy administratyvnoho prava* [Prevention and regulation of conflicts of interest in public legal relations by means of administrative law]. *dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.07 / NAVS*. Kyiv. [in Ukrainian].

8. Rivchanenko, S.V. (2017). *Zapobihannia ta vrehuliuvannia konfliktu interesiv yak sposib protydii koruptsii* [Prevention and regulation of conflicts of interest as a way to combat corruption]: *dys.... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / Zaporizkyi natsionalnyi universytet. Zaporizhzhia*. [in Ukrainian].

9. Mudryi, S.M. (2023). *Konflikt interesiv v korporatyvnykh yurydychnykh osobakh* [Conflict of interest in corporate legal entities]. *Dictum Factum*. № 1 (13). S. 61–76. DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-61-76> [in Ukrainian].

10. Oleshko, O.M. (2023). *Uiavnyi konflikt interesiv na publichnii sluzhbi* [The perceived conflict of interest in the public service]. *Aktualni pytannia u suchasni nautsi*. № 9(15). S. 333–344. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-231-239](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-231-239). [in Ukrainian].

11. Tellis, S.O. (2024). *Konflikt interesiv: pidkhody do vtilennia poniattia v zakonodavstvo Ukrainy* [Conflict of interest: approaches to implementing the concept in the legislation of Ukraine]. *Porivnialno-analitychno pravoznavstvo*. Vyp. 6. S. 658–663. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.108>. [in Ukrainian].

12. Volianskyi, P.B. (2014). *Shliakhy zapobihannia konfliktu interesiv na derzhavni sluzhbi* [Ways to prevent conflict of interest in the public service]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok: elektronne naukove fakhove vydannia*. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=726>. [in Ukrainian].

13. Hudkov, D.V. (2014). *Konflikt interesiv ta shliakhy yoho vrehuliuvannia v natsionalnomu zakonodavstvi* [Conflict of interest and ways of its regulation in national legislation]. *Pravo i suspilstvo*. № 1–2. S. 120–124. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1-2_2014/28.pdf. [in Ukrainian].

14. Pastukh, I.D. (2021). *Zapobihannia ta vrehuliuvannia konfliktu interesiv u publichno-pravovykh vidnosynakh zasobamy administratyvnoho prava* [Prevention and regulation of conflict of interest in public legal relations by means of administrative law]: *dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.07*. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cfdf5d72-837f-472a-8d3b-b589a7573bc8/content>. [in Ukrainian].

15. Zelinska, Ya.S., Spasenko, V.O. (2022). Proiavy konfliktu interesiv v publicnomu administruvani [Manifestations of conflict of interest in public administration]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 3. S. 155–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/35>. [in Ukrainian].

16. Lukianets, D.M. Reforma rehulivannia profesiinoi etyki publicnykh sluzhbovtziv v Ukraini [Reform of the regulation of professional ethics of public servants in Ukraine]. URL: <http://crps.sumynews.com/policydevelopment/rules-of-professional-ethics-inpublic-service-and-conflict-ofinterest/item/5-regulyuvannya-profesijnoyi-etykypublicnykh-sluzhbovcziv.html>. [in Ukrainian].

17. Shvets, D.Ie., Kostromina, O.H., Prokopenko, B.I. (2025). Kontseptualni zasady poniattia “konflikt interesiv” u sferi publicznego upravlinnia [Conceptual foundations of the concept of “conflict of interest” in the sphere of public administration]. *Porivnialno-analitychne pravoznavstvo*. Vyp. № 04. Ch. 2. S. 410–415. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.67>. [in Ukrainian].

18. Yaniuk, N. (2018). Poniattia “konflikt interesiv” u mizhnarodno-pravovykh aktakh ta administratyvnomu zakonodavstvi Ukrainy [The concept of “conflict of interest” in international legal acts and administrative legislation of Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna*. Vyp. 66. S. 147–154. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/view/8146/8099>. [in Ukrainian].

19. Mykolenko, O.I. (2019). “Konflikt interesiv” v natsionalnii pravosvidomosti ta zakonodavstvi Ukrainy [“Conflict of Interest” in the National Legal Consciousness and Legislation of Ukraine]. *Pravova derzhava*. № 33. S. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.33.162055>. [in Ukrainian].

20. Dokumentuvannia administratyvnykh pravoporushen, poviazanykh z koruptsiieiu, pidrozdilamy stratehichnykh rozsliduvan [Documentation of Administrative Offenses Related to Corruption by Strategic Investigation Units]: nauk.-prakt. rekom. / V.H. Dovhyi, A.M. Zakharchenko, A.Iu. Kylivnyk ta in.; za red. O.M. Merdovoi. (2024). Kyiv: Alerta. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 15.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.7

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-3>**Вітвіцький Сергій Сергійович**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, ректор
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4884-1883

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

У статті визначається стан дослідження проблем відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності. Вказується, що аналіз праць вчених, які було підготовлено/опубліковано після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну дозволило їх систематизувати та диференціювати на декілька груп відповідно до предмету дослідження: 1) наукові праці, у яких розглядаються теоретичні проблеми кримінально-правової охорони власності; 2) наукові праці, у яких викладаються результати порівняльно-правових досліджень кримінально-правової охорони власності (зокрема як в цілому, так і у межах окремих держав); 3) наукові праці, у яких розглядаються окремі кримінальні правопорушення, які посягають на майнові права в межах інших суспільних відносин. Автор здійснив огляд праць вчених та їх актуальність на сучасному етапі розвитку держави. Зауважено на недоцільності доктринальних пропозицій щодо декриміналізації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 196 КК України (необережне знищення або пошкодження майна). Доводиться актуальність питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності, предметом яких є кошти на банківському рахунку. Підсумовується, що наразі більшість розглянутих ученими проблем залишаються не до кінця вирішеними, а низка слушних зауважень не була врахована суб'єктами законодавчої ініціативи, що, беззаперечно, негативно впливає на якість та ефективність кримінально-правової політики в Україні. Аргументовано, що на сьогодні доцільною є інтенсифікація наукових пошуків за вказаним напрямом, предметом яких має стати виявлення способів та шляхів удосконалення видів та розмірів покарань, які можуть бути призначені за кримінальні правопорушення проти власності, особливостей розмежування останніх із суміжними видами протиправних діянь, визначення особливостей кваліфікації таких суспільно небезпечних діянь в умовах воєнного стану тощо.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, власність, майно, річ, кваліфікація, кримінальне законодавство, суспільна небезпечність, криміналізація, декриміналізація.

Vitvitskyi S. S. The state of research on the issues of liability for criminal offenses against property

The article defines the current state of research on the problems of liability for criminal offenses against property. It is noted that the analysis of scholarly works prepared/published after the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation made it possible to systematize and differentiate them into several groups according to the subject matter of the research: scholarly works addressing theoretical problems of criminal law protection of property; scholarly works presenting the results of comparative legal studies on the criminal law protection of property (both in general and within the framework of particular states); scholarly works examining specific criminal offenses encroaching upon property rights within the scope of other social relations. The author reviews the works of scholars and their relevance at the present stage of the state's development. Attention is drawn to the inexpediency of doctrinal proposals regarding the decriminalization of the criminal offense provided for in Article 196 of the Criminal Code of Ukraine (negligent destruction or damage to property). The relevance of the issue of qualification of criminal offenses against property, the subject of which is funds in a bank account, is substantiated. It is concluded that most of the problems considered by scholars remain unresolved to a certain extent, while a number of well-grounded observations have not been taken into account by the subjects of legislative initiative, which undoubtedly negatively affects the quality and effectiveness of criminal law policy in Ukraine. It is argued that, at present, it is advisable to intensify scientific research in this area, focusing on identifying ways and means of improving the types and

amounts of punishments that may be imposed for criminal offenses against property, distinguishing such offenses from related unlawful acts, and determining the peculiarities of qualifying such socially dangerous acts under martial law conditions.

Key words: *criminal liability, criminal offense, property, assets, thing, qualification, criminal legislation, social danger, criminalization, decriminalization.*

Вступ. В умовах активного реформування кримінального законодавства, зумовленого появою деструктивних військово-політичних факторів та чинників, спричинених повномасштабною агресією російської федерації проти України мають бути актуалізовані напрями підвищення ефективності кримінально-правової політики. Зокрема, це стосується удосконалення якості кримінально-правової протидії тим видам кримінальних правопорушень, кількісний показник яких зазнав помітних змін з моменту введення у дію особливого правового режиму воєнного стану. Одним із таких видів суспільно небезпечних діянь є кримінальні правопорушення проти власності.

З одного боку, активізація роботи правоохоронних органів за напрямом протидії майновим суспільно небезпечним діянням, яка підтверджується відповідними статистичними даними, має бути оцінена позитивно. Так, відповідно до даних, викладених на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, у 2021 році було обліковано 190 258 кримінальних правопорушень проти власності, у 2022 році – 158 729, у 2023 році – 178 902, у 2024 році – 132 910, у 2025 – 89 150, станом на квітень 2026 року було обліковано 25 465 кримінальних правопорушень проти власності [1]. Як видається із наведеної статистичної інформації, за останні три роки показник досліджуваного виду протиправних діянь значно знизився. Вказане може бути пояснене змінами, які були внесені до кримінального законодавства України у 2022 році – доповнення низки кримінально-правових норм кваліфікуючою ознакою – вчиненням діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також у 2023 році – санкції кримінально-правових норм були доповнені новим видом покарання – пробачійним наглядом.

З іншого боку, аналіз розвитку кримінально-правової науки дозволяє стверджувати, що з 2022 року кримінальна відповідальність за

кримінальні правопорушення проти власності нечасто ставала предметом дослідження вчених. Враховуючи вказане, а також з метою виявлення потенційно актуальних напрямів розвитку кримінально-правових досліджень за напрямом протидії суспільно небезпечним діянням проти власності, видається доцільним більш детально розглянути останні наукові праці у цій сфері.

Матеріали та методи. У статті із використанням діалектичного підходу було розкрито особливості розвитку кримінально-правової науки щодо кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення проти власності. Системно-структурний метод надав можливість проаналізувати та систематизувати перспективи подальшого розвитку кримінально-правової політики за цим напрямом. Теоретичну базу становлять положення національного законодавства, наукові праці вчених-фахівців у галузі кримінального права (А.О. Данилевський, Ю.О. Данилевська, Ю.А. Дорохіна, Є.С. Назимко, Т.І. Пономарьова, І.В. Самокиш, А.М. Соловійова, О.С. Тарасенко). Емпіричну базу становлять статистичні дані, викладені на сайті Офісу Генерального прокурора, судова практика, систематизована у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Метою статті є визначення стану дослідження проблем відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності у науці кримінального права України.

Результати. Аналіз праць вчених, які було підготовлено/опубліковано після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну дозволило їх систематизувати та диференціювати на декілька груп відповідно до предмету дослідження: 1) наукові праці, у яких розглядаються теоретичні проблеми кримінально-правової охорони власності; 2) наукові праці, у яких викладаються результати порівняльно-правових досліджень кримінально-правової

охорони власності (зокрема, як загалом, так і у межах окремих держав); 3) наукові праці, у яких розглядаються окремі кримінальні правопорушення, які посягають на майнові права в межах інших суспільних відносин.

У межах першої із визначених груп необхідно відзначити дисертацію Дорохіної Ю.А., підготовленої для здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Як відзначає вчена, наукова новизна одержаних результатів полягала у тому, що робота стала першим у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексним монографічним дослідженням теоретичних проблем кримінально-правової охорони власності в Україні, в якому розроблено доктринальну концепцію юридичної природи власності як базової складової кримінально-правової політики щодо охорони власності в Україні [2]. Одночасно із цим, аналіз основних положень, які було винесено на захист, дозволяє констатувати, що більшість із них не було враховано законодавцем, а окремі є доволі дискусійними.

Наприклад, остання теза стосується пропозиції декриміналізувати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 196 КК України (необережне знищення або пошкодження майна). Основною підставою визначено відсутність суспільної небезпечності такого діяння, що, як видається, недостатньо обґрунтовано. По-перше, аналіз диспозиції вказаної кримінально-правової норми свідчить про те, що за конструкцією склад необережного знищення або пошкодження майна є матеріальним, про що свідчить вказівка на наслідки, якими є тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей. Саме у такий спосіб законодавцем було акцентовано увагу на межах суспільної небезпечності цього протиправного діяння. По-друге, говорячи про декриміналізацію, було б більш доцільним аргументувати таку пропозицію низьким ступенем його поширеності, про що свідчить відсутність у Єдиному державному реєстрі судових рішень вироків, ухвалених у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення необережного знищення або пошкодження майна, а також низьким кількісним показником, відповідно до інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора.

Уваги також заслуговує і пропозиція доповнити ст. ст. 185–187 КК України кваліфікуючою ознакою – вчинення дій щодо культурної власності. Як видається, такий підхід також не у повній мірі аргументований. По-перше, кваліфікуючі ознаки завжди повинні відображати підвищений ступінь суспільної небезпечності конкретного діяння, тому більшість таких ознак корелюють із обставинами, що обтяжують покарання, які визначені у ст. 67 КК України. По-друге, вчена вказує, що вважає за доцільне закріпити у КК України поняття «культурна власність», під яким розуміти предмети матеріального світу, створені людиною, або (та) природні об'єкти, які мають особливу культурну, наукову, історичну, художню та іншу цінність, які перебувають у власності особи чи іншого суб'єкта права [2]. Одночасно із цим, запропоноване визначення видається надто широким, що ускладнює правильне визначення суспільних відносин, на які здійснюється кримінально протиправний вплив.

Наприклад, окремі предмети, які мають цінність є власністю держави (зокрема пам'ятки археології). У більшості випадків, для отримання доступу до таких предметів особи проводять пошукові роботи (розкопки, розвідки тощо), метою яких є розшукування культурних чи історичних цінностей із подальшим продажом. Відповідно, такі дії криміналізовані у ст. 298 КК України, що свідчить про те, що посягання здійснюється на суспільні відносини у сфері моральності. Само собою заволодіння предметом, який має особливу культурну, наукову, історичну чи художню цінність та знаходиться у приватній власності має підвищений ступінь суспільної небезпечності не через цінність предмета та його значення для держави, а через розмір шкоди, яка спричиняється його власнику. Відповідно, такі дії логічно кваліфікувати за відповідними частинами кримінально-правових норм, у яких встановлено відповідальність за вчинення діянь у великих/особливо великих розмірах. Отже, наведене свідчить про те, що ця пропозиція вченої також потребує додаткової аргументації.

У межах другої групи цікавою є дисертаційна робота А.М. Соловйової, яка присвячена аналізу зарубіжного досвіду щодо

кримінально-правової охорони права власності. Аналізуючи законодавство зарубіжних держав, авторка приходить до висновку щодо доцільності криміналізації нових видів кримінальних правопорушень, серед яких, наприклад, незаконна персонація, під якою запропоновано розуміти використання всупереч установленому законом порядку особистих даних іншої особи з корисливою метою [3]. Із такою пропозицією також не можна погодитись у повній мірі, оскільки запропонована авторкою диспозиція свідчить про те, що особа посягає не на майнові права, а на особисті, а саме – на персональні дані потерпілого. Вказівка на наявність спеціальної корисливої мети свідчить виключно про особливості суб'єктивної сторони використання чужих персональних даних, однак не змінює об'єкта таких протиправних дій.

На основі вивчення судової практики та з метою запозичення досвіду романської правової групи та англо-американської правової сім'ї, авторкою також пропонується доповнити розділ VI Особливої частини КК України статтею 185¹ «Незаконне одержання нематеріалізованої цінності», де під нематеріалізованою цінністю пропонується розуміти об'єкт, у тому числі інформацію, що не має фізичної (матеріальної) форми, але має економічну цінність [3].

Варто відзначити, що у цьому випадку вчена також неправильно визначила об'єкт. Відповідно до національного цивільного законодавства, правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [4]. У розділі VI КК України систематизовано кримінальні правопорушення, які посягають на суспільні відносини у сфері права власності. Нематеріалізовані цінності не відносяться ані до майна, ані до речей, що свідчить про те, що їх кримінально-правова охорона має забезпечуватись в межах, наприклад, розділу, у якому систематизовано кримінальні правопорушення

проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. До того ж варто вказати і на те, що визначити економічну цінність нематеріалізованих цінностей також майже неможливо. Тому, вказане свідчить про те, що така пропозиція потребує подальшого вивчення та доопрацювання.

У 2021 році була також захищена дисертація І.В. Самокиш, підготовлена на здобуття ступеня доктора філософії. Предметом дослідження стала кримінально-правова охорона власності за законодавством України та країн Східної Європи. Вчена вказала, що аналіз основних різновидів кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень проти власності за законодавством України і країн Східної Європи дозволив запропонувати наступні зміни до чинного КК України: доповнити текст ч. 2 ст. 194 КК України після слів «Те саме діяння, вчинене» словами «з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості чи»; доповнити ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК України кваліфікуючою ознакою «з використанням обставин, що виникли внаслідок надзвичайних подій, воєнного стану або стану війни»; з метою уніфікації кримінально-правової термінології, позиції щодо визначення у диспозиціях норм ч. 2 ст. 194 та ст. 195 КК України загально-небезпечного способу вчинення кримінального правопорушення шляхом виключення слів «шляхом підпалу, вибуху або іншим» та зазначення «загально-небезпечним способом»; доповнити розділ VI Особливої частини КК України статтею 190-1 – шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки [5].

По-перше, необхідно відзначити, що, незважаючи на те, що вказана робота була захищена у 2021 році, авторка однією із перших запропонувала встановити вчинення діяння з використанням обставин, що виникли внаслідок надзвичайних подій, воєнного стану або стану війни, кваліфікуючою ознакою. Одноразом із цим не можна оминати увагою те, що нині у чинному кримінальному законодавстві вказана ознака викладена у такій редакції: «крадіжка, вчинена у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ч. 4 ст. 185 КК України). Відсутність вказівки

саме на «використання обставин...» наразі вже зумовила низку правозастосовних проблем на які також вказують учені.

Так, наприклад, Є.С. Назимко та Т.І. Пономарьова зауважують, що спроба посилити норми Особливої частини шляхом визначення кваліфікуючою ознакою вчинення протиправного діяння в умовах воєнного стану за відсутності інших обтяжуючих обставин призводить до тотального звільнення осіб, які їх вчинили, від відбування з випробуванням, оскільки більшість суддів вважають межі репресії, визначені за вчинення загальнокримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, невиправдано завищеними. Вчені також звертають увагу на судову практику, а саме – ухвали Верховного Суду, де вказується на доцільність притягати до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності, вчинені в умовах воєнного стану, тільки тоді, коли правопорушник для реалізації протиправного умислу користувався обставинами, які зумовлені воєнним станом [6, с. 148–149].

Водночас, окрім підтримки слухних зауважень щодо кваліфікуючих ознак, доречно звернути увагу на пропозицію криміналізувати в окремій кримінально-правовій нормі шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки. Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день такі дії кваліфікуються відповідно до ч. 4 ст. 190 КК України. Враховуючи вказане, видається, що виокремлення таких дій у самостійний вид кримінального правопорушення не є доцільним, оскільки може призвести до перевантаження змісту КК України.

Щодо третьої групи наукових праць, доцільно виокремити наукові статтю О.С. Тарасенка та А.О. Данилевського, предметом дослідження яких стали окремі питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності, предметом яких є кошти на банківському рахунку. Аналізуючи сучасний стан, вчені вказують на те, що на сьогодні в Україні відсутня однозначна позиція судів щодо кваліфікації дій винного, який заволодів коштами на банківському рахунку з використанням викраденої банківської картки. У більшості вивчених та наведених судових рішень спосіб

вчинення кримінального правопорушення помилково ототожнюється зі способом заволодіння платіжним інструментом, і саме за останнім здійснюється кваліфікація. На думку вчених, будь-яке заволодіння коштами на банківському рахунку з використанням платіжних інструментів, які належать іншій особі, необхідно кваліфікувати як шахрайство [7, с. 80].

У контексті цього дослідження цікавим є рішення Верховного Суду від 09 липня 2025 року (справа № 552/7870/22). Відповідно до обставин справи, викладених у рішенні, *ОСОБА_7* визнано винуватою у тому, що вона 31 серпня 2022 року, близько 15 год, перебуваючи біля банкомату «Приватбанк» за адресою: вул. О. Гончара, 27-А, м. Полтава, діючи умисно, з корисливою метою спрямованою на привласнення офіційного документа, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно-небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, привласнила банківську картку АТ КБ «Приватбанк» на ім'я *ОСОБА_8*, після чого зникла з місця вчинення кримінального правопорушення та вчинила низку платіжних операцій. Особу було засуджено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 357 та 185 КК України [8]. Отже, наведене рішення свідчить про те, що до сьогодні тема, яка була розглянута вченими залишається актуальною.

В межах цього дослідження заслуговує на увагу також наукова стаття Ю.О. Данилевської та А.О. Данилевського щодо відмежування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом від крадіжки. Вчені вказують, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та крадіжка можуть у певних випадках збігатися за більшістю ознак: за об'єктом (обидва кримінальних правопорушення посягають на відносини власності); предметом (ним можуть виступати водні живі ресурси); об'єктивною стороною (суспільно небезпечне діяння у виді незаконного зайняття водним добувним промислом, суспільно небезпечні наслідки у виді заподіяння майнової шкоди та причинно-наслідковий зв'язок між ними); суб'єктом (загальний); суб'єктивною стороною (умисна форма вини).

Для відмежування цих складів кримінальних правопорушень необхідно враховувати: 1) для кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 КК України, право власності виступає лише додатковим об'єктом, основна шкода заподіюється навколишньому середовищу; 2) предметом незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом можуть виступати водні живі ресурси, які не відокремлені від природнього середовища або в які не вкладена праця людини; 3) істотна шкода як ознака об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 КК України, хоч і може мати вартісне вираження, носить більш складний характер і повинна враховувати інші фактори, зокрема нематеріальні втрати для навколишнього середовища; 4) суб'єкт незаконного зайняття водним добувним промислом може притягатися до кримінальної відповідальності тільки по досягненню 16 річного віку на відміну від крадіжки, за вчинення якої відповідальність настає з 14 років; 5) суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 КК України, передбачає факт усвідомлення винною особою того, що водні організми, які відносяться до предмету кримінального правопорушення, не відокремлені від природнього середовища і не є власністю іншої людини [9, с. 69].

Аналогічні питання виникають і щодо незаконного заволодіння транспортним засобом. На сьогоднішній день у науковій літературі існує низка праць, у яких актуалізується потреба

у перегляді доцільності розміщення кримінально-правової норми, у якій встановлено відповідальність за такі дії у XI розділі КК України («Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту»), оскільки фактично шкода спричиняється майновим правам власника транспортного засобу, а ні безпеці руху чи експлуатації транспорту.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що з моменту введення у дію особливого правового режиму воєнного стану питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності майже не ставали предметом дослідження вчених. Аналіз останніх досліджень дозволив встановити, що наразі більшість розглянутих ученими проблем залишаються актуальними, а низка слушних зауважень не була врахована суб'єктами законодавчої ініціативи, що, беззаперечно, негативно впливає на якість та ефективність кримінально-правової політики в Україні.

На сьогодні доцільним є актуалізація наукових досліджень за вказаним напрямом, предметом яких мають стати способи та шляхи удосконалення видів та розмірів покарань, які можуть бути призначені за кримінальні правопорушення проти власності, особливості розмежування останніх із суміжними видами протиправних діянь, визначення особливостей кваліфікації таких суспільно небезпечних діянь в умовах воєнного стану тощо.

Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування

Література

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Дорохіна Ю.А. Теоретичні проблеми кримінально-правової охорони власності в Україні : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 36 с.
3. Соловійова А.М. Кримінально-правова охорона власності: порівняльно-правове дослідження : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2019. 40 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Самокиш І.В. Кримінально-правова охорона власності за законодавством України та країн Східної Європи : дис. ... доктора філос. : 081 «Право». Одеса, 2021. 227 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6d624873-db7c-4c51-921b-5ff5cb02235a/content>
6. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Запобігання кримінальним правопорушенням у сучасній кримінології: теорія та практика : монографія. 2-е вид., переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2024. 312 с.

7. Данилевський А.О., Тарасенко О.С. Окремі питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності, предметом яких є кошти на банківському рахунку. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4(81) Ч. 2. С. 77–81. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-77-81>

8. Постанова Верховного Суду від 09 липня 2025 року (справа № 552/7870/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128845021>

9. Данилевська Ю.О., Данилевський А.О. Відмежування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом від крадіжки. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 1(90). С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-66-71>

References

1. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. *Ofis Heneralnoho prokurora*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yih-dosudovo-go-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian]

2. Dorokhina, Yu.A. (2017). Teoretychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony vlasnosti v Ukraini [Theoretical problems of criminal-legal protection of property in Ukraine]: avtoref. ... dys. d-ra yuryd. nauk: 12.00.08. Zaporizhzhia. [in Ukrainian]

3. Soloviova, A.M. (2019). Kryminalno-pravova okhorona vlasnosti: porivnialno-pravove doslidzhennia [Criminal law protection of property: a comparative legal study]: avtoref. ... dys. d-ra yuryd. nauk: 12.00.08. Irpin. [in Ukrainian]

4. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV [Civil Code of Ukraine from 16.01.2003 No. 435-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian]

5. Samokysh, I.V. (2021). Kryminalno-pravova okhorona vlasnosti za zakonodavstvom ukrainy ta krain Skhidnoi Yevropy [Criminal and legal protection of property under the legislation of Ukraine and the countries of Eastern Europe]: dys. ... doktora filos.: 081 Pravo. Odesa. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6d624873-db7c-4c51-921b-5ff5cb02235a/content> [in Ukrainian]

6. Nazymko, Ye.S., Ponomarova, T.I. (2024) Zapobihannia kryminalnym pravoporushenniam u suchasni kryminologii: teoriia ta praktyka [Prevention of criminal offenses in modern criminology: theory and practice]: monohrafiia. 2-e vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv: VD «Dakor». [in Ukrainian]

7. Danylevskiy, A.O., Tarasenko, O.S. (2022). Okremi pytannia kvalifikatsii kryminalnykh pravoporushen proty vlasnosti, predmetom yakykh ye koshty na bankivskomu rakhunku [Certain issues of qualification of criminal offenses against property, the subject of which are funds in a bank account]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 4(81) Ч. 2. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-77-81> [in Ukrainian]

8. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 09 lypnia 2025 roku (sprava № 552/7870/22) [Resolution of the Supreme Court of July 9, 2025 (case No. 552/7870/22)]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128845021> [in Ukrainian]

9. Danylevska, Yu.O., Danylevskiy, A.O. (2025). Vidmezhuвання nezakonnoho zainiattia rybnym, zvirynym abo inshym vodnym dobuвnym promyslom vid kradizhky [Distinguishing illegal fishing, animal or other water-based fishing from theft]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 1(90). С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-90-66-71> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.98:343.54

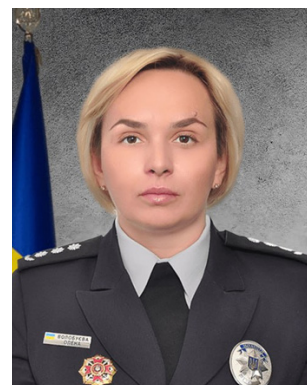
DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-4>**Волобуєва Олена Олексіївна**

кандидат юридичних наук, професор,

перший проректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-8601-4344

ОСОБА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬНИКА У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

У статті досліджено місце особи сексуального насильника у структурі криміналістичної характеристики статевого кримінального правопорушення, передбачених статтями Розділу IV КК України. Констатується, що сексуальна потреба та її задоволення є фізіологічною функцією людського організму, генетично запрограмованою на рівні інстинкту, проте спосіб реалізації цієї потреби перебуває під суттєвим впливом соціального середовища та безпосереднього оточення особи. Тому у кримінальному провадженні щодо зазначених кримінальних правопорушень принципово важливим є дослідження соціальних зв'язків сексуального насильника, які перебувають у закономірному зв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики. Обґрунтовується теза про те, що типові риси особи сексуального насильника детерміновані наявністю чи відсутністю соціального зв'язку знайомства між ним і потерпілою особою. На підставі цього критерію запропоновано виокремлення двох категорій правопорушників. До першої належать особи, які були незнайомі потерпілій: вони вчиняють кримінальні правопорушення сексуального характеру шляхом підстерезення випадкової жертви та нападу на неї в безлюдному місці із застосуванням фізичного насильства або погрозою його застосування. У межах цієї категорії виокремлено та охарактеризовано підгрупи «гвалтівників-нападників» і «гвалтівників-маніяків» із зазначенням їх характерологічних особливостей, що мають значення для організації розшуку, ідентифікації підозрюваного та побудови системи доказування. До другої категорії належать правопорушники, знайомі потерпілій: вони використовують довірливі стосунки, що склалися у сферах подружніх, побутових, трудових, творчих та службових відносин. Серед представників цієї групи виокремлено «чоловіків-насильників», «побутових насильників», «дружніх насильників» і «службових насильників» із розкриттям специфіки механізму вчинення ними кримінального правопорушення та особливостей формування предмета доказування. Наведені класифікаційні групи правопорушників мають відмінні характерологічні особливості, що суттєво впливають на визначення напрямків розслідування та системи доказування обставин вчинення статевого кримінального правопорушення.

Ключові слова: статево кримінальне правопорушення, сексуальне насильство, особа правопорушника, потерпіла особа, соціальний зв'язок, знайомство, добровільна згода.

Volobueva O. O. Peculiarity of a sex offender in the criminal structure characteristics of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of individuals

The article examines the place of the sexual abuser's personality in the structure of the criminalistic characteristics of sexual criminal offenses under Articles 152, 153, Part 3 of Articles 154–156-1 of the Criminal Code of Ukraine. It is established that sexual need and its satisfaction constitute a physiological function of the human body, genetically programmed at the level of instinct, while the manner of satisfying this need is significantly shaped by the social environment and the specific surroundings of the individual. Accordingly, in criminal proceedings concerning these offenses, it is of fundamental importance to examine the social ties of the sexual abuser, which are in a natural connection with other elements of the criminalistic characteristics. The thesis is substantiated that the typical features of a sexual abuser's personality are determined by the presence or absence of a social connection of acquaintance

between the offender and the victim. On the basis of this criterion, two categories of offenders are proposed. The first category comprises persons who were strangers to the victim: they commit sexual criminal offenses by stalking a random victim and attacking her in a deserted place using physical violence or the threat thereof. Within this category, the subgroups of "assault rapists" and "rapist-maniacs" are identified and characterized, with attention to their typological features relevant to search operations, identification of the suspect, and the construction of the evidentiary system. The second category consists of offenders acquainted with the victim, who exploit trust relationships formed in the context of marital, domestic, occupational, creative, and official relations. Within this group, "spousal abusers", "domestic abusers", "friendly abusers", and "official abusers" are distinguished, with disclosure of the mechanism of the criminal offense and the specifics of the subject of proof. The identified classification groups of offenders possess distinctive characterological features that significantly affect the determination of investigative directions and the evidentiary system for proving the circumstances of sexual criminal offenses.

Key words: *sexual criminal offense, sexual violence, identity of the offender, victim, social connection, acquaintance, voluntary consent.*

Вступ. У кримінальному провадженні щодо статевих кримінальних правопорушень особа правопорушника традиційно посідає особливе місце в структурі криміналістичної характеристики. Це зумовлено специфікою механізму вчинення таких правопорушень: вони, як правило, здійснюються в умовах неочевидності, і одним із першочергових завдань досудового розслідування є встановлення та ідентифікація підозрюваного як особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Розшук підозрюваного здійснюється за ознаками зовнішності та за способом підготовки і вчинення кримінально протиправних дій за наявності відповідних даних на початковому етапі розслідування. Ідентифікація здійснюється шляхом проведення ідентифікаційної експертизи за матеріальними слідами, виявленими під час огляду місця події (слідами рук, ніг тощо), а також шляхом пред'явлення для впізнання за наявності очевидців. Таким чином, дослідження особи правопорушника в криміналістичних методиках є актуальним теоретично і практично значущим завданням. Це повною мірою стосується статевих кримінальних правопорушень, які можуть бути класифіковані за ознакою наявності чи відсутності соціального зв'язку знайомства між правопорушником і потерпілою особою [1].

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонауковий діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ, системно-структурний метод (застосований при аналізі структури криміналістичної характеристики статевих кримінальних правопорушень та її елементів), порівняльний метод (при зіставленні характерологічних

особливостей різних категорій сексуальних насильників), а також класифікаційно-типологічний метод (при групуванні правопорушників залежно від характеру соціального зв'язку з потерпілою). Емпіричну базу склали матеріали слідчо-судової практики у провадженнях щодо статевих кримінальних правопорушень, підручники і навчальні посібники з криміналістики останніх років видання [2; 3], а також наукові статті, присвячені особистості статевого правопорушника [4; 5; 6; 7]. Теоретичну базу дослідження склали, зокрема, наукові праці у сфері кримінального права, криміналістики, а також психологічні та сексологічні дослідження [8; 9], що розкривають природу сексуальної поведінки людини та відхилень від її соціально прийнятних форм.

Результати. Відомості про особу сексуального насильника є ключовими у криміналістичній характеристиці статевих кримінальних правопорушень. Першочерговим завданням у провадженнях цієї категорії є встановлення підозрюваного та підстав для повідомлення про підозру. Саме навколо особи підозрюваного здійснюється низка слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із доказуванням обставин вчинення кримінального правопорушення сексуального характеру. Одним із найважливіших завдань доказування є встановлення факторів, що зумовили вчинення насильницьких дій.

Потреба у статевих стосунках притаманна кожній людині, проте має різну значущість у житті різних осіб. Вчені-сексологи відзначають, що прагнення до сексуальних контактів є вродженим інстинктом поряд із потребою у харчуванні. Сексуальна потреба є функцією людського організму, генетично

запрограмованою на рівні інстинкту й спрямованою на продовження роду, але її реалізація може супроводжуватися відхиленнями [8, с. 45; 9, с. 108–116]. Суттєвий вплив на спосіб задоволення цієї фізіологічної потреби конкретною особою чинить соціальне середовище загалом і безпосереднє оточення зокрема. У цьому аспекті принципово важливим є врахування наявності чи відсутності соціального зв'язку між сексуальним насильником і потерпілою особою.

За ознакою існування чи відсутності такого соціального зв'язку статеві кримінальні правопорушення класифікуються на дві групи: 1) кримінальні правопорушення, що вчиняються незнайомими потерпілій особами; 2) кримінальні правопорушення, що вчиняються знайомими потерпілій особами. Залежно від класифікаційної групи особа правопорушника, як свідчить слідчо-судова практика, має різний набір соціально-психологічних особливостей. Їх врахування у кримінальному провадженні є важливим як з точки зору розшуку й ідентифікації правопорушника, так і з точки зору встановлення та доказування обставин вчинення насильницьких дій сексуального характеру.

Особа сексуального насильника, який був незнайомий потерпілій особі.

Правопорушники цієї категорії вчиняють зґвалтування та інші насильницькі дії сексуального характеру шляхом підстерення випадкової жертви і здійснення нападу на неї у безлюдному місці. При цьому, як правило, застосовується фізичне насильство або висловлюється погроза його застосування. Таких правопорушників можна поділити на «гвалтівників-нападників» і «гвалтівників-маніяків».

«Гвалтівники-нападники» – це групи неповнолітніх або молоді чоловіки, які нерідко вчиняють сексуальне насильство не тільки задля задоволення власної сексуальної потреби, але й з метою самоствердження шляхом демонстрації фізичної та психічної переваги щодо неповнолітніх або осіб жіночої статі. Нерідко вчинення насильницьких дій сексуального характеру супроводжується демонстративним приниженням і катуванням. Останнім часом набули поширення випадки,

коли правопорушники у групі здійснюють відеозйомку своїх дій на мобільний телефон із подальшим поширенням відео в соціальних мережах. Типологічними асоціальними рисами «гвалтівників-нападників» є: зневажливе ставлення до осіб жіночої статі та неповнолітніх; агресивність і жорстокість; статева розбещеність; схильність до систематичного вживання алкоголю чи наркотиків. Таким чином, «гвалтівники-нападники» становлять своєрідну маргінальну соціальну групу, до якої можуть входити раніше судимі особи за насильницькі кримінальні правопорушення, а також особи, які притягалися до відповідальності за адміністративні правопорушення.

«Гвалтівники-маніяки» – це особи чоловічої статі, яким властиві певні психічні відхилення (аномальний статевий потяг, підвищена збудливість, дратівливість, істеричність). Такі аномалії, як правило, не впливають на осудність особи. На відміну від «гвалтівників-нападників» представники цієї підгрупи не виявляють яскраво виражених асоціальних рис, оскільки вчиняють кримінальні правопорушення сексуального характеру не з антисоціальних мотивів, а під впливом психічних вад. Вони нерідко характеризуються наявністю вищої освіти, авторитетом у трудовому колективі, соціальною активністю та іншими позитивними якостями – прикладом можуть бути особистості Анатолія Сливка, Сергія Ткача та ін. [10]. Особливістю вчинюваних ними кримінальних правопорушень є те, що статеве задоволення вони отримують лише під час спостереження агонії жертви, внаслідок чого вчинення сексуального насильства, як правило, завершується смертю потерпілої особи. Поширеною особливістю цієї категорії правопорушників є патологічний фетишизм щодо речей своїх жертв, які вони нерідко забирають і зберігають.

Особа сексуального насильника, який був знайомий потерпілій особі.

Правопорушники цієї категорії вчиняють зґвалтування та інші насильницькі дії сексуального характеру шляхом використання довірливих стосунків із потерпілою особою. Рівень знайомства і, відповідно, довірливих відносин може бути різним. Так, А. Ф. Волубуєв і Т. А. Орлова відзначають, що рівень

знайомства може визначатися тим, що насильник і потерпіла особа можуть бути подружжям або колишнім подружжям; потерпілою може бути й інша особа, з якою підозрюваний (обвинувачений) перебуває чи перебував у близьких стосунках [11, с. 51]. У всякому разі йдеться не про короткочасне знайомство, а про стабільний соціальний зв'язок, що використовується правопорушником. Залежно від характеру такого зв'язку цих правопорушників можна поділити на «чоловіків-насильників», «побутових насильників», «дружніх насильників» і «службових насильників».

«Чоловіки-насильники» – це особи, які перебувають у зареєстрованому шлюбі і застосовують сексуальне насильство стосовно своєї дружини, тобто вчиняють дії сексуального характеру без її добровільної згоди. За об'єктивною стороною шлюбне сексуальне насильство є суміжним із домашнім насильством, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 126-1 КК України. Однак шлюбне сексуальне насильство не охоплюється зазначеною нормою і підлягає окремій кваліфікації за статтями 152 або 153 КК України, якими передбачено кримінальну відповідальність за зґвалтування або вчинення насильницьких дій сексуального характеру без добровільної згоди потерпілої особи, здійснені щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою правопорушник перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

«Побутові насильники» – це чоловіки, які проживають спільно з потерпілою особою в одній квартирі або будинку і пов'язані з нею повсякденними побутовими відносинами. Такі відносини можуть складатися, наприклад, між чоловіком і сестрою дружини, яка постійно або тимчасово проживає разом із нею, або дочкою дружини від першого шлюбу. Побутові відносини й щоденне спілкування можуть бути використані зловмисником для вчинення кримінального правопорушення сексуального характеру.

«Дружні насильники» – це особи, які разом із потерпілою належать до певної соціальної групи, пов'язаної спільними заняттями та інтересами (трудовий колектив, студентська група, сусіди тощо). Особливістю цієї групи є те,

що її члени щоденно контактують між собою й у певних життєвих ситуаціях зустрічаються для спільного проведення часу (корпоративи, дні народження, вечірки, пікніки тощо). Фактор особистого знайомства і спільність інтересів використовуються зловмисником для задоволення сексуальних потреб із перетинанням межі дозволеного – за відсутності добровільної згоди іншої особи на сексуальний контакт. Для усунення вірогідної прямої відмови правопорушник може вдаватися до застосування алкоголю чи наркотичних засобів із метою приведення потерпілої до безпорадного стану. Таким чином, із використанням фактора знайомства формується проблемна для доказування ситуація, зміст якої визначається двома протилежними версіями сторін: «добровільна згода була» – «добровільна згода була відсутня».

«Службові насильники» – це особи, які щодо членів певного трудового колективу мають управлінські повноваження і використовують їх для задоволення сексуальних потреб за відсутності добровільної згоди потерпілої особи. Йдеться про використання службовою особою залежності підпорядкованих осіб у виконанні ними трудових обов'язків (обсягу навантаження, заходів матеріального заохочення, сприяння кар'єрному підвищенню тощо). Ця категорія правопорушників зустрічається не лише у трудових відносинах, але й у творчих колективах, освітній сфері, армії та ін. Так, у травні 2025 року паризьким судом був визнаний винним у сексуальному насильстві щодо двох жінок відомий французький актор і режисер Жерар Депардье (вирок – 18 місяців умовного ув'язнення) [12]. Кримінальні провадження щодо цієї категорії сексуальних насильників мають місце й в Україні, однак обвинувальні вирoki на сьогодні одиничні – ймовірно, з огляду на значну складність доказування у подібних провадженнях.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна зробити такі висновки. Відсутність чи наявність соціального зв'язку знайомства між сексуальним насильником і потерпілою особою є суттєвим чинником, що зумовлює характерологічні особливості правопорушника і закономірно пов'язаний з іншими елементами

криміналістичної характеристики статевої кримінальної правопорушники, незнайомі потерпілій, характеризуються антисоціальними установками та відповідною поведінкою при задоволенні сексуальних потреб, що проявляється зокрема у застосуванні фізичного насильства або погрози нападу («гвалтівники-нападники», «гвалтівники-маніяки»). Ці особливості є визначальними для розшуку правопорушника, його ідентифікації та побудови системи доказування факту вчинення сексуального нападу підозрюваною особою.

Правопорушники, знайомі потерпілій, характеризуються, як правило, відсутністю тих

асоціальних рис і форм поведінки, що є типовими для попередньої групи. Для насильницького задоволення власних сексуальних потреб вони використовують обставини знайомства, що склалися у колі наближених до них осіб у силу подружніх, побутових, трудових, творчих, освітянських та службових стосунків («чоловіки-насильники», «побутові насильники», «дружні насильники», «службові насильники»). Тому, на відміну від попередньої групи правопорушників, доказування у цих провадженнях зосереджується навколо ключового питання: «чи була добровільна згода потерпілої особи».

Література

1. Волобуєва О.О. Криміналістична класифікація статевої кримінальної правопорушень: проблеми доказування. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. Т. 35 (74). № 2. С. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/15>
2. Криміналістика : підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодин та ін. ; за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.
3. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.
4. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Особа правопорушника як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 128–131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25>
5. Воробей В. М. Особливості виявлення сексуального насильства щодо особи, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах. Юридична наука. 2020. №4 (106). Т. 2. С. 192–199. DOI: [10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.24](https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.24)
6. Козлюк Л.Г. Соціально-демографічна характеристика осіб, які вчинили статево кримінальне правопорушення щодо неповнолітнього. Часопис Київського університету права. 2010. № 3. С. 245–248. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/36/3-2010-pdf> (дата звернення 01.04.2026)
7. Лісова А.Ю. Особа правопорушника як структурний елемент криміналістичної характеристики зґвалтування. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 4. С. 282–285. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/4_2013.pdf (дата звернення: 02.04.2026)
8. Фрейд З. Три нариси з теорії сексуальності / Переклад на українську мову з видання: Freud S. Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. Leipzig und Wienn. 1905. 84 р. Психологія і суспільство. 2008. № 4. С. 45–91. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30459/1/Фрейд.pdf> (дата звернення: 02.04.2026)
9. Берн Е. Секс у людському коханні. Ігри, в які грають у ліжку / переклад з англ. О. В. Стукало. Харків: Вид-во КСД, 2020. 256 с. URL: <https://bookclub.ua/catalog/e-books/e-books-psychology/> (дата звернення: 02.04.2026)
10. Сатпаєв М. Серійні вбивці СРСП: гвалтівники, людожери та агенти КДБ. Український інтерес. 2025. URL: <https://uain.press/articles/serijni-vbivtsi-srsr-gvaltivniki-lyudozheri-ta-agenti-kdb-1014025> (дата звернення: 05.04.2026)
11. Волобуєв А. Ф., Орлова Т. А. Зґвалтування в Україні: проблемні питання доказування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. Т. 2. С. 50–53.
12. Паньків О. Жерару Депардье винесли вирок за сексуальні домагання на зйомках: яке покарання отримав актор. 2025. URL: https://kino.24tv.ua/zheraru-depardye-ogolosili-virok-shho-stalosya_n2821949 (дата звернення: 05.04.2026)

References

1. Volobuieva, O.O. (2024). Kryminalistychna klasyfikatsiia statevykh kryminalnykh pravoporushen: problemy dokazuvannia [Criminalistic classification of sexual criminal offenses: problems of proof].

Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky. T. 35 (74). № 2. S. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/15> [in Ukrainian]

2. Kriministyka: pidruchnyk / Pyaskovskiy V.V., Chornous Yu.M., Samodin A.V. ta in.; za zah. red. V.V. Pyaskovskoho. 2-he vyd., pererob. i dopov. (2020). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]

3. Kryminalistyka: pidruchnyk / Blahuta R.I., Harasymiv O.I., Dufeniuk O.M. ta in.; za zah. red. Ye.V. Priakhina. 4-te vyd., pererob. i dopov. (2023). Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian]

4. Nikitina-Dudikova, H.Yu. (2021). Osoba pravoporushnyka yak element kryminalistychnoi kharakterystyky kryminalnykh pravoporushen proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei [The identity of the offender as an element of the criminalistic characteristics of criminal offenses against the sexual freedom and sexual inviolability of children]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia.* № 53. S. 128–131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25> [in Ukrainian]

5. Vorobei, V.M. (2020). Osoblyvosti vyivlennia seksualnogo nasylstva shchodo osoby, yaka perebuvaie u simeinykh abo blyzkykh vidnosynakh [Features of detecting sexual violence against a person in family or close relationships]. *Iurydychna nauka.* №4 (106). T. 2. S. 192–199. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.24 [in Ukrainian]

6. Kozliuk, L.H. (2010). Sotsialno-demografichna kharakterystyka osib, yaki vchynyly stateve kryminalne pravoporushennia shchodo nepovnlitnoho [Socio-demographic characteristics of persons who committed sexual criminal offenses against minors]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava.* № 3. S. 245–248. Retrieved from: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/36/3-2010-pdf> [in Ukrainian]

7. Lisova, A.Yu. (2013). Osoba pravoporushnyka yak strukturnyi element kryminalistychnoi kharakterystyky zgvaltuvannia [The identity of the offender as a structural element of the criminalistic characteristics of rape]. *Porivnialno-analitychne pravo.* № 4. S. 282–285. Retrieved from: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/4_2013.pdf [in Ukrainian]

8. Froid, Z. (2008). Try narysy z teorii seksualnosti [Three essays on the theory of sexuality]. *Psykhoholohiia i suspilstvo.* № 4. S. 45–91. Retrieved from: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30459/1/Фройд.pdf> [in Ukrainian]

9. Bern, E. (2020). Seks u liudskomu kokhanni. Ihry, v yaki hraiut u lizhku [Sex in human loving. Games people play in bed] / pereklad z anhl. O.V. Stukalo. Vyd-vo KSD. Retrieved from: <https://bookclub.ua/catalog/e-books/e-books-psychology/> [in Ukrainian]

10. Satpaiev, M. (2025). Seriini vbyvti SRSR: hvaltivsnyky, liudozhery ta ahenty KDB [Serial killers of the USSR: rapists, cannibals and KGB agents]. Retrieved from: <https://uain.press/articles/serijni-vbivtsi-srsr-gvaltivniki-lyudozheri-ta-agenti-kdb-1014025> [in Ukrainian]

11. Volobyiev, A.F., Orlova, T.A. (2019). Zgvaltuvannia v Ukraini: problemni pytannia dokazuvannia [Rape in Ukraine: problematic issues of proof]. *Visegrad Journal on Human Rights.* № 5. T. 2. S. 50–53. [in Ukrainian]

12. Pankiv, O. (2025). Zheraru Depardie vynesly vyrok za seksualni domahannia na ziomnkakh: yake pokarannia otrymal aktor [Gerard Depardieu was sentenced for sexual harassment on set: what punishment the actor received]. Retrieved from: https://kino.24tv.ua/zheraru-depardie-ogolosili-virok-shho-stalosya_n2821949 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 342.9:351.74:37

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-5>**Врадій Руслан Олексійович**

проректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0005-9260-9490

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ

У статті обґрунтовано поняття адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху. На підставі результатів критичного аналізу окремих наукових поглядів щодо сутності і змісту категорії «адміністративно-правове регулювання», визначення поняття «освітня діяльність» у теорії й Законі України «Про освіту» та їх співвідношення, безпекової спрямованості державної політики щодо дорожнього руху виділено ключові положення, які мають бути враховані при формулюванні поняття «адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху»: відображення юридичного змісту цього поняття через визначення його правової основи; цілеспрямований характер регулювання, що потребує конкретизації мети здійснення; визнання регулювання як певного виду діяльності, яка має не тільки цілеспрямований, а й послідовний характер, коли регулюючий вплив здійснюється за допомогою послідовно здійснюваних, логічно та процедурно пов'язаних між собою дій; суб'єктна складова, яка представлена уповноваженими державними органами; інструменти (форми і методи) цілеспрямованого впливу, пріоритетність яких визначена метою регулювання. Запропоновано визначити адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху як процес регулюючого впливу правової норми на адміністративно-правові відносини у виділеній сфері через систему інструментів регулювання, що застосовують уповноважені суб'єкти реалізації державної політики, а обсяг і характер інструментів визначені необхідністю забезпечення якості освітньої діяльності у формальній та/або неформальній освіті як умови гарантування безпечного дорожнього руху.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, освітня діяльність, державна політика, дорожній рух, безпека.

Vradiy R. O. Administrative and Legal Regulation of Educational Activities in the Field of Implementation of State Policy on Road Safety: Topical Issues of Determination

The article substantiates the concept of administrative and legal regulation of educational activities in the field of implementation of state policy to ensure road safety. Based on the results of a critical analysis of certain scientific views on the essence and content of the category of "administrative and legal regulation", the definition of the concept of "educational activity" in the theory and the Law of Ukraine "On Education" and their correlation, the safety orientation of the state policy on road traffic has been identified key provisions that should be taken into account when formulating the concept of «administrative and legal regulation of educational activities in the field of implementation of state policy to ensure the safety of road safety»: reflection of the legal content of this concept through the definition of its legal basis; purposeful nature of regulation, which requires specifying the purpose of implementation; recognition of regulation as a certain type of activity, which has not only a purposeful, but also a consequential character, when the regulatory influence is carried out with the help of sequentially performed, logically and procedurally related actions; the subject component, which is represented by authorized state bodies; instruments (forms and methods) of purposeful influence, the priority of which is determined by the purpose of regulation. It is proposed to define the administrative and legal regulation of educational activities in the field of implementation of the state policy on road safety as a process of regulatory influence of the legal norm on administrative and legal relations in the selected area

through the system of regulatory instruments used by authorized subjects of state policy implementation, and the scope and nature of the instruments are determined by the need to ensure the quality of educational activities in formal and/or informal education as a condition for guaranteeing safe road traffic.

Key words: *administrative and legal regulation, educational activity, state policy, road traffic, security.*

Вступ. Невід’ємною складовою частиною державної політики у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є освітня діяльність, здійснення якої спрямоване на набуття знань, вмінь, навичок безпечного дорожнього руху.

Питання освітньої діяльності у законодавстві про дорожній рух визначені тільки щодо навчання громадян Правилам дорожнього руху, що передбачено ст. 20 Закону України «Про дорожній рух» [1]. Встановлено, що навчання здійснюється в закладах дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної, фахової передвищої освіти, а також має здійснюватися підготовка і перепідготовка педагогічних працівників, діяльність яких пов’язана з навчанням громадян Правил дорожнього руху та підготовка, перепідготовка і підвищенням кваліфікації водіїв транспортних засобів (ч. 2 ст. 20 Закону України «Про дорожній рух» [1]).

Важливість освітньої діяльності у сфері дорожнього руху обумовлена необхідністю забезпечення публічної безпеки та порядку особливо під час воєнного стану. Так, наказом МВС України від 04.10.2019 № 835, яким затверджено Положення про функціональну підсистему забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху єдиної державної системи цивільного захисту передбачено завдання функціональної підсистеми забезпечення охорони публічного (громадського) порядку і організації безпеки дорожнього руху єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ФП ЗПБ) – участь у здійсненні навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайної ситуації в органах (підрозділах) ФП ЗПБ (абз. десятий п.3) [2].

У Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року окрема увага надана профільній транспортній освіті, інфраструктура якої через повномасштабну збройну агресію росії проти України зруйнована або значно постраждала. Вказано про необхідність оновлення матеріально-технічної бази

закладів профільної транспортної освіти ще до початку повномасштабного вторгнення. Наголошено на необхідності реформування та вдосконалення відповідно до сучасних викликів та вимог системи вищої та професійно-технічної освіти майбутніх працівників галузі транспорту [3].

Опрацювання напрямів вирішення проблеми вдосконалення освітньої діяльності як окремого напрямку реалізації державної політики щодо безпеки дорожнього руху має ґрунтуватись на теоретичних положеннях галузевих юридичних наук, які становлять доктринальне підґрунтя забезпечення якості нормативного врегулювання відносин щодо освітньої діяльності.

Серед галузевих юридичних наук виділено адміністративне право як фундаментальна галузь публічного права, предмет якої, на думку Ю. П. Битяка, охоплює управлінські відносини: пов’язані із забезпеченням та охороною прав і свобод людини і громадянина у сфері виконавчої влади, місцевого самоврядування в адміністративному і судовому порядку; в яких безпосередньо реалізуються завдання і повноваження (компетенція) органів виконавчої влади; виникають у зв’язку із виконанням своїх повноважень органами місцевого самоврядування; внутрішньоорганізаційного характеру інших державних органів (законодавчої, судової влади, прокуратури); зовнішньовладних функцій і повноважень [4, с. 173–174]. Узагальненою назвою предмета адміністративного права або предмета адміністративно-правового регулювання, зазначає В. К. Колпаков, є відносини щодо виконання адміністративних зобов’язань публічної адміністрації перед суспільством. До них належать відносини: а) публічного управління; б) відносини адміністративних послуг; в) відносини відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; г) відносини відповідальності за порушення встановленого порядку і правил (адміністративно-деліктні відносини)

[5, с. 694]. Наведені положення науки адміністративного права щодо предмету цієї галузі права не протирічать принципово одне одному і свідчить про розвиток наукової думки і подальший пошук універсальних, узагальнених категорій, які відображають сутність і зміст адміністративно-правового регулювання.

Визначення предмету адміністративного права формує підґрунтя аналізу категорії «адміністративно-правове регулювання», зміст якої має бути конкретизований («звужений») відповідно предмету наукового аналізу.

Серед наукових робіт, виконаних на дисертаційному рівні привертають увагу докторська дисертація Р. В. Шаповала, присвячена адміністративно-правовому регулюванню освітньої діяльності в Україні (2011 р.) [6]. До завдань дисертаційного дослідження віднесено «визначити й охарактеризувати складові механізми адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності з урахуванням завдань і функцій, які ставляться перед галуззю освіти в сучасних умовах» [6, с. 5]. У науковій новизні зазначено, що вперше «сформульовано основи загальної теорії адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності в Україні» [6, с. 7]. У висновках зазначено про визначення системно-структурної характеристики адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності в Україні та характеристики складових механізму адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності з урахуванням завдань і функцій, які ставляться перед галуззю освіти в сучасних умовах [6, с. 24–25]. Проте чітко встановити відповідні наукові положення, виходячи зі змісту автореферату, складно. Виникає питання і щодо визначення освітньої діяльності як такої, що «пов'язана з наданням послуг для здобуття освіти, з видачею відповідного документа» [6, с. 25]. Поряд із цим повно розкрито функції освіти [6, с. 10–11], сутність людиноорієнтованого спрямування сучасної освіти [6, с. 25].

Пошукова система Національного репозитарію академічних текстів [7] за ключовими словами «освітня діяльність», крім зазначеного вище дослідження Р.В. Шаповала, дозволяє виділити ще 3 роботи. Так дисертація С.В. Потопальського присвячена

адміністративно-правовому забезпеченню якості освітньої діяльності у закладах вищої освіти системи МВС України (2020 р.) [8]. У роботі Ю. М. Сіماشкевич досліджено проблеми суб'єктів організаційно-правового забезпечення освітньої діяльності (2014 р.) [9]. Х. В. Солнцева аналізувала адміністративну юрисдикцію органів управління освітньою діяльністю в Україні (2014 р.) [10].

Вказані роботи закладають підґрунтя подальших досліджень сучасних проблем здійснення освітньої діяльності, які для сфери забезпечення безпеки дорожнього руху є актуальними, враховуючи вкрай недостатній рівень їх вивчення.

Метою дослідження є виділення актуальних питань визначення сутності адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху та обґрунтування підходу щодо їх вирішення, у тому числі – через формулювання відповідних теоретико-правових положень, які можуть бути покладені в основу вдосконалення адміністративного законодавства у досліджуваній сфері.

Матеріали та методи. Методологія дослідження проблеми визначення адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху ґрунтується на діалектиці, яка є основою дослідження проблем у їх динаміці, визначенні тенденцій їх вирішення. До конкретно-наукових методів пізнання, які використані у дослідженні, належать критичний аналіз та порівняльно-правовий метод як основа аналізу існуючих наукових напрацювань та підходів щодо визначення адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності у визначеній сфері. Методи правового моделювання та синтезу застосовувались для виділення ключових положень існуючих наукових поглядів та формулювання поняття адміністративно-правового регулювання.

Результати. Теоретико-правове підґрунтя характеристики освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху становлять наукові погляди вчених-дослідників сутності категорії «адміністративно-правове регулювання».

У цьому напрямку наукового пошуку доцільно зазначити про те, що у юридичних енциклопедичних виданнях зазначена категорія ще потребує конкретизації. Так, визначено зміст таких категорій як «дерегулювання» [5, с. 248], «державне регулювання» [5, с. 276], «метод адміністративного права» [5, с. 483], «метод правового регулювання» [11, с. 464], «правове регулювання» [11, с. 715], «методи публічного адміністрування» [5, с. 489].

У підручниках з адміністративного права вказано такі категорії як «інструмент публічного адміністрування» [12, с. 202], «методи публічного адміністрування» [13, с. 264–319], «метод адміністративного права» [14, с. 32], «метод адміністративно-правового регулювання» [15, с. 106–111] тощо.

Загальне визначення поняття «адміністративно-правове регулювання публічного управління» пропонує Б. Мельниченко. На думку вченого, публічне управління є однією з форм прояву публічної влади, а його основою є принцип народного суверенітету, яким проголошено народ як носій і єдине джерело влади. Метою публічного управління визначено інтереси та задоволення потреб усього суспільства [16, с. 28]. Б. Мельниченко формулює поняття адміністративно-правового регулювання публічного управління з позицій впорядковувального, цілеспрямованого впливу суб'єктів публічного управління на особливу сферу суспільних відносин щодо управління державою. Виділено особливу ознаку адміністративно-правового регулювання публічного управління – наявність специфічного механізму, що забезпечує ефективність такого впливу [16, с. 31].

По суті, визначення адміністративно-правового регулювання публічного управління Б. Мельниченко пропонує здійснювати, виходячи з конституційно-правових основ народовладдя та патерналістського підходу до розуміння публічного управління. Не заперечуючи принципово проти такої основи наукового погляду Б. Мельниченка, тим не менше, доцільно зазначити про необхідність уточнення змісту адміністративно-правового регулювання публічного управління, особливо виходячи із запропонованого праворозуміння як адміністративної діяльності уповноважених

суб'єктів публічного управління. У такому значенні виникає логічне питання про необхідність розкриття змісту впливу суб'єктів.

Г.С. Буга, С.Г. Кузьменко, обґрунтовуючи поняття «адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності» звертаються до наукових підходів В.І. Теремецького, П.В. Литовченко, С.Г. Стеценка, В.В. Загуменник щодо визначення змісту категорії «адміністративно-правове регулювання». Дослідники звертають увагу на те, що зазначені вчені розглядають адміністративно-правове регулювання як вплив норм адміністративного права на суспільні відносини за допомогою адміністративно-правових засобів і заходів (В.І. Теремецький, П.В. Литовченко, В.В. Загуменник) або як правові засоби впливу на відносини у сфері адміністративного права (С.Г. Стеценко) [17, с. 318–319]. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності Г.С. Буга, С.Г. Кузьменко пропонують визначати як певний вид регулюючого впливу, який здійснюється уповноваженими суб'єктами – органами державної влади у визначеній сфері [17, с. 320].

І.М. Шопіна аналізує проблему співвідношення понять «адміністративно-правове забезпечення» та «адміністративно-правове регулювання». Вчена пропонує визначати поняття адміністративно-правового регулювання у конкретних умовах воєнного стану, виходячи з необхідності забезпечення відсічі збройній агресії росії, що обумовлює такий стан адміністративно-правових відносин, коли переважають засоби примусу серед адміністративно-правових інструментів, збільшуються дискреційні повноваження органів публічної влади та обмежуються на законних підставах деякі права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб [18, с. 553].

І.М. Шопіна пропонує визначати поняття «адміністративно-правове регулювання» через певний цілеспрямований процес приведення адміністративно-правових відносин у стан, необхідний для захисту національних інтересів, що впливає з Конституції України, напрямів державної політики. Вчена також пропонує врахувати необхідність трансформації методів адміністративно-правового

регулювання, що гарантуватиме досягнення кінцевої мети регулювання. По суті, у вказаному підході враховано правовий і упорядковувачий аспекти змісту категорії «адміністративно-правове регулювання». Правовий аспект представлений науковою думкою щодо норми адміністративного права як основи впливу на суспільні відносини, а упорядковувачий аспект – врахуванням цілеспрямованого характеру такого впливу. При цьому загальне значення поняття «адміністративно-правове регулювання» може і має бути конкретизоване, відповідно предмету та меті регулюючого впливу, які визначають коло і пріоритет застосування методів регулювання.

Тематика наукового аналізу обумовлює потребу звернення до теоретичних положень та чинного законодавства щодо поняття «освітня діяльність».

У доктринальному значенні зміст освітньої діяльності розкрито як правовідносини, що виникають у процесі реалізації права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, та регламентуються спеціальними законами про освіту в Україні, підзаконними нормативно-правовими актами у сфері освіти і науки та міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку. Слід вказати про те, що вчені, які пропонували поняття освітньої діяльності, також фактично наводять і його нормативне визначення (А.О. Собакарь, О.В. Нестерцова-Собакарь) [5, с. 603].

Законом України «Про освіту» освітню діяльність визначено як діяльність її суб'єкта, яку спрямовано на «організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті» (п. 17 ч. 1 ст. 1) [19].

Порівняння змісту доктринального і нормативного визначення освітньої діяльності можна зазначити наступне. Наукове значення цього поняття впливає з норми Основного Закону про реалізацію права на освіту та передбачає врахування нормативно-правового забезпечення процесу реалізації. У визначенні Законом України «Про освіту» виділено суб'єкта та спрямованість відповідної

діяльності. Спираючись на доктринальне та нормативне визначення поняття «освітня діяльність», доцільно вказати, що про таку діяльність у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху доцільно вказувати не тільки з позицій конституційного права на освіту, а й виходячи з її цільового призначення, суб'єктів здійснення, видів освіти, у межах яких здійснюється освітня діяльність у виділеній сфері.

Висновки. Проведене дослідження окремих наукових поглядів щодо сутності і змісту категорії «адміністративно-правове регулювання», визначення поняття «освітня діяльність» у теорії та Законі України «Про освіту» дозволяє виділити ключові положення, які мають бути враховані при формулюванні поняття «адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху»:

- відображення юридичного змісту цього поняття через визначення його правової основи;
- цілеспрямований характер регулювання, що потребує конкретизації мети здійснення;
- визнання регулювання як певного виду діяльності, яка має не тільки цілеспрямований, а й послідовний характер, коли регулюючий вплив здійснюється за допомогою послідовно здійснюваних, логічно та процедурно пов'язаних між собою дій
- суб'єктний складник, що представлений уповноваженими державними органами;
- інструментів (форм і методів) цілеспрямованого впливу, пріоритетність яких визначена метою регулювання.

Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху може бути визначене як процес регулюючого впливу правової норми на адміністративно-правові відносини у виділеній сфері через систему інструментів регулювання, що застосовують уповноважені суб'єкти реалізації державної політики, а обсяг і характер інструментів визначені необхідністю забезпечення якості освітньої діяльності у формальній та/або неформальній освіті як умови гарантування безпечного дорожнього руху.

Література

1. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення: 11.04.2026)
2. Про затвердження Положення про функціональну підсистему забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку, безпеки дорожнього руху єдиної державної системи цивільного захисту: наказ МВС України від 04.10.2019 №835 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1199-19#Text> (дата звернення: 11.04.2026)
3. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 №1550 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.04.2026)
4. Правова доктрина України : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. 864 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 5 : Адміністративне право / редкол. : Ю.П. Битяк (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 960 с.
6. Шаповал Р. В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 33 с.
7. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/> (дата звернення: 11.04.2026)
8. Потопальський С.В. Адміністративно-правове забезпечення якості освітньої діяльності у закладах вищої освіти системи МВС України : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2020. 26 с.
9. Сімашкевич Ю.М. Суб'єкти організаційно-правового забезпечення освітньої діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2014. 18 с.
10. Солнцева Х.В. Адміністративна юрисдикція органів управління освітньою діяльністю в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 22 с.
11. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрид. думка, 2012. 1020 с.
12. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтєвський, А. Берлач та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. 5-те вид. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.
13. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. О.В. Кузьменко, В.Г. Чорної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 700 с.
14. Загальне адміністративне право: підручник / Савчин М.В., Білаш О.В., Лазур Я.В. та ін. Київ : Видавництво «Юридика», 2025. 418 с.
15. Адміністративне право України : підручник / П.В. Діхтєвський, А.Г. Соломаха, В.К. Колпаков та ін. ; ред. П.В. Діхтєвський. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : Видавництво Людмила, 2023. 771 с.
16. Мельниченко Б. Адміністративно-правове регулювання публічного управління: поняття та особливості реалізації у сучасних умовах. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2024. № 3(31). С. 27–34. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-3\(31\)-27-34](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-3(31)-27-34)
17. Буга Г. С., Кузьменко С. Г. Поняття адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 317–321. DOI: <https://doi.org/10.32782/rdu.2023.4.41>
18. Шопіна І.М. Адміністративно-правове забезпечення та адміністративно-правове регулювання: співвідношення понять. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. №6. С. 550–554. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.96> (дата звернення: 11.04.2026)
19. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.04.2026)

References

1. Pro dorozhnii rukh [About traffic]: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. № 3353-XII. VVR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian]
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro funktsionalnu pidsystemu zabezpechennia publichnoi (hromadskoi) bezpeky i poriadku, bezpeky dorozhnoho rukhu yedynoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu [On approval of the Regulation on the functional subsystem of ensuring public (public) security and order, road traffic safety of the unified state civil protection system]: nakaz MVS Ukrainy vid 04.10.2019 №835 (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1199-19#Text> (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian]

3. Pro skhvalennia Natsionalnoi transportnoi stratehii Ukrainy na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025-2027 rokakh [On approval of the National Transport Strategy of Ukraine for the period until 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2025-2027]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2024 №1550 (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2024-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian]
4. Pravova doktryna Ukrainy [Legal doctrine of Ukraine] (2013): u 5 t. Kh. : Pravo. T. 2 : Publichno-pravova doktryna Ukrainy / Yu.P. Bytiak, Yu.H. Barabash, M.P. Kucheriavenko ta in.; za zah. red. Yu.P. Bytiaka. [in Ukrainian]
5. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia [Great Ukrainian Legal Encyclopedia]: u 20 t. Kharkiv : Pravo, 2016. T. 5 : Administratyvne pravo / redkol. : Yu.P. Bytiak (holova) ta in. ; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy, Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. (2020). [in Ukrainian]
6. Shapoval, R.V. (2011). Administratyvno-pravove rehuliuвання osvitnoi diialnosti v Ukraini [Administrative and legal regulation of educational activities in Ukraine]: avtoref. dys. ... d.iu.n.: 12.00.07. Kh. [in Ukrainian]
7. Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv [National Repository of Academic Texts]. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/> (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian]
8. Potopalskyi, S.V. (2020). Administratyvno-pravove zabezpechennia yakosti osvitnoi diialnosti u zakladakh vyshchoi osvity systemy MVS Ukrainy [Administrative and legal assurance of the quality of educational activities in higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]: avtoref. dys. ... k.iu.n.: 12.00.07. Kharkiv. [in Ukrainian]
9. Simashkevych, Yu.M. (2014). Subiekty orhanizatsiino-pravovoho zabezpechennia osvitnoi diialnosti v Ukraini [Subjects of organizational and legal support of educational activities in Ukraine]: avtoref. dys. ... k.iu.n.: 12.00.07. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian]
10. Solntseva, Kh.V. (2014). Administratyvna yurysdyktsiia orhaniv upravlinnia osvitnoiu diialnistiu v Ukraini [Administrative jurisdiction of educational management bodies in Ukraine]: avtoref. dys. ... k.iu.n.: 12.00.07. Kyiv. [in Ukrainian]
11. Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk [Big encyclopedic legal dictionary] / za red. Yu. S. Shemshuchenka. 2-he vyd., pererobl. i dopovn. (2012). Kyiv : Yurydychna dumka. [in Ukrainian]
12. Administratyvne pravo ta administratyvnyi protses. Povnyi kurs [Administrative Law and Administrative Process. Full Course]: pidruchnyk / V. Halunko, P. Dikhtiiivskyi, A. Berlach ta in.; za zah. red. V. Halunka, V. Felyka. Vyd. 5-te. (2025). Odesa : Vydavnytstvo «Iurydyka». [in Ukrainian]
13. Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: pidruchnyk / za zah. red. O. V. Kuzmenko, V. H. Chornoi. (2025). Kyiv : Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
14. Zahalne administratyvne pravo [General administrative law]: pidruchnyk / Savchyn M.V., Bilash O.V., Lazur Ya.V. ta in. Vydavnytstvo «Iurydyka». [in Ukrainian]
15. Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: pidruchnyk / P. V. Dikhtiiivskyi, A. H. Solomakha, V. K. Kolpakov ta in.; red.: P. V. Dikhtiiivskyi; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. (2023). Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla. [in Ukrainian]
16. Melnychenko, B. (2024). Administratyvno-pravove rehuliuвання publichnoho upravlinnia: poniattia ta osoblyvosti realizatsii u suchasnykh umovakh [Administrative and legal regulation of public administration: concepts and features of implementation in modern conditions]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnogo upravlinnia*, (3(31), 27–34. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-3\(31\)-27-34](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-3(31)-27-34) (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian]
17. Buha, H. S., Kuzmenko, S. H. (2023). Poniattia administratyvno-pravovoho rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti [The concept of administrative and legal regulation of entrepreneurial activity]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. № 4. S. 317–321. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.41> [in Ukrainian]
18. Shopina, I. M. (2023). Administratyvno-pravove zabezpechennia ta administratyvno-pravove rehuliuвання: spivvidnoshennia poniat [Administrative and legal support and administrative and legal regulation: the relationship of concepts]. *Elektronne naukove vydannia «Analitichno-porivnialne pravoznavstvo»*. №6. S. 550–554. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.96> (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian]
19. Pro osvitu [About education]: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 11.04.2026) [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.9:004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-6>**Габорець Ольга Андріївна**

доктор філософії в галузі освіти, доцент,
доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності та інформаційної
безпеки Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7138-5847
Scopus-Author ID: 57788643800

Лунгол Ольга Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
оперативного-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-8128-0072
Scopus-Author ID: 59193370300

Волобоєв Артур Олегович

доктор філософії в галузі права,
начальник відділу організації освітнього процесу
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7138-5847
Scopus-Author ID: 60559964600

СТРАТЕГІЧНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті здійснено комплексне теоретико-прикладне дослідження стратегічного кримінального аналізу як одного з базових інструментів прогнозування криміногенної ситуації та запобігання злочинності в умовах трансформації сучасного безпекового середовища. Обґрунтовано, що стратегічний кримінальний аналіз посідає самостійне місце в системі кримінального аналізу та виконує функцію довгострокового інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності, орієнтованого на виявлення тенденцій злочинності, оцінку криміногенних ризиків, формування стратегічних пріоритетів і розроблення превентивних управлінських рішень. Проаналізовано наукові підходи до розуміння кримінального аналізу, його типології та зв'язку з моделлю правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою (Intelligence-led Policing). Встановлено, що стратегічний кримінальний аналіз, на відміну від тактичного й оперативного, зосереджується на довгострокових загрозах, «гарячих точках», структурних змінах злочинності та перспективних сценаріях її розвитку. Розкрито значення SWOT-аналізу, SOCTA, OSINT, аналізу ризиків, ситуаційного та географічного аналізу як найбільш релевантних інструментів стратегічного аналізу. Окрему увагу приділено інституціоналізації кримінального аналізу в Україні, ролі підрозділів кримінального аналізу Національної поліції, а також перспективам використання сучасних цифрових платформ, здатних підсилити прогностичну й превентивну функції аналітичної діяльності. Доведено, що стратегічний кримінальний аналіз слід розглядати

не лише як інструмент опису криміногенної обстановки, а як механізм управління криміногенними ризиками та підготовки рішень на рівні державної, регіональної й відомчої політики у сфері протидії злочинності. Практична реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню ефективності стратегічного планування в органах правопорядку, забезпечуючи перехід від реактивного реагування до проактивного управління криміногенними ризиками та зміцнення загальної безпеки суспільства.

Ключові слова: стратегічний кримінальний аналіз, прогнозування злочинності, запобігання злочинності, криміногенні ризики, *Intelligence-led Policing*, *SOCTA*, *OSINT*, правоохоронна діяльність.

Haborets O. A., Lunhol O. M., Voloboiev A. O. Strategic crime analysis as an instrument for crime prediction and prevention

The article provides a comprehensive theoretical and applied study of strategic criminal analysis as one of the fundamental tools for forecasting the criminogenic situation and preventing crime in the context of the transformation of the modern security environment. It is substantiated that strategic criminal analysis occupies an independent place in the system of criminal analysis and performs the function of long-term information and analytical support for law enforcement activities, oriented toward identifying crime trends, assessing criminogenic risks, establishing strategic priorities, and developing preventive management decisions. Scientific approaches to understanding criminal analysis, its typology, and its connection with the Intelligence-led Policing model are analyzed. It is established that strategic criminal analysis, unlike tactical and operational analysis, focuses on long-term threats, "hot spots", structural changes in crime, and prospective scenarios for its development. The significance of SWOT analysis, SOCTA, OSINT, risk analysis, situational, and geographic analysis as the most relevant tools of strategic analysis is revealed. Particular attention is paid to the institutionalization of criminal analysis in Ukraine, the role of criminal analysis units of the National Police, and the prospects for using modern digital platforms capable of enhancing the predictive and preventive functions of analytical activity. It is proved that strategic criminal analysis should be considered not only as a tool for describing the criminogenic situation but as a mechanism for managing criminogenic risks and preparing decisions at the level of state, regional, and departmental policy in the field of crime counteraction. The practical implementation of the proposed approaches will contribute to increasing the efficiency of strategic planning in law enforcement agencies, ensuring the transition from reactive response to proactive management of criminogenic risks and strengthening the overall security of society.

Key words: *strategic crime analysis, crime forecasting, crime prevention, criminogenic risks, intelligence-led policing, SOCTA, OSINT, law enforcement.*

Вступ. Сучасний етап розвитку злочинності характеризується не лише кількісними змінами її показників, а насамперед ускладненням її структурно-функціональних характеристик, підвищенням адаптивності злочинних практик до трансформацій соціального, економічного, інформаційного та безпекового середовища. Злочинність дедалі виразніше демонструє ознаки мережовості, технологічної оснащеності, латентності та здатності до швидкої модифікації форм і способів протиправної діяльності під впливом зовнішніх факторів. За таких умов традиційна модель правоохоронної діяльності, зорієнтована переважно на реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення, виявляється недостатньою для ефективної протидії сучасним кримінальним загрозам, зокрема організованим, транснаціональним, кібернетичним, економічним та гібридним злочинності.

У зв'язку з цим особливого значення набуває впровадження таких форм

інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності, які дають змогу не лише фіксувати та описувати поточний стан криміногенної ситуації, а й виявляти стійкі закономірності її розвитку, ідентифікувати криміногенні ризики, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами та формувати аналітичне підґрунтя для прийняття превентивних управлінських рішень. У вітчизняних наукових і навчально-методичних джерелах кримінальний аналіз обґрунтовано визначається як специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, спрямований на встановлення та прогнозування взаємозв'язків між даними про злочинну діяльність та іншими відомостями, потенційно з нею пов'язаними, для їх використання у досудовому розслідуванні, оперативно-розшуковій діяльності, а також у процесі розроблення тактичних і стратегічних заходів протидії злочинності.

Саме в цьому теоретико-прикладному контексті стратегічний кримінальний аналіз

постає як інструмент вищого рівня аналітичного узагальнення, орієнтований не на ситуативне опрацювання окремих кримінально значущих фактів, а на системне дослідження довгострокових тенденцій, загроз і сценаріїв розвитку злочинності. Його функціональне призначення полягає у формуванні цілісної аналітичної картини криміногенного середовища, оцінюванні масштабів і структури ризиків, визначенні пріоритетних напрямів правоохоронного впливу та забезпеченні науково обґрунтованого розподілу ресурсів. Такий підхід корелює з положеннями сучасної моделі правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою, у межах якої стратегічна оцінка загроз розглядається як передумова ефективного планування, управління та профілактичного впливу на злочинність.

Актуальність дослідження стратегічного кримінального аналізу додатково посилюється потребою подальшої інституціоналізації аналітично орієнтованої моделі правоохоронної діяльності в Україні, що має спиратися на системне оцінювання загроз, ризик-орієнтоване планування, обґрунтовану пріоритизацію правоохоронних завдань та впровадження сучасних аналітичних інструментів, зокрема SWOT-аналізу, SOCTA, OSINT, аналізу злочинних моделей, аналізу ризиків і цифрових платформ кримінального аналізу. У сукупності це зумовлює необхідність комплексного наукового осмислення стратегічного кримінального аналізу не лише як різновиду аналітичної діяльності, а як самостійного механізму прогнозування та запобігання злочинності в сучасних умовах.

Проблематика кримінального аналізу та його стратегічного виміру в сучасних умовах трансформації безпекового середовища посідає важливе місце у вітчизняній і зарубіжній науковій думці. Особливої актуальності вона набуває у зв'язку з переходом від реактивної моделі правоохоронної діяльності до проактивної, заснованої на аналітичній розвідці та прогнозуванні криміногенних процесів.

Фундаментальні теоретико-методологічні засади сучасного кримінального аналізу розкрито у колективній монографії за загальною редакцією О. Користіна, у якій обґрунтовано

концептуальні підходи до формування системи кримінального аналізу в контексті впровадження філософії правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою (Intelligence-led Policing). Автори доводять, що сучасний кримінальний аналіз повинен розглядатися не лише як допоміжний інструмент інформаційного забезпечення, а як ключовий елемент правоохоронного менеджменту, орієнтованого на стратегічне планування, оцінювання ризиків та прогнозування злочинності [1]. У зазначеній монографії підкреслюється, що модель Intelligence-led Policing сформувалася як відповідь на ускладнення криміногенної ситуації та обмеженість ресурсів правоохоронних органів, що зумовило необхідність переходу до проактивної діяльності, заснованої на використанні аналітичних продуктів, достовірних статистичних даних і системного аналізу. Відповідно до цього підходу, кримінальний аналіз інтегрується у процес прийняття управлінських рішень і стає інструментом формування стратегічної політики у сфері протидії злочинності.

Значний внесок у розвиток теорії кримінального аналізу здійснили О. Самойленко, В. Тіщенко та Д. Цехан [2], які визначають його як специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, спрямованої на встановлення взаємозв'язків між кримінально значущими даними та іншими інформаційними масивами з метою їх використання у правоохоронній діяльності. Автори акцентують увагу на прогностичній функції кримінального аналізу, підкреслюючи, що саме здатність до передбачення розвитку криміногенної ситуації є його ключовою ознакою.

У працях О. Гончарука та К. Ісмайлова [3] кримінальний аналіз розглядається як комплексний інструмент, спрямований на вдосконалення механізмів запобігання злочинності, моніторинг криміногенної ситуації та прогнозування її тенденцій. Автори підкреслюють, що аналітична діяльність повинна бути інтегрована у всі рівні правоохоронної системи – від оперативного до стратегічного, що забезпечує підвищення ефективності управлінських рішень.

У свою чергу, М. Корнієнко [4] розглядає кримінальний аналіз як складову сучасної

моделі функціонування Національної поліції України, акцентуючи увагу на необхідності його технологічного розвитку, зокрема шляхом інтеграції інструментів аналізу великих даних, цифрових платформ та аналітичних систем. Автор підкреслює, що розвиток кримінального аналізу є необхідною умовою переходу до ризик-орієнтованого управління у сфері протидії злочинності.

Важливим напрямом сучасних досліджень є також розроблення інструментів стратегічного аналізу, зокрема SOCTA, OSINT, аналізу тенденцій злочинності, геопросторового та темпорального аналізу. У зазначеній монографії ці інструменти розглядаються як складові єдиного аналітичного процесу, спрямованого на формування аналітичних продуктів, необхідних для прийняття управлінських рішень і прогнозування кримінальної активності.

Крім того, у сучасних дослідженнях значна увага приділяється інституційним аспектам розвитку кримінального аналізу. Зокрема, підкреслюється роль Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України, створеного у 2017 році, а також впровадження навчальних програм з кримінального аналізу у закладах освіти системи МВС, що свідчить про поступову інституціоналізацію аналітичної діяльності та її інтеграцію у практику правоохоронних органів [1].

Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що стратегічний кримінальний аналіз у сучасній науці розглядається як міждисциплінарний інструмент, що поєднує інформаційно-аналітичну діяльність, цифрові технології та управлінські механізми. Водночас, попри значний науковий доробок, недостатньо дослідженим залишається питання комплексного використання стратегічного кримінального аналізу як інтегрованого інструменту прогнозування та запобігання злочинності, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить про відсутність цілісного теоретико-методологічного підходу до інтеграції інструментів стратегічного кримінального аналізу, зокрема SWOT-аналізу та SOCTA, у межах єдиної аналітичної системи. Наявні дослідження

переважно розглядають зазначені інструменти ізольовано, що обмежує можливості їх комплексного застосування у практиці правоохоронної діяльності та знижує ефективність прогнозування криміногенних процесів. Це зумовлює необхідність розроблення інтегрованої моделі стратегічного кримінального аналізу, яка забезпечує поєднання різних аналітичних підходів у межах єдиного управлінського механізму.

Метою статті є комплексне теоретико-прикладне дослідження стратегічного кримінального аналізу як самостійного напряму аналітичної діяльності та інтегрованого інструменту прогнозування криміногенної обстановки і запобігання злочинності, визначення його функціонального призначення та місця в системі правоохоронної діяльності, побудованої на засадах Intelligence-led Policing, а також обґрунтування ключових інструментів і напрямів удосконалення його застосування в умовах сучасних безпекових викликів.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: метод системного аналізу – для дослідження стратегічного кримінального аналізу як цілісної аналітично-управлінської системи; структурно-функціональний метод – для визначення його місця та ролі у системі правоохоронної діяльності; порівняльно-правовий метод – для аналізу вітчизняних і зарубіжних підходів; метод узагальнення – для формування наукових висновків; метод прогнозування – для обґрунтування перспектив розвитку криміногенної ситуації.

Результати. Сучасний етап розвитку криміногенного середовища характеризується високим рівнем динамічності, структурної складності та здатності злочинності до швидкої адаптації до змін соціального, економічного, технологічного та безпекового середовища. У цих умовах традиційна модель правоохоронної діяльності, яка ґрунтується переважно на реагуванні на вже вчинені кримінальні правопорушення, виявляється недостатньою для ефективної протидії сучасним викликам. Це обумовлює об'єктивну необхідність переходу до нової парадигми правоохоронної

діяльності, в основі якої лежить прогнозування, оцінювання ризиків та формування превентивних управлінських рішень. Саме в цьому контексті стратегічний кримінальний аналіз набуває ключового значення як інструмент, що забезпечує інтеграцію аналітичної інформації у процес управління та формування державної політики у сфері протидії злочинності.

Сутність СКА полягає у дослідженні злочинності як системного явища. На відміну від тактичного чи оперативного рівнів, стратегічний аналіз узагальнює великі масиви даних для виявлення довгострокових тенденцій та інтерпретації загроз. У межах даного дослідження СКА визначається як інтегрований аналітично-управлінський процес, спрямований на системне вивчення криміногенного середовища, оцінювання ризиків та моделювання превентивних рішень.

Концептуальним підґрунтям СКА є модель *Intelligence-led Policing (ILP)*, де аналітика стає центральним ресурсом управління. У цій системі аналітичні продукти визначають пріоритети діяльності та розподіл ресурсів, перетворюючи СКА з допоміжного елемента на дієвий механізм проактивної протидії злочинності. Такий підхід підкреслює роль аналізу в переході до ризик-орієнтованого управління.

Визначальною у структурі СКА є його прогностична функція, що забезпечує перехід від ретроспективного опису до перспективного моделювання. Враховуючи комплекс соціально-економічних, технологічних та воєнно-політичних факторів, СКА дозволяє розробляти сценарії розвитку криміногенної ситуації, що є необхідною умовою формування ефективної превентивної політики держави. У цьому контексті стратегічний кримінальний аналіз виступає інструментом управління криміногенними ризиками. Його застосування дозволяє ідентифікувати загрози, оцінювати їхню ймовірність і потенційний вплив, а також визначати пріоритетність реагування. Це забезпечує раціональний розподіл ресурсів і концентрацію зусиль на найбільш значущих напрямках діяльності. Таким чином, стратегічний кримінальний аналіз виконує функцію зв'язку між аналітикою та управлінням, що є ключовою умовою ефективності правоохоронної діяльності.

У прикладному вимірі до сильних сторін у системі стратегічного кримінального аналізу можуть бути віднесені наявність спеціалізованих підрозділів кримінального аналізу, доступ до відомчих та міжвідомчих баз даних, використання сучасних аналітичних платформ, професійна підготовка аналітиків, а також запровадження аналітично орієнтованих моделей правоохоронної діяльності. Водночас слабкі сторони охоплюють кадровий дефіцит, нерівномірність технічного забезпечення, відсутність повної інтеграції інформаційних систем, обмеженість доступу до якісних даних, фрагментарність аналітичних процедур та недостатній рівень використання аналітичних продуктів у реальному управлінському процесі. Така аналітична деталізація дозволяє не лише констатувати наявність певних проблем, а й встановити, якою мірою вони впливають на спроможність правоохоронної системи своєчасно виявляти, оцінювати та нейтралізувати криміногенні загрози.

Не менш важливим є аналіз зовнішнього середовища, у якому функціонує система протидії злочинності. У цьому аспекті можливості можуть бути пов'язані з розвитком цифрових технологій, розширенням міжнародної співпраці, імплементацією європейських аналітичних стандартів, використанням відкритих джерел інформації, методологій SOCTA та ризик-орієнтованого підходу, а також із розбудовою аналітичної культури в діяльності органів правопорядку. Водночас загрози формуються під впливом адаптивності організованої злочинності, розвитку кіберзлочинності, гібридизації кримінальних практик, використання злочинними мережами сучасних технологій, воєнних чинників, інформаційних операцій, міграційних процесів та інших факторів, які ускладнюють криміногенну ситуацію та підвищують рівень невизначеності. Саме співвіднесення цих двох груп чинників – внутрішніх та зовнішніх – і становить аналітичне ядро SWOT-підходу.

У цьому контексті доцільно підкреслити, що застосування SWOT-аналізу у стратегічному кримінальному аналізі дозволяє не лише здійснювати діагностику криміногенного середовища, а й формувати аналітичне

підґрунтя для прийняття управлінських рішень превентивного характеру. Саме завдяки поєднанню оцінки внутрішніх і зовнішніх факторів він виступає інструментом переходу від опису криміногенної ситуації до її стратегічного осмислення.

Окремої уваги заслуговує прогностичний потенціал SWOT-аналізу. Його аналітична цінність полягає не лише в оцінюванні поточного стану системи, а й у можливості моделювання альтернативних сценаріїв розвитку криміногенної ситуації залежно від змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Так, комбінація сильних сторін і зовнішніх можливостей дозволяє визначити перспективні напрями посилення превентивної діяльності; поєднання слабких сторін і зовнішніх загроз, навпаки, виявляє найбільш ризиковані ділянки, де правоохоронна система є вразливою до дестабілюючого впливу. У результаті SWOT-аналіз дає змогу прогнозувати ймовірні наслідки різних управлінських рішень, оцінювати, які з них сприятимуть зниженню криміногенних ризиків, а які, навпаки, можуть поглибити наявні структурні проблеми.

Разом із тим необхідно враховувати, що SWOT-аналіз, попри його значну евристичну та стратегічну цінність, має і певні методологічні обмеження. Насамперед вони пов'язані з його переважно якісним характером, залежністю від рівня професійної підготовки експерта, суб'єктивністю оцінювання окремих факторів та складністю чіткої ієрархізації виявлених елементів. У практиці стратегічного кримінального аналізу це означає, що результати SWOT-оцінювання можуть істотно варіюватися залежно від повноти вихідної інформації, обраних критеріїв аналізу та інтерпретаційної позиції аналітика. Крім того, сам по собі SWOT-аналіз не дає достатньої кількісної визначеності щодо масштабу загроз, не забезпечує формалізованого ранжування ризиків і не дозволяє з достатньою точністю оцінити ступінь організованості, транскордонності чи системної небезпечності конкретних кримінальних явищ.

На відміну від SWOT-аналізу, що дозволяє сформулювати узагальнену картину криміногенного середовища та спроможностей системи протидії, SOCTA [5] орієнтована на глибинне,

структуроване та ризик-орієнтоване дослідження конкретних кримінальних загроз, передусім у сфері тяжкої та організованої злочинності. Її методологічна основа полягає у системному підході до аналізу злочинних ринків, мереж, кримінальних процесів та факторів, що сприяють їх функціонуванню та розвитку. У цьому сенсі SOCTA забезпечує перехід від загальної стратегічної оцінки середовища до детального аналізу найбільш небезпечних і пріоритетних кримінальних явищ.

Аналітична логіка SOCTA передбачає багаторівневу процедуру дослідження, яка включає ідентифікацію кримінальних явищ, оцінювання їх масштабів, рівня організованості, транскордонного характеру, економічного впливу, соціальної небезпечності та потенціалу до подальшого поширення. Особливе значення надається аналізу взаємозв'язків між окремими кримінальними процесами, що дозволяє виявляти комплексні кримінальні екосистеми, у межах яких функціонують злочинні мережі. Такий підхід забезпечує не лише фіксацію існуючих загроз, а й розуміння механізмів їх відтворення та трансформації, що є критично важливим для прогнозування.

Практичне значення запропонованого підходу полягає у можливості його застосування в діяльності підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України під час підготовки стратегічних аналітичних продуктів, визначення пріоритетів правоохоронної діяльності та формування управлінських рішень, спрямованих на зниження криміногенних ризиків. Використання комплексної моделі, що поєднує SWOT-аналіз та SOCTA, дозволяє підвищити обґрунтованість прогнозів і ефективність запобігання злочинності як на регіональному, так і на державному рівнях.

Концептуальною основою запропонованого підходу є уявлення про стратегічний кримінальний аналіз як динамічну систему замкненого типу, у межах якої відбувається послідовна трансформація: інформація → аналітичні знання → прогностичні моделі → управлінські рішення → превентивний вплив → оновлена інформація.

З урахуванням викладеного доцільно виокремити узагальнений алгоритм стратегічного

кримінального аналізу, який включає такі послідовні етапи: збір та інтеграція інформації з різномірних джерел (відомчих баз даних, відкритих джерел, аналітичних систем); аналітична обробка даних, виявлення закономірностей, тенденцій та взаємозв'язків; ідентифікація та оцінювання криміногенних ризиків з урахуванням їх ймовірності та потенційного впливу; формування прогностичних моделей розвитку криміногенної ситуації; розроблення управлінських рішень превентивного характеру та визначення пріоритетів правоохоронної діяльності; моніторинг результатів, оцінювання ефективності прийнятих рішень і коригування аналітичних висновків.

Запровадження такої моделі дозволяє обґрунтувати циклічний характер аналітичної діяльності, де кожен етап не лише впливає з попереднього, а й формує зворотний зв'язок, що забезпечує постійне уточнення та адаптацію аналітичних висновків до змін криміногенного середовища. Саме ця властивість адаптивності є ключовою умовою ефективності стратегічного кримінального аналізу в умовах нестабільності та високої динаміки злочинності.

У межах запропонованої концепції стратегічний кримінальний аналіз характеризується такими системними ознаками:

- інтегративність, що проявляється у поєднанні різномірних джерел інформації та методів аналізу;
- прогностичність, яка забезпечує орієнтацію на майбутні стани криміногенного середовища;
- адаптивність, що дозволяє оперативно реагувати на зміни у структурі та динаміці злочинності;
- управлінська спрямованість, яка полягає у трансформації аналітичних результатів у практичні рішення;
- циклічність, що забезпечує безперервність аналітичного процесу та його самокоригування.

Натомість SOCTA виконує функцію мезо- та мікрорівневого аналізу загроз, забезпечуючи глибинне дослідження конкретних кримінальних явищ, їх структурних характеристик, рівня організованості, взаємозв'язків та

потенціалу до подальшого розвитку. Її методологічна цінність полягає у можливості формалізованого оцінювання загроз і їх ранжування за рівнем пріоритетності, що дозволяє трансформувати аналітичні результати у конкретні управлінські рішення.

Таким чином, інтеграція SWOT-аналізу та SOCTA у межах єдиної аналітичної системи дозволяє сформувати багаторівневу модель стратегічного кримінального аналізу, у якій поєднуються загальносистемне бачення криміногенного середовища та глибинний аналіз окремих загроз [6]. Це забезпечує перехід від фрагментарного сприйняття злочинності до її системного розуміння як складної, багатовимірної та динамічної системи.

З методологічної точки зору запропонований підхід дозволяє розширити традиційні межі кримінального аналізу, інтегрувавши його у структуру стратегічного управління. У цьому контексті стратегічний кримінальний аналіз виступає не лише інструментом пізнання, а й інструментом впливу, що забезпечує формування превентивної політики на основі науково обґрунтованих прогнозів. Саме така інтерпретація відповідає сучасним вимогам до правоохоронної діяльності та логіці Intelligence-led Policing, у межах якої аналітична інформація стає визначальним фактором управління безпекою.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що: вперше запропоновано концептуальну модель стратегічного кримінального аналізу як інтегрованого аналітично-управлінського механізму, що поєднує SWOT-аналіз та SOCTA в межах єдиної багаторівневої системи; вперше обґрунтовано доцільність розгляду SWOT-аналізу та SOCTA як взаємодоповнюючих елементів єдиної багаторівневої аналітичної системи стратегічного кримінального аналізу; дістало подальшого розвитку положення про циклічну модель стратегічного кримінального аналізу, що забезпечує трансформацію інформації в управлінські рішення превентивного характеру.

Висновки. У результаті дослідження обґрунтовано, що стратегічний кримінальний аналіз (СКА) є самостійним і системоутворюючим елементом правоохоронної діяльності

в межах моделі Intelligence-led Policing. Його функціональне призначення полягає у переході від реактивного реагування до проактивного управління через прогнозування тенденцій, оцінку криміногенних ризиків та розроблення превентивних управлінських рішень. На відміну від тактичного аналізу, СКА забезпечує перспективне моделювання сценаріїв розвитку злочинності, що дозволяє діяти на випередження.

Науково значущим результатом є доведення доцільності інтегрованого використання SWOT-аналізу та SOCTA як взаємодоповнюючих елементів. SWOT-аналіз забезпечує макрорівневу діагностику спроможностей системи, тоді як SOCTA дозволяє здійснювати

глибинне, ризик-орієнтоване оцінювання та пріоритезацію конкретних загроз. Така синергія трансформує аналітичний опис ситуації у дієвий механізм стратегічного управління.

СКА визначено як динамічну циклічну систему, де інформація послідовно трансформується в аналітичні знання, прогностичні моделі та превентивний вплив. Практичне значення результатів полягає у можливості їх впровадження в діяльність підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України для оптимізації розподілу ресурсів та стратегічного планування. Перспективи подальших розвідок пов'язані з цифровізацією СКА та впровадженням технологій штучного інтелекту для оцінювання кримінальних загроз.

Література

1. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України : монографія / О.Є. Користін та ін. ; за заг. ред. О.Є. Користіна. Київ : ВАІТЕ, 2024. 444 с.
2. Самойленко О., Тищенко В., Цехан Д. Кримінальний аналіз і стратегічне прогнозування в правоохоронних органах України : метод. вказ. до виконання практ. і самост. робіт [Електронний ресурс]. Одеса : Фенікс, 2023. 116 с.
3. Гончарук О. М., Ісмаїлов К. Ю. Кримінальний аналіз у системі правоохоронних органів України: поняття, мета й завдання. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 2. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-83-3-9>.
4. Корнієнко М.В. Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції України. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2. С. 397–402. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.60>.
5. Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) : report. The Hague : Europol, 2021. 101 p.
6. Федчак І.А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

References

1. Korystin, O.Ye., Shvets, D.V., Butko, B.V., Denysenko, B.S. et al. (2024). *Realizatsiia filosofii "Intelligence-led Policing" v systemi kryminalnoho analizu Natsionalnoi politzii Ukrainy* [Implementation of the "Intelligence-led Policing" philosophy in the criminal analysis system of the National Police of Ukraine] (O.Ye. Korystin, Ed.). VAITE [in Ukrainian].
2. Samoilenko, O., Tishchenko, V., & Tsekhan, D. (2023). *Kryminalnyi analiz i stratehichne prohnozuvannia v pravoookhoronnykh orhanakh Ukrainy: metod. vkaz. do vykonannia prakt. i samost. robit* [Criminal analysis and strategic forecasting in law enforcement agencies of Ukraine: Methodological instructions for practical and independent work]. Feniks [in Ukrainian].
3. Honcharuk, O.M., & Ismailov, K.Yu. (2024). *Kryminalnyi analiz u systemi pravoookhoronnykh orhaniv Ukrainy: poniattia, meta i zavdannia* [Criminal analysis in the law enforcement system of Ukraine: Concept, goal and tasks]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, (2), 3–9. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-83-3-9> [in Ukrainian].
4. Korniienko, M.V. (2024). *Kryminalnyi analiz u diialnosti Natsionalnoi politzii Ukrainy* [Criminal analysis in the activity of the National Police of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*, (1), Vol. 2, 397–402. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.60> [in Ukrainian].
5. Europol. (2021). *Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA): Report*. Europol.
6. Fedchak, I.A. (2021). *Osnovy kryminalnoho analizu: navchalnyi posibnyk* [Basics of criminal analysis: A textbook]. Lviv State University of Internal Affairs [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

UDC 004.738.5:004.056:351.74:351.746
DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-7>

Honcharuk Vladyslav Leonidovych

Lawyer, Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of National Security of the Prince Volodymyr the Great
Scientific and Educational Institute of Law and Security,
Private Joint-Stock Company “Higher Educational Institution “Interregional
Academy of Personnel Management”
ORCID: 0000-0002-9627-9530

DIGITALIZATION OF MANAGEMENT IN THE SPHERE OF STATE SECURITY: DATA, CYBERPROTECTION OF PERSONAL INFORMATION IN PUBLIC ORDER PROTECTION PRACTICES

Modern problems of digitalization are changing approaches to ensuring state security and protecting public order. The article examines how the use of digital data, analytical systems and technologies in the field of cyber protection affects the work of bodies responsible for security and public order. In addition, attention is paid to the issues of personal information security, data leakage risks and the need to comply with information security standards. An analysis of the use of practical tools to increase the effectiveness of control, response and management decision-making is carried out. The foundations of the use of practical tools necessary to increase the effectiveness of control, response and management decision-making are determined. It is noted that the harmonization of digital technologies and their protection contribute to strengthening trust in society, have a positive effect on improving the quality of management and the level of public safety.

It is established that digital transformation requires comprehensive coordination mechanisms between various state institutions, because effective information exchange and integration of surveillance systems significantly increase the ability of authorities to respond to violations in a timely and comprehensive manner. The development and implementation of digitalization affects the emergence of new ethical and legal challenges related to control over the use of algorithms, minimizing the risks of excessive interference in the personal lives of citizens, ensuring the transparency of data processing.

It is emphasized that effective security management requires not only innovative implementation, but also the formation of a culture of information responsibility, increasing the digital competence of employees and creating a reliable regulatory and legal framework. The combination of these aspects affects the development of a holistic digitally-oriented security system capable of resisting external threats and ensuring a high level of protection of citizens.

Key words: digitalization, public administration, national security, personal data, cyber security, digital technologies, electronic services, smart technologies.

Гончарук В. Л. Цифровізація управління у сфері державної безпеки: дані, кіберзахист і захист персональної інформації в практиках охорони громадського порядку

Сучасні проблеми цифровізації змінюють підходи у забезпеченні державної безпеки та охорони громадського порядку. У статті розглянуто як використання цифрових даних, аналітичних систем та технологій у сфері кіберзахисту впливає на роботу органів, відповідальних за безпеку та громадський порядок. Окрім того, увагу приділено питанням безпеки персональної інформації, ризикам витоку даних та необхідності дотримання стандартів інформаційної безпеки. Проведено аналіз застосування практичних інструментів з метою підвищення ефективності контролю, реагування та прийняття управлінських рішень. Визначено основи застосування практичних інструментів, необхідних для підвищення ефективності контролю, реагування та прийняття управлінських рішень. Зазначено, що гармонізація цифрових технологій та їх захист сприяють зміцненню довіри в суспільстві, позитивно впливають на покращення якості управління та рівня громадської безпеки.

Встановлено, що цифрова трансформація потребує комплексних механізмів координації між різними державними інституціями, адже ефективний обмін інформацією та інтеграція систем спостереження значно підвищують здатність органів влади своєчасно та в повному обсязі реагувати на порушення. Розвиток

і впровадження цифровізації впливає на появу нових етичних та правових викликів, пов'язаних із контролем за використанням алгоритмів, мінімізацією ризиків надмірного втручання в особисте життя громадян, забезпеченням прозорості обробки даних.

Наголошено, що ефективно управління у сфері безпеки потребує не лише інноваційного впровадження, а й формування культури інформаційної відповідальності, підвищення цифрової компетентності працівників та створенню надійної нормативно-правової основи. Сукупність зазначених аспектів впливає на розвиток цілісної цифроорієнтованої системи безпеки, здатної протистояти зовнішнім загрозам та забезпечувати високий рівень захисту громадян.

Ключові слова: цифровізація, державне управління, національна безпека, персональні дані, кіберзахист, цифрові технології, електронні сервіси, смарт-технології.

Introduction. The digitization of public administration reinforces the need to make changes to ensure security and public order. The use of innovative technologies for data collection, processing, and analysis contributes to more effective control, timely response to threats, and sound management decisions. For law enforcement agencies, the introduction of digital technologies in the field of public security is a necessary but complex process. This is primarily due to the insufficient level of technical equipment and staff qualifications, which complicates the effective use of modern analytical systems, automated registries, and video surveillance. The rapid growth in data volumes creates new problems related to data leaks or the unauthorized use of citizens' personal information. This leads to an increase in cyber threats and affects public trust in state institutions that ensure public safety.

In the context of the Russian-Ukrainian war, there is a lack of uniform standards for information protection, and the integration of most digital platforms is fragmented. This undoubtedly reduces the timeliness of responses to emergencies and complicates coordination between central and local authorities. Therefore, the problem lies not only in ensuring a comprehensive approach that combines technical, organizational, and legal aspects, but also in guaranteeing the protection of personal data while promoting more effective public safety management.

Research methods and methodology. The methodological basis of the study is a systematic approach that allows us to consider the digitization of state security as a set of interrelated technological, legal, and organizational processes. The scientific article uses a number of methods, in particular:

– comparative analysis method – used to compare national and international practices of

personal data protection in the field of public security;

– system analysis – to assess the interaction of digital platforms, information systems, and security mechanisms.

The application of these methods will ensure a comprehensive study of digitalization processes and their impact on the protection of personal information.

Discussion. The stability of national security depends on external and internal threats, the effectiveness of institutions, and the ability to act transparently and responsibly. Throughout the entire period of independence, the structured work of state bodies, strict adherence to the law, and accountability have ensured the creation of conditions for economic development, public trust, and state stability. Now, as social processes are changing, there is a need to find not only traditional security management mechanisms, but also to introduce digital technologies that would ensure rapid data collection, processing, and analysis. The growth in the volume of digital data contributes to an increase in the risks arising from unauthorized access associated with cyberattacks, misuse of confidential information, and the introduction of mechanisms for the use of intelligent systems in real time.

Scientists N. Novikova and L. Boiko define digitalization as a rapid process capable of influencing various spheres of society. In the context of the rapid development of innovative technologies, various digital solutions are emerging that can modernize public administration and, thereby, influence the protection of national security as a whole. Digital transformation is an important means of strengthening national security. Modern digital technologies ensure the growth of public administration efficiency and contribute

to political stability and the democratization of social processes [1, p. 74].

The history of digitalization in the field of national security is a long process of structural changes associated with the gradual introduction of innovative technologies to counter new forms of threats. This trend began to take shape in the mid-20th century, when defense systems discovered computer technology. This event became the impetus for the growth of digital security. More than a decade has passed since the first attempts to use basic computing systems to the modern implementation of artificial intelligence. Given this, the development of analytical platforms and the formation of comprehensive cyber security solutions have changed the approaches of states to responding to challenges related to cyber incidents [2, p. 178].

Modern models of public administration define digitalization as a key element of strategic and operational processes. Traditional hierarchical mechanisms based on centralized decision-making are gradually being transformed or combined with more flexible and adaptive approaches focused on speed of response and efficiency. As a result of such structural changes, digital platforms are being used to enable real-time information exchange, support interagency interaction, and facilitate decision-making based on reliable data [3, p. 110].

Researchers O.O. Sobko and O.P. Makarova emphasize that modern technological developments and the digitization of society affect all areas of life, including public safety. At the same time, the introduction of innovative technologies contributes to more effective crime control, reduces risks associated with threats to citizens, and promotes the proper maintenance of national security as a whole. The growth in citizen mobility and active use of social networks is changing traditional approaches, modernizing them through the introduction of digital technologies that are capable of ensuring timely monitoring and response to offenses at the appropriate level, as well as increasing the transparency of law enforcement activities. Undoubtedly, the role of digital services is significant: from reviewing appeals and providing information on the progress of investigations to implementing basic security measures. This process strengthens citizens' trust in law enforcement

agencies and their structures, enabling the latter to work towards results. Digital platforms facilitate the unhindered submission of complaints and the receipt of information about offences affecting public safety, while mobile applications help to report new incidents in a timely manner, improving the response of law enforcement agencies and coordinating their actions [4, p. 40].

Digital technologies currently available in the country are one of the main tools for ensuring national security. For Ukraine, which is at war and constantly exposed to various types of threats, the use of innovative digital solutions opens up opportunities to strengthen the country's security, including in the area of public order. The use of digital systems in the military and civilian spheres increases the level of protection of critical infrastructure, the information environment, and communication networks [5, p. 66].

Currently, digitalization is one of the main elements of state modernization, increasing the transparency of state mechanisms, timeliness, and impartiality in decision-making. The gradual growth of digital services strengthens citizens' trust in law enforcement agencies, provides access to information, and facilitates rapid feedback.

Scientists V.O. Kostenko, I.P. Krynychna, and D.A. Zhurbinsky say that cybersecurity, as one of the key areas of Ukraine's national security, requires a review of the regulatory framework in order to enhance the capacity of the state cyber system to effectively counter threats in the current environment. During the war with Russia, cybersecurity plays a particularly important role, and successful repulsion of cyberattacks is only possible with close coordination and teamwork among all parties involved in the fight. Effective cybersecurity is based on the comprehensive and systematic application of administrative and legal mechanisms in combination with professional resources. Their successful combination will ensure the success of state policy in this area.

Modern digital technologies include video surveillance systems, automated devices, mobile applications, facial recognition technologies, and tools for analyzing large data sets. They influence the formation of a data-centric management model in which management decisions are based on timely, accurate, and structured information.

Thus, data is a key resource that requires adequate protection, confidentiality, and lawful use.

In wartime, special attention must be paid to the protection of digital data. Server rooms, data centers, and other locations where data is stored require enhanced security and protection measures, and the use of access control systems, compliance with fire safety standards, and the implementation of innovative technologies must become key resources necessary for their reliable storage.

Technical support for comprehensive information protection is also of great importance for public safety. This includes the use of specialized software to counter cyberattacks, means of preventing confidential data leaks, and other cyber protection tools. During wartime, a comprehensive approach to the security of critical infrastructure facilities – technical, technological, and organizational – becomes a priority. This includes personnel security, the development of clear rules for interaction between departments, and ensuring the continuous operation of key security systems [6, p. 75].

It is important for Ukraine to take into account international experience in building cyber defense systems. It is international best practices that serve as the basis for improving national regulatory and organizational approaches, especially in the context of hybrid warfare. The effectiveness of administrative and legal support for cybersecurity is determined by the simultaneous development of cooperation with international professional institutions and the formation of national legislation focused on daily challenges related to cyber defense and public safety [7, p. 228].

Let us consider the effectiveness of using innovative technologies in the field of cyber protection using the example of the world's leading countries – Estonia, the United States, and Singapore – identifying their secrets and how the experience of these countries can influence Ukraine. Estonia is an example of the successful implementation of digital technologies in the fight against cybercrime. Large-scale attacks that hit the country in 2007 forced it to look for new and improved ways to modernize its digital infrastructure. As a result, an effective e-government system based on blockchain technologies was created. This technology ensured data integrity and decentralized information processing centers, minimizing the

risk of service interruptions during direct attacks. The introduction of the X-Road system, which was new at the time, helped ensure the continuous exchange of data between public and private organizations, guaranteeing the provision of necessary services even when unforeseen situations arose that threatened national security.

Without exaggeration, Estonia's experience has shown that by establishing a system of protection against cyber threats and creating a specialized state agency – the Estonian Information System Authority (RIA) – the state has secured its position as a leader in the fight against cyber threats, demonstrating its cyber resilience to the world. Today, Estonia's experience has been adopted by a number of other European countries for which cyberattacks have become not just a problem, but a threat to their financial, economic, and political systems. The security and stability of a state depends on the integrated functioning of all sectors of protection.

In the United States, a comprehensive approach to cyberattack protection is established at the national level. Founded in 2018, the Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA) acts as the central coordinator for the protection of critical infrastructure and digital services of government agencies. It is responsible for monitoring cyber threats, developing security standards, responding to cyber incidents in a timely manner, and providing support to government agencies by providing technical assistance. Close cooperation between government agencies and private entities facilitates the rapid exchange of information based on recommendations and tools to improve security.

Singapore's experience in creating a safe and technologically advanced society has been developed and implemented and has become one of the most successful projects operating in the country. Developed as part of the national strategy, the Smart Nation program, which began in 2014, continues to actively implement data analytics, AI, and digital Internet of Things technologies to improve the quality of life of citizens, increase economic efficiency, and optimize management ideas. A key component of this process is the Singapore Cybersecurity Agency, created to protect important confidential information and develop educational programs in the field of cyber security.

The implementation of the National Cybersecurity Master Plan and the adoption of the Cybersecurity Act have formed an effective regulatory framework for preventing and responding to digital threats.

These examples illustrate different ways of integrating digital technologies into national security while responding to the specific challenges posed by geopolitical and technological changes in each country. Through proactive governance models, investments in cutting-edge technologies, and the development of cross-sectoral cooperation, these countries have demonstrated how digitalization can strengthen national resilience, protect critical assets, and ensure effective governance in the face of future risks. The lessons learned are a valuable guide for other countries seeking to leverage their capabilities while minimizing the risks of digital technologies [8, p. 177].

An analysis of the experiences of Estonia, the United States, and Singapore suggests that the digitization of national security is an important element for any country, including Ukraine, which is already gradually introducing innovative protection technologies into the field of digitization. These countries have successfully combined legislative norms, modern technologies, and effective organizational models, allowing them to respond in a timely manner to new challenges related to cybersecurity breaches. An important element of their strategies is the creation of national digital identification systems, which would ensure secure access to government services for citizens and businesses. The introduction of decentralized data centers and blockchain technologies can minimize the risks associated with disruptions in critical infrastructure and public safety. Data analytics, artificial intelligence, and the Internet of Things can be used to monitor situations and improve the effectiveness of management decisions.

It is worth noting that interaction between state bodies and the private sector increases the chances of a rapid response to cyber threats. As a result, such cooperation will contribute to the pooling of resources, specialist knowledge, and technological capabilities, facilitating more effective prevention of cyberattacks and minimizing their consequences. In general, the experience of leading countries in the field of digital security demonstrates, first and foremost, the importance of financing

innovative technologies and developing national risk management mechanisms, which is one of the main conditions for ensuring digital resilience.

For Ukraine, these developments are primarily of practical value in terms of documenting war crimes and protecting human rights violations in wartime. Thanks to the use of mobile technologies, satellite monitoring, and open source intelligence methods, such digital evidence can play an important role in investigations and court proceedings both in Ukraine and in international judicial institutions, in particular the International Criminal Court or the International Court of Justice. In order for these materials to be legally valid and usable as evidence, their collection, storage, processing, and presentation must be carried out in accordance with internationally recognized rules and standards, such as the Berkeley Protocol on Working with Open Source Digital Information in Investigations [9, p. 315].

Currently, the State Center for Cyber Protection SSSCZI is successfully operating in Ukraine. This center is a state institution that is part of the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine. The main tasks of the center include:

- development and practical implementation of an organizational and technical model of cyber protection, which is part of the national cybersecurity system;
- ensuring the creation and functioning of key components of the Secure Internet Access System for government agencies;
- development and support of the National Antivirus Protection System for Information Resources;
- conducting information security and cyber defense audits of critical information infrastructure facilities;
- creating and ensuring the operation of a system for identifying vulnerabilities and responding to cyber incidents and cyber attacks;
- organizing coordination between computer emergency response teams;
- developing new scenarios for responding to cyberattacks, searching for tools and approaches to combat cyber incidents, and developing educational programs and training courses in the field of cybersecurity;

– creating and supporting a National Center for Backing Up Public Information Resources [10].

An important step in strengthening cyber protection and cyber security was the improvement of the legal framework in the country. In March 2025, the President of Ukraine signed the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Protection of Information and Cyber Security of State Information Resources and Critical Information Infrastructure Objects”. The adopted law provides for a number of changes and innovations, in particular:

– the formation of a new national system for responding to cyber threats and cyber incidents, preventing cyber attacks, etc.;

– the establishment of principles for the use of response mechanisms in crisis situations in the field of cybersecurity;

– establishing a clear framework for the system of information exchange on cyber incidents, cyber attacks, and potential cyber threats, reporting such incidents to special entities;

– abandoning CCSSI and defining the process of implementing risk management measures with support for such measures throughout the entire life cycle of systems based on security profiles;

– introduction of a cybersecurity assessment system – audit methods;

– establishment of full-time positions for cybersecurity managers and specialists in government agencies and critical infrastructure facilities [11].

Cooperation with international partners in the field of cyber defense remains important. One of the leading partners providing assistance in this area is the United States. The State Center for Cyber Protection of the State Special Communications Service received equipment and software

from the US Agency for International Development (USAID) through the USAID Project “Cybersecurity of Ukraine’s Critical Infrastructure”. This assistance has had a positive impact on the work of the State Special Communications Service. This assistance includes several key components that contribute to strengthening cyber defense in Ukraine (Table 1):

In addition, the capabilities of Ukraine’s Governmental Computer Emergency Response Team (CERT-UA) have been expanded through the introduction of specialized software. This allows for faster detection of new cyber threats, more effective analysis of cyber incidents, and prompt notification of government agencies and critical infrastructure facilities about potential risks. Thanks to the support of the USAID Project “Cybersecurity of Ukraine’s Critical Infrastructure”, the state has gained the ability to more effectively counter cyberattacks and ensure the rapid recovery of information systems after adverse incidents [12].

The digitization of the public safety system is a strategic factor in the development of the state, not just a technical tool for modernization. It affects the effectiveness of public administration, the transparency of government activities, and the level of public trust in state institutions. The use of digital platforms helps to automate accounting, analysis, and forecasting of events, reduce the risk of errors, and improve the soundness of management decisions.

The use of artificial intelligence is one of the major innovations in cybersecurity. Network and endpoint security are already showing significant growth, making them the largest segments in the AI cybersecurity market. Among the key advantages of AI is the automation of routine tasks that

Table 1

Key components of international assistance in the field of cybersecurity in Ukraine

No	Components of assistance	Content of assistance	Results
1	Upgrading the server equipment of the State Cyber Security Center	Modernization of the technical infrastructure of vulnerability detection and cyberattack response systems	Rapid detection of potential threats, improved response efficiency
2.	Strengthening the information and communication systems of the National Center for State Information Resources Reservation	Strengthening ICT systems for data storage and processing	Preservation of important information, stable operation of critical infrastructure facilities.

Source: concluded by the author.

can automatically detect and respond to violations or anomalies without human intervention. Another advantage is cost-effectiveness, which helps minimize human error as one of the main causes of cybersecurity breaches. These aspects are designed to speed up the process of eliminating threats. Although there is currently no specific legislation on AI in Ukraine, there are a number of recommendations that provide general guidelines for the implementation of these technologies. In particular, pilot projects are being implemented, such as the Declaration on the Responsible Use of AI, approved by the Ministry of Digital Transformation. As part of the European integration process, it is important to take into account Ukraine's interests and capabilities so that it remains competitive and can withstand external challenges.

Results. The relentless development of digital technologies in the field of public administration and security is creating new opportunities for effectively countering modern threats. Digital platforms, analytical systems, and mobile applications are tools for collecting, processing, and analyzing information from external sources, ensuring a rapid response by law enforcement agencies. The reliability of cyber security determines citizens'

trust in state institutions, as well as the stability of critical infrastructure and public safety sectors.

An analysis of the experience of leading countries around the world suggests that a comprehensive approach that supports legislative, organizational, and technological measures increases the effectiveness of national security. Modernizing software and server infrastructure will help ensure the rapid detection and recovery of digital systems after cyberattacks. The professional development of IT specialists will contribute to the continuous functioning of digital services and effective interaction between cyber security entities. The integration of AI, blockchain, and big data technologies will contribute to the creation of more adaptive and resilient management systems, which are currently undergoing continuous modernization.

Further scientific research into the effectiveness of digital platforms and the assessment of risks to critical infrastructure and public order should focus on developing optimal models of interagency cooperation, assessing potential threats in real time, and improving regulatory and legal frameworks to ensure the stability and security of state systems in the context of modern societal development.

Bibliography

1. Новікова Н., Бойко Л. Цифровізація та національна безпека: тенденції та виклики. *Національна безпека: право та економіка*. 2024. Вип. 1(1). С. 72-77. DOI: <http://doi.org/10.51369/3083-5917-2024-1-8>
2. Яровой Т.С. Ретроспектива цифровізації в системі національної безпеки крізь призму публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2025. Вип. 1. 2025. С. 175-180. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.1/29>
3. Бігняк П.І., Михальчук В.М. Реформування державного управління: цифровізація. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 107–113. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.107
4. Собко О.О., Макарова О.П. Вплив цифровізації та технологічних інновацій на забезпечення громадської безпеки. ГО МОПЛ, 2024. С. 39-43. URL:<https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/d9c99d55-f315-4558-a4c7-55c5b2267dd1>
5. Руденко Є., Шапран О., Махно Є. Цифрова трансформація як фактор покращення національної безпеки України. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2024. Вип. 2. С. 65-69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-2-9>
6. Світличний В.С. Захист персональних даних в умовах воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2023. Вип. 3(90). С. 226-236. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.19>
7. Костенко В.О., Кринична І.П., Журбинський Д.А. Актуальність посилення кібербезпеки України в умовах воєнного стану в контексті Європейської інтеграції. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 34. С. 74-77. DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2023.34.14>
8. Яровой Т.С. Ретроспектива цифровізації в системі національної безпеки крізь призму публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2025. Вип. 1. С. 175-180. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.1/29>
9. Степаненко Н. Забезпечення прав людини в умовах цифрових технологій під час воєнного конфлікту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2025. Вип. 2(46). С. 312-320. DOI <https://doi.org/10.23939/law2025.46.312>
10. Офіційний сайт State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine (Держспецзв'язку). URL: <https://scpc.gov.ua/en/main-functions-and-tasks>

11. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: Закон України від 27.03.2025. № 4336IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-20#Text>

12. ДЦКЗ Держспецзв'язку посилює кіберзахист України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку. 2024. URL: <https://scpc.gov.ua/uk/articles/377>

References

1. Novikova, N., Boyko, L. (2024). Tsyfrovizatsiya ta natsional'na bezpeka: tendentsiyi ta vyklyky [Digitalization and national security: trends and challenges] *Natsional'na bezpeka: pravo ta ekonomika – National security: law and economics*. 1(1). 72–77. DOI: <http://doi.org/10.51369/3083-5917-2024-1-8> [in Ukrainian].

2. Yarovoy, T.S. (2025). Retrospektyva tsyfrovizatsiyi v systemi natsional'noyi bezpeky kriz' pryzmu publichnoho upravlinnya [Retrospective of digitalization in the national security system through the prism of public administration]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho – Scientific notes of V.I. Vernadsky TNU*. 1. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.1/29> [in Ukrainian].

3. Bignyak, P. I., Mykhalchuk, V. M. (2021) Reformuvannya derzhavnoho upravlinnya: tsyfrovizatsiya [Reforming public administration: digitalization] *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*. 15. 107–113. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.107 [in Ukrainian].

4. Sobko, O.O., Makarova, O.P. (2024). Vplyv tsyfrovizatsiyi ta tekhnolohichnykh innovatsiy na zabezpechennya hromads'ko bezpeky [The impact of digitalization and technological innovations on ensuring public safety] *HO MOPL – NGO MOPL*. 39-43. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/d9c99d55-f315-4558-a4c7-55c5b2267dd1> [in Ukrainian].

5. Rudenko, E., Shapran, O., Makhno, E. (2024). Tsyfrova transformatsiya yak faktor pokrashchennya natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [Digital transformation as a factor in improving the national security of Ukraine]. *Publichne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya – Public administration and local self-government*. 2. 65–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-2-9> [in Ukrainian].

6. Svitlychny, V.S. (2023). Zakhyst personal'nykh danykh v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini [Protection of personal data under martial law in Ukraine]. *Pravo i bezpeka – Law and Security*. 3(90). 226–236. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.19> [in Ukrainian].

7. Kostenko, V.O., Krynychna, I.P., Zhurbinsky, D.A. (2023). Aktual'nist' posylennya kiberbezpeky Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu v konteksti Yevropeys'koyi intehratsiyi [The relevance of strengthening Ukraine's cybersecurity under martial law in the context of European integration] *Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukrayini – Public administration and administration in Ukraine*. 34. 74–77. DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.34.14> [in Ukrainian].

8. Yarovoy, T.S. (2025). Retrospektyva tsyfrovizatsiyi v systemi natsional'noyi bezpeky kriz' pryzmu publichnoho upravlinnya [Retrospective of digitalization in the national security system through the prism of public administration]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho – Scientific notes of V.I. Vernadsky TNU*. 1. 175–180. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2025.1/29> [in Ukrainian].

9. Stepanenko, N. (2025). Zabezpechennya prav lyudyny v umovakh tsyfrovoykh tekhnolohiy pid chas voyennoho konfliktu [Ensuring human rights in the context of digital technologies during military conflict]. *Visnyk Natsional'noho universytetu “Lviv's'ka politekhnika”. – Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”*. 2(46). 312–320. DOI <https://doi.org/10.23939/law2025.46.312> [in Ukrainian].

10. Ofitsiyyny sayt State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine (Derzhspetszv'yazku) [Official website of the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine (Dershpetszvyazku)]. Retrieved from: <https://scpc.gov.ua/en/main-functions-and-tasks> [in Ukrainian].

11. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo zakhystu informatsiyi ta kiberzakhystu derzhavnykh informatsiynykh resursiv, ob'yektiv krytychnoyi informatsiynoi infrastruktury: [On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Information Protection and Cybersecurity of State Information Resources and Critical Information Infrastructure Facilities] Law of Ukraine dated 03.27.2025. No. 4336 IX Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-20#Text> [in Ukrainian].

12. DTSKZ Derzhspetszv'yazku posylyuye kiberzakhyst Ukrayiny za pidtrymky Ahentstva SSHA z mizhnarodnoho rozvytku. [The State Central Communications Service of the State Special Communications Service Strengthens Ukraine's Cybersecurity with the Support of the United States Agency for International Development]. 2024. Retrieved from: <https://scpc.gov.ua/uk/articles/377> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-8>**Готін Олександр Миколайович**

кандидат юридичних наук, адвокат

ORCID: 0009-0003-3039-4995

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ОРЗ ТА НСРД ПІД ЧАС ФІКСАЦІЇ ФАКТІВ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті визначено що найбільший відступ від стандартів правосуддя спостерігається в питанні санкціонування слідчим суддею проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Виокремлено проблемні питання реалізації механізмів судового контролю у процесі проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час фіксації фактів корупційних кримінальних правопорушень, зокрема той факт, що використовуються юридичні терміни й поняття, які є багатозначними або не мають нормативного закріплення; оціночні поняття, зміст яких визначається не законом або нормативним актом, а правосвідомістю і правовою культурою слідчого судді, наприклад, при врахуванні достатності підстав для призначення розглянутих оперативних й наданні дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій, важливі питання віддані на суб'єктивний розсуд судді, що обумовлює неналежну нормативну регламентацію судової дискреції, дисбаланс в бік надмірного розширення суб'єктивного розсуду слідчого судді, наявність законодавчого обмеження витребувати слідчому суддею від органу досудового розслідування (прокурора) додаткових матеріалів для перевірки підстав і приводів призначення негласних слідчих (розшукових) дій. Запропоновано розширення та деталізація процедури розгляду слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме – передбачити покроковий механізм надання органом розслідування та прокурором на вимогу слідчого судді додаткових документів для перевірки необхідності, підстав, очікуваних результатів негласних слідчих (розшукових) дій, введення до кримінального процесуального законодавства критеріїв розмежування оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачити покрокову процедуру розгляду слідчим суддею клопотань органу досудового розслідування та прокурора про надання дозволів на здійснення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: корупція, кримінальні правопорушення, розслідування, фіксація фактів, оперативно-розшукові заходи, негласні слідчі (розшукові) дії, судовий контроль, надання дозволу, проблеми, шляхи вирішення.

Hotin O. M. Judicial oversight in the conduct of pre-trial investigations and special investigations during the gathering of evidence in corruption-related criminal offenses

The article notes that the greatest deviation from standards of justice is observed in the issue of authorization by an investigating judge of operational-investigative measures and covert investigative (search) actions. It highlights problematic issues regarding the implementation of judicial oversight mechanisms during the conduct of operational-investigative measures and covert investigative (search) actions when documenting facts of corruption-related criminal offenses, particularly the fact that legal terms and concepts are used that are ambiguous or lack a statutory basis; evaluative concepts, the meaning of which is determined not by law or a regulatory act, but by the legal awareness and legal culture of the investigating judge, for example, when assessing the sufficiency of grounds for ordering the operational measures in question and granting permission to conduct operational-investigative measures or covert investigative (search) actions, important issues are left to the subjective discretion of the judge, which results in inadequate regulatory control over judicial discretion, an imbalance toward an excessive expansion of the investigating judge's subjective discretion, and the absence of a legislative requirement for the investigating judge to request additional materials from the pre-trial investigation body (prosecutor) to verify the grounds and justifications for ordering covert investigative (search) actions. It is proposed to expand and clarify the procedure by which an

investigating judge reviews a motion by an investigator or prosecutor for authorization to conduct covert investigative (search) activities, specifically by establishing a step-by-step mechanism whereby the investigative body and the prosecutor, at the request of the investigating judge, provide additional documents to verify the necessity, grounds, and expected results of covert investigative (search) actions; to introduce into criminal procedural law criteria for distinguishing between operational-search measures and covert investigative (search) actions; and to provide for a step-by-step procedure for an investigating judge to review motions by the pre-trial investigation body and the prosecutor for authorization to conduct operational investigative measures and covert investigative (search) actions.

Key words: *corruption, criminal offenses, investigation, fact-finding, operational and investigative measures, covert investigative actions, judicial oversight, authorization, challenges, solutions.*

Вступ. Сутність судового контролю в кримінальному провадженні у процесі розслідування корупційних кримінальних правопорушень – здійснення слідчим суддею під час досудового розслідування контролю за законністю, обґрунтованістю рішень, дій (бездіяльності) слідчого, прокурора, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина зокрема шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Разом з тим, функція судового контролю реалізується також і у процесі проведення окремих оперативно-розшукових заходів саме з метою фіксації корупційних кримінальних правопорушень. Латентність корупційних кримінальних правопорушень [1, с. 431], обумовлює необхідність застосування ряду пошукових, оперативно-розшукових заходів (дала – ОРЗ) для виявлення ознак корупційних дій. Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, які готуються, осіб, котрі готують вчинення злочинів (практично – це є констатація підстав зазначених у ст. 6. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]). Тобто оперативні підрозділи мають право проводити оперативно-розшукові заходи (у тому числі і ті, дозвіл на проведення яких надає слідчий суддя) до моменту початку досудового розслідування, а після реєстрації в ЄРДР для фіксації злочинних дій здійснюються НСРД. Тобто фіксація дій особи (шляхом проведення НСРД), яка на разі готується до вчинення корупційного кримінального правопорушення здійснюється шляхом проведення ОРЗ (з використанням того ж дозвільного процедури (механізму) що до їх проведення), а фіксація дій тієї ж особи, яка

вже вчиняє корупційне кримінальне правопорушення може бути здійснена виключно після внесення відомостей до ЄРДР, тобто в межах кримінального провадження – шляхом проведення НСРД (при чому з використанням тих же сил, засобів). Але для проведення ряду НСРД необхідне отримання додаткової інформації (наприклад щодо користування певними засобами зв'язку, електронною адресою, месенджерами тощо), процес отримання якої КПК [3] не регламентується і потребує застосування ряду спеціальних технічних засобів та проведення оперативно-розшукових заходів. Тому слідчий суддя, маючи в своєму розпорядженні фрагментарну інформацію про здобутки органу розслідування (а також інформацію здобуту в межах оперативно-розшукової справи шляхом проведення ОРЗ) надає дозволи на проведення оперативно-розшукових заходів (відповідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]) та НСРД відповідно КПК. Таким чином спостерігається відсутність чіткої межі щодо проведення оперативно-розшукових заходів та НСРД у випадку попереднього здійснення документування (у рамках оперативно-розшукової справи) корупційних кримінальних правопорушень, що готується (або дій особи, яка готується до вчинення корупційних кримінальних правопорушень). У такому механізмі виникає певна дилема, пов'язана з тим фактом, що оперативно-розшуковий захід – це не разова дія а продовжуваний процес, пов'язаний з рядом дій, які не регламентуються КПК України (а виключно – «таємними» нормативними актами). Ці дії здійснюють ряд суб'єктів, які виконують чітко завдання у чітко визначені терміни. Також до проведення заходу залучаються особи (для проведення оперативно-розшукових заходів до моменту реєстрації кримінального провадження), яким надаються спеціальні технічні засобів

прихованого аудіо-, відео-фіксування подій і які з метою застосування цих впроваджуються у злочинне середовище. Якщо у ході проведення оперативно-розшукових заходів буде виявлено факт вчинення корупційних кримінальних правопорушень (наприклад зафіксовано вимогам щодо передачі або передано предмет неправомірної вигоди) – то оперативний працівник «спеціалізованого» підрозділу не у змозі водночас припинити проведення цих заходів і – оскільки, хоча формально надалі фіксація злочинних дій повинна здійснюватися у межах НСРД, але слідчий суддя вже надав дозвіл на проведення оперативно-розшукового заходу і такий захід ще триває, а отже слідчий суддя не буде надавати дозвіл на проведення НСРД «пo тій же самій» особі, з застосуванням тих же спеціальних технічних засобів тими ж самими суб'єктами. Для таких випадків у ч. 3 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачена можливість – у разі, якщо ознаки кримінального правопорушення виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак кримінального правопорушення, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування [2]. У деяких випадках – ці дії межують з провокацією злочину – особливо у випадках фіксації продовжуваних корупційних кримінальних правопорушень, які складають певну систему злочинних відносин, а не разову дію. Найбільший відступ від стандартів правосуддя спостерігається в питанні санкціонування слідчим суддею саме проведення оперативно-розшукових заходів та НСРД.

Матеріали та методи. На стику дев'яностих – нульових років у наукових колах і серед практиків домінувала точка зору про давно визрілу потребу уведення до процесуального закону інституту слідчого судді. Впровадження

судового контролю мало на меті перехід до змагального процесу, де суд був би не суб'єктом кримінального переслідування, але контролером, що функціонує для підтримання балансу між сторонами. Були очікування, що створена модель поставить крапку в каральних методах поліцейської держави, а тотальному контролю за людиною і втручанням у приватне буде нарешті покладено край. За різних часів провідними процесуалістами і криміналістами країни В. П. Бахіним та В. К. Весельським [4], Ю. М. Грошевим та В. Я. Тацієм [5, с. 171–182] а також практиками підтримувалася ідея подальшого розширення регламентації у КПК використання засобів і результатів ОРД. М. А. Погорецький та Д. Б. Сергєєва з цього приводу зауважували, що розробка механізмів реалізації кримінально-процесуального законодавства України потребує, перш за все, вироблення концептуальних підходів до форми кримінального судочинства з урахуванням вітчизняних традицій, а також результатів вивчення практики пострадянських країн [6, с. 112–117]. Підтримував дану позицію і О. О. Юхно, який наголошував, що забезпечення досудового розслідування повинно здійснюватися з урахуванням інтеграції України у світове співтовариство, втілення у правоохоронну практику міжнародних правових стандартів, необхідності дотримання вимог Ради Європи, але з врахуванням внутрішньої потреби нашої країни, що в цілому зумовлює необхідність нового погляду на вже усталену діяльність органів досудового слідства [7, с. 55]. Пізніше, з напрацюванням практики проведення НСРД, у тому числі і у процесі фіксації корупційних кримінальних правопорушень ряд науковців частково відпрацювали проблемні питання підготовки та проведення ОРЗ та НСРД у складних ситуаціях фіксації корупційних кримінальних правопорушень. В. П. Тодоров розглянув тактичні ситуації, що складаються у процесі розслідування одержання неправомірної вигоди через призму наявності підстав для проведення НСРД [8, с. 416–418], О. С. Тарасенко виокремив правового регламентування підстав проведення спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину до початку кримінального провадження [9, с. 21–25] у контексті фіксації корупційних

кримінальних правопорушень; А. Є. Рудавін визначив етапи підготовки до проведення НСРД у процесі розслідування злочинів, вчинених службовими особами [10, с. 44–48], серед інших окремим етапом визначивши процедуру отримання дозволів на проведення НСРД та оформлення ухвали слідчим суддею; П. В. Тимошко розглянув особливості отримання дозволів на проведення НСРД, що пов'язані із втручанням у приватне спілкування, з метою забезпечення спеціального слідчого експерименту [11, с. 164–169] у контексті їх застосування під час фіксації корупційних кримінальних правопорушень.

Метою статті є виокремлення проблемних питань реалізації механізмів судового контролю у процесі проведення оперативно-розшукових заходів та НСРД під час фіксації фактів корупційних кримінальних правопорушень та розробка способів їх вирішення.

Результати. Після уведення у кримінальний процес інституту НСРД з'явився науковий напрямок, представники якого вважали, що оперативно-розшукові заходи та НСРД є однорідними за організаційно-правовим критерієм та відрізняються переважним чином за правовим статусом і суб'єктним складом (ОРЗ здійснюється уповноваженими оперативними підрозділами, а НСРД – слідчим, прокурором, або за їх дорученням – уповноваженим оперативним підрозділом), метою (ОРЗ – виявлення, попередження та розкриття злочину, що готується, а НСРД – виявлення та перевірка інформації, необхідної для розслідування вже вчиненого злочину). Наприклад науковці вважали, що у випадку коли співробітник оперативного підрозділу починає реалізувати повноваження, передбачені ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», проводити які необхідно згідно з відповідними статтями глави 21 КПК, то це не ОРЗ, а нове правове утворення – оперативно-процесуальна дія [12, с. 226–230]. Відповідно всі дозвільні механізми, у тому числі механізми судового контролю вибудовувались на практиці у рамках діючих законів та підзаконних нормативних актів (які у свою чергу – мали відповідний «ухил» у бік затаємлювання зазначених процедур), оскільки інших механізмів не існувало, а

ті, що створювалися ще не були відпрацьовані та деталізовані.

З напрацюванням практики проведення НСРД, поступово вибудовувався та деталізувався механізм судового контролю, але, оскільки отримання ухвал слідчого судді (на інших складових судового контролю) забезпечували суб'єкти їх проведення – то відповідно ця деталізація мала певну тенденцію ухилу «на користь сторони обвинувачення». Тобто відпрацьовувалися недоліки регламентації дій та взаємозв'язків між слідчим суддею, прокурором, слідчим, оперативними працівниками у процесі і практично не розглядалися та не змінювалися підходи що до участі сторони захисту, регламентації захисту (під час обмеження) прав та свобод людини.

В сучасних умовах реалії регламентації захисту (під час обмеження) прав та свобод людини далекі від сподівань. Прописаний законом постулат щодо можливості обмежень прав і свобод під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового слідства у спосіб ухвалення якісно вмотивованого рішення слідчого судді сприймається як ілюзорний. За оцінками правників, що мають досвід застосування процесуальних правил КПК України 1960 року (коли санкції на таємні оперативні (негласні) заходи надавалися прокурором), слідчому було складніше отримати дозвіл, адже потрібно було ретельніше обґрунтовувати підстави та потребу втручання у приватне життя особи.

Ми поділяємо думку М. А. Погорецького відносно того, що процес переходу правового регулювання оперативно-розшукової діяльності із підзаконного рівня на рівень закону повинен привести до встановлення в окремій статті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» системи оперативно-розшукових заходів з вказівкою на те, що їх перелік є вичерпним [13, с. 206]. Ми також погоджуємося з науковцями, які вважають, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» слід доповнити наступними положеннями: чітко визначити перелік оперативно-розшукових заходів, при здійсненні яких не потрібно отримувати дозвіл суду; регламентувати порядок зберігання та знищення матеріалів, отриманих в процесі проведення

окремих оперативно-розшукових заходів, тощо [14, с. 36].

Але у свій час, коли впроваджувалися відповідні норми інституту «негласного розслідування», зокрема порядок отримання дозволу на проведення НСРД, порядок оперативно-розшукового забезпечення проведення НСРД – ці процедури чітко не були закріплені. У результаті підставами судового розсуду при призначенні ОРЗ або НСРД виступають: принципи права; уповноважуючі норми, в яких використовуються формулювання щодо повноважень суду на кшталт «може», «вправі»; юридичні терміни й поняття, які є багатозначними або не мають нормативного закріплення; оціночні поняття, зміст яких визначається не законом або нормативним актом, а правосвідомістю і правовою культурою слідчого судді, наприклад, при врахуванні достатності підстав для призначення розгляданих оперативних й наданні дозволу на проведення ОРЗ або НСРД.

Аналіз практики оформлення дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів і НСРД дозволяє виокремити чинники, які призвели до нівелювання судового контролю в аналізованій царині.

Поняття судового розсуду в кримінальному судочинстві охоплює повноваження слідчого судді обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуальне-вольову владну діяльність суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи з цілей, принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, відомостей про особу, справедливості, достатності обраного слідчим суддею заходу, що обмежує конституційні права та свободи. Водночас, решта питань санкціонування ОРЗ і НСРД, зокрема, критерії достатності мотивів для ухвалення судового рішення на кшталт: вчинене чи ні кримінальне правопорушення відповідної тяжкості; наскільки достатньо зібрано органом розслідування доказів, щоб слідчий суддя прийняв рішення про обмеження конституційних прав та свобод; чи дозволять призначені ОРЗ або НСРД отримати доказів, які можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, що скоїли злочину – всі ці вкрай важливі

питання віддані на суб'єктивний розсуд судді, що обумовлює неналежну нормативну регламентацію судової дискреції, дисбаланс в бік надмірного розширення суб'єктивного розсуду слідчого судді. Нормативно суддівський розгляд обмежений в щадному режимі вимогами щодо територіальної юрисдикції розгляду клопотань слідчими суддями (ст. 247 КПК), шестигодинного строку розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 1 ст. 248 КПК), переліку відомостей, котрі мають міститися в ухвалі слідчого судді (ч. 4 ст. 248 КПК) [3].

Практика свідчить: надання занадто широкої дискреції, основаної на безмежних суб'єктивних поглядах, призводить не до покращення, а до погіршення правового регулювання, бо породжує множинність варіацій судових рішень залежно від поглядів суддів на ситуацію, призводить до диспропорцій, полярності рішень з призначення ОРЗ і НСРД. Причому дана закономірність проявляється не тільки відносно рішень, які виносяться за однакових вихідних даних, умов, обставин, ситуацій різними суддями, але й які ухвалюються за тотожних ситуацій одними і тими слідчими суддями. В підсумку це призводить до розбалансування слідчої і судової практики, до перенавантаження судової системи тисячами справ, до зростання корупції й вірусного її поширення, до істотного зниження авторитету судової влади, до порушення верховенства права.

Частинами першою та другою ст. 309 КПК [3] визначено перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді (ч. 3 ст. 309 [3]). Статті 314-317 КПК [3] не містять ні спеціального застереження, ні чіткої регламентації повноважень і процесуальних рішень суду першої інстанції в разі подання стороною в підготовчому засіданні заперечень на ухвали слідчих суддів. В підготовчому засіданні, для сторони захисту може поставати проблема відмови суду розглядати заперечення на ухвали слідчих суддів про НСРД, ОРЗ (ОТЗ) з посиленням на законодавчу неврегульованість

даного інституту оскарження. За результатами підготовчого провадження суд, здебільшого, долучає заперечення на ухвали слідчих суддів до матеріалів справи, не ухвалюючи жодних рішень з їх приводу. І в ході подальшого судового розгляду не приймає процесуальних рішень з питань законності ухвал слідчих суддів, лише вирішує питання допустимості / недопустимості результатів ОРЗ та НСРД.

Проблемою є також наявність законодавчого обмеження витребувати слідчому суддею від органу досудового розслідування (прокурора) додаткових матеріалів для перевірки підстав і приводів призначення НСРД. Частиною другою статті 248 КПК [3] визначено перелік документів, яких орган досудового розслідування зобов'язаний долучати до клопотання про проведення НСРД (практично процесуальний закон ставить вимогу про приєднання до клопотання виключно витягу з ЄРДР). І хоча п. 2.2. «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [15] передбачається, що слідчий суддя для підтвердження необхідності проведення НСРД може затребувати від їх ініціатора додаткових матеріалів. Але, орган досудового розслідування завжди може висунути слідчому судді контраргумент, що КПК передбачає в якості додатку до клопотання тільки витяг з ЄРДР, а решта затребуваних суддею документів – не передбачені законом. Тим самим, на абсолютно законних підставах відмовити надати уточнюючих обставини правопорушення і особу правопорушника документів. По суті, слідчий суддя стає заручником ситуації – упродовж 6 годин він зобов'язаний прийняти відповідне рішення. Водночас, обмежений в дослідженні клопотанням і витягом. Будучи «затиснутим» об'єктивними обставинами, слідчий суддя нерідко змушений «закривати очі» на дотримання стандартів правосуддя й ухвалювати рішення про обмеження конституційних прав та свобод в угоду забезпечення результатів кримінального провадження, про що просять прокурор і слідчий.

На нашу думку, вирішення зазначених питань та ретельна регламентація зазначених механізмів судового контролю, повинні

наповнити реальним змістом гарантії рівності сторін кримінального провадження; вирішити проблеми, що виникають внаслідок не розсекречення прокурором процесуальних документів – підстав ОРЗ і НСРД; пришвидшити судовий розгляд справ, які тягнуться в часі з-за нагромадження в них процесуальних документів і кількості процедур, що пов'язано з прагненнями сторони захисту подолати перепони з боку сторони обвинувачення і «витагнути» з останньої захованих, нерозсекречених матеріалів розслідування.

Висновки. З метою усунення зазначених прогалин правозастосування доцільно переналаштувати механізми та інструментарій судового контролю, в тому числі:

– внести зміни до § 1. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії Глави 21. (Негласні слідчі (розшукові) дії) КПК [3], якими розширити і деталізувати процедуру розгляду слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про дозвіл на проведення НСРД, а саме – передбачити покроковий механізм надання органом розслідування та прокурором на вимогу слідчого судді додаткових документів для перевірки необхідності, підстав, очікуваних результатів НСРД з закріпленням у КПК вичерпного переліку цих документів або вимоги до їх змісту без зазначення найменувань документів;

– внести зміни до: Розділу I. Загальні положення. Глави 1. Кримінальне процесуальне законодавство України та сфера його дії, до § 1. Поняття доказів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами; Глави 4. Докази і доказування, до § 1. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії; Глави 21. Негласні слідчі (розшукові) дії КПК в контексті уведення до кримінального процесуального законодавства критеріїв розмежування оперативно-розшукових заходів та НСРД, а також здійснити відповідне коригування Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [16];

– увести в дію нормативно-правовий акт (наказ, інструкцію, положення тощо) під грифом таємності, яким передбачити покрокову процедуру розгляду слідчим суддею клопотань органу досудового розслідування та прокурора про надання дозволів на здійснення ОРЗ і НСРД.

Література

1. Смірнов А. С. Латентність корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 431–437. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.58>
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91 від 19.05.2012.
4. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посіб. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.
5. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. Кримінальний процес : підручник. Харків : Право, 2013. 824 с.
6. Погорецький М. А., Сергеева Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5). С. 112–117. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>
7. Юхно О. О. Окремі аспекти реалізації статусу керівника органу досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. Харків : ХНУВС, 2012. С. 55–61.
8. Тодоров В.П. Тактичні ситуації та критерії їх оцінки у процесі розслідування одержання неправомірної вигоди працівником правоохоронного органу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 416–418. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/98>
9. Тарасенко О. С. Особливості правового регламентування підстав проведення спеціального слідчого експерименту та імітування обстановки злочину до початку кримінального провадження. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. Вип. № 2 (10). С. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-2-10-4>
10. Тарасенко О. С., Рудавін А. Є. Етапи підготовки до проведення НСРД у процесі розслідування корисливих злочинів, вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 4 (16). С. 44–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-8>
11. Тимошко П. В. Проведення НСРД, що пов'язані із втручанням у приватне спілкування, з метою забезпечення спеціального слідчого експерименту. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 4 (93). С. 164–169. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-93-164-169>
12. Берназ В. Д. Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Наук. вісник Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 226–230.
13. Погорецький М. А. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : проблеми застосування окремих положень. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3 (26). С. 205–213.
14. Некрасов В.А., Мацюк В.Я., Філіпенко Н.Є., Родинюк Л.В. Оперативне розпізнання: монографія. Київ : КНТ, 2007. 216 с.
15. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Інструкція, затв. спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51.
16. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

References

1. Smirnov, A.S. (2025). Latentnist koruptsiinoi zlochynnosti v nevyrobnychii sferi Ukrainy [Latency of corruption crime in the non-production sector of Ukraine]. *Law and Society*, 3, 2, 431–437. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.58> [in Ukrainian]
2. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [On operational and investigative activities]: *Law of Ukraine of February 18, 1992. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1992. No. 22, Art. 303 [in Ukrainian]
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: *Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI. Voice of Ukraine*. 2012. No. 90–91 dated May 19, 2012 [in Ukrainian]
4. Bakhin, V.P., & Veselskyi, V.K. (1997). *Taktyka dopytu [Interrogation tactics]: a manual*. Kyiv: NVT “Pravnyk”. [in Ukrainian]
5. Hroshevyi, Yu.M., Tatsii, V.Ya., & Tumanians, A.R. (2013). *Kryminalnyi protses [Criminal process]: textbook*. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
6. Pohoretskyi, M.A., & Serhieieva, D.B. (2012). Kryminalistychna taktyka: shchodo vyznachennia poniattia [Forensic tactics: on the definition of the concept]. *Journal of the National University “Ostroh*

Academy". Series "Law", 1(5), 112–117. Retrieved from <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf> [in Ukrainian]

7. Yukhno, O.O. (2012). Okremi aspekty realizatsii statusu kerivnyka orhanu dosudovoho rozsliduvannia za novym kryminalnym protsesualnym zakonodavstvom Ukrainy [Certain aspects of the implementation of the status of the head of the pre-trial investigation body under the new criminal procedural legislation of Ukraine]. In *Current problems of the application of the new criminal procedural legislation of Ukraine and trends in the development of forensics at the present stage: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference* (pp. 55–61). Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Kharkiv National University of Internal Affairs; Criminological Association of Ukraine. Kharkiv: KhNUVS. [in Ukrainian]

8. Todorov, V.P. (2021). Taktychni sytuatsii ta kryterii yikh otsinky u protsesi rozsliduvannia oderzhan- nia nepravomirnoi vyhody pratsivnykom pravookhoronnoho orhanu [Tactical situations and criteria for their evaluation in the process of investigating the receipt of illegal benefits by a law enforcement officer]. *Legal Scientific Electronic Journal*, 8, 416-418. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/98>. [in Ukrainian]

9. Tarasenko, O.S. (2024). Osoblyvosti pravovoho rehlamentuvannia pidstav provedennia spetsialnoho slidchoho eksperymentu ta imituvannia obstanovky zlochynu do pochatku kryminalnoho provadzhennia [Peculiarities of legal regulation of the grounds for conducting a special investigative experiment and simulat- ing the circumstances of a crime before the start of criminal proceedings]. *Ukrainian Police Science: Theory, Legislation, Practice*, 2(10), 21–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-2-10-4> [in Ukrainian]

10. Rudavin, A.Ye., & Tarasenko, O.S. (2025). Etapy pidgotovky do provedennia NSRD u protsesi rozsliduvannia koryslyvykh zlochyniv, vchynenykh viiskovymy sluzhbovymy osobamy pid chas voiennoho stanu [Stages of preparation for conducting a NSRD in the process of investigating mercenary crimes commit- ted by military officials during martial law]. *Ukrainian Police: Theory, Legislation, Practice*, 4(16), 44–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-8> [in Ukrainian]

11. Tymoshko, P.V. (2025). Provedennia NSRD, shcho poviazani iz vtruchanniam u pryvatne spilkuvannia, z metoiu zabezpechennia spetsialnoho slidchoho eksperymentu [Conducting NSRD related to interference in private communication, with the aim of ensuring a special investigative experiment]. *Legal Journal of Donbas*, 4(93), 164–169. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-93-164-169> [in Ukrainian]

12. Bernaz, V.D. (2013). Pravova pryroda, poniattia ta zahalna klasyfikatsiia nehlasnykh slidchykh (rozshu- kovykh) dii [Legal nature, concept and general classification of covert investigative (search) actions]. *Scientific bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 5, 226–230 [in Ukrainian]

13. Pohoretskyi, M.A. (2001). Zakon Ukrainy "Pro operatyvno-rozshukovu diialnist" : problemy zasto- suvannia okremykh polozhen [The Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activities": Problems of Application of Certain Provisions]. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(26), 205–213 [in Ukrainian]

14. Nekrasov, V.A., Matsiuk, V.Ia., Filipenko, N.Ie., & Rodyniuk, L.V. (2007). *Operatyvne rozpiznannia [Operational recognition]: monograph*. Kyiv: KNT. [in Ukrainian]

15. Pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezul- tativ u kryminalnomu provadzhenni [On the organization of covert investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings]: Instructions, approved by joint order of the Prosecutor General's Office of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the State Tax Service Administration of Ukraine and the Ministry of Justice of Ukraine No. 114/1042/516/1199/936/1681/51 of November 16, 2012 [in Ukrainian]

16. Pro sudoustrii ta status suddiv [On the judicial system and the status of judges]: Law of Ukraine of June 2, 2016 № 1402-VIII. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2016, No. 31, Art. 545 [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

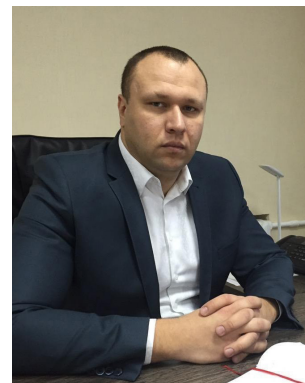
УДК 343.985:343.72:004

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-9>**Груздь Олександр Іванович**

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-0370-3791

Ягольник Олег Михайлович

викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0008-2867-4273

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ КІБЕРЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ

Інноваційні методи ідентифікації та документування діяльності організованих кіберзлочинних угруповань. У статті досліджено комплекс інноваційних методів ідентифікації учасників організованих кіберзлочинних угруповань та документування їх протиправної діяльності в контексті кримінального провадження. Встановлено, що ефективна ідентифікація в сучасних умовах базується на принципі мультиджерельної кореляції цифрових даних, оскільки жоден окремий технічний показник не є достатнім для доведення причетності особи до вчинення кримінального правопорушення. Проаналізовано метод глибокого аналізу мережевих артефактів (*network artifact correlation*), який передбачає комплексне дослідження технічних параметрів мережевого з'єднання – значень TTL (*Time To Live* – час життя пакета), TCP Window Size, наборів TCP-опцій та часових інтервалів між пакетами, – що формують «мережевий відбиток» пристрою навіть за умов використання VPN (*Virtual Private Network* – віртуальна приватна мережа) або TOR-інфраструктури (*The Onion Router*). Висвітлено метод TLS/SSL-фінгерпринтингу (*Transport Layer Security / Secure Sockets Layer*) за алгоритмами JA3/JA4, блокчейн-кластеризацію з використанням *multi-input heuristic*, OSINT-кореляцію (*Open Source Intelligence* – розвідка на основі відкритих джерел) псевдонімів, лінгвістичну атрибуцію (*stylometric profiling*), аналіз схожості шкідливого коду (*code similarity detection*), поведінкову біометрію та метод цифрового пристроєвого відбитка. Окрему увагу приділено процедурам криміналістичного документування електронних доказів: застосуванню *write-blocker*-пристроїв, *bit-by-bit* копіюванню, обчисленню криптографічних хеш-сум (MD5, SHA-256) та забезпеченню безперервності ланцюга зберігання доказів (*chain of custody*). Обґрунтовано, що комплексне застосування описаних методів формує багаторівневу модель атрибуції, яка поєднує технічні, фінансові та поведінкові маркери і відповідає вимогам допустимості та достовірності електронних доказів у кримінальному процесі. Зроблено висновок про необхідність систематичного впровадження інтегрованих аналітичних платформ, підвищення кваліфікації слідчих у сфері цифрової криміналістики та посилення міжнародної правової співпраці у сфері протидії кіберзлочинності.

Ключові слова: кіберзлочинне угруповання, кримінальне правопорушення, цифровий доказ, мережева атрибуція, криміналістичне документування, блокчейн-кластеризація, *code similarity detection*, ланцюг зберігання доказів.

Hruzd O. I., Yagolnik O. M. Innovative methods of identification and documentation of organized cybercriminal groups' activities

Innovative methods of identification and documentation of organized cybercriminal groups' activities. The article examines a comprehensive set of innovative methods for identifying members of organized cybercriminal groups and documenting their unlawful activities in the context of criminal proceedings. It is established that effective identification under modern conditions is based on the principle of multi-source digital data correlation, since no single technical indicator is sufficient to prove a person's involvement in a criminal offense. The method of deep network artifact correlation is analyzed, comprising complex examination of technical parameters of network connections – TTL (Time To Live) values, TCP Window Size, TCP option sets, and inter-packet timing – which form the “network fingerprint” of a device even when VPN (Virtual Private Network) or TOR (The Onion Router) infrastructure is used. The article also addresses TLS/SSL (Transport Layer Security / Secure Sockets Layer) fingerprinting via JA3/JA4 algorithms, blockchain clustering using multi-input heuristics, OSINT (Open Source Intelligence) correlation of pseudonyms, linguistic attribution (stylometric profiling), malicious code similarity detection, behavioral biometrics, and digital device fingerprinting. Special attention is given to forensic documentation procedures for electronic evidence: the use of write-blocker devices, bit-by-bit imaging, computation of cryptographic hash values (MD5, SHA-256), and maintaining the chain of custody. It is argued that the integrated application of these methods creates a multi-layered attribution model combining technical, financial, and behavioral markers that satisfies the requirements of admissibility and reliability of electronic evidence in criminal proceedings. The conclusion is drawn regarding the necessity of systematic implementation of integrated analytical platforms, enhanced training of investigators in digital forensics, and strengthened international legal cooperation in combating cybercrime.

Key words: cybercriminal group, criminal offense, digital evidence, network attribution, forensic documentation, blockchain clustering, code similarity detection, chain of custody.

Вступ. Стрімкий розвиток цифрових технологій зумовив не лише якісну зміну форм злочинної діяльності, але й суттєво ускладнив її виявлення та доказування. Організовані кіберзлочинні угруповання, що здійснюють кримінальні правопорушення у сфері використання комп'ютерів, комп'ютерних мереж та телекомунікаційних систем, широко застосовують інструменти анонізації: VPN-сервіси (Virtual Private Network – віртуальні приватні мережі), мережу TOR (The Onion Router), проксі-інфраструктуру та криптовалютні розрахунки. Це суттєво обмежує ефективність традиційних криміналістичних методів і вимагає впровадження принципово нових підходів до ідентифікації учасників угруповань і документування їхньої діяльності. Особливої актуальності це питання набуває в контексті забезпечення допустимості та достовірності електронних доказів у кримінальному провадженні, оскільки формальні процедурні порушення при зборі цифрових слідів можуть призвести до їх недопустимості навіть за умови технічно бездоганної атрибуції. Таким чином, розробка теоретичної основи і практичних рекомендацій щодо застосування інноваційних методів ідентифікації та документування кіберзлочинних угруповань є нагальною науковою та практичною потребою.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонауковий діалектичний метод, системний підхід до аналізу цифрових засобів атрибуції та криміналістичного документування, а також порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної практики кіберрозслідувань. При дослідженні методів ідентифікації застосовувався аналітико-синтетичний метод, а при розгляді процедур документування – формально-юридичний метод для забезпечення відповідності пропонованих рекомендацій вимогам КПК України (Кримінального процесуального кодексу України). Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці у сфері кіберкриміналістики та кримінально-правової протидії кіберзлочинності [1–10], стандарти цифрової форензики NIST SP 800-101r1 [11], ISO/IEC 27037:2012 [12], рекомендації ENISA (Агентства Європейського Союзу з кібербезпеки) [13], а також практика розслідування кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій.

Результати. Ефективна ідентифікація організованих кіберзлочинних угруповань сьогодні базується на принципі мультиджерельної кореляції даних. Жоден окремих технічний показник не є достатнім для доведення причетності

особи до вчинення кримінального правопорушення, тому застосовується поєднання мережевої, фінансової, поведінкової та лінгвістичної аналітики. Практика кіберрозслідувань демонструє, що результат досягається саме через накладання кількох незалежних цифрових маркерів. Такий підхід дозволяє компенсувати використання правопорушниками VPN, TOR та проксі-інфраструктури. Саме комплексність стає ключовою умовою достовірної атрибуції.

Як вказує В. Шакун, одним із базових практичних методів ідентифікації учасників організованих кіберзлочинних угруповань є глибокий аналіз мережевих артефактів. Йдеться не лише про встановлення IP-адреси джерела трафіку, а про комплексне дослідження технічних характеристик мережевого з'єднання, які формують «мережевий відбиток» пристрою. Під час реагування на інцидент фіксуються первинні пакети з'єднання, зберігаються PCAP-файли (Packet Capture – файли захоплення мережевих пакетів) та здійснюється їх подальший технічний розбір [1, с. 80]. Досліджуються такі параметри: значення TTL (Time To Live – час життя пакета), що може вказувати на тип операційної системи; розмір TCP Window Size та його варіації; набір TCP-опцій (зокрема MSS – Maximum Segment Size, SACK – Selective Acknowledgment, Timestamp); особливості формування SYN-пакетів; часові інтервали між пакетами (packet timing patterns). Сукупність цих характеристик дозволяє сформувати профіль конкретної мережевої конфігурації. Навіть при зміні IP через VPN або проксі більшість параметрів залишаються незмінними і використовуються як додаткові маркери ідентифікації.

На думку С. Чванкіна, практичне значення має також аналіз поведінки TCP/IP-стеку операційної системи. Різні версії Windows, Linux або macOS мають характерні особливості формування мережевих пакетів. За допомогою інструменту p0f (passive OS fingerprinter – пасивний інструмент визначення операційної системи) можливо здійснити пасивне визначення ОС без активного втручання. Якщо однаковий профіль фіксується в кількох інцидентах, це може свідчити про використання одного й того самого пристрою або віртуального

середовища – у сукупності з іншими даними це суттєво підсилює доказову базу у кримінальному провадженні [2, с. 58].

Реальним інструментом ідентифікації є TLS/SSL-фінгерпринтинг за алгоритмами JA3 та JA4 (методи хешування параметрів TLS-з'єднання, розроблені компанією Salesforce). Кожен клієнт формує унікальний набір параметрів шифрування під час встановлення захищеного з'єднання. Хешування цих параметрів дозволяє створити цифровий відбиток конкретного програмного середовища. Якщо однаковий JA3-фінгерпринт з'являється у різних інцидентах, це вказує на використання одного інструменту або конфігурації – метод широко застосовується в аналітичних центрах кібербезпеки.

Практично значущим є аналіз повторного використання інфраструктури (infrastructure reuse analysis). Кіберугруповання часто використовують однакові шаблони реєстрації доменів, DNS-сервери (Domain Name System – система доменних імен) або специфічні SSL-сертифікати. Через сервіси Censys, Shodan та PassiveTotal можна відстежити історію змін доменних записів, а повторюваність контактних email або технічних параметрів реєстрації дозволяє об'єднати атаки в одну кампанію [3, с. 79].

Одним із найбільш результативних сучасних методів є блокчейн-кластеризація. Застосовується multi-input heuristic (евристика спільного введення), що дозволяє об'єднувати адреси в один контрольований кластер, а аналіз change-адрес визначає гаманці, які повертають залишки коштів. Подальша ідентифікація здійснюється через точки входу в регульовані біржі з процедурами KYC (Know Your Customer – принцип «знай свого клієнта») – це формує фінансову модель діяльності угруповання і є одним із найбільш переконливих доказових інструментів у справах щодо кримінальних правопорушень із використанням криптовалют.

У практиці документування важливу роль відіграє OSINT-кореляція псевдонімів (Open Source Intelligence – розвідка на основі відкритих джерел): аналізується повторне використання nickname у різних форумах,

GitHub-репозиторіях та месенджерах. Навіть незначні варіації написання можуть вказувати на одну особу. Інструменти типу Maltego або SpiderFoot дозволяють автоматизувати цей процес – повторюваність цифрової ідентичності часто стає ключем до деанонізації.

Лінгвістична атрибуція (*stylometric profiling* – стилметричне профілювання) використовується для встановлення автора текстових повідомлень або шкідливого коду. Аналізується структура речень, частота функціональних слів, специфічні орфографічні помилки. Алгоритми машинного навчання дозволяють визначити ймовірність авторства з високою точністю, причому лінгвістичні патерни складно повністю змінити навіть свідомо [4, с. 175]. Цей метод особливо ефективний щодо адміністраторів даркнет-форумів. Разом з тим слід зауважити, що його застосування потребує додаткового обґрунтування допустимості в суді, адже у вітчизняній судовій практиці відсутні усталені стандарти оцінки стилметричних висновків.

Аналіз часових патернів активності (*timestamp analysis*) передбачає фіксацію часу входів у панелі керування, моментів запуску атак і публікацій у чатах. Порівняння цих даних дозволяє визначити часову зону оператора. Якщо активність систематично припиняється у певні години, це вказує на регіон перебування. Поєднання з мовною атрибуцією значно звужує коло підозрюваних у кримінальному провадженні.

Ефективним методом технічної атрибуції є аналіз схожості шкідливого коду (*code similarity detection*), який дозволяє встановити зв'язок між різними зразками malware (шкідливого програмного забезпечення). На відміну від сигнатурного антивірусного підходу, цей метод спрямований на виявлення спільної логіки, архітектури та стилю програмування. Навіть якщо правопорушник змінює назви файлів, шифрує рядки або застосовує пакування, базові алгоритмічні конструкції часто залишаються подібними й стають об'єктом порівняльного аналізу [4, с. 176].

На практиці використовується як статичний аналіз (дослідження дизасембльованого або декомпільованого коду через IDA Pro, Ghidra, Radare2), так і динамічний аналіз у

sandbox-середовищі (Cuckoo Sandbox, Any.Run), де фіксується поведінка програми під час виконання. Досліджуються: структура основних функцій і модулів; реалізація алгоритмів шифрування; послідовність викликів Windows API (Application Programming Interface – інтерфейс програмування застосунків); використання однакових бібліотек; характерні помилки або коментарі розробника. Повторюваність цих ознак у різних зразках свідчить про спільне джерело походження [5, с. 281].

Додатково застосовуються алгоритми *fuzzy hashing* (нечіткого хешування) – *ssdeep* та *TLSH*, – які визначають ступінь подібності файлів навіть при часткових змінах структури. Це дозволяє відстежити еволюцію шкідливого ПЗ у межах однієї злочинної кампанії і довести належність кількох атак до одного угруповання [6, с. 445]. Такий підхід є особливо результативним при розслідуванні ransomware-кампаній (від англ. *ransom* – викуп), де різні «збірки» шифрувальника розповсюджуються різними афілійованими особами. Водночас необхідно враховувати правові обмеження використання таких методів: у деяких юрисдикціях для отримання зразків шкідливого ПЗ від третіх сторін може вимагатися судовий дозвіл [14].

Перспективним методом є поведінкова біометрія: аналізується ритм набору тексту, швидкість реакції та патерни руху миші. Навіть при використанні іншого акаунта поведінкові характеристики залишаються подібними. Цей метод застосовується банківськими установами й може використовуватися як додатковий доказ у кримінальному провадженні, доповнюючи технічну атрибуцію. Слід, однак, зазначити, що в умовах використання правопорушниками засобів автоматизації (ботів) ефективність методу може суттєво знижуватися.

Метод кореляції витоків даних (*leak intelligence analysis*) передбачає пошук email або паролів, що з'являються у кількох злитих базах, що формує ланцюг зв'язків і нерідко дозволяє встановити реальну особу за псевдонімом. Практика показує, що недбалість у цифровій гігієні є поширеною серед осіб, причетних до кримінальних правопорушень у кіберпросторі [10, с. 67].

Важливу роль відіграє також створення контрольованих honeypot-середовищ (від англ. honey pot – горщик меду; приманка для зловмисників), що дозволяють зафіксувати повну послідовність команд правопорушника. Командна історія містить характерні скорочення, синтаксис та помилки; іноді оператори випадково залишають тестові IP або внутрішні домени, які стають критичними для ідентифікації. Разом з тим застосування honeypot-методів має відповідати принципу законності: у деяких країнах провокування злочинної діяльності через такі середовища може вважатися агентурною провокацією і призводити до недопустимості зібраних доказів. Метод цифрового пристроєвого відбитка (device fingerprinting) доповнює цей арсенал, збираючи дані про конфігурацію браузера, шрифти, роздільну здатність екрану, що формує практично унікальний профіль, сталий навіть при зміненому IP [7, с. 183].

У документуванні діяльності організованих кіберзлочинних угруповань ключовим є правильне створення форензичних копій цифрових носіїв із використанням апаратних або програмних write-blocker-пристроїв (пристроїв захисту від запису). Write-blocker унеможливує будь-який запис на оригінальний носій, гарантуючи збереження його первинного стану – вимога, закріплена стандартом ISO/IEC 27037:2012 [12]. Перед початком копіювання фіксуються тип носія, серійний номер, фізичний стан та умови вилучення. Сам процес здійснюється спеціалізованими інструментами (FTK Imager, EnCase, X-Ways Forensics) із формуванням повного bit-by-bit копіювання (побітового копіювання) – це дозволяє зберегти не лише активні файли, але й видалені дані та службові області диска.

Обов'язковим елементом процедури є обчислення криптографічних хеш-сум (MD5 – Message Digest Algorithm 5, SHA-1 та SHA-256 – Secure Hash Algorithm) до початку копіювання та після його завершення. Співпадиння значень підтверджує цілісність створеної копії та відсутність змін у процесі роботи. Хеш-значення заносяться до протоколу слідчої дії та зберігаються разом із матеріалами провадження. У разі передачі носія або копії іншому експерту здійснюється повторна перевірка

контрольних сум – це забезпечує безперервність ланцюга зберігання доказів (chain of custody) [8, с. 144].

Протоколи документування детально фіксують: дату, час і місце вилучення носія; посаду та дані особи, яка здійснювала копіювання; технічні характеристики обладнання; назву та версію програмного забезпечення; алгоритм хешування. Судова практика демонструє, що саме формальна коректність документування нерідко визначає допустимість електронного доказу [9, с. 37]. Будь-які подальші дослідження здійснюються виключно з форензичної копії, а оригінальний носій зберігається у спеціальних умовах із обмеженим доступом. При роботі з мобільними пристроями застосовуються режими ізоляції від мережі (Faraday bags – клітки Фарадея) для запобігання дистанційному видаленню даних.

Додатковій достовірності доказам надають централізована кореляція логів через SIEM-платформи (Security Information and Event Management – системи управління інформацією та подіями безпеки), що автоматично пов'язують події з різних систем і формують єдину шкалу часу інциденту, та timestamp-верифікація із застосуванням кваліфікованих електронних міток часу або блокчейн-фіксації хешів, що виключає можливість подальшої зміни доказів без сліду.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що ефективна протидія організованим кіберзлочинним угрупованням, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій, неможлива без впровадження комплексних інноваційних методів ідентифікації та документування їх діяльності. Традиційні підходи, засновані виключно на встановленні IP-адрес чи вилученні окремих носіїв інформації, не відповідають сучасним умовам анонімізації та розподіленої злочинної інфраструктури.

Найбільш результативною є модель мультифакторної атрибуції, яка поєднує мережевий аналіз (network artifact correlation, TLS-фінгерпринтинг), блокчейн-кластеризацію, OSINT-кореляцію псевдонімів, лінгвістичну атрибуцію (stylometric profiling), аналіз схожості коду (code similarity detection),

поведінкову біометрію та кореляцію витоків даних. Інтеграція різних цифрових маркерів дозволяє формувати належну та допустиму доказову базу у кримінальному провадженні.

Встановлено, що особливого значення набуває належне процесуальне документування електронних доказів із дотриманням принципу безперервності ланцюга їх зберігання (chain of custody). Використання форензичних копій, хеш-контролю, цифрових міток часу та стандартизованої звітності забезпечує збереження цілісності доказової інформації відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства та міжнародних стандартів (NIST SP

800-101r1, ISO/IEC 27037:2012).

Перспективним напрямом подальшого розвитку є створення інтегрованих аналітичних платформ, що забезпечують автоматизовану кореляцію даних з різних джерел, підвищення кваліфікації фахівців у сфері цифрової криміналістики та посилення міжнародної правової допомоги щодо отримання технічних даних від VPN-провайдерів і хостинг-платформ. Системний характер застосування описаних методів сприятиме підвищенню рівня розкриття кримінальних правопорушень у сфері кіберзлочинності та зміцненню інформаційної безпеки держави.

Література

1. Шакун В.І. Аналіз злочинності: проблеми термінології. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 2 (26). С. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.73>
2. Чванкін С. До питання гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності. *Law. State. Technology*. 2024. Вип. 1. С. 52–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2024-1-8>
3. Полотай О.І. Використання комп'ютерної криміналістики для забезпечення ефективного розслідування інцидентів інформаційної та кібербезпеки. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2023. №28. С. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32447/20784643.28.2023.07>
4. Гуцалюк М.В. Стратегії протидії сучасним кіберзагрозам та забезпечення кіберстійкості критичної інфраструктури України. *Інформація і право*. 2024. № 2(49). С. 164–177. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2\(49\).306199](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2(49).306199)
5. Попко В.В. Міжнародно-правова регламентація транснаціональної кіберзлочинності у кіберпросторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 66. С. 276–283. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.46>
6. Бодунова О.М. Історико-правові аспекти виникнення злочинності у сфері інформаційних технологій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 441–445. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.76>
7. Воронов І.О. Криміналістичний аналіз кримінальних правопорушень у сфері використання комп'ютерів. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип. 24. С. 180–186.
8. Довженко О.Ю. До питання про тактику допитів у справах про кіберзлочини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 37. С. 143–145.
9. Кіберзлочинність та електронні докази / Б. М. Головкін та ін.; за ред. О. Денькович, Г. Шмельцер. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 298 с.
10. Діордіца І.В. Кримінально-правова сутність кібершпигунства. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 2020. С. 66–69.
11. NIST Special Publication 800-101 Revision 1: Guidelines on Mobile Device Forensics/National Institute of Standards and Technology. Gaithersburg, 2014. 87p. DOI: <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-101r1>
12. ISO/IEC 27037:2012 Information technology – Security techniques – Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence. Geneva: ISO, 2012. 36 p.
13. ENISA. Electronic evidence – a basic guide for First Responders. Good practice material for CERT first responders. European Union Agency for Cybersecurity. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2014. 57 p. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/electronic-evidence-a-basic-guide-for-first-responders> (дата звернення 15.03.2026)
14. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. 3rd ed. Amsterdam: Academic Press, 2011. 838 p.

References

1. Shakun, V.I. (2023). Analiz zlochynnosti: problemy terminolohii [Analysis of crime: problems of terminology]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 2 (26). S. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.73> [in Ukrainian]
2. Chvankin, S. (2024). Do pytannia harmonizatsii zakonodavstva u sferi zbyrannia elektronnykh dokaziv ta protydii kiberzlochynnosti [On the harmonization of legislation in the field of electronic evidence collection and combating cybercrime]. *Law. State. Technology*. (1). S. 52–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2024-1-8> [in Ukrainian]
3. Polotai, O.I. (2023). Vykorystannia kompiuternoi kryminalistyky dlia zabezpechennia efektyvnoho rozsliduvannia intsydentiv informatsiinoi ta kiberbezpeky [Use of computer forensics for effective investigation of information and cybersecurity incidents]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediiialnosti*. (28). S. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32447/20784643.28.2023.07> [in Ukrainian]
4. Hutsaliuk, M.V. (2024). Stratehii protydii suchasnym kiberzahrozam ta zabezpechennia kiberstiikosti krytychnoi infrastruktury Ukrainy [Strategies for countering modern cyber threats and ensuring cyber resilience of Ukraine's critical infrastructure]. *Informatsiia i pravo*. № 2(49). S. 164–177. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2\(49\).306199](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2(49).306199) [in Ukrainian]
5. Popko, V.V. (2021). Mizhnarodno-pravova rehlamentatsiia transnatsionalnoi kiberzlochynnosti u kiberprostorii [International legal regulation of transnational cybercrime in cyberspace]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. № 66. S. 276–283. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.46> [in Ukrainian]
6. Bodunova, O.M. (2023). Istoryko-pravovi aspekty vynyknennia zlochynnosti u sferi informatsiinykh tekhnolohii [Historical and legal aspects of the emergence of crime in the field of information technologies]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*. № 1. S. 441–445. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.76> [in Ukrainian]
7. Voronov, I.O. (2022). Kryminalistychnyi analiz kryminalnykh pravoporushen u sferi vykorystannia kompiuteriv [Forensic analysis of criminal offenses in the field of computer use]. *Yurydychnyi biuleten*. № 24. S. 180–186. [in Ukrainian]
8. Dovzhenko, O.Yu. (2019). Do pytannia pro taktyku dopytiv u spravakh pro kiberzlochyny [On the tactics of interrogations in cybercrime cases]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. № 37. S. 143–145. [in Ukrainian]
9. Kiberzlochynnist ta elektronni dokazy [Cybercrime and digital evidence] / Holovkin, B.M. ta in.; za red. O. Denkovich, H. Shmeltsera. (2022). Lviv: LNU im. Ivana Franka. [in Ukrainian]
10. Diorditsia, I.V. (2020). Kryminalno-pravova sutnist kibershpyhunstva [The criminal law essence of cyberespionage]. *Realii ta perspektyvy rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti: materialy III mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, m. Sumy. S. 66–69. [in Ukrainian]
11. National Institute of Standards and Technology (2014). NIST Special Publication 800-101 Revision 1: Guidelines on Mobile Device Forensics. Gaithersburg: NIST. URL: <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-101r1>.
12. ISO/IEC 27037:2012 Information technology – Security techniques – Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence. (2012). Geneva: ISO.
13. ENISA(2014). Electronic evidence – a basic guide for First Responders. Luxembourg: Publications Office of the EU. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/electronic-evidence-a-basic-guide-for-first-responders>.
14. Casey E. (2011). Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet. 3rd ed. Amsterdam: Academic Press.

Дата першого надходження статті до видання: 10.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 340.12:[34.03:342.7]

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-10>**Гуржій Анна Валеріївна**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-5757-592X

ГЕНЕЗИС ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР

У статті проведено комплексне дослідження еволюції наукової парадигми правових гарантій в українській юриспруденції за період з 2000-го по 2026-й роки. Акцентується увага на тому, що сучасна правова наука сформувала стійке уявлення про правове гарантування, проте галузева диференціація породила розмаїття дефініцій та відсутність єдиного концептуального підходу до розуміння цього інституту. Метою дослідження є концептуалізація наукової парадигми правового гарантування через простеження трансформації цієї ідеї від фрагментарних згадок до формування цілісного міжгалузевого інституту. На основі аналізу близько 100 дисертаційних досліджень доведено, що парадигма правових гарантій пройшла шлях від формально-позитивістського розуміння як «обов'язку держави» до сучасного бачення як складного багатофункціонального механізму забезпечення правового статусу особи. Встановлено, що витoki вітчизняної наукової думки базувалися на приматі «державного забезпечення», де гарантії розглядалися як додаток до прав людини. Проте сучасний вектор змістився з «державоцентриського» на «людиноцентриський», де юридичні гарантії виступають фундаментальним механізмом реалізації прав людини та обмеження влади. Особливу увагу приділено галузевій специфіці. Зокрема у кримінальному процесі простежується перехід від вузькосуб'єктного підходу до системно-функціонального, де гарантії забезпечують баланс між приватним та публічним інтересом у кримінальному провадженні. В адміністративному праві відбулася трансформація від засобів захисту від держави до механізмів сервісної держави, де домінують превентивні та регулятивні інструменти. У цивільному праві гарантії еволюціонували від «сурогату поруки» радянського зразку до диспозитивних засобів забезпечення зобов'язань, адаптованих до вимог міжнародного приватного права. У трудовому праві фокус змістився на розмежування сфер відповідальності держави та роботодавця, де пріоритетом є дієвість пільг у реальних економічних умовах. У висновках автор узагальнює інваріантне ядро сучасної парадигми, яке характеризується розширенням об'єкту гарантування (від прав особи до соціально-правових інститутів та процесів, таких як безпека тощо) та утвердженням гарантій як самостійної міжгалузевої категорії. Сформульовані положення закладають методологічне підґрунтя для подальшого переосмислення природи правових гарантій у контексті верховенства права та людиноцентризму.

Ключові слова: баланс інтересів, галузева диференціація, генезис парадигми; еволюція наукової думки, людиноцентризм, міжгалузевий інститут, правові гарантії, правове гарантування.

Gurzhii A. V. Genesis and transformation of the scientific paradigm of legal guarantees in Ukraine: an interdisciplinary dimension

The article provides a comprehensive study of the evolution of the scientific paradigm of legal guarantees in Ukrainian jurisprudence from 2000 to 2026. It highlights that while modern legal science has formed a stable perception of legal guaranteeing, sectoral differentiation has led to a variety of definitions and the absence of a unified conceptual approach to understanding this institution. The purpose of the study is to conceptualize the scientific paradigm of legal guaranteeing by tracing the transformation of this idea from fragmented mentions to the formation of a holistic interdisciplinary institution. Based on an analysis of approximately 100 doctoral and candidate dissertations, it is proven that the paradigm of legal guarantees has evolved from a formal-positivist understanding as a «state duty» to a modern vision as a complex, multifunctional mechanism for ensuring an individual's legal status. It is established that the origins of national scientific thought were based on the primacy of «state provision», where guarantees were considered an adjunct to human rights. However, the modern vector

has shifted from a “state-centric” to a “human-centric” approach, where legal guarantees serve as a fundamental mechanism for the realization of human rights and the limitation of power. Special attention is paid to sectoral specifics. In criminal procedure, there is a transition from a narrow subject-oriented approach to a systemic-functional one, where guarantees ensure a balance between private and public interests. In administrative law, a transformation occurred from means of protection against the state to mechanisms of a «service state», dominated by preventive and regulatory instruments. In civil law, guarantees evolved from Soviet-style “surrogate suretyships” to dispositive means of securing obligations adapted to the requirements of private international law. In labor law, the focus shifted to the delimitation of state and employer responsibilities, prioritizing the effectiveness of benefits in real economic conditions. In the conclusions, the author generalizes the invariant core of the modern paradigm, characterized by the expansion of the object of guaranteeing (from individual rights to socio-legal institutions and processes, such as security, etc.) and the establishment of guarantees as an independent interdisciplinary category. The formulated provisions lay the methodological foundation for further reimagining the nature of legal guarantees in the context of the rule of law and human-centeredness.

Key words: *balance of interests, sectoral differentiation, genesis of the paradigm, evolution of scientific thought, human-centricity, interdisciplinary institution, legal guarantees, legal guaranteeing.*

Вступ. На сьогодні словосполучення «правові або юридичні гарантії», «правове гарантування» в українській правовій науці нібито ні у кого не викликає здивування та не породжує семантичної невизначеності. З огляду на поточний стан наукових розробок можна констатувати, що правова наука сформува-ла певне уявлення про правові (юридичні) гарантії, що дозволяє свідомо та активно застосовувати цей термін не лише у навчальних та наукових джерелах у сфері юриспруденції, а й у законодавчій термінології. Проте поглиблене вивчення наявного наукового надбання на рівні галузевої диференціації вказує на розмаїття дефініцій (іноді їх «розмитість»), взагалі відсутність єдиного розуміння про основні елементи та особливості правових гарантій, їх види. Вважаємо, що перш ніж перейти до сучасного визначення цієї загальноправової категорії, варто простежити витoki та подальшої трансформація наукової парадигми правових гарантій в українській правовій науці.

Мета цього дослідження полягає у концептуалізації наукової парадигми правового гарантування шляхом простеження трансформації цієї ідеї в окремих напрямках юридичної науки та обґрунтування її цілісного уявлення як фундаменту для сучасних правових інститутів.

Матеріали та методи. За період з 2000-го по 2026-го роки в Україні у галузі права було захищено близько 100 дисертацій, де назва роботи чи окремої її частина (а відповідно і предмет дослідження) були пов'язані з гарантіями та/чи гарантуванням. Орієнтовний

розподіл (у відсотках) цих робіт за напрямками представлено на діаграмі (див. малюнок 1).

Аналіз дисертаційних робіт та монографій у галузі права: І.Й. Магновського, Л.В. Леонтєвої, Є.В. Білозьорова, Л.Р. Наливайко, В.М. Ісакової, Р.Ю. Матяшовської, В. В. Новіцького (теорія держави та права); І.С. Щebetун, Т.М. Заворотченко, О.Ф. Динька, Е.Є. Регушевського, О.А. Михайлюка, О.А. Альонкіна, М.В. Василевич, С.Ю. Русанової, О.Б. Боднар, В.І. Ковтун, Н.С. Ісаєвої, О.М. Діденко (конституційне право); О.В. Бауліна, В.М. Трофименка, М.Я. Никоненка, С.С. Охріменка, О.А. Струць, В.М. Тертишника, В.В. Гутника, І.Ф. Літвінової, Л.П. Барташук, А.М. Падалки, І.І. Цирюлик, Л.В. Дробчак, Ж.В. Удовенко, В.В. Березюка, О.В. Щиголя (кримінальний процес); Е.О. Олефіренка, Б.Д. Мартиненка, О.В. Пабат, І.І. Сіліч, В.В. Мамочки, В.В. Шемчука, В.В. Чернетченка, Ю.О. Мандриченка, Є.А. Горбаня, О.В. Маслової, В.З. Чернописької, Н.О. Чудик, О.В. Ніцевич та М.В. Петричук, І. Б. Маркевич (адміністративне право); Л.І. Суровської, Н.В. Кохан, О.А. Ситницької, Ю.А. Джепи, Я.А. Малихіної, А.М. Островерх, Т.В. Андрейчука, О.П. Рудницької, А.О. Бабенко, І.І. Яцкевича, І.І. Олексіва, О.О. Рибак, Н.В. Хортюк, А.О. Кіліміченко (трудове право та соціальне забезпечення); Л.О. Єсіпової, К.Ю. Молодіко (цивільний процес) доводить, що парадигма правових гарантій пройшла складний шлях еволюції: від формально-позитивістського розуміння як «обов'язку держави» до сучасного бачення як складного багатofункціонального

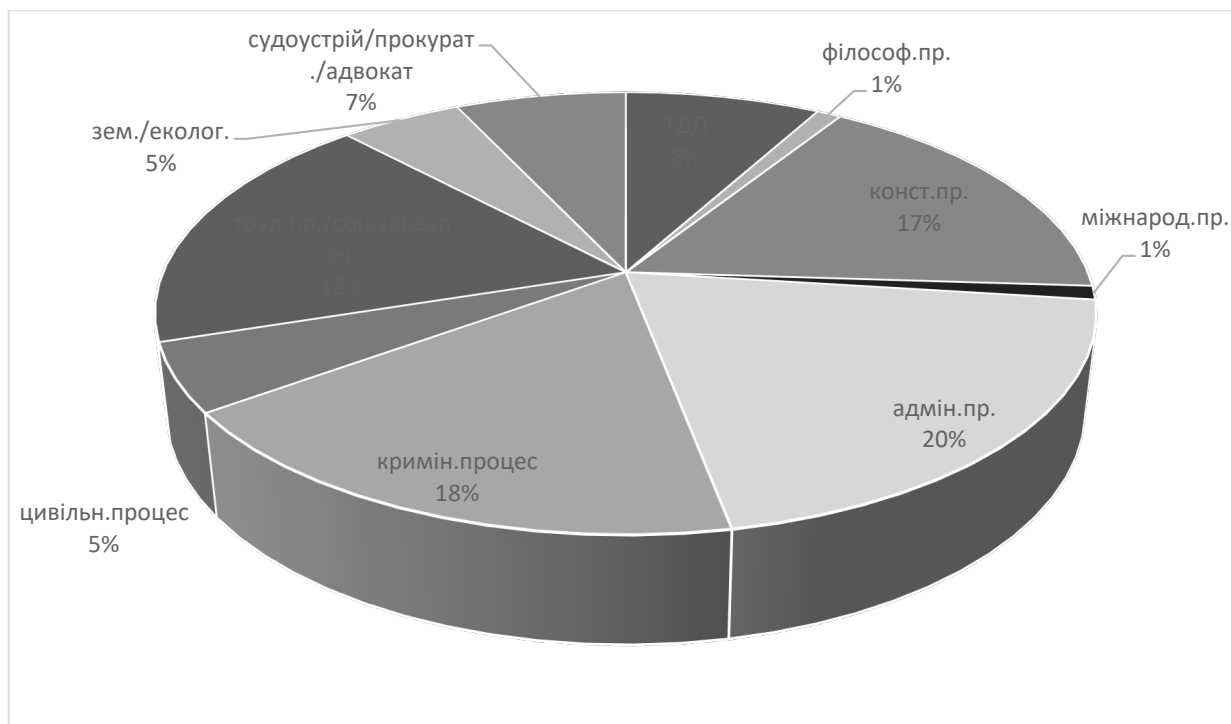

Рис. 1. Розподіл дисертацій (2000–2025 рр.) у галузі права за напрямками

механізму забезпечення правового статусу особи.

Наукова парадигма правових (юридичних) гарантій становить собою динамічну систему знань, що еволюціонувала від вузькогалузевих приписів про «державне забезпечення» до цілісного міжгалузевого інституту, де об’єктний фокус правового гарантування зміщувався та розширювався від захисту природних прав особи до реалізації місцевого самоврядування, гарантування законності, правопорядку, безпеки в різних сферах публічного регулювання та державного суверенітету в цілому. Комплексний аналіз генезису наукової парадигми правових гарантій забезпечує масштабне бачення еволюції наукової думки. Слід наголосити, що таких досліджень, які б носили міжгалузевий системний характер в українській правовій науці критично бракує. Тож невідкладним науковим завданням дослідження стає демонстрація того, як ідея «гарантування» пройшла шлях від фрагментарних згадок до формування цілісної наукової парадигми.

При підготовці даного дослідження було використано комплекс загальнонаукових методів (аналіз, синтез, індукція, дедукція та статистичний метод для опрацювання масиву

дисертацій) і спеціально-правових методів (історико-правовий – для дослідження генезису парадигми, формально-юридичний – для аналізу дефініцій, та порівняльно-правовий – для вивчення міжгалузевої трансформації інституту гарантій у різних сферах права).

Результати. Ще у 2000-х роках М.В. Цвік та С.П. Погребняк слушно зауважили, що само право стає засобом забезпечення (гарантування) свободи і засобом її обмеження [1, с. 160]. Певні правові гарантії стають запорукою у суспільстві, тримаючи баланс між індивідуальними свободами та реалізацією державного впливу, мінімізуючи можливі перекося та зловживання з обох сторін [2, с. 179]. При цьому роль та зміст правових гарантій відрізнялися на різних історичних етапах та залежали від низки політично-правових чинників.

Формування власного вітчизняного вчення про правові (юридичні) гарантії в українській правовій науці не розпочиналося так би мовити з «чистого аркушу» (лат. – «*tabula rasa*»). Теорія «юридичних гарантій прав особистості» активно формувалася у радянську добу. Як підкреслювалося в одній з попередніх наших публікацій: «Показовим для світоглядної

парадигми того часу є те, що навіть призначення позитивного права розглядалося з позиції регулятивно-охоронного механізму, покликаного забезпечувати гарантований простір для правомірної поведінки» учасників суспільних відносин, функціонування якого перебуває у глибокому, органічному взаємозв'язку та взаємодії з усією системою економічних, загальносоціальних регуляторів, стимулів поведінки людей та їхніх колективів, з усією системою матеріальних і духовних інтересів» [3, с. 86]. Окремі відомі представники радянської, а в подальшому й української правової науки, наприклад, М.М. Михеєнко, В.П. Шибіко, В.Т. Нор, П.М. Рабінович, В.М. Тертишник активно досліджували правові (юридичні) гарантії у своїх розвідках як до, так і після здобуття нашою державою незалежності, формуючи класичне уявлення. Роботи цих та інших науковців того періоду стали класичними джерелами дефініцій «правових (юридичних) гарантії», які продовжували активно цитуватися у роботах українських правників на перших етапах (1991–2010 роки) становлення незалежної української правової науки. Відповідно витоки вітчизняної (української) наукової парадигми були закладені в період панування позитивістського підходу, де гарантії розглядалися не як самостійний об'єкт, а як додаток до прав людини. У цей період домінувала ідея примату «державного забезпечення».

Водночас гарантії у відносинах «приватна особа – держава» це не жест «доброго волевиявлення» з боку держави, а як слушно вважає В.Ф. Годованець: «зовнішній механізм обмеження влади, яка завжди прагне саморозширення й посилення своєї присутності в усіх сферах людського життя» [с. 85]. Вектор у науковому розумінні ролі та сутності гарантії трансформувалася з «державоцентристського» на «людиноцентристський». В.В. Новіцький зазначає, що ключова специфіка даного об'єкта доктринального пошуку закована в безпосередньому призначенні юридичних гарантії, відповідно до якого останні виконують роль фундатора дієвої реалізації прав людини [4, с. 16–18].

Протягом другої половини ХХ століття відбулося повільне поширення концепції

правових гарантії у всі галузі права, де кожна сфера висувала специфічні вимоги до інструментарію. Така експансія терміну «гарантії» залишилася характерною і для подальшого самостійного розвитку української правової науки, накопичуючи «критичну масу» наукових здобутків з цього питання, далеко не завжди узгоджених між собою. Юридичні гарантії прав людини є достатньо складним об'єктом наукового пошуку. Як наголошує В.В. Новіцький, – «це не цілісний об'єкт дослідження певної галузі права, а міждисциплінарне утворення, яке тісно не прив'язане до конкретного юридико-дисциплінарного напрямку» [5, с. 18]. Галузева диференціація, де кожна сфера права висуває власні вимоги до родової належності гарантії з одного боку стає компромісом між широким застосуванням цього терміну (але з набором власних галузевих особливостей та змістовним наповненням самого механізму гарантування), з іншого – здатна призвести до фрагментарності наукового знання, внаслідок чого інститут правових гарантії ризикує втратити свою системну єдність, перетворившись на конгломерат розрізнених галузевих підходів без спільного доктринального фундаменту. Утримання внутрішнього балансу між різними напрямками правових досліджень стає одним із завдань правової науки. Тож, можна погодитися з тим твердженням, що сьогодні правові (юридичні) гарантії цілком можна вважати комплексною, плюралістично-багатовекторною категорією права [5 с. 69–70].

У філософсько-правовій думці категорія «гарантія» пройшла шлях від трактування як сукупності «засобів захисту» до розуміння її як складного «суспільного механізму». М.М. Гуренко підкреслює, що гарантії не є лише технічними інструментами законодавства, а виступають «основними орієнтирами реформування державно-правових інститутів» [6, с. 9].

У загальнотеоретичному аспекті категорія «гарантія» розглядається як багатогранне явище. Правові гарантії як національні (внутрішньодержавні), так і міжнародні завжди становлять системне явище, – це поєднання юридичних засобів та інститутів, що створюють умови, необхідні й достатні для їх реалізації

приватних чи публічних цінностей та інтересів, а також охорони і надійного їх захисту [7, с. 114]. У різні періоди часу В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков, О.Д. Тихомиров, а у 2021 році вже В.В. Новіцький визначали юридичні гарантії як «один із фундаментальних, охоронно-захисних механізмів», підкреслюючи, що без чітких процедурних гарантій, чіткого інструментарію їх імплементації в суспільні відносини права мають лише характеристику доктринальності» [5, с. 25]. Л.Р. Наливайко акцентує увагу на тому, що створення системи ефективних гарантій базується на розробці «дієвих умов, прийомів та механізмів» їх реалізації [8, с. 2]. У сукупності ці наукові роботи заклали загальне уявлення про основні ознаки гарантій, а окремі дослідження (наприклад, Л.В. Леонтєвої, Р.Ю. Матяшовської) здійснили перехід від загальної моделі до «диференційованих гарантій» для різних категорій суб'єктів залежно від соціальної ролі або професійної спрямованості.

М.І. Козюбра здатність гарантувати справжню пошану людської гідності, задоволення її природних потреб та інтересів пов'язує із сильною, незалежною, основою на вимогах верховенства права державою. При цьому він наголошує, що, з одного боку, держава є гарантом прав людини, а з іншого – на практиці, в процесі здійснення своїх функцій вона є найбільшим їх порушником [9, с. 22; 9, 106–107]. Тому починаючи з другої половини 2000-х років дедалі активніше у наукових роботах різних напрямків згадується про необхідність розширення національної парадигми правових гарантій за рахунок міжнародно-правових інструментів гарантування.

Аналіз наукового масиву робіт з права свідчить про поступову трансформацію наукової парадигми від сприйняття правових гарантій як допоміжних інструментів до визнання самостійною правовою категорією з власною структурою та логікою розвитку. У сучасних дослідженнях, наприклад, у роботі О.М. Діденка (2021 рік), акцент зміщується у бік «правового механізму» та «процедур» (способів практичного забезпечення), а саме поняття розглядається у дуалістичному аспекті: об'єктивному (як норми та інститути) та

суб'єктивному (як конкретні можливості особи ініціювати захист) [10, с. 2].

Еволюція парадигми простежується через розширення об'єктів правового, зокрема конституційного гарантування. Якщо на початку незалежності увага зосереджувалася на загальному статусі особи (дисертації Т.М. Заворотченко, О.Ф. Динька, Е.Є. Регушевського О.А. Михайлюка) то згодом дослідження стали більш спеціалізованими: гарантії прав територіальної громади (С.Ю. Русанова [11]), гарантії незалежності судової влади (М.В. Василевич [12]), гарантування прав людини на особисту безпеку (О.Б. Боднар [13]), гарантії державного суверенітету (В. І. Ковтун [14]), гарантії соціально-економічних та культурних прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (Н.С. Ісаєва [15]), гарантування прав людини на свободу пересування (Є.І. Грищенко [16]), гарантування права на зайнятість. У сучасній правовій доктрині відбулася остаточна зміна акцентів: гарантія більше не сприймається як «обіцянка держави», вона інтерпретується як «юридичний інструмент», зокрема інструмент «долання перешкод».

На основі аналізу праць науковців-процесуалістів можна простежити чітку еволюцію парадигми юридичних гарантій, яка відбувалась протягом останніх двох з половиною десятиліть у кримінальному процесуальному праві України – трансформацію від вузькосуб'єктного (захисного) до системно-функціонального та інституційного підходів. Спільним терміном, що об'єднує всі ці предмети дослідження, є «система кримінально-процесуальних гарантій», які у сукупності за твердженням В.М. Трофименка є складовою частиною правового статусу особи і виступають універсальним механізмом забезпечення цього статусу як учасника кримінального провадження [17, с. 186]. Новітні дослідження (починаючи з 2020-х років) більш поглиблено вивчають чинники, які впливають на ефективність функціонування інституційної складової у процесі гарантування прав учасників кримінального провадження. Так, дослідження І.І. Цирюлик доводить, що наявність цілої системи юридичних гарантій, навіть закріплених законодавчо, ще не є свідченням якісного

забезпечення прав і свобод людини. Однак, функціонування цієї системи тісно пов'язане та багато у чому зумовлене організаційною роботою органів державної влади, а також є невід'ємним від правосвідомості та правової культури населення й посадових осіб. Авторка проводить пряму лінію між законністю (на прикладі слідчих (розшукових) дій) та гарантуванням захисту прав та свобод, законних інтересів учасників кримінального провадження [18 с. 10].

Унікальним внеском до теорії гарантування стає обґрунтування того, що гарантії мають забезпечувати баланс між приватним та публічним інтересом [19, с. 171–172]. Специфічність прояву цього феномену у кримінальному процесі полягає у тому, що реалізуючи державне обвинувачення одночасно вирішуються як публічні, так і приватні інтереси. Захист приватного інтересу у кримінальному судочинстві є саме публічним інтересом [20, с. 280]. Дотримання загаданого балансу В.М. Тертишником розглядається через «визначену законом процесуальну форму, яка б гармонізувала баланс публічних та приватних інтересів при встановленні істини» [21, с. 2].

Еволюція уявлень про адміністративно-правові гарантії демонструє перехід від вузького розуміння цієї категорії як засобів захисту прав громадян від держави (Б.Д. Мартиненко, І.І. Сіліч) [22; 23] до широкого розуміння як системного механізму забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у межах «сервісної» держави (І.Б. Маркевич, В.З. Чернописька) [24; 25].

На початковому етапі гарантії розглядалися переважно як «умови та засоби», що забезпечують реальний вплив на державне управління. Подальші дослідження демонструють розширене уявлення про роль та властивості адміністративно-правових гарантії у взаємовідносинах з органами публічного адміністрування. Так, І.Б. Маркевич серед юридичних гарантії законності дозвільної діяльності виділяє «гарантії реалізації» та «гарантії захисту», – останні, за його твердженням, допомагають фізичним особам належним чином захищати свої права та інтереси у сфері дозвільної діяльності [24, с. 189–190]. В.З. Чернописька

серед ознак адміністративно-правових гарантії (на прикладі діяльності релігійних організацій) з одного боку виділяє спрямованість на реалізацію адміністративно-правових можливостей цих організацій у сфері публічного управління та отримання адміністративно-правових послуг, а з іншого – формування на засадах законності заборони заподіяння шкоди правам та законним інтересам осіб, що не належать до них та інтересам населення загалом, а також державі [25, с. 385–386]. У праці М.Ю. Веселова соціально-правові гарантії трактуються крізь призму субсидіарної компенсації біопсихологічної та соціальної вразливості, притаманної певним категоріям фізичних осіб, з метою вирівнювання їхнього правового статусу [26, с. 103].

Крім того в адміністративному праві, на відміну від кримінального процесуального, де гарантії часто мають юрисдикційний характер (зокрема зорієнтовані на судовий захист), домінують превентивні та регулятивні гарантії.

Попри те, що категорія правових гарантії є фундаментальною для всієї юридичної науки, їхній генезис та правова природа у приватноправовій сфері суттєво відрізняються від аналогічних конструкцій у публічному праві, характеризуючись передусім диспозитивною спрямованістю та фокусом на забезпеченні автономії волі суб'єктів. Цивілісти розглядають гарантії в першу чергу як спосіб забезпечення зобов'язання. Така природа гарантії у приватноправовій сфері впливає на підстави їх виникнення, позначається на пов'язані з ними правовідносини, які на відміну від правових гарантії у публічно-правовій сфері мають договірний і, як правило, майновий характер.

Водночас і в цих правовідносинах можна помітити поступову еволюцію і трансформацію гарантії: по-перше, за радянського періоду розвитку цивільного законодавства гарантія являла собою певний сурогат поруки, пристосований до планової централізованої економіки; по-друге, тоді і зараз змінився підхід у суб'єктному складі учасників цих правовідносин; по-третє, аналіз норм, що регламентують інститут гарантії, достатньо очевидно свідчить про зближення норм міжнародного приватного права та національного законодавства, що є

об'єктивно необхідною умовою для повноправного залучення України до світової ринкової економіки [27, с. 8–9; 28, с. 185].

Гарантії, що відображають метод трудового права Н.В. Кохан пропонує поділити на дві групи: гарантії централізованого і децентралізованого характеру. Даний критерій певним чином можна ототожнити із критерієм, який розподіляє правові (юридичні) гарантії за способом прийняття на державно-правові (імперативні) та договірні (диспозитивні). З одного боку, сутність гарантій у цій сфері правового регулювання полягає у забезпеченні здійснення прав і виконання обов'язків та встановлення ефективного державного механізму їх захисту і охорони, з іншого – гарантії у трудових правовідносинах встановлюються безпосередньо самими учасниками цих відносин [29, с. 8; 29, 17]. Сучасна концепція передбачає чітке розмежування сфер відповідальності між державою та роботодавцем, де пріоритетом стає не формальний обсяг пільг, а їхня забезпеченість і дієвість у реальних соціально-економічних умовах [30, с. 3]. У захищених в останні десять років дисертаціях (у галузі трудового права) фокус науковців зосереджується на гарантійному інструментарії – «специфічних для трудового права гарантуючих засобах» [31, с. 7; 32, с. 17].

Отже, аналіз наведених наукових праць доводить, що юридична природа гарантій у праві трансформується: зокрема спостерігається відхід від переважно формально-нормативного та державоцентристського бачення гарантій до формування більш складної, багаторівневої та функціонально орієнтованої концепції правових гарантій у різних галузях права.

Висновки. Таким чином, генезис наукової парадигми правових гарантій відображає їх еволюцію від природно-правового розуміння як умови забезпечення невід'ємних прав людини до позитивістського трактування як інструменту державного забезпечення.

Подальший розвиток зумовив їх трансформацію у механізм стримування державної влади та формування публічно-сервісних відносин. Така еволюція зумовила подолання акцесорного розуміння гарантій (сприйняття гарантій як похідних) і утвердження їх як самостійної, міжгалузевої правової категорії.

Для різних галузей права характерне поєднання спільних рис (інваріантного ядра) правового гарантування, зокрема сучасна парадигма характеризується: а) зміщенням акценту від державоцентризму до людиноцентризму; б) розширенням об'єкту гарантування (перехід від гарантій прав і свобод особи до гарантій соціально-правових інститутів, процесів, станів (наприклад, безпеки)), що свідчить про забезпечення стійкості всієї системи відносин; в) трансформацією гарантій у функціонально-інструментальний механізм забезпечення реальності та дієвості об'єкту гарантування; г) балансуванням публічних і приватних інтересів.

Водночас універсалізація рис правових гарантій поєднується з їх галузевою диференціацією, що актуалізує потребу у збереженні системності. У різних галузях права сформовано як спільні риси правових гарантій (системність, інструментальність, спрямованість на баланс інтересів), так і специфічні варіанти їх прояву, що обумовлюється пристосуванням цих гарантій до специфіки конкретних правовідносин (адміністративних, кримінальних, цивільних тощо).

Сформульовані висновки мають фундаментальне значення для усвідомлення трансформації ідеї правового гарантування під впливом різних соціально-правових чинників, що сприяє розвитку парадигми правових гарантій в межах юридичної науки в цілому, а також інтегрування в окремі галузі цієї системи знань, оскільки закладають методологічне підґрунтя для переосмислення природи правових гарантій у контексті людиноцентризму, підтримання необхідного балансу між приватними та публічними інтересами тощо.

Література

1. Загальна теорія держави і права : підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
2. Сухонос В.В. Теорія держави і права : підручник. Суми : Університетська книга, 2014. 544 с.

3. Gurzhii A.V. The transformation of the paradigm of legal guarantees at the turn of political and legal eras: A theoretical perspective. In *Global Interdisciplinary Summit: Frontier of Science and Future Technologies: Proceedings of International Scientific and Practical Conference*. 2026. April 3. Khalifa University Campus, Dubai, UAE. 2026. P. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.65237/1-4-2026-8>
4. Годованець В.Ф. Конституційне право України : конспект лекцій. 2-ге вид., стереотип. Київ : МАУП, 2001. 216 с.
5. Новіцький В.В. Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз : анотація дис. ... д-ра філософії (081 «Право»). Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України. Київ, 2021. 255 с.
6. Гуренко М.М. Розвиток філософсько-правової думки про гарантії прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 36 с.
7. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
8. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.
9. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
10. Діденко О.М. Конституційно-правові гарантії права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... д-ра філос. (081 «Право»). Київ : НАВС, 2021. 222 с.
11. Русанова С.Ю. Гарантії прав територіальної громади: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2011. 20 с.
12. Василевич М.В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ : НАВС, 2010. 19 с.
13. Боднар О.Б. Конституційні гарантії особистої безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2011. 20 с.
14. Ковтун В.І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : монографія. Харків : Фактор, 2014. 216 с.
15. Ісаєва Н.С. Соціально-економічні та культурні права і свободи внутрішньо переміщених осіб та гарантії їх реалізації: теоретико-правова характеристика : дис. ... д-ра філос. (081 «Право»). Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2021. 217 с.
16. Грищенко Є.І. Конституційне право людини на свободу пересування та гарантії його реалізації : дис. ... д-ра філос. (081 – Право). Вінниця : Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса, 2024. 228 с.
17. Трофименко В.М. Кримінально-процесуальні гарантії особистості в стадії судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 188 с.
18. Циліорик І.І. Гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2020. 20 с.
19. Падалка А.М. Процесуальні гарантії забезпечення виконання обов'язків учасниками кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2015. 214 с.
20. Сімонович Д.В. Правова сутність та система кримінальних процесуальних гарантій. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 276–283.
21. Тертишник В.М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 40 с.
22. Мартиненко Б.Д. Гарантії суб'єктів провадження у справах про адміністративні проступки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2007. 16 с.
23. Сіліч І.І. Гарантії забезпечення прав і свобод громадян в адміністративному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 21 с.
24. Маркевич І.Б. Юридичні гарантії законності дозвільної діяльності : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Київ. ун-т інтелектуал. власності та права. Київ, 2025. 222 с.
25. Чернописька В.З. Адміністративно-правові гарантії діяльності релігійних організацій в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2021. 486 с.
26. Веселов М.Ю. Ювенальна юстиція у системі забезпечення прав дітей : адміністративно-правові засади : монографія. Житомир : О.О. Євенок, 2020. 444 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/1b3dd709-a45e-4a56-9cfc-08e80dd18698/content> (дата звернення: 03.04.2026).
27. Єсіпова Л.О. Гарантія у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2006. 20 с.

28. Слома В.М. Гарантія як вид забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів : Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2007. 211 с.
29. Кохан Н.В. Гарантії трудових прав працівників та шляхи їх удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2008. 25 с.
30. Острроверх А.М. Гарантійні та компенсаційні виплати за законодавством України в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2009. 22 с.
31. Бабенко А.О. Юридичні гарантії укладення, зміни та розірвання трудового договору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 20 с.
32. Олексів І.І. Юридичні гарантії прав працівників у строкових трудових правовідносинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 187 с.

References

1. Tsvik, M.V., & Petryshyn, O.V. (Eds.). (2009). *Zahalna teoriia derzhavy i prava* [General theory of state and law: textbook for students of higher educational institutions]. Pravo. [in Ukrainian].
2. Sukhonos, V.V. (2014). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law: textbook]. Universytetska knyha. [in Ukrainian].
3. Gurzhii, A.V. (2026, April 3). The transformation of the paradigm of legal guarantees at the turn of political and legal eras: A theoretical perspective. In *Global Interdisciplinary Summit: Frontier of Science and Future Technologies: Proceedings of International Scientific and Practical Conference* (pp. 84–89), Khalifa University Campus, Dubai, UAE. DOI: <https://doi.org/10.65237/1-4-2026-8>
4. Hodovanets, V.F. (2001). *Konstytutsiine pravo Ukrainy: konspekt lektsii* [Constitutional law of Ukraine: lecture notes] (2nd ed.). MAUP. [in Ukrainian].
5. Novitskyi, V.V. (2021). *Yurydychni harantii prav liudyny: porivnialno-pravovyi analiz* [Legal guarantees of human rights: comparative legal analysis] (Doctoral dissertation annotation, V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine). [in Ukrainian].
6. Hurenko, M.M. (2004). *Rozvytok filosofsko-pravovoi dumky pro harantii prav i svobod liudyny ta hromadianyna* [Development of philosophical and legal thought about guarantees of human rights and freedoms and citizen] (Doctoral dissertation abstract, National Academy of Internal Affairs of Ukraine). [in Ukrainian].
7. Topolevskyi, R.B., & Fedina, N.V. (2020). *Teoriia derzhavy i prava: navch. posibnyk* [Theory of state and law: study guide]. LvDUVS. [in Ukrainian].
8. Nalyvaiko, L.R. (2010). *Derzhavnyi lad Ukrainy: poniattia, systema, harantii* [State system of Ukraine: concept, system, guarantees] (Doctoral dissertation abstract, Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine). [in Ukrainian].
9. Koziubra, M.I. (Ed.). (2015). *Zahalna teoriia prava* [General theory of law: textbook]. Vaite. [in Ukrainian].
10. Didenko, O.M. (2021). *Konstytutsiino-pravovi harantii prava obyraty ta buty obranym do orhaniv derzhavnoi vldy ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini* [Constitutional and legal guarantees of the right to elect and be elected to state authorities and local self-government bodies in Ukraine] (Doctoral dissertation, NA VS). [in Ukrainian].
11. Rusanova, S.Yu. (2011). *Harantii prav terytorialnoi hromady: konstytutsiino-pravovyi aspekt* [Guarantees of the rights of the territorial community: constitutional and legal aspect] (Candidate dissertation abstract, Kharkiv National University of Internal Affairs). [in Ukrainian].
12. Vasylevych, M.V. (2010). *Konstytutsiino-pravovi harantii nezalezhnosti sudovoi vldy: teoriia ta praktyka realizatsii* [Constitutional and legal guarantees of the independence of the judiciary: theory and practice of implementation] (Candidate dissertation abstract, NAVS). [in Ukrainian].
13. Bodnar, O.B. (2011). *Konstytutsiini harantii osobystoi bezpeky v Ukraini* [Constitutional guarantees of personal security in Ukraine] (Candidate dissertation abstract, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine). [in Ukrainian].
14. Kovtun, V.I. (2014). *Harantii derzhavnogo suverenitetu Ukrainy: konstytutsiini aspekty* [Guarantees of state sovereignty of Ukraine: constitutional aspects: monograph]. Faktor. [in Ukrainian].
15. Isayeva, N.S. (2021). *Sotsialno-ekonomichni ta kulturni prava i svobody vnutrishno peremishchenykh osib ta harantii yikh realizatsii: teoretyko-pravova kharakterystyka* [Socio-economic and cultural rights and freedoms of internally displaced persons and guarantees of their implementation: theoretical and legal characteristics] (Doctoral dissertation, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs). [in Ukrainian].
16. Hryshchenko, Ye.I. (2024). *Konstytutsiine pravo liudyny na svobodu peresuvannia ta harantii yoho realizatsii* [Constitutional human right to freedom of movement and guarantees of its implementation] (Doctoral dissertation, Vasyl' Stus Donetsk National University). [in Ukrainian].

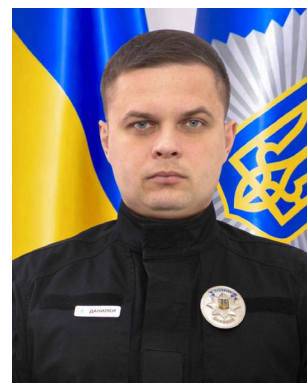
17. Trofymenko, V.M. (2000). *Kryminalno-protsesualni harantii osobystosti v stadii sudovoho rozhlidu* [Criminal procedural guarantees of the personality in the stage of judicial consideration] (Candidate dissertation, Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine). [in Ukrainian].
18. Tsyliuryk, I.I. (2020). *Harantii prav, svobod ta zakonnykh interesiv uchasykiv kryminalnoho provadzhennia pid chas provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii* [Guarantees of the rights, freedoms and legal interests of participants in criminal proceedings during investigative (search) actions] (Candidate dissertation abstract, Lviv Polytechnic National University). [in Ukrainian].
19. Padalka, A.M. (2015). *Protsesualni harantii zabezpechennia vykonannya oboviazkiv uchasykamy kryminalnoho provadzhennia* [Procedural guarantees of ensuring the fulfillment of duties by participants in criminal proceedings] (Candidate dissertation, Classic Private University). [in Ukrainian].
20. Simonovych, D.V. (2016). *Pravova sutnist ta systema kryminalnykh protsesualnykh harantii* [Legal essence and system of criminal procedural guarantees]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka* [Actual problems of law: theory and practice], (32), 276–283. [in Ukrainian].
21. Tertysnyk, V.M. (2009). *Harantii prav i svobod liudyny ta zabezpechennia vstanovlennia istyny v kryminalnomu protsesi Ukrainy* [Guarantees of human rights and freedoms and ensuring the establishment of truth in the criminal process of Ukraine] (Doctoral dissertation abstract, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs). [in Ukrainian].
22. Martynenko, B.D. (2007). *Harantii subiektiv provadzhennia u spravakh pro administratyvni prostupky* [Guarantees of subjects of proceedings in cases of administrative offenses] (Candidate dissertation abstract, Lviv State University of Internal Affairs). [in Ukrainian].
23. Silich, I.I. (2008). *Harantii zabezpechennia prav i svobod hromadian v administratyvnomu protsesi* [Guarantees of ensuring the rights and freedoms of citizens in the administrative process] (Candidate dissertation abstract, Kharkiv National University of Internal Affairs). [in Ukrainian].
24. Markevych, I.B. (2025). *Yurydychni harantii zakonnosti dozvilnoi diialnosti* [Legal guarantees of the legality of licensing activities] (Doctoral dissertation, Kyiv University of Intellectual Property and Law). [in Ukrainian].
25. Chornopyska, V.Z. (2021). *Administratyvno-pravovi harantii diialnosti relihiinykh orhanizatsii v Ukraini* [Administrative and legal guarantees of the activity of religious organizations in Ukraine] (Doctoral dissertation, Lviv Polytechnic National University). [in Ukrainian].
26. Veselov, M.Yu. (2020). *Yuvenalna yustyttsiia u systemi zabezpechennia prav ditei: administratyvno-pravovi zasady* [Juvenile justice in the system of ensuring children's rights: administrative and legal principles: monograph]. O. O. Yevenok. <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/1b3dd709-a45e-4a56-9cfc-08e80dd18698/content> [in Ukrainian].
27. Yesipova, L.O. (2006). *Harantiia u tsyvilnomu pravi* [Guarantee in civil law] (Candidate dissertation abstract, Odesa National Law Academy). [in Ukrainian].
28. Sloma, V.M. (2007). *Harantiia yak vyd zabezpechennia vykonannya tsyvilno-pravovykh zoboviazan* [Guarantee as a type of security for the fulfillment of civil law obligations] (Candidate dissertation, Ivan Franko National University of Lviv). [in Ukrainian].
29. Kokhan, N.V. (2008). *Harantii trudovykh prav pratsivnykiv ta shliakhy yikh udoskonalennia* [Guarantees of labor rights of employees and ways of their improvement] (Candidate dissertation abstract, Odesa National Law Academy). [in Ukrainian].
30. Ostroverkh, A.M. (2009). *Harantiini ta kompensatsiini vyplaty za zakonodavstvom Ukrainy v umovakh rynkovoï ekonomiky* [Guarantee and compensation payments under the legislation of Ukraine in a market economy] (Candidate dissertation abstract, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University). [in Ukrainian].
31. Babenko, A.O. (2015). *Yurydychni harantii ukladennia, zminy ta rozirvannia trudovoho dohovoru* [Legal guarantees of conclusion, amendment and termination of the labor contract] (Candidate dissertation abstract, Kharkiv National University of Internal Affairs). [in Ukrainian].
32. Oleksiv, I.I. (2019). *Yurydychni harantii prav pratsivnykiv u strokovykh trudovykh pravovidnosynakh* [Legal guarantees of employees' rights in fixed-term labor legal relations] (Candidate dissertation, Ivan Franko National University of Lviv). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.98:343.62

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-11>**Данилюк Сергій Вікторович**

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0005-0617-7290

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДИЧНОГО ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 140 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання криміналістичної характеристики медичного та фармацевтичного працівника при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 140 Кримінального кодексу України. Метою дослідження є вивчення типових особливостей та криміналістично значущих ознак медичних та фармацевтичних працівників, які притягались до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 140 Кримінального кодексу України. Встановлено, що медичний працівник – це особа, яка має лікарську або медсестринську професійну кваліфікацію, провадить професійну діяльність із надання медичної допомоги та здійснює інші пов'язані з такою діяльністю заходи відповідно до законодавства, у тому числі як фізична особа-підприємець, яка має ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики. Фармацевтичний працівник – це особа, яка має фармацевтичну професійну кваліфікацію, провадить професійну діяльність із надання фармацевтичної допомоги та здійснює інші пов'язані з такою діяльністю заходи відповідно до законодавства

У контексті розслідування неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником мають значення такі ознаки як вік, стать, місце мешкання, сімейний стан, коло спілкування, освіта, місце роботи, посада, досвід роботи, стан здоров'я, вміння та навички. Суттєвими ознаками особи правопорушника є відомості щодо освіти, кваліфікації, займаної посади та характеру обов'язків, які особа виконує відповідно до посадової інструкції або функціональних обов'язків.

Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником найчастіше вчиняється: 1) лікар акушер-гінеколог – 66,7 %; 2) лікар-хірург – 40 %; 3) лікар-анестезіолог – 23,3 %; 4) лікар-інфекціоніст – 6,7 %; 5) лікар-педіатр – 6,7 %; 6) лікар-травматолог – 6,7 %; 7) фельдшер – 6,7 %; 8) медична сестра – 6,7 %; 9) провідний науковий співробітник відділення реконструктивно-відновлювальної хірургії ЛОР-органів – 3,3 %; 10) лікар-уролог – 3,3 %; 11) лікар ультразвукової діагностики – 3,3 %; 12) лікар-нейрохірург – 3,3 %; 13) лікар-терапевт – 3,3 %; 14) старший науковий співробітник відділення анестезіології та інтенсивної терапії – 3,3 %.

Ключові слова: досудове розслідування, криміналістична характеристика, особа злочинця, медичний працівник, фармацевтичний працівник.

Danyliuk S. V. Forensic characteristics of a medical and pharmaceutical worker in the investigation of criminal offenses provided for by Article 140 of the Criminal Code of Ukraine

The article is devoted to the study of the forensic characteristics of a medical and pharmaceutical worker in the investigation of criminal offenses provided for in Article 140 of the Criminal Code of Ukraine.

The purpose of the study is to study the typical features and forensically significant signs of medical and pharmaceutical workers who were brought to criminal liability for committing criminal offenses provided for in Article 140 of the Criminal Code of Ukraine.

It is established that a medical worker is a person who has a medical or nursing professional qualification, carries out professional activities in the provision of medical care and carries out other activities related to such activities in accordance with the legislation, including as an individual entrepreneur who has a license to conduct

business activities in medical practice. A pharmaceutical worker is a person who has a pharmaceutical professional qualification, carries out professional activities in the provision of pharmaceutical care and carries out other measures related to such activities in accordance with the legislation

In the context of investigating the improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker, the following characteristics of the offender's personality are important: age, gender, place of residence, marital status, circle of friends, education, place of work, position, work experience, category, health status, skills and abilities. Essential characteristics of the offender's personality are information about education, qualifications, position held and the nature of the duties that the person performs in accordance with the job description or functional duties.

Improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker is most often committed by: 1) obstetrician-gynecologist - 66.7%; 2) surgeon - 40%; 3) anesthesiologist - 23.3%; 4) infectious disease physician - 6.7%; 5) pediatrician - 6.7%; 6) traumatologist - 6.7%; 7) paramedic - 6.7%; 8) nurse - 6.7%; 9) leading researcher of the department of reconstructive and restorative surgery of ENT organs - 3.3%; 10) urologist - 3.3%; 11) ultrasound diagnostics doctor - 3.3%; 12) neurosurgeon - 3.3%; 13) general practitioner - 3.3%; 14) senior researcher of the department of anesthesiology and intensive care - 3.3%.

Key words: *pre-trial investigation, forensic characteristics, identity of the criminal, medical professional, pharmaceutical professional.*

Вступ. Відповідно до Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а тому держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [1]. Натомість з метою отримання громадянами якісних медичних послуг, недопущення надання медичного обслуговування низького рівня передбачено кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником [2], що полягає у повному невиконанні чи неправильному, частковому або несвоєчасному виконанні професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, які регламентовані нормативно-правовими актами України, положеннями медичної та фармацевтичної науки чи практики, якщо це спричинило тяжкі наслідки для потерпілого [3, с. 166].

Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником є кримінальним правопорушенням, що посягає на життя і здоров'я осіб, порушує визначений порядок надання медичної допомоги та призводить до тяжких наслідків у вигляді тілесних ушкоджень, ускладнень та тяжкості перебігу захворювань, а також смерті. Розслідування вказаних кримінальних правопорушень передбачає притягнення до кримінальної відповідальності спеціального суб'єкта – медичного або фармацевтичного працівника, шляхом встановлення причинного

зв'язку між діями та бездіяльністю медичного або фармацевтичного працівника та настанням тяжких наслідків для особи (пацієнта). Вказане зумовлює потребу у вивченні криміналістично значущих ознак та типових особливостей медичних та фармацевтичних працівників, які притягались до кримінальної відповідальності за вчинення вказаних кримінальних правопорушень.

Матеріали та методи. Дослідження ознак та особливостей особи правопорушника у криміналістичній характеристиці неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником проведено О.П. Шайтурою у дисертаційному дослідженні «Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» (2013) [4] та Л.В. Омельчук, П.В. Цимбалом, Т.Я. Цимбал у монографії «Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення» (2015) [5]. Окремі питання неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником вивчалися Н.О. Гуторовою, Н.М. Колос, О.П. Кучинською, В.М. Пашковим, А.П. Солтисюк.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, для визначення окремих понять застосовано формально-логічний

метод. Система ознак особи злочинця досліджена за допомогою структурно-функціонального та системно-структурного методів. Вивчення окремих досліджень та наукових положень здійснено за допомогою методів аналізу, синтезу та порівняння.

Метою дослідження є вивчення типових особливостей та криміналістично значущих ознак медичних та фармацевтичних працівників, які притягались до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 140 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Результати. Одним із ключових принципів діяльності закладів охорони здоров'я, зокрема медичних та фармакологічних працівників є недопущення завдання шкоди пацієнтові під час медичного обслуговування, однак неодинокими є випадки недбалого та несумлінного виконання вказаними особами своїх професійних обов'язків, що призвели до тяжких наслідків. Слід зауважити, що факти неналежного виконання професійних обов'язків мають системний характер. Аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень свідчать про те, що за останні 5 років (з 2020 року по 2026 рік) обліковано 2927 кримінальних правопорушень за ст. 140 КК України [6].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я приблизно кожен десятий пацієнт отримує травму в охороні здоров'я, і понад 3 мільйони смертей щорічно трапляються через небезпечну медичну допомогу, а поширеними побічними явищами, яких можна уникнути для пацієнта, є помилки при застосуванні ліків, небезпечні хірургічні процедури, інфекції, пов'язані з наданням медичної допомоги, діагностичні помилки, падіння пацієнтів та ін. [7]. Також, більше половини (53%) помилок при застосуванні ліків трапляються у випадках, коли ліки призначає медичний працівник [8].

Ф. Ойебоде робить висновок, що не більше одного з семи випадків настання несприятливих наслідків у сфері надання медичної допомоги стає підставою для ініціювання провадження щодо неналежного виконання медичним працівником професійних обов'язків. Водночас до факторів, які зумовлюють звернення пацієнтів до правоохоронних органів,

належать попередні конфліктні відносини з лікарем або медичним працівником, а також недостатнє інформування пацієнта про стан його здоров'я та перебіг лікування [9]. Зазвичай приводом звернення особи (або близьких родичів особи) до правоохоронних органів є настання тяжких наслідків у вигляді погіршення стану здоров'я, а також смерть.

Функції щодо лікування та реабілітації осіб, збереження їх життя та здоров'я, профілактики та діагностики захворювань покладено на заклади охорони здоров'я та реабілітаційні заклади, зокрема, лікарняні заклади, що здійснюють медичні та реабілітаційні функції, забезпечують медичне обслуговування. У сфері охорони здоров'я медичне обслуговування громадян забезпечується відповідними медичними працівниками, до яких належать лікарі, акушери, фельдшери, медичні сестри, наукові співробітники та медичний персонал, які мають відповідну медичну освіту та кваліфікацію.

В свою чергу, надання фармацевтичної допомоги забезпечується фармацевтичними працівниками аптек, зокрема при відпуску лікарського засобу, що включає продаж, інформування щодо застосування, просвіту і пропаганду здорового способу життя людини та надання інформації щодо лікарських засобів, у тому числі у межах забезпечення відповідального самолікування відповідно до протоколів фармацевтичного працівника [10].

Поняття медичного та фармацевтичного працівника закріплено у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 року № 2801-ХІІ, згідно з яким медичний працівник – це особа, яка має лікарську або медсестринську професійну кваліфікацію, провадить професійну діяльність із надання медичної допомоги та здійснює інші пов'язані з такою діяльністю заходи відповідно до законодавства, у тому числі як фізична особа-підприємець, яка має ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики [11]. З цього випливає, що медичні працівники забезпечують медичне обслуговування та надання медичної допомоги громадянам, що полягає у професійній діяльності, спрямованій на профілактику,

діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [11]. Крім того, у своїй діяльності медичні працівники мають дотримуватись моральних принципів та етичних засад, а головною метою професійної діяльності лікаря є збереження та захист життя й здоров'я людини в пренатальному і постнатальному періоді, профілактика захворювань і відновлення здоров'я, а також зменшення страждань при невиліковних хворобах, при народженні і настанні смерті [12].

Відповідно, фармацевтичний працівник – це особа, яка має фармацевтичну професійну кваліфікацію, провадить професійну діяльність із надання фармацевтичної допомоги та здійснює інші пов'язані з такою діяльністю заходи відповідно до законодавства [11]. Статтею 82 Закону України «Про лікарські засоби» визначено, що фармацевтична практика здійснюється фармацевтичними працівниками суб'єктів господарювання (аптек), медичними працівниками закладів охорони здоров'я та їх відокремлених підрозділів (фельдшерських, фельдшерсько-акушерських пунктів, сільських, дільничних лікарень, амбулаторій, амбулаторій загальної практики – сімейної медицини), що розташовані в сільській місцевості, в якій відсутні аптечні заклади, або у разі, якщо заклади охорони здоров'я залучені до відповідних програм, зокрема, із забезпечення препаратами інсуліну, наркотичними засобами, іншими лікарськими засобами, за наявності ліцензії на роздрібну торгівлю лікарськими засобами, а також включає надання фармацевтичних послуг та фармацевтичної допомоги фармацевтичним працівником аптеки або її структурного підрозділу (закладу охорони здоров'я), у тому числі: 1) забезпечення належних результатів застосування лікарських засобів; 2) виготовлення (виробництво) лікарських засобів в умовах аптеки, включаючи реконституцію лікарських засобів; 3) відпуск лікарських засобів; 4) санітарно-просвітницьку діяльність та профілактику захворювань у межах фармацевтичної допомоги та фармацевтичних послуг; 5) надання інформації про лікарські засоби в межах, встановлених

законодавством [10]. Таким чином, фармацевтичні працівники забезпечують надання фармацевтичних послуг в межах нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я та протоколів фармацевта [13], затверджених Міністерством охорони здоров'я України, посадовими інструкціями або функціональними обов'язками, що полягає у відпуску лікарських засобів, їх виготовленні в умовах аптеки, консультуванні осіб, які звернулись за фармацевтичною допомогою щодо застосування лікарських засобів та їх властивостей при самолікуванні.

О.П. Шайтурою до суб'єктів кримінальних правопорушень, відповідальність за який передбачена ст. 140 КК України віднесено: медичні працівники лікарських спеціальностей (головний лікар, заступник головного лікаря з медичної частини, з лікувальної роботи, по хірургічній (терапевтичній) службі, завідувач відділенням, старший черговий лікар медичного закладу, лікар-ординатор, лікар-клінічний ординатор, лікар-стажер (але не лікар-інтерн або лікар-субординатор); середній медичний персонал (головна медична сестра, акушерка або заступник головного лікаря з медично-сестринської роботи, старша медична сестра відділення, старший фельдшер станції швидкої медичної допомоги, старший лаборант, медична сестра (палатна, маніпуляційного кабінету), фельдшер бригади швидкої медичної допомоги, фельдшер-лаборант або лаборант (клінічного, біохімічного, бактеріологічного та інших відділів), санітарний фельдшер); фармацевтичні працівники (завідувач і заступник завідувача аптеки, завідувач відділу аптечної бази, складу, клінічний, госпітальний провізор, провізор спеціаліст з клінічних досліджень, провізор-лаборант та інші) [4, с. 12].

Вивчення судово-слідчої практики, зокрема 50 судових вироків, у кримінальних провадженнях, розпочатих за ст. 140 КК України за період з січня 2016 року по квітень 2026 року свідчить про те, що неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником найчастіше вчиняється: 1) лікар акушер-гінеколог – 66,7 %; 2) лікар-хірург – 40 %; 3) лікар-анестезіолог – 23,3 %; 4) лікар-інфекціоніст – 6,7 %;

5) лікар-педіатр – 6,7 %; 6) лікар-травматолог – 6,7 %; 7) фельдшер – 6,7 %; 8) медична сестра – 6,7 %; 9) провідний науковий співробітник відділення реконструктивно-відновлювальної хірургії ЛОР-органів – 3,3 %; 10) лікар-уролог – 3,3 %; 11) лікар ультразвукової діагностики – 3,3 %; 12) лікар-нейрохірург – 3,3 %; 13) лікар-терапевт – 3,3 %; 14) старший науковий співробітник відділення анестезіології та інтенсивної терапії – 3,3 % [14].

Слід звернути увагу на те, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України є медичний або фармацевтичний працівник, який має спеціальну освіту, відповідає єдиним кваліфікаційним вимогам і може займатися професійною медичною або фармацевтичною діяльністю [15, с. 605]. Тобто, такі особи у контексті кримінально-правової характеристики є спеціальними суб'єктами, які наділені певними обов'язками, досягли віку кримінальної відповідальності та є осудними. Однак, криміналістична характеристика вивчає ті криміналістично значущі ознаки, які можуть надати орієнтуючу інформацію про особу, що вчинила кримінальне правопорушення.

Вивчення особи правопорушника в контексті криміналістичної характеристики передбачає опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття й розслідування кримінального правопорушення, пошуку злочинця, його ідентифікації та викриття у вчиненому кримінальному правопорушенні [16, с. 207]. Вчені-криміналісти до криміналістично-значущої інформації про особу правопорушника відносять комплекс властивостей злочинця, його зв'язків і відносин, пов'язаних з учиненням правопорушень, що можуть бути використані для їх розслідування [17, с. 9]; дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості [18, с. 15]. На нашу думку, в контексті розслідування неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником мають значення такі ознаки особи правопорушника як вік, стать, місце мешкання, сімейний стан, коло спілкування,

освіта, місце роботи, посада, досвід роботи, категорія, стан здоров'я, вміння та навички, що можуть підтверджуватися відповідними сертифікатами, ліцензіями або дипломами.

Демографічні ознаки особи охоплюють дані щодо віку, статі, місця проживання, сімейного стану та кола спілкування правопорушника. Медичні або фармацевтичні працівники є особами працездатного віку в середньому від 25 до 60 років, які отримали медичну освіту, кваліфікацію та можуть виконувати покладені на них професійні обов'язки. Щодо статі слід відзначити, що за результатами вивчення судово-слідчої практики, зокрема 50 судових вироків, у кримінальних провадженнях, розпочатих за ст. 140 КК України за період з січня 2016 року по квітень 2026 року встановлено, що серед: 1) лікарів-хірургів 83,3% – чоловіки та 16,7% – жінки; 2) акушерів-гінекологів 75% – жінки, 25% – чоловіки; 3) лікарів-анестезіологів 71,4% – чоловіки, 28,6 % – жінки; 4) медичних сестер 100% – жінки [14].

Л.В. Омельчук, П.В. Цимбал, Т.Я. Цимбал до характерних ознак суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 140 КК України відносять такі: 1) спеціальна професійна підготовка, що підтверджується дипломом державного зразка про медичну освіту, а також іншими офіційними документами; 2) професійна придатність, тобто відповідність особистих та професійних якостей особи спеціалізації посади, яку вона обіймає; 3) наявність у особи відповідних обов'язків, що закріплені у відповідних посадових правилах та інструкціях [5, с. 30].

У криміналістичній характеристиці неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником суттєвими ознаками особи правопорушника є відомості щодо освіти, кваліфікації, займаної посади та характеру обов'язків, які особа виконує відповідно до посадової інструкції або функціональних обов'язків. Актуальним є звернення до практики розслідувань кримінальних правопорушень, передбачених ст. 140 КК України з метою підтвердження наведених висновків, зокрема: «ОСОБА_3 маючи вищу медичну освіту за спеціальністю хірург із вищою кваліфікаційною категорією, згідно

наказу начальника комунального закладу «Обласний госпіталь для інвалідів Великої Вітчизняної війни» № 25/1 від 03 липня 1998 року з 29 червня 1998 року прийнятий на посаду лікаря-хірурга у хірургічному відділенні, в подальшому на підставі наказу № 32 від 14 серпня 1998 року переведений на основну постійну посаду завідуючого хірургічного відділення даного комунального закладу. Відповідно до посадової інструкції завідуючого хірургічним відділенням «Обласного госпіталю для інвалідів Великої Вітчизняної війни», затвердженої начальником госпіталю 28 січня 2013 року до функціональних обов'язків ОСОБА_3 входило: згідно п. 1,2 розділу 3 Інструкції – забезпечувати належний рівень обстеження та лікування хворих відділення згідно сучасних досягнень медичної науки та техніки, забезпечувати необхідний нагляд за хворими на основі принципів лікувально-охоронного режиму; згідно п. 10,13 розділу 4 Інструкції – забезпечувати необхідний нагляд за хворими на основі принципів лікувально-охоронного режиму; щоденно контролювати правильність діагностики та кількості лікувально-діагностичних заходів; вживати заходів до своєчасного та правильного оформлення всієї медичної документації» [19].

Аналогічний підхід простежується і у вироку Косівського районного суду м. Івано-Франківська від 01.12.2021 року, зокрема «під час проведення операції ОСОБА_7, займаючи відповідно до наказу № 89-к від 30.04.2010 року посаду завідуючого урологічного відділення Косівської лікарні, маючи, згідно диплому №11037316 від 24.06.1999 року повну вищу освіту за спеціальністю «лікувальна справа» та кваліфікацію лікаря, тобто будучи відповідно ст. 74 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 року медичним працівником зі спеціальною освітою, а також відповідно до посадової інструкції № 97 від 13.05.2014 року, затвердженої головним лікарем Косівської лікарні маючи обов'язки по забезпеченню

надання якісної медичної допомоги населенню, застосуванню сучасних методів профілактики, діагностики, диференційної діагностики, лікування, реабілітації та диспансеризації хворих в межах своєї спеціальності, згідно ч. 1 ст.78 Основ законодавства України про охорону здоров'я, зобов'язаний надавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу, неналежно виконуючи свої професійні обов'язки, що виразилося в недбалому проведенні операції, під час якої спричинив ОСОБА_8 інтраопераційне внутрішньо очеревинне ушкодження стінки сечового міхура» [20]. Таким чином, поряд із загальними демографічними ознаками (вік, стать, місце мешкання, сімейний стан, коло спілкування) важливого значення набувають спеціальні ознаки (освіта, місце роботи, посада, досвід роботи, категорія, вміння та навички), які характеризують медичного або фармацевтичного працівника як спеціального суб'єкта, що має відповідну освіту, кваліфікацію, документально визначені та закріплені обов'язки.

Висновки. На нашу думку, в контексті розслідування неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником мають значення такі ознаки особи правопорушника як вік, стать, місце мешкання, сімейний стан, коло спілкування, освіта, місце роботи, посада, досвід роботи, категорія, стан здоров'я, вміння та навички.

Вивчення судово-слідчої практики, зокрема судових вироків, винесених за результатами розгляду кримінальних проваджень, розпочатих за ст. 140 КК України за період з січня 2016 року по квітень 2026 року свідчить про те, що неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником найчастіше вчиняється такими лікарями як: лікар акушер-гінеколог, лікар-хірург, лікар-анестезіолог. В свою чергу менші показники неналежного виконання професійних обов'язків спостерігаються у роботі лікарями-урологами, нейрохірургами, терапевтами.

Література

1. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.04.2026)
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.04.2026)

3. Маміна О.В. Поняття кримінологічної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. *Право.УА*. 2022. № 1. С. 163–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.25>

4. Шайгуро О.П. Криміналістична характеристика неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 20 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/312462dc-c379-42db-8b82-77163a2d3f21/content> (дата звернення: 12.04.2026)

5. Розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками: сучасний стан, проблеми та напрями удосконалення : монографія / Л.В. Омельчук, П.В. Цимбал, Т.Я. Цимбал. Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2015. 234 с.

6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoronushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.04.2026)

7. Безпека пацієнтів. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/patient-safety?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.04.2026)

8. Ling V. Medication errors statistics. URL: <https://www.singlecare.com/blog/news/medication-errors-statistics/> (дата звернення: 12.04.2026)

9. Oyeboode F. Clinical errors and medical negligence. *Medical Principles and Practice*. 2013. Vol. 22, no. 4. P. 323–333. DOI: <https://doi.org/10.1159/000346296>

10. Про лікарські засоби : Закон України від 28.07.2022 № 2469-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> (дата звернення: 12.04.2026)

11. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 року № 2801-XII. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 12.04.2026)

12. Етичний кодекс лікаря України : Всеукраїнський з'їзд лікарських організацій та X З'їзд Всеукраїнського лікарського товариства від 27.09.2009. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text> (дата звернення: 12.04.2026)

13. Про затвердження протоколів фармацевта : Наказ МОЗ України від 05.01.2022 № 7. *Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-05012022--7-pro-zatverdzhennja-protokoliv-farmacevta> (дата звернення: 10.04.2026).

14. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1> (дата звернення: 10.04.2026)

15. Вартилицька І.А., Галаган В.І. Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 17 : Кримінальне право. С. 603–606. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/33793>

16. Криміналістика : навчальний посібник / В.Д. Берназ, М.В. Салтєвський. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.

17. Криміналістика : підручник : у 2 т. / А.Ф. Волобуєв, О.В. Одерій, Р.Л. Степанюк та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. Харків, 2018. Т. 2. 312 с. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=715110&forceview=1>

18. Криміналістика : підручник : у 2 т. / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. Т. 2. 328 с.

19. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 10.01.2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79114439> (дата звернення: 12.04.2026)

20. Вирок Косівського районного суду м. Івано-Франківська від 01.12.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101668522> (дата звернення: 12.04.2026)

References

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: pryiniata na V sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96VR. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (data zvernennia: 10.04.2026) [in Ukrainian].

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 10.04.2026) [in Ukrainian].

3. Mamina, O.V. (2022). Poniattia kryminolohichnoi kharakterystyky nenalezhnogo vykonannia profesiynykh oboviazkiv medychnym abo farmatsevtichnym pratsivnykom [The concept of criminological characteristics of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker]. *Pravo.UA*. № 1. S. 163–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.25> [in Ukrainian].

4. Shaituro, O.P. (2013) Kryminalistychna kharakterystyka nenalezhnogo vykonannia profesiinykh obov'iazkiv medychnym abo farmatsevychnym pratsivnykom [Forensic characteristic of improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/312462dc-c379-42db-8b82-77163a2d3f21/content> (data zvernennia: 12.04.2026) [in Ukrainian].
5. Rozsliduvannia zlochyniv, pov'iazanykh iz nenalezhnym vykonanniam profesiinykh obov'iazkiv medychnymy pratsivnykamy: suchasnyi stan, problemy ta napriamy udoskonalennia [Investigation of crimes related to improper performance of professional duties by medical workers: current state, problems and directions of improvement]: monohrafiia / L.V. Omelchuk, P.V. Tsymbal, T.Ia. Tsymbal. (2015). Irpin : Vyd-vo Nats. un-tu DPS Ukrainy. [in Ukrainian].
6. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. Ofis Heneralnoho prokurora. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (data zvernennia: 10.04.2026) [in Ukrainian].
7. Bezpeka patsiientiv [Patient Safety]. *Ofitsiinyi sait Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia*. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/patient-safety?utm_source=chatgpt.com (data zvernennia: 10.04.2026) [in Ukrainian].
8. Ling, V. Medication errors statistics. URL: <https://www.singlecare.com/blog/news/medication-errors-statistics/> (data zvernennia: 12.04.2026) [in English].
9. Oyeboode, F. (2013). Clinical errors and medical negligence. *Medical Principles and Practice*. Vol. 22, no. 4. P. 323–333. DOI: <https://doi.org/10.1159/000346296> (data zvernennia: 12.04.2026) [in English].
10. Pro likarski zasoby [On medicinal products] : Zakon Ukrainy vid 28.07.2022 № 2469-IKh. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> (data zvernennia: 12.04.2026) [in Ukrainian].
11. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia [Fundamentals of Ukrainian Legislation on Health Care]: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (data zvernennia: 12.04.2026) [in Ukrainian].
12. Etychnyi kodeks likaria Ukrainy [Code of Ethics of a Doctor of Ukraine] : Vseukrainskyi zizd likarskykh orhanizatsii ta X Zizd Vseukrainskoho likarskoho tovarystva vid 27.09.2009. *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text> (data zvernennia: 12.04.2026) [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia protokoliv farmatsevtva [On approval of pharmacist protocols]: Nakaz MOZ Ukrainy vid 05.01.2022 № 7. *Ofitsiinyi sait Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-05012022--7-pro-zatverdzhennja-protokoliv-farmatsevtva> (data zvernennia: 10.04.2026) [in Ukrainian].
14. Iedyni reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1> (data zvernennia: 10.04.2026) [in Ukrainian].
15. Vartylevska, I.A., Halahan, V.I. (2017) Nenalezhne vykonannia profesiinykh obov'iazkiv medychnym abo farmatsevychnym pratsivnykom [Improper performance of professional duties by a medical or pharmaceutical worker]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* : u 20 t. Kharkiv: Pravo. T. 17: Kryminalne pravo. S. 603–606. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/33793> [in Ukrainian].
16. Kryminalistyka [Forensic Science]: navchalnyi posibnyk / V.D. Bernaz, M.V. Saltevskyi. (2010). Odesa : ODUVS. [in Ukrainian].
17. Kryminalistyka [Forensic Science]: pidruchnyk: u 2 t. / A.F. Volobuiev, O.V. Oderii, R.L. Stepaniuk ta in.; za zah. red. A.F. Volobuieva. (2018). Kharkiv. T. 2. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=715110&forceview=1> [in Ukrainian].
18. Kryminalistyka [Forensic Science] : pidruchnyk : u 2 t. / V.Yu. Shepitko, V.A. Zhuravel, V.O. Konov-alova ta in.; za red. V.Iu. Shepitka. (2019). Kharkiv : Pravo. T. 2. [in Ukrainian].
19. Vyrok Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 10.01.2019 [Verdict of the Zhovtnevy District Court of Dnipropetrovsk]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79114439> (data zvernennia: 12.04.2026) [in Ukrainian].
20. Vyrok Kosivskoho raionnoho sudu m. Ivano-Frankivska vid 01.12.2021 [Verdict of the Kosivskyi District Court of Ivano-Frankivsk]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101668522> (data zvernennia: 12.04.2026) [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.132:347.965.2

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-12>**Євтушенко Ольга Вікторівна**

начальник управління міжнародної комунікації

Головного слідчого управління Національної поліції України

ORCID: 0009-0000-8898-5737

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ АДВОКАТА

Проведення обшуку в приміщенні адвоката є винятковою процесуальною дією, яка дозволяється лише за умови наявності чітко визначених законодавством підстав. У таких випадках обов'язковим є дотримання встановлених правових гарантій, які регулюють діяльність адвокатів. Головна мета цих гарантій полягає у створенні необхідних умов для забезпечення незалежності адвоката, дотримання принципу адвокатської таємниці й недопущення будь-якого незаконного впливу чи втручання в його професійну діяльність. Утім аналіз національного законодавства засвідчує наявність низки проблемних питань у правовому регулюванні проведення таких обшуків. Однією з основних проблем є нечіткість судових ухвал щодо надання дозволу на обшук. Часто такі документи містять неконкретні формулювання, що створює загрозу порушення принципу пропорційності втручання у професійну діяльність адвокатів. Також важливим викликом є відсутність дієвих механізмів захисту адвокатської таємниці на електронних носіях інформації, що підвищує ризики розголошення конфіденційної цифрової інформації та кореспонденції. Додатково варто зазначити, що в Україні існує гостра потреба у створенні ефективних механізмів оскарження судових ухвал щодо обшуків. Відсутність належних засобів перевірки законності проникнення до приміщень суперечить вимогам статей 8 та 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, поширена практика автоматичного виконання судових ухвал без забезпечення змагальності процесу значно підвищує ризик зловживань і необгрунтованого втручання в права осіб. Правові гарантії адвоката під час обшуку його приміщень спрямовані на збереження принципів адвокатської таємниці та запобігання будь-яким спробам незаконного впливу або втручання в роботу адвоката. Такий підхід дозволяє ефективно реалізувати правовий статус адвоката та забезпечити захист суспільних інтересів у рамках здійснення правосуддя.

Ключові слова: адвокатська таємниця, приміщення адвоката, правова незалежність захисника, слідча (розшукова) дія, кримінальне провадження, національне законодавство.

Yevtushenko O. V. Legal guarantees for preserving attorney privacy during a search of a lawyer's home or other property

Conducting a search of a lawyer's premises is an exceptional procedural action, which is permitted only on the condition that there are clearly defined grounds by law. In such cases, it is mandatory to comply with the established legal guarantees that regulate the activities of lawyers. The main purpose of these guarantees is to create the necessary conditions to ensure the independence of a lawyer, compliance with the principle of attorney-at-law secrecy and the prevention of any unlawful influence or interference in his professional activities. However, an analysis of national legislation indicates the presence of a number of problematic issues in the legal regulation of such searches. One of the main problems is the vagueness of court decisions on granting a search permit. Often such documents contain vague wording, which creates a threat of violating the principle of proportionality of interference in the professional activities of lawyers. Another important challenge is the lack of effective mechanisms for protecting attorney-client privilege on electronic media, which increases the risks of disclosure of confidential digital information and correspondence. It is also worth noting that in Ukraine there is an urgent need to create effective mechanisms for appealing court decisions on searches. The lack of appropriate means of verifying the legality of entry into premises is contrary to the requirements of Articles 8 and 13 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In addition, the widespread practice of automatic execution of court decisions without ensuring the adversarial nature of the process significantly increases the risk of abuse and unjustified

interference with the rights of individuals. The legal guarantees of a lawyer during a search of his premises are aimed at preserving the principles of legal secrecy and preventing any attempts at unlawful influence or interference in the work of a lawyer. This approach allows for the effective implementation of the legal status of a lawyer and the protection of public interests in the administration of justice.

Key words: attorney-client privilege, attorney's premises, legal independence of the defense attorney, investigative (search) action, criminal proceedings, national legislation.

Вступ. Адвокатська діяльність неможлива без належних гарантій, які забезпечують незалежність кожного адвоката у виконанні його професійних обов'язків. В Україні адвокатура діє як недержавний і самоврядний інститут, що відіграє важливу роль у правовій системі країни. Його основна мета – всебічний захист професійних прав і свобод адвокатів, дотримання законодавчо встановлених гарантій їхньої діяльності, а також сприяння підвищенню рівня виконання професійних функцій. Крім того, адвокатура зосереджена на впровадженні та підтримці високих стандартів професійної етики та компетентності, адаптованих до найкращих міжнародних практик. Проте нинішня ситуація в країні свідчить про те, що навіть при наявності формальних гарантій професійної діяльності адвокатська спільнота все ще стикається з викликами, які ускладнюють повне та ефективне використання цих можливостей для досягнення значущих результатів у своїй роботі [1].

Протягом останніх років практика проведення обшуків у приміщеннях, що знаходяться у користуванні адвокатів, включаючи їх житло, офіси або транспортні засоби, зазнала трансформації від поодинокого і виняткового явища до тривожної тенденції, яка дедалі більше набуває системного характеру. Подібні дії не лише свідчать про навмисне втручання у здійснення адвокатської діяльності, але й демонструють очевидне нехтування законодавчо закріпленими гарантіями захисту професійної діяльності адвокатів. Зловживання повноваженнями з боку представників правоохоронних органів стали поширеним явищем, створюючи небезпеку для незалежності юридичної професії. Таким чином, ця проблема перестала бути винятковою випадковістю і перетворилася на системне явище, що вимагає термінового реагування та комплексного вирішення на практичному та законодавчому рівні.

Матеріали та методи. Аналіз сучасної наукової літератури демонструє, що окремі аспекти захисту адвокатської таємниці під час проведення обшуків у житлі чи іншому володінні адвоката розглянуті в роботах таких дослідників, як С.С. Бандурка, І.В. Бос, С. Булец, Т.Б. Вільчик, В.Г. Власова, В.В. Гвоздюк, А.Р. Голох, Н.В. Глинська, Т.Ю. Демчина, О. Дроздов, О.Л. Дульський, М.А. Погорецький, В.В. Заборовський, Т.Є. Зелькін, С.М. Тарасюк, О.В. Ільченко, Ю.І. Кравець, М.Р. Котів, О. Козлов, С.М. Логінова, О.Г. Литвиненко, В. Манзюк, В. Святоцька, Ю. Юркевич, С.В. Оверчук, Ю.М. Черноус, Л.П. Нестерчук, І.М. Чекмарьов, та інших авторів. Утім детальне вивчення цих праць свідчить, що значна частина наукових розвідок здебільшого зосереджується або на загальних аспектах проведення обшуків у межах кримінального провадження, або аналізує питання правового регулювання гарантій адвокатської діяльності у широкому контексті, проте на сьогодні, окремого дослідження щодо правових гарантій збереження адвокатської таємниці під час обшуку в житла чи іншого володіння адвоката, проведено не було.

Метою цієї статті є всебічне дослідження правових гарантій захисту адвокатської таємниці під час проведення обшуків у приміщеннях, що належать адвокату. У ході роботи визначені завдання: аналіз змісту таких гарантій з акцентом на їх правову природу; систематизація теоретичних поглядів науковців з цієї тематики; виявлення наявних недоліків та прогалин у чинному нормативно-правовому регулюванні механізмів забезпечення захисту адвокатської таємниці під час проведення обшуків у житлі чи іншому володінні адвоката.

Результати. Захист у кримінальному провадженні є одним із головних напрямів адвокатської діяльності, спрямованим на забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, які

мають статус підозрюваних, обвинувачених, підсудних, засуджених або виправданих. Цей вид діяльності також охоплює людей, щодо яких можливе застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, ухвалення рішень про такі заходи в межах кримінального провадження, чи розгляд питань про їх екстрадицію до іншої держави (пункт 5 частини 1 статті 1 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [2].

Стаття 32 Конституції України закріплює базовий принцип захисту приватного життя громадян, підкреслюючи неприпустимість стороннього втручання у сферу особистого та сімейного життя кожної особи, за винятком випадків, чітко визначених іншими положеннями самої Конституції. Відповідно до цієї норми, забороняється збирати, зберігати, обробляти, використовувати або поширювати інформацію конфіденційного характеру щодо конкретної особи без її попередньої згоди. Разом із тим зазначені обмеження можуть бути переглянуті у виняткових випадках, що регулюються законодавством і мають підґрунтя в інтересах забезпечення національної безпеки, сприяння економічній стабільності держави або захисту прав та свобод інших осіб [3].

Згідно з Академічним тлумачним словником української мови, таємниця означає щось приховане від інших, недоступне для всіх, тобто секрет. Під цим також розуміється інформація, яка не підлягає розголошенню, знання чи методи досягнення чогось, які залишаються невідомими для інших [4].

На думку С.С. Бандурки (2021), адвокатська таємниця є винятком із загального перебігу процесу та становить рідкісний і водночас складний аспект професійної діяльності адвоката [5].

У спеціалізованій юридичній літературі адвокатська таємниця зазвичай розглядається як особливий правовий режим, покликаний забезпечити захист прав та інтересів клієнта. Цей режим передбачає заборону на неправомірне отримання, розповсюдження або використання будь-якої інформації, якою володіє адвокат у зв'язку з виконанням своїх професійних обов'язків у межах надання правової допомоги клієнтові. Крім того, правовий

режим адвокатської таємниці включає вимогу про недопустимість розголошення адвокатом конфіденційної інформації, отриманої від клієнта, без його попередньої згоди. На думку С.М. Логінової, адвокатська таємниця охоплює інформацію, яку адвокат отримує в процесі виконання професійних обов'язків, і розголошення якої може завдати шкоди як фізичним, так і юридичним особам, що є його клієнтами. З огляду на це, поняття адвокатської таємниці слід розглядати двома ключовими аспектами. Перший аспект стосується таємниці клієнта і включає відомості про факт звернення за юридичною допомогою, його мотиви, деталі приватного життя чи іншу конфіденційну інформацію, що не може бути розкрито третім особам без попередньої згоди клієнта. Другий аспект охоплює таємницю самого адвоката, яка містить дані про умови укладеного договору між адвокатом і клієнтом, зміст юридичних консультацій, надані рекомендації та пояснення або будь-які інші деталі їхньої професійної співпраці [6, с. 9–10].

Українське законодавство офіційно визначає і закріплює поняття адвокатської таємниці у частині першій статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Згідно із цим положенням, адвокатська таємниця охоплює будь-яку інформацію, що стала відомою адвокату, його помічнику, стажисту або працівникам, які перебувають із ним у трудових відносинах. До цієї категорії належать дані про клієнта, а також інформація щодо питань, з якими клієнт або особа, якій було відмовлено в укладенні договору на надання правової допомоги відповідно до цього закону, зверталися до адвоката, адвокатського бюро чи об'єднання. Крім того, до складу адвокатської таємниці включено зміст консультацій, порад і роз'яснень, які були надані адвокатом; документи, підготовлені ним; відомості, збережені на електронних носіях; а також будь-які інші матеріали або дані, отримані в ході здійснення адвокатом професійної діяльності [2].

Слід звернути увагу на те, що відповідно до положень закону адвокат зобов'язаний забезпечувати конфіденційність інформації, отриманої як безпосередньо від клієнта, так і з інших джерел, коли її отримання пов'язане

з процесом надання юридичної допомоги. Зокрема, обов'язок захисника щодо дотримання конфіденційності охоплює не лише дані, довірені йому під час особистих зустрічей із клієнтом, але й відомості, зібрані в межах реалізації положень статті 93 Кримінального процесуального кодексу України, наприклад через опитування громадян, надсилання офіційних запитів та інші процесуальні дії [7].

Згідно зі статтею 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та статтею 10 Правил адвокатської етики, адвокат зобов'язаний зберігати професійну таємницю за будь-яких обставин. Винятком є лише ті випадки, коли є чітка та пряма згода від його довірительів (Додаток 2). Це положення викликає дискусії в правовій та науковій літературі, оскільки деякі експерти висловлюють думки про можливість порушення адвокатської таємниці за певних особливих обставин. Зокрема, такі міркування стосуються ситуацій, коли розголошення професійної інформації може бути виправдано з метою захисту невинуватості клієнта або сприяти встановленню істини у випадках, пов'язаних із можливим самообманом підозрюваної чи обвинуваченої особи. Це питання набуває особливої актуальності у справах, де стороною є неповнолітні [2].

Якщо виникнення адвокатської таємниці розпочинається з моменту звернення до адвоката, то обов'язок адвоката захищати таку інформацію залишається чинним незалежно від будь-якого рішення у справі [2]. У Правилах адвокатської етики зазначено, що принцип конфіденційності не має часових обмежень. Адвокат зобов'язаний дотримуватись конфіденційності не лише під час ведення справи. Він також не має права розголошувати зміст розмов із клієнтом навіть після завершення розгляду справи [8]. Термін зберігання інформації, якою адвокат володіє у рамках надання юридичної допомоги, законом не регламентований. Це означає, що адвокат має зберігати довірену йому професійну таємницю не лише в ході ведення справи, але й після її завершення, незалежно від стадій процесу, в яких він брав участь, а також незалежно від причин, з яких доручення було відкликано – чи то за бажанням клієнта, чи за ініціативою самого

адвоката. Як справедливо зазначає В. Г. Власова (2021), що важливо пам'ятати, що перегляд судових рішень, які набрали законної сили, не обмежується жодними часовими рамками. У зв'язку з цим розголошення адвокатської таємниці навіть через тривалий час після завершення справи може призвести до перегляду рішення суду та завдати шкоди інтересам клієнта [8].

Частина 1 статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає перелік гарантій, спрямованих на захист прав адвокатів у професійній діяльності. Згідно з частиною 2 цієї ж статті передбачені особливості проведення окремих слідчих дій і заходів забезпечення кримінального провадження щодо адвоката [2].

На перший погляд, визначений в Законі перелік гарантій справді виглядає досить всеохопним, що мало б забезпечувати захист прав адвоката навіть у складних умовах. Проте сучасні реалії свідчать, що на практиці існує чимало проблем із реальним впровадженням зазначених положень, і вони часто залишаються декларативними у складних ситуаціях сьогодення.

У наукових роботах українських дослідників, зокрема в дослідженні О.С. Зайця (2024), відзначається, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» містить низку прогресивних положень, серед яких забезпечення індемнітету адвоката як однієї з ключових гарантій його професійної діяльності [2]. Водночас звертається увага і на певні недоліки цих норм. Зокрема, підкреслюється, що індемнітет адвоката не закріплено в законодавстві однією чітко сформульованою нормою. Це створює труднощі для належного забезпечення правових гарантій виконання адвокатських обов'язків і значно ускладнює практичну реалізацію цієї гарантії [1].

Порушення правових гарантій, спрямованих на забезпечення незалежності адвокатської діяльності, включає будь-які незаконні дії, що заважають адвокату якісно виконувати свої професійні обов'язки, забезпечувати клієнту ефективну правову допомогу або створюють умови для тиску на нього. Це може проявлятися як у формі прямого втручання в роботу

адвоката, так і опосередковано – шляхом створення штучних перешкод, які ускладнюють або навіть унеможливають виконання його професійної діяльності належним чином.

Ю.М. Черноус та В.В. Гвоздюк (2020) у своїй праці наголошують, що ключовою умовою для здійснення обшуку є наявність законної підстави, підтвердженої ухвалою слідчого судді. Ця вимога залишається обов'язковою навіть у випадках термінового проведення обшуку, за умови подальшого отримання відповідного дозволу слідчого судді [9].

Як зазначає дослідник О. Солдатенко (2023) у своїй статті наявність ухвали слідчого судді далеко не завжди гарантує законність проведення обшуку. Окрім перевірки наявності відповідного документа, важливо встановити, як саме був реалізований судовий контроль. Зокрема, чи ретельно суддя дослідив обґрунтованість підозри, яка слугує підставою для обшуку, чи виклав дозвіл таким чином, щоб забезпечити відповідність його межах розумності, і чи переконався особисто у тому, що проведення обшуку за вказаною адресою, на яку було подано клопотання, справді здатне надати необхідні докази [10].

Як слушно зазначає А.І. Палюх (2020), перша частина статті 235 Кримінального процесуального кодексу України слугує правовою основою для надання уповноваженим особам права на проникнення до житла чи іншого володіння громадянина з метою проведення конкретних слідчих дій. Ці дії повинні бути спрямовані на досягнення завдань, які детально викладені у клопотанні слідчого або прокурора та підтверджені відповідною ухвалою слідчого судді. Водночас, якщо поставлені завдання можуть бути виконані в межах необхідного часу для проведення обшуку, з урахуванням складності слідчих заходів, навіть протягом кількох днів після першого проникнення, додатковий доступ до тих самих приміщень не повинен знадобитися. Це акцентує увагу на доцільності раціонального використання наданих повноважень і необхідності збереження балансу між ефективністю розслідування та захистом права людини на недоторканність її житла [11].

І.В. Боса (2023) у своєму дослідженні

зазначає, що система гарантій, яка регулює діяльність адвокатури відповідно до чинного законодавства, розроблена з урахуванням міжнародних нормативних актів, судової практики та провідних світових стандартів у функціонуванні цього інституту. Проте виявлено низку проблем, пов'язаних із неузгодженістю норм матеріального та процесуального права, що впливають на ефективність реалізації даних гарантій. Для створення умов, що забезпечують їх належне дотримання, необхідна повна імплементація принципів незалежності адвокатури та конфіденційності її діяльності, які виступають ключовими елементами функціонування цього правового інституту [12].

Ми повністю підтримуємо позицію М. Семенова та Є. Єрмоленко (2025), які у своїй роботі зазначають, що чинне законодавство України містить низку положень, спрямованих на забезпечення реалізації адвокатської діяльності, захист професійних прав адвокатів, дотримання принципу конфіденційності та охорону адвокатської таємниці. Водночас для підвищення ефективності умов здійснення адвокатської діяльності та зміцнення механізмів захисту професійної таємниці необхідна подальша робота над вдосконаленням нормативної бази. Це включає адаптацію законодавства до вимог євроінтеграції України з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [13].

Ми поділяємо позицію О.С. Зайця (2024), який у своїй науковій роботі дійшов висновку, що дійсна гарантія забезпечення дотримання прав і принципів адвокатської діяльності не може обмежуватись лише їх формальним закріпленням у законодавстві. Справжня гарантія полягає в реальному механізмі їх виконання, що передбачає обов'язкове застосування законодавчих заходів юридичної відповідальності до осіб, які порушують встановлені гарантії [1].

В Україні діяльність адвокатів регулюється та охороняється спеціальними нормами законодавства, покликаними забезпечити їхню незалежність і правовий захист. Ці положення забороняють будь-яке незаконне втручання або перешкоджання виконанню професійних функцій адвоката. Зокрема, суворо заборонено

порушення принципу конфіденційності адвокатської таємниці, а також вилучення документів чи матеріалів, які пов'язані з професійною діяльністю адвоката. Відповідно до статті 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій стосовно адвоката дозволяється виключно за рішенням суду. Це рішення приймається на підставі подання Генерального прокурора, його заступників чи прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя. У разі необхідності проведення обшуку чи огляду житла адвоката, інших його володінь, місць, де він здійснює професійну діяльність, або отримання тимчасового доступу до речей і документів, у судовому рішенні обов'язково зазначається перелік предметів і документів, які планується знайти, виявити чи вилучити під час таких дій. Також при цьому враховуються норми, викладені в пунктах 2–4 частини першої цієї статті [2]. Як слушно зауважує В.В. Заборовський, зазначена вимога виступає однією з гарантій забезпечення дотримання принципу захисту адвокатської таємниці [14, с. 33].

Як зазначає дослідник А.П. Роне (2021) у своїй праці, що навіть за чинної редакції Конституції вторгнення до житла може відбуватися лише на основі обґрунтованого судового рішення. Однак існує потреба в подальшій деталізації законодавчих винятків, зокрема у частині уточнення змісту категорії «невідкладність» [15]. Стаття 30 Конституції України (частина друга) [3] та частина третя статті 233 Кримінального процесуального кодексу встановлюють певні винятки з цього правила, які слугують легітимним підґрунтям для недотримання загального порядку у виняткових випадках [16].

Відповідно до зазначених положень, слідчий вправі здійснювати доступ до приватних володінь без попереднього дозволу слідчого судді у випадках, які потребують негайного реагування. До таких ситуацій відносяться дії, спрямовані на порятунок життя людей, захист майна, а також переслідування осіб, які є підозрюваними у вчиненні кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 233 КПК) [17]. У подібних виняткових обставинах слідчий зобов'язаний

отримати попереднє погодження від прокурора та, завершивши необхідні дії, негайно звернутися до слідчого судді з клопотанням про санкціонування обшуку. Такий підхід дозволяє забезпечити збалансованість між захистом прав і свобод громадян та оперативністю роботи правоохоронних органів у критичних ситуаціях.

Ю.І. Кравець зазначає, що зменшення потенційних негативних наслідків, які можуть виникнути через некоректне застосування частини третьої статті 233 Кримінального процесуального кодексу України [17], значною мірою залежить від ефективного використання правових механізмів захисту, передбачених відповідною постановою Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду. Особливий акцент варто ставити на виконанні вимог щодо ретельного та точно обґрунтованого формулювання позиції органів досудового розслідування, особливо у випадках подання клопотань про надання дозволу на проведення обшуку відповідно до положень частини третьої статті 233 КПК [17; 7].

Таке клопотання має бути підкріплене відповідними документами, які обґрунтовують його доцільність. В ухвалі слідчого судді, прийнятій заднім числом *ex post facto*, повинно бути чітко зазначено, які саме обставини на момент проникнення свідчили про реальність загрози, зокрема можливість знищення або втрати речових доказів чи інші потенційні ризики. Крім того, необхідно вказати інформацію, яка підтверджувала сприйняття цієї загрози як нагальної [17].

У контексті реалізації положень частини третьої статті 233 Кримінального процесуального кодексу [7], недотримання встановлених правових норм, зокрема у випадках, коли уповноважені особи без обґрунтованих причин відмовляються негайно звертатися до слідчого судді з метою санкціонування проведення обшуку, створює юридичні підстави для подальшої відмови судді у легалізації такого обшуку в процедурі *ex post facto*. Відсутність належного звернення до суду ставить під сумнів правомірність дій, що супроводжували проведення обшуку, та може призвести до значних правових наслідків, зокрема до виключення отриманих

у процесі доказів із допустимого обсягу [18].

Варто зазначити, що гарантії, які забезпечують здійснення адвокатської діяльності, зокрема захист адвокатської таємниці, не поширюються на інформацію, пов'язану з обставинами вчинення кримінального правопорушення самим адвокатом або за його участі (ухвали АП ВАКС від 04.03.2020 у справі № 991/1260/20 та від 04.05.2023 у справі № 991/1755/23). Захисні гарантії для адвоката втрачають силу у випадках його ймовірної причетності до кримінального правопорушення, особливо якщо це правопорушення не пов'язане з виконанням ним професійних обов'язків (ухвали АП ВАКС від 09.07.2020 у справі № 991/4861/20 та від 03.06.2021 у справі № 991/2446/21).

У практичній юридичній діяльності часто ігнорується важливий аспект: адвокати можуть виконувати свої професійні обов'язки як самостійно, так і в складі адвокатських об'єднань чи юридичних фірм. Проте на практиці санкціонований обшук, проведений щодо одного з адвокатів, нерідко має серйозні наслідки для всієї організації, у якій він або вона працює. Таке втручання зачіпає й інших працівників, які є частиною того самого об'єднання чи компанії, оскільки може вплинути на цілісність робочих процесів та створити загрозу для забезпечення інтересів клієнтів. Особливе занепокоєння викликають ситуації, коли слідчі органи перевищують межі своїх повноважень, чітко визначені ухвалою слідчого судді. Це проявляється, наприклад, у вилученні документів, техніки чи інших матеріалів, не внесених до переліку речей, зазначених у рішенні про проведення обшуку. Окрім того, трапляються випадки, коли слідчі свідомо приховують від суду інформацію про те, що запит на обшук стосується майна чи приміщення, яке перебуває у власності приватного адвоката. За таких обставин суд не має змоги забезпечити повноцінний контроль за законністю здійснюваної дії, що створює додаткові ризики для порушення прав адвокатів і збереження конфіденційності інформації їхніх клієнтів [19].

Під час обшуків нерідко вилучають різноманітні електронні носії інформації, зокрема ноутбуки, мобільні телефони,

флеш-накопичувачі, а також паперові документи. Такі об'єкти можуть містити вкрай важливі та конфіденційні дані, включно з інформацією про клієнтів. Навіть якщо вилучені речі згодом повертають їхнім власникам, сам факт доступу сторонніх осіб до подібної чутливої інформації слід розцінювати як серйозне порушення прав людини. Занепокоєння викликає можливість наявності серед вилучених даних такої інформації, що охороняється адвокатською таємницею. У зв'язку з цим слід пам'ятати про те, що огляд таких носіїв інформації слідчий або прокурор може здійснювати виключно за обов'язкової присутності представника Ради адвокатів відповідного регіону. Це дозволяє забезпечити чітке розмежування даних, захищених адвокатською таємницею, і тих, які належать до матеріалів розслідування або справи в цілому. Такий порядок дій затверджено в рішенні слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 10 червня 2024 року (справа № 991/4899/24), що підкреслює важливість дотримання правових принципів під час процедур провадження [20].

У справі № 991/4337/23 суд відмовив у задоволенні клопотання про арешт електронних пристроїв, вилучених у адвоката під час обшуку. Як зазначено в ухвалі Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 9 червня 2023 року, було враховано важливі процесуальні порушення. Зокрема, суд наголосив на тому, що проведення обшуку в житловому приміщенні адвоката мало відбуватися з попереднім повідомленням Ради адвокатів відповідного регіону і за обов'язкової присутності її представника, чого в даному випадку дотримано не було [21].

Відповідно до пункту 3 Порядку, який регулює забезпечення гарантій адвокатської діяльності та захист професійних і соціальних прав адвокатів, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 183 від 27 липня 2013 року, у разі отримання повідомлення про порушення прав адвоката, Голова Ради чи Комітету має оперативно вирішити питання щодо направлення представника на місце події. Делегованому представнику необхідно максимально швидко прибути на зазначену локацію, встановити обставини інциденту,

перевірити наявність можливих порушень професійних прав або гарантій, що пов'язані з діяльністю адвоката. На місці представник Ради або Комітету повинен попередити осіб, які чинять неправомірні дії, про необхідність негайного припинення таких порушень. Окрім цього, він нагадує про обов'язкове дотримання гарантій адвокатської діяльності, зокрема нерозголошення інформації, що охоплюється адвокатською таємницею [22].

На думку (56%) опитаних фахівців, існуючі строки повідомлення Ради адвокатів про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні адвоката потребують додаткового регулювання. Водночас, 52% респондентів переконані, що обов'язкова присутність представника Ради адвокатів на всіх етапах обшуку, включаючи вилучення матеріалів, їх подальшу перевірку та навіть дії, пов'язані з обшуком після його завершення, є дієвим механізмом захисту адвокатської таємниці.

Національне законодавство, як видно з аналізу, не містить чітко визначеної процедури або необхідних гарантій щодо обробки електронних носіїв інформації. Зокрема, це стосується забезпечення належного захисту даних в електронній кореспонденції, які охоплюються адвокатською таємницею. Відсутність відповідних правових механізмів створює ризик витоку конфіденційної інформації до органів досудового розслідування. Навіть якщо під час проведення обшуку присутній адвокат чи його представник, оперативне розмежування електронної інформації, яка підпадає під захист адвокатської таємниці, від тієї, що не охоплюється цим захистом, є досить складним завданням через специфіку цифрового середовища.

Більшість респондентів (84%) наголошують на необхідності законодавчого закріплення в КПК чіткого порядку зберігання вилучених електронних пристроїв, що можуть містити адвокатську таємницю. Це забезпечить додаткові гарантії конфіденційності, критично важливі для довіри між адвокатом і клієнтом. По-перше, прозорі норми усунуть неоднозначне трактування закону та мінімізують ризики порушення права на захист даних. По-друге, регламентація процесу зберігання запобігатиме

несанкціонованому доступу до конфіденційної та особистої інформації. По-третє, цифровізація та стрімкий технологічний розвиток вимагають адаптації законодавства для забезпечення високого рівня захисту електронних носіїв.

Європейський суд з прав людини [23] акцентував увагу на тому, що, попри вагомні зміни, запроваджені в національне законодавство завдяки ухваленню Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році [7] та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», залишаються серйозні сумніви щодо належного рівня ефективності процесуальних гарантій, які покликані охороняти адвокатську таємницю. Особливе занепокоєння викликають процедурні аспекти проведення обшуків, зокрема конфіскація електронних носіїв інформації. Це ставить під питання дотримання прав адвокатів та їхніх клієнтів у подібних ситуаціях, що створює значний ризик порушення принципів справедливого судового розгляду та захисту конфіденційної інформації [2].

У рішенні про проведення обшуку не передбачено жодних механізмів, які б забезпечували захист матеріалів, охоплених адвокатською таємницею. Також визначення ключових слів для пошуку або вибір методів фільтрації (частина з яких могла охоплювати надто великий обсяг даних) були повністю на розсуд слідчих органів. Національне законодавство не гарантує заявнику права бути присутнім під час пошуку в його документах або даних за ключовими словами. Окрім цього, воно не встановлює жодних чітких процедурних норм щодо оскарження вилучення чи аналізу матеріалів, пов'язаних із адвокатською таємницею. Відсутність належних процедурних гарантій для захисту адвокатської таємниці суперечить вимогам принципу, який передбачає, що будь-яке втручання має здійснюватися відповідно до закону [21]. Це тлумачення ґрунтується на пункті 2 статті 8 Європейської конвенції з прав людини, який гарантує захист права на приватне та сімейне життя [24]. Після вилучення електронних носіїв із помешкання заявника їх було передано для експертизи незалежним технічним спеціалістам. Метою даної експертизи було не лише виявлення і вилучення

документів, згаданих у рішенні щодо дозволу на обшук, але й ідентифікація інших матеріалів, що потенційно стосувалися ширшого кола підприємств, осіб, а також будь-якої кореспонденції чи раніше видалених даних. Незважаючи на те, що заявник не стверджував про конкретне вилучення конфіденційних матеріалів із цих носіїв, суд зауважив, що сам факт вилучення пристроїв, що належать адвокату й могли теоретично містити конфіденційні документи, а також надання доступу до них посадовим особам без належного зовнішнього контролю або гарантій, становлять непропорційне втручання у права заявника, як це передбачено Конвенцією.

На думку В.С. Новожилова та А.С. Зозулі, процес отримання показань із технічних приладів та засобів, як складова процесуальної діяльності, охоплює перенесення інформації у вигляді електронних, візуальних або аудіо-візуальних даних на окремий носій. Цей носій згодом стає частиною матеріалів досудового розслідування. Ключовим етапом у цьому процесі виступає перевірка походження носія у відповідності до встановлених процесуальних вимог. Фундаментальною умовою здійснення такого процесу є забезпечення добровільності. Це вимагає обов'язкового документування факту надання особою добровільної згоди в протоколі, де вказується, що особа є власником або користувачем відповідних технічних пристроїв чи засобів [25].

Питання проведення обшуків у приміщеннях, що належать адвокатам, залишається важливим та актуальним для юридичної спільноти. Адвокати наголошують на низці ключових моментів, які ускладнюють судову практику при ухваленні рішень щодо дозволу на обшук житлових чи інших приміщень, пов'язаних із їхньою професійною діяльністю. Особливе занепокоєння викликає відсутність чіткої ідентифікації приміщень у рішеннях слідчих суддів, що можуть бути піддані обшуку. Додатковою серйозною проблемою є нечіткість у визначенні переліку предметів і документів, які планується вилучити. Особливо тривожить використання невизначених формулювань на кшталт «та інші» чи «тощо», що надає правоохоронцям надмірні повноваження та доступ

до адвокатської документації. Як зазначає В. Клочков, така практика несе ризик порушення адвокатської таємниці, що підриває принципи незалежності адвокатської діяльності. Це становить загрозу основоположним засадам функціонування правової держави, де професійні гарантії адвокатів є невід'ємною складовою системи правосуддя. [26].

Процедура проведення обшуку загалом узгоджується з положеннями Конституції України та відповідними законодавчими актами. Водночас Р. А. Кичко акцентує увагу на необхідності вдосконалення кримінально-процесуальних норм, які визначають підстави та порядок виконання таких слідчих (розшукових) дій. Особливу увагу слід приділити зміцненню процесуальних гарантій, спрямованих не лише на досягнення цілей обшуку, але й на захист прав і законних інтересів усіх залучених сторін [16].

Особливої уваги заслуговує бачення Т.Ю. Демчина щодо потреби внесення змін до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2]. Зокрема, він пропонує встановити додаткові вимоги до рішень слідчого судді, які стосуються проведення обшуків у житлі чи іншому володінні адвоката. У таких рішеннях необхідно чітко вказувати конкретну адресу та детальний список приміщень, що підлягають обшуку. Окрім цього, для забезпечення правової визначеності слід запровадити норму, згідно з якою клопотання слідчого про дозвіл на обшук повинно бути максимально обґрунтованим і включати всі необхідні відомості. У разі відсутності такої аргументації клопотання не варто брати до розгляду. Впровадження таких змін дозволить запобігти можливим зловживанням, що трапляються на практиці, коли дозвіл на обшук приміщення одного адвоката стає підставою для перевірок місць роботи інших членів адвокатського об'єднання. Це набуває особливого значення в тих випадках, коли юристи спільно працюють над однією справою або користуються сусідніми приміщеннями [19, с. 188].

За результатами дослідження встановили, що більшість опитаних фахівців (78%) переконані, що деталізація адреси обшуку та конкретизація переліку приміщень є ефективним

запобіжником проти процесуальних зловживань і необґрунтованого втручання в адвокатську діяльність. Такий підхід посилює контроль за законністю дій правоохоронців і гарантує дотримання конституційного принципу недоторканності житла. Впровадження цих вимог мінімізує ризики порушення адвокатської таємниці та дозволяє чітко розмежувати професійну документацію й особисті матеріали адвоката. Зрештою, це не лише забезпечує захист професійних прав, а й підвищує рівень суспільної довіри до правоохоронної та судової систем.

Відсутність ефективних процедурних механізмів для оскарження законності судових рішень, що дозволяють проведення обшуків, провокує значний дисбаланс у реалізації прав учасників кримінального провадження. Ця системна проблема серйозно позначається на загальному правовому статусі особи, спричиняючи низку негативних наслідків та підкреслюючи недоліки у функціонуванні сучасної законодавчої системи.

Дослідження виявило нагальну потребу у впровадженні ефективних механізмів оскарження ухвал про обшук, що підтримується 66% опитаних. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, відсутність можливості перевірки законності проникнення до житла суперечить статтям 8 і 13 Конвенції. Виконання судових рішень без забезпечення належної змагальності може призводити до процесуальних зловживань і необґрунтованого порушення основних прав людини.

Ми підтримуємо законодавчий підхід, за яким дозвіл на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні адвоката повинен надаватися виключно за умови чіткого дотримання встановлених критеріїв процесуальної необхідності. При цьому таке рішення має супроводжуватися ретельним і аргументованим обґрунтуванням, яке роз'яснює підстави, через які привілей адвокатської таємниці не поширюється на конкретні документи або предмети, що підлягають вилученню. Лише такий підхід дозволить забезпечити належний баланс між захистом прав адвокатів, повагою до їхньої професійної діяльності та потребами правосуддя.

Висновки. Проведення обшуку у

приміщеннях, які належать адвокату, є однією з виняткових процесуальних дій, регламентованих законодавством. Її здійснення можливе лише за дотримання сукупності вимог, зокрема наявності відповідного судового рішення, участі представника Ради адвокатів регіону, а також забезпечення дотримання принципів конфіденційності адвокатської таємниці. Крім того, доступ слід обмежувати виключно до інформації, що має безпосередній зв'язок із предметом досудового розслідування. Проте практика засвідчує часті випадки суттєвих порушень прав адвокатів та гарантій їхньої професійної діяльності. Найтипівішими проблемами в цьому контексті є проведення обшуків за відсутності уповноваженого представника Ради адвокатів регіону, незаконне вилучення інформації, яка становить адвокатську таємницю, виконання слідчих заходів без належного дозволу суду чи з процедурними порушеннями під час складання відповідних протоколів.

Кожен випадок обшуку в приміщеннях, що належать адвокату, із порушенням законодавчих норм не тільки ускладнює професійну діяльність окремого спеціаліста, але й підриває основи правової системи загалом. Забезпечення незалежності адвокатської діяльності є важливим чинником для стабільного функціонування демократичного суспільства та надійним механізмом захисту прав кожного громадянина.

Проведення обшуку в приміщенні або особистих речах адвоката є виключною процесуальною дією, що дозволяється лише за наявності чітко визначених законодавством підстав. При цьому обов'язково мають бути дотримані встановлені правові гарантії, які регулюють діяльність адвокатів. Ця процедура має бути суворо обґрунтованою та включати комплекс заходів, спрямованих на захист прав і професійної діяльності юридичних фахівців, щоб запобігти будь-яким порушенням. Головна мета запроваджених гарантій полягає у створенні необхідних умов для забезпечення незалежності адвоката під час виконання його професійних обов'язків, збереження принципів адвокатської таємниці та запобігання будь-яким проявам незаконного впливу чи втручання в його діяльність. Це дає змогу

належним чином реалізувати правовий статус адвоката і захистити суспільні інтереси у процесі правосуддя.

Обшук у адвоката є винятковою слідчою дією, яка може проводитися лише у випадках, чітко передбачених законодавством, і за умови неухильного дотримання гарантій, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності. Ці гарантії спрямовані на збереження незалежності

адвокатів, захист адвокатської таємниці та недопущення жодного стороннього втручання у виконання їхніх професійних обов'язків. Будь-яке проведення обшуку у приміщеннях, що належать адвокату, з порушенням встановлених законодавством норм не лише зазіхає на професійну діяльність конкретного спеціаліста, а й завдає шкоди самій ідеї незалежності адвокатури, яка є одним із базових елементів системи

правосуддя у демократичному, правовому суспільстві.

Література

1. Заєць О.С. Правове забезпечення гарантій адвокатської діяльності в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 172–176. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.24>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text>
3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/tajemnycja>
5. Бандурка С.С. Адвокатська таємниця у кримінальному процесі. Наше право. 2021. № 4. С. 70–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2021.4.10>
6. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Київ, 2002. 14 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
8. Власова Г.П. Адвокатська таємниця: теорія і практика. Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2021 р.). Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. С. 104–107.
9. Чорноус Ю.М., Гвоздюк В.В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (19). С. 95–101. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20013/1/document%20%2810%29.pdf>
10. Солдатенко О. Проблемні питання та перспективи вдосконалення правового регулювання процедури проведення обшуку як слідчої (розшукової) дії. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 2. С. 294–302. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-2-294-302>
11. Палюх А.І. Правові аспекти нормативного регулювання та практики проведення обшуку. Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. 2020. № 25. С. 216–223. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4140414>
12. Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. Наукові записки. Серія «Право». 2023. № 14. С. 210–215. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-210-215>
13. Семенова М., Єрмоленко Є. Адвокатська таємниця: проблеми законодавчого регулювання на шляху євроінтеграції. Форсайт розбудови України: стратегічні імпульси сталого розвитку в економіці, менеджменті, маркетингу та публічному управлінні : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27 трав. 2025 р.). Запоріжжя, 2025. С. 390–393 URL: <http://www.tsatu.edu.ua/ep/wp-content/uploads/sites/31/materialy-konferenciyi.pdf#page=390>
14. Заборовський В.В. Гарантії як засіб забезпечення інформаційної безпеки адвокатської діяльності. Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення. С. 32–36. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui>
15. Роне А.П. Підстави криміналізації порушення недоторканності житла за ст. 162 ККУ. Кримінальне право та криминологія. 2021. № 1. С. 279–283. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.55>
16. Кичко Р.А. Концептуальні підходи до розуміння недоторканності права власності в кримінальному провадженні. Європейський правничий часопис. 2025. Вип. 8. С. 175–181. DOI: <https://doi.org/10.36919/3041-1149>

17. Кравець Ю.І. Невідкладний обшук: проблемні питання правозастосовної практики. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 4. Ч. 3. С. 229–232. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.33>
18. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовт. 2024 р. у справі № 466/525/22 (провадження № 51-7310кмо23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945>
19. Демчина Т.Ю. Проблеми дотримання адвокатської таємниці під час проведення обшуків житла та іншого володіння адвоката. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 3. С. 185–192. URL: <https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP-32020-Ost.pdf#page=185>
20. Ухвала слідчого Вищого антикорупційного суду від 10 червня 2024 р. справа № 991/4899/24. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=120341660&red=100003eeb4a7f72614e937efea07fa333c59df&d=5>
21. Decision of the European Court of Human Rights “Sergava v. Estonia” (application No. 698/19). 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22002-13472%22%5D%7D>
22. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 183 від 27.07.2013. Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2013.07.27-poryadok-dij-z-zabespechennya-garan-tij-183.pdf>
23. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Резнік проти України» від 23 січня 2025 р. (заява № 31175/14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_006-25
24. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. № 995-004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
25. Новожилова В.С., Зозуля А.С. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото, кінозйомки, відеозапису: правова природа, порядок здійснення та процесуальний результат. Форум права. 2022. № 72 (1). С. 76–89. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.6471048>
26. Клочков В. Надання дозволів на обшуки адвокатів має ґрунтуватися на деталізованих відомостях. 2020. URL: <https://unba.org.ua/news/5847-nadannyadozvoliv-na-obshuki-advokativ-mae-runtuvatisya-na-detalizovanih-vidomostyah-chlen-ramk-volodimir-klochkov.html>
27. Між молотом та ковадлом: Звіт Місії МКІО в Україні про порушення прав адвокатів в Україні. 2020. URL: <https://zib.com.ua/files/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf>
28. Рішення Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 9 черв. 2023 р. у справі № 991/4337/23. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=111426268&red=1000036005ed80cd36df495093fe8ed78a8209&d=5>

References

1. Zayets, O.S. (2024). Pravove zabezpechennia harantii advokatskoi diialnosti v Ukraini [Legal Provision of Guarantees of Advocacy in Ukraine]. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, 84, 4, 172–176. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.24> [in Ukrainian].
2. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On the Bar and Legal Practice]: Law of Ukraine No. 5076-VI (2012, July 5). Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text> [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Law of Ukraine of June 28, 1996. No. 254k/96VR. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy (1970-1980) [Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language (1970–1980)]. Retrieved from <http://sum.in.ua/s/tajemnycja> [in Ukrainian].
5. Bandurka, S.S. (2021). Advokatska taiemnytsia u kryminalnomu protsesi [Attorney’s confidentiality in criminal proceedings]. Our Law, 4, 70–75. DOI: 10.32782/NP.2021.4.10 [in Ukrainian].
6. Loginova, S.M. (2002). Advokatska taiemnytsia: teoriia i praktyka [Lawyer’s secret: theory and practice]. Extended abstract of candidate’s thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Law of Ukraine No. 4651-VI (April 13, 2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
8. Vlasova, G.P. (2021). Advokatska taiemnytsia: teoriia i praktyka [Lawyer’s confidentiality: theory and practice]. In Research on Current Issues in Public and Private Law: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (pp. 104–107). Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University [in Ukrainian].
9. Chornous, Yu.M., & Gvozdyuk, V.V. (2020). Zasady provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii u konteksti praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Principles of conducting investigative (search) actions in the context of the practice of the European Court of Human Rights]. Legal Journal of the National Academy

of Internal Affairs, 1 (19), 95–101. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20013/1/document%20%2810%29.pdf>

10. Soldatenko, O. (2023). Problemni pytannia ta perspektyvy vdoskonalennia pravovoho rehulivannia protsedury provedennia obshuku yak slidchoi (rozshukovoi) dii [Problematic issues and prospects for improving the legal regulation of the search procedure as an investigative (detective) action]. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2, 294–302. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-294-302 [in Ukrainian].

11. Palyukh, A.I. (2020). Pravovi aspekty normatyvnoho rehulivannia ta praktyky provedennia obshuku [Legal aspects of regulatory regulation and search practices]. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*, 25, 216–223. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4140414> [in Ukrainian].

12. Bosa, I.V. (2023). Harantii advokatskoi diialnosti: oznaky ta mekhanizm realizatsii [Guarantees of legal activity: features and mechanism of implementation]. *Scientific notes. Series “Law”*, 14, 210–215. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-210-215> [in Ukrainian].

13. Semenova, M., & Yermolenko, E. (2025). Advokatska taiemnytsia: problemy zakonodavchoho rehulivannia na shliakhu yevrointehratsii [Attorney-at-law secrecy: problems of legislative regulation on the path of European integration]. In *Foresight of Ukraine’s development: strategic impulses for sustainable development in economics, management, marketing and public administration: materials of the III International Scientific-Practical Conference. Zaporizhzhia*. Retrieved from <http://www.tsatu.edu.ua/ep/wp-content/uploads/sites/31/materialy-konferencyi.pdf#page=390> [in Ukrainian].

14. Zaborovskyi, V.V. (2021). Harantii yak zasib zabezpechennia informatsiinoi bezpeky advokatskoi diialnosti [Guarantees as a means of ensuring information security of legal activities]. *State-building processes in Ukraine: current realities*, 32–36. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui> [in Ukrainian].

15. Rone, A.P. (2021). Pidstavy kryminalizatsii porushennia nedotorkannosti zhytla za st. 162 KKU [Grounds for criminalizing violation of the inviolability of housing under Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine]. *Criminal Law and Criminology*, 1, 279–283. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.55> [in Ukrainian].

16. Kichko, R.A. (2025). Kontseptualni pidkhody do rozuminnia nedotorkanosti prava vlasnosti v kryminalnomu provadzhenni [Conceptual approaches to understanding the inviolability of property rights in criminal proceedings]. *European Law Journal*, 8, 175–181. DOI: <https://doi.org/10.36919/3041-1149> [in Ukrainian].

17. Kravets, Yu.I. (2025). Nevidkladnyi obshuk: problemni pytannia pravozastosovnoi praktyky [Urgent search: problematic issues of law enforcement practice]. *Analytical and comparative jurisprudence*, 4, 3, 229–232. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.33> [in Ukrainian].

18. Postanova Obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 7 zhovt. 2024 r. u spravi № 466/525/22 (provadzhennia № 51-7310kmo23) [Resolution of the Joint Chamber of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court of October 7, 2024 in case No. 466/525/22 (proceedings No. 51-7310kmo23)]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945> [in Ukrainian].

19. Demchyna, T.Yu. (2020). Problemy dotrymanna advokatskoi taiemnytsi pid chas provedennia obshukiv zhytla ta inshoho volodinnia advokata [Problems of observing attorney-client privilege during searches of a lawyer’s home and other property]. *Comparative Analytical Law*, 3, 185–192. Retrieved from <https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP-32020-Ost.pdf#page=185> [in Ukrainian].

20. Ukhvala slidchoho Vyschchoho antykoruptsiinoho sudu vid 10 chervnia 2024 r. (sprava № 991/4899/24) [Resolution of the investigator of the High Anti-Corruption Court dated June 10, 2024, (case No. 991/4899/24)]. Retrieved from <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=120341660&red=100003eeb4a7f72614e937efea-07fa333c59df&d=5> [in Ukrainian].

21. Decision of the European Court of Human Rights “Sergava v. Estonia” (application No. 698/19) (2021). Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:%22002-13472%22> [in English].

22. Poriadok dii z pytan zabezpechennia harantii advokatskoi diialnosti, zakhystu profesiinykh i sotsialnykh prav advokativ, zatverdzhеного rishenniam Rady advokativ Ukrainy № 183 vid 27.07.2013 [Procedure for ensuring guarantees of legal activity, protection of professional and social rights of lawyers, approved by the decision of the Bar Council of Ukraine No. 183 dated July 27, 2013]. Official website of the National Bar Association of Ukraine. Retrieved from <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2013.07.27-poryadok-dij-z-zabespechennya-garan-tij-183.pdf> [in Ukrainian].

23. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Rieznik proty Ukrainy» vid 23 sichnia 2025 r. (zaiava № 31175/14) [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of “Reznik v. Ukraine” of January 23, 2025 (application No. 31175/14)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_006-25 [in Ukrainian].

24. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]: international document of November 4, 1950 No. 995–004. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

25. Novozhilova, V.S., & Zozulya, A.S. (2022). Zniattia pokazan tekhnichnykh pryladiv ta tekhnichnykh zasobiv, shcho maiut funktsii foto-, kinoziomky, videozapysu, chy zasobiv foto, kinoziomky, videozapysu: pravova pryroda, poriadok zdiisnennia ta protsesualnyi rezultat [Taking readings of technical devices and technical means that have the functions of photography, film shooting, video recording, or means of photography, film shooting, video recording: legal nature, procedure for implementation and procedural result]. *Forum of Law*, 72 (1), 76–89. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.6471048> [in Ukrainian].

26. Klochkov, V. (2020). Nadannia dozvoliv na obshuky advokativ maie gruntuvatsia na detalizovanykh vidomostiakh [Granting search warrants for lawyers should be based on detailed information]. Retrieved from <https://unba.org.ua/news/5847-nadannya-dozvoliv-na-obshuki-advokativ-mae-runtuvatisya-na-detalizovanih-vidomostyah-chlen-ramk-volodimir-klochkov.html> [in Ukrainian].

27. Mizh molotom ta kovadlom [Between a Rock and a Hard Place]: Report of the ICJ Mission to Ukraine on Violations of the Rights of Lawyers in Ukraine, April 2020. Retrieved from <https://zib.com.ua/files/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf> [in Ukrainian].

28. Rishennia Apeliatsiinoi palaty Vyshchoho antykoruptsiinoho sudu vid 9 cherv. 2023 r. u spravi № 991/4337/23 [Decision of the Appellate Chamber of the High Anti-Corruption Court dated June 9, 2023. in case 991/4337/23]. Retrieved from <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=111426268&red=1000036005ed-80cd36df495093fe8ed78a8209&d=5> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

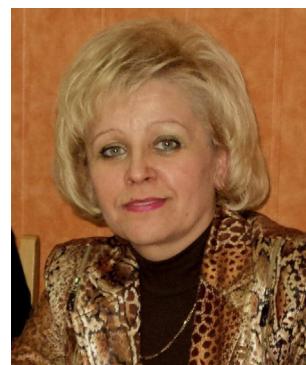
УДК 351.746:351.7

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-13>**Кадала Віталій Віталійович**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6868-948

Гузенко Олена Павлівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та публічного управління
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-4002-2629

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАЛИМ І СЕРЕДНІМ БІЗНЕСОМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття є черговою спробою дослідити актуальні питання публічного управління малим та середнім бізнесом у сфері національної безпеки, встановити їх взаємозв'язок та визначити рольовий зміст в надзвичайних умовах розвитку економічного сектора країни. Надано авторську позицію щодо доцільності осучаснення принципів публічного управління малим та середнім бізнесом з урахуванням взаємозв'язку з національною безпекою. Обґрунтовано доцільність адаптації принципів пріоритету прав і свобод людини, законності та своєчасності виконання функціональних обов'язків відкритості та прозорості здійснення підприємницької діяльності представниками малого та середнього бізнесу з урахуванням якісних параметрів публічного контролю відповідно до законодавчої платформи України. Розкрито змістовність основних сегментів впливу публічного управління малим та середнім бізнесом на економічну безпеку країни. Аргументовано доцільність адаптації понятійної категорії «система публічного управління малим та середнім бізнесом у сфері національної безпеки», яку запропоновано розуміти як сукупність способів і прийомів здатних забезпечити дієвість та ефективність публічного управління малим та середнім бізнесом в надзвичайних умовах розвитку економічного сектору країни, на базі правових норм і стандартів, які містять заходи державного управління щодо нівелювання існуючих ризиків та загроз, з метою збереження національних інтересів та забезпечення і зміцнення встановленого рівня національної безпеки. Обґрунтовано доцільність адаптації запропоновано сутнісного змісту «системи публічного управління малим та середнім бізнесом у сфері національної безпеки» як понятійної категорії.

Ключові слова: публічне управління, малий бізнес, середній бізнес, національна безпека, принципи, економічна безпека, підприємницький сектор, загрози, економічний ризик, національні інтереси, безпекове середовище.

Kadala V. V., Guzenko O. P. Current issues of public management of small and medium-sized businesses in the field of national security

The article is another attempt to explore topical issues of public management of small and medium-sized businesses in the field of national security, establish their interconnection, and determine their role in the extraordinary conditions of the country's economic sector development. The author's position is presented on

the expediency of modernizing the principles of public administration of small and medium-sized businesses, taking into account their interconnection with national security. The expediency of adapting the principles of priority of human rights and freedoms, legality, and timeliness of performing functional duties of openness and transparency in business activities by representatives of small and medium-sized businesses, taking into account the qualitative parameters of public control in accordance with the legislative platform of Ukraine. The content of the main segments of the influence of public administration of small and medium-sized businesses on the economic security of the country is revealed. The expediency of adapting the conceptual category "system of public administration of small and medium-sized businesses in the field of national security" is argued, which is proposed to be understood as a set of methods and techniques capable of ensuring the effectiveness and efficiency of public administration of small and medium-sized businesses in the extraordinary conditions of the country's economic sector development, based on legal norms and standards that contain state management measures to mitigate existing risks and threats in order to preserve national interests and ensure and strengthen the established level of national security

The feasibility of adapting the proposed essential content of the "system of public administration of small and medium-sized businesses in the field of national security" as a conceptual category is justified.

Key words: *public management, small business, medium-sized business, national security, principles, economic security, entrepreneurial sector, threats, economic risk, national interests, security environment.*

Вступ. У складних умовах функціонування України актуальним для вирішення залишається питання публічного управління (далі – ПУ) малим і середнім бізнесом, які виступають доволі потужним носієм податкових надходжень до бюджетів різних рівнів. Водночас загострюється проблема забезпечення міцності національної безпеки (далі – НБ), котра сприяє створенню більш придатних умов для розвитку малого та середнього бізнес (далі – МСБ). Цілком зрозумілим є той факт, що вирішення зазначених проблем має відбуватися у сукупності на базі підходу системності з урахуванням існуючих воєнних викликів сьогодення. Підтвердженням зазначеної позиції слугує існування тісного взаємозв'язку між сферами ПУ МСБ та НБ. Очевидним є те, що ПУ МСБ виступає ключовим інструментом забезпечення НБ в питаннях реалізації державної політики, що захищає представників підприємницького сектору від наявних ризиків та загроз, котрі породженні затяжними активними воєнними діями в Україні. Окрім цього, ПУ МСБ охоплює управління на державному, регіональному та місцевому рівнях, тоді як НБ виступає результатом діяльності, спрямованої на захист від внутрішніх та зовнішніх загроз. Все окреслене підтверджує актуальність та сучасність обраного напрямку дослідження

Матеріали та методи. Протягом останніх років актуальність дослідження проблематичних аспектів ПУ МСБ та НБ значно зросла,

що пов'язане з прагненням наукової спільноти виявити та пояснити існуючі проблематичні аспекти та напрацювати певні напрямки їх вирішення. Результати наукових розробок українські вчені представили в формі монографічних та дисертаційних досліджень. Зазначена проблематика обиралася предметом обговорення на різних наукових дискусійних платформах. Означений науковий пошук знайшов відображення в працях українських вчених під різним кутом зору. Так, К.В. Бондаренко [1] досліджував питання правові основи публічного адміністрування національно-безпековою сферою в Україні. В свою чергу Д.А. Біленець, В.С. Веселий, К.А. Возняковська, Т.А. Латковська [2] предметом вивчення обрали національну безпеку України в реаліях масштабної військової агресії. Наразі Н. Балашова, В. Воротін, О. Домбровська, А. Іванов [3] звернулися до питання ПУ в контексті правових, організаційних та соціальних проблеми розвитку. Досліджували ключові теоретичні та практичні аспекти управління підприємствами в національній економіці України група вітчизняних вчених Н.М. Дащенко, Т.В. Лобунець, С.В. Мовчун, О.Р. Сидорак [4]. Однак, незважаючи на серйозну та ретельну увагу дослідників до означеної проблематики, низка її аспектів потребує подальшого вивчення та наукового обґрунтування.

Методологічні основи дослідження складають загальнонаукові методи, сучасні методи

пізнання, зокрема узагальнення, порівняння, описовий, а також логіко-семантичний та формально-логічний.

Мета статті полягає у визначенні ключових елементів ПУ МСБ в системі НБ, подальшим осучасненням змістовності сегментів, які виступають базою удосконалення існуючого взаємозв'язку між обраними сферами функціонування в реаліях сьогодення.

Результати. На сьогодні актуальними питаннями для вирішення в Україні, котра охоплена активними воєнними діями залишаються проблематичні аспекти в сфері тісної взаємодії двох змінних систем ПУ МСБ та НБ. Цей взаємозв'язок дозволяє для цілей нашого дослідження визначити зміст актуальних питань системи ПУ МСБ з урахуванням напрямів забезпечення НБ, враховуючи її етапи – усвідомлення національних інтересів, переосмислення рольового змісту кожної складової, наявних загроз та системи необхідного захисту, що сприятиме життєдіяльності українського суспільства.

Очевидним є те, що НБ є однією з функцій ПУ та сфери його проведення. Ми погоджуємося з позицією М.І. Лахижа та І.О. Кульчій [5] стосовно того, що «...сучасний підхід до НБ включає не лише військовий аспект, а й економічну, енергетичну, екологічну, гуманітарну, інформаційну безпеку, що перетинається з багатьма функціями державного управління». У нашому випадку головна увага буде сконцентрована на питаннях ПУ МСБ.

Важливо підкреслити, що правовий базис даного процесу має за основу законодавчі акти такі як: Закон України «Про національну безпеку України» [6] та Указ Президента України «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» [7].

Вирішення актуальних проблем обраного предмету дослідження має відбуватися з урахуванням існуючих особливостей системи ПУ МСБ у сфері НБ. Йдеться про наявність таких сегментів як пріоритетність (державна політика спрямовується на забезпечення НБ в усіх її проявах, включно з економічною, інформаційною та кібербезпекою, у яких МСБ відіграє провідну роль), комплексність (ПУ охоплює

різні сфери безпеки, що вимагає узгоджених дій з боку державних органів для забезпечення захисту національних інтересів), структурний аналіз (систему забезпечення НБ доцільно розглядати як функціональну систему, що потребує системного підходу для ефективного ПУ МСБ) та адаптивність (система ПУ повинна бути гнучкою, щоб своєчасно реагувати на потенційні та реальні загрози, що постійно змінюються, а як наслідок з'являється реальна можливість зміцнення НБ).

Окрім цього, не слід нехтувати специфічними принципами ПУ МСБ, які потребують осучаснення в надзвичайних умовах розвитку України. Ми вважаємо до їх складу варто включити:

– по-перше, пріоритет прав і свобод людини, котра виступає в якості потенційного постачальника або покупця, тобто діяльність представників МСБ має узгоджуватися з конституційними правами та свободами громадян країни не залежно від статті та життєвих вподобань;

– по-друге, законності та своєчасності виконання функціональних обов'язків представниками кожної сторін підприємницької діяльності, що сприяє підвищенню дієвості та ефективності управлінських процесів;

– по-третє, відкритості та прозорості здійснення підприємницької діяльності представниками МСБ з урахуванням якісних параметрів публічного контролю відповідно до законодавчої платформи України

Враховання та дотримання запропонованих принципів ПУ МСБ нададуть можливість підвищити не лише якісний рівень управлінських циклів, їх дієвість, а й позитивно позначатися на збереженню рівня НБ. Водночас, в сучасних реаліях зміцнення НБ через вектор ПУ МСБ має відбуватися на базі принципу чіткого розмежування повноважень між суб'єктами ПУ на різних економічних рівнях, що забезпечить уникнення дублювання функціональних обов'язків, конфліктів та призведе до покращення результативності роботи.

Окрему увагу варто приділити переосмисленню рольового значення та сутнісного змісту процесу ПУ МСБ у сфері НБ. Враховуючи той факт, що ПУ МСБ відіграє ключову роль у

сфері забезпечення НБ через базові сегменти державного регулювання, координації та контролю, з урахуванням заходів стимулювання участі в обороно-промисловому комплексі та інших секторах, що стосуються національних інтересів, доцільно більш детально зупинитися на аспектах впливу та взаємозв'язку між ними (табл. 1).

Усі визначені сегменти впливу ПУ МСБ на зміцнення НБ підкреслюють існування тісного взаємозв'язку, котрий вказує на необхідність впровадження комплексного підходу до вирішення існуючих проблематичних аспектів. Наразі стоїть питання визначення змістовності системи ПУ МСБ у сфері НБ в контексті понятійної категорії.

З цією метою варто більш детально зупинитися на визначенні системи ПУ МСБ та системи НБ. На першому етапі варто звернутися до існуючих наукових позицій стосовно змістовності понятійної категорії «публічне управління». Єдина наукова позиція відсутня, її тлумачення відбувається під різним кутом зору: як діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах

визначених законом повноважень і функціональних обов'язків щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць [8, с. 144]; як практичний, організуючий і регулюючий вплив органів публічної влади на суспільну і приватну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, що спирається на силу публічної влади [9, с. 4]; як системний аналіз сукупності взаємопов'язаних та взаємозумовлених управлінських явищ, які є наслідком діяльності суб'єктів управління, спрямованих на реалізацію їх намірів [10, с. 117]; як галузь практики та теорії, яка є ключовою для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на вирішенні таких управлінських питань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка ефективності.

За результатами проведених досліджень, ми дійшли висновку, що в надзвичайних умовах розвитку економічного сектору країни сутність публічного управління полягає в наступному

Таблиця 1

Основні сегменти впливу ПУ МСБ на НБ України*

Назва сегменту	Характеристика сегменту впливу ПУ МСБ на НБ України
Економічна безпека (ЕБ)	Держава через ПУ створює умови для стабільного розвитку економіки, захищає внутрішній ринок та забезпечує різні види ЕБ, що є основою економічної стійкості та зміцнення НБ.
Оборонно-промисловий комплекс (ОПК)	ПУ залучає МСБ до ОПК, забезпечуючи державу озброєнням та військовою технікою, що сприяє посиленню та збереженню встановленого рівня НБ.
Науково-технологічна безпека (НТБ)	ПУ стимулює наукові дослідження та інновації, що сприяють розвитку нових технологій, які є важливими для НБ та збереження національних інтересів країни.
Інформаційна безпека (ІБ)	ПУ впроваджує заходи щодо захисту інформаційних систем та критичної інфраструктури від кіберзагроз представників МСБ, що посилює ІБ та зміцнює НБ.
Механізм ПУ МСБ	
1. Законодавче регулювання	Держава розробляє, встановлює та затверджує правові норми та стандарти, які регулюють ПУ МСБ з урахуванням збереження національних інтересів та зміцнення як ЕБ, так і НБ країни
2. Державне замовлення	Держава розміщує замовлення на виробництво товарів та послуг представниками МСБ, що є важливими для забезпечення дієвості ПУ та зміцнення НБ.
3. Субсидії та податкові пільги	Держава надає фінансову підтримку МСБ, які працюють у стратегічно важливих для НБ сферах на базі контролю ПУ.
4. Координація	Держава координує ПУ МСБ, що займаються забезпеченням НБ, забезпечуючи їхню взаємодію.

Примітка: * – авторська розробка.

«...сукупність способів і прийомів проведення управлінських циклів, у межах внутрішньої діяльності державних установ, які здатні забезпечити процес досягнення національних інтересів та цілей за рахунок організації діяльності суб'єктів публічної сфери, представників широкої громадськості та окремих громадських організацій, з метою досягнення результатів у сфері задоволення потреб життєдіяльності всіх громадян суспільства, котре знаходиться у надзвичайних умовах розвитку» [11, с. 52].

Слід зазначити у більшості випадків науковці понятійну категорію «ПУ МСБ» як діяльність органів влади, яка регулює та контролює бізнес-процеси МСБ, що впливає на суспільну та приватну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення. Водночас звертається увага на той факт, що ПУ спрямоване на врегулювання діяльності МСБ згідно з державними правовими нормами, стандартами та цілями.

Натомість, система НБ визначається як сукупність взаємопов'язаних елементів (державних органів, організацій, ресурсів), яка забезпечує захист життєво важливих інтересів держави, суспільства та особистості від внутрішніх і зовнішніх загроз, яка має за мету захистити суверенітет, територіальну цілісність, демократичний лад та інші національні інтереси.

Такі загальні підходи фактично доводять доцільність уточнення змістовності понятійної категорії «система ПУ МСБ у сфері НБ». З нашої точки зору, сутнісний зміст понятійної категорії варто визначати як сукупність способів і прийомів здатних забезпечити дієвість та ефективність ПУ МСБ в надзвичайних умовах розвитку економічного сектору країни, на базі правових норм і стандартів, які містять заходи державного управління щодо нівелювання існуючих ризиків та загроз, з метою збереження національних інтересів та забезпечення і зміцнення встановленого рівня НБ. Перевагами зазначеного підходу до визначення сутнісного змісту понятійної категорії «система ПУ МСБ у сфері НБ», виступають: включення сукупності способів і прийомів ПУ МСБ забезпечує право вибору

найбільш вдалих методичних підходів, які здатні забезпечити дієвість та ефективність управлінських рішень в надзвичайних умовах розвитку країни; окреслення обов'язкового використання правової площини щодо заходів державного управління в контексті нівелювання існуючих ризиків та загроз, свідчить про державно-правовий аспект вирішення проблематичних аспектів представників МСБ з позиції ПУ; визначення основної мети стосовно збереження національних інтересів та забезпечення і зміцнення встановленого рівня НБ розкриває тісний взаємозв'язок між ПУ МСБ та НБ країни.

Висновки. На підставі вищевикладеного доцільно зробити ряд висновків. По-перше, в надзвичайних умовах розвитку економічного сектору України загострюється питання переосмислення рольового значення, сутнісного змісту та принципів системи ПУ МСБ в сфері НБ. По-друге, актуальним питанням для вирішення стало осучаснення пакету принципів ПУ МСБ, до складу яких запропоновано включити наступні принципи: пріоритету прав і свобод людини, законності та своєчасності виконання функціональних обов'язків, уповноваженими особами та принцип відкритості та прозорості здійснення підприємницької діяльності. По-третє, основними сегментами впливу ПУ МСБ на НБ України виступають економічна безпека, оборонно-промисловий комплекс, науково-технологічна та інформаційна безпека з урахуванням складових механізму ПУ МСБ. По-четверте, в умовах сьогодення система ПУ МСБ у сфері НБ потребує осучаснення в контексті сутнісного змісту як понятійної категорії, що надасть можливість приймати більш виважені пріоритетні рішення націленні на покращення механізму ПУ МСБ та на зміцнення ЕБ країни, яка воює. По-п'яте, представлено авторське бачення змісту системи ПУ МСБ у сфері НБ аргументоване та свідчить про необхідність адаптації на різних управлінських економічних рівнях в сучасних реаліях.

Подальшим напрямом дослідження виступає вивчення напрямків зміцнення НБ на базі введення моніторингової складової до системи ПУ МСБ у майбутньому.

Література

1. Бондаренко К.В. Правові основи публічного адміністрування національно-безпековою сферою в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 43 с.
2. Національна безпека України в реаліях масштабної військової агресії: колективна монографія / за заг. ред. К.А. Возняковської. Чернівці, 2024. 420 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28467>
3. Публічне управління: правові, організаційні та соціальні проблеми розвитку : колективна монографія / за наук. ред. проф. М. І. Лахижі, доц. Я. В. Качан та доц. В. Б. Сухомлина. Київ, 2025. 232с. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/19351/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB_%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202025%20%D0%90%D0%9F%D0%A1%D0%92%D0%A2_7-18.pdf
4. Управління підприємствами в національній економіці України: теоретичні та практичні аспекти : колективна монографія / Н.М.Дашенко, Т.В.Лобунець, С.В.Мовчун, О.Р.Сидорак та ін. Полтава : ПП «Астрая», 2025. 156 с. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/07/23.html>
5. Лахижа М.І., Кульчій І.О. Вузлові напрями публічного управління та адміністрування у сфері національної безпеки України: питання класифікації. Економіка і регіон. 2025. № 2 (97). DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.2\(97\).3781](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.2(97).3781)
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 24.03.2026).
7. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0088525-21#Text> (дата звернення: 25.03.2026).
8. Публічне управління: термінологічний словник / уклад.: В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петрос та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петрос. Київ : НАДУ, 2018. 224 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/bf44631d-7014-4bd8-adf2-1aa0105ccab>
9. Кравченко С.О. Основи публічного управління: конспект лекцій Київ : Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2018. 54 с. URL: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/osnpulek.pdf>
10. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України : підручник / Г.П. Ситник, М.Г. Орел ; за ред. Г.П. Ситника. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/7148e643-1410-42f1-a6b6-f4cf15aeb638.pdf>
11. Кадала В.В., Гузенко О.П., Механізми публічного управління: наукові позиції та осучаснення змісту в умовах сьогодення. Центральноукраїнський вісник права та публічного управління. 2025. Вип. №1(9). С. 49-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-1-6>

References

1. Bondarenko, K.V. (2020) *Pravovi osnovy publichnoho administruvannia natsionalno-bezpekovoioi sferoioi v Ukraini* [Legal foundations of public administration in the national security sphere in Ukraine]. avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk. 12.00.07. [in Ukrainian].
2. *Natsionalna bezpeka Ukrainy v realiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii: kolektyvna monohrafiia* [National Security of Ukraine in the Context of Large-Scale Military Aggression] (2024). Chernivtsi. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28467> [in Ukrainian].
3. *Publichne upravlinnia: pravovi, orhanizatsiini ta sotsialni problemy rozvytku: kolektyvna monohrafiia* [Public Administration: Legal, Organizational, and Social Problems of Development] / za nauk. red. prof. M. I. Lakhyzhi; dots. Ya. V. Kachan ta dots. V. B. Sukhomlyna (2025). Kyiv. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/19351/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB_%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202025%20%D0%90%D0%9F%D0%A1%D0%92%D0%A2_7-18.pdf [in Ukrainian].
4. *Upravlinnia pidpriemstvamy v natsionalnii ekonomitsi Ukrainy: teoretychni ta praktychni aspekty: kolektyvna monohrafiia* [Enterprise management in the national economy of Ukraine: theoretical and practical aspects]. (2025). Poltava: PP "Astraiia". URL: <https://www.economics.in.ua/2025/07/23.html> [in Ukrainian].
5. Lakhyzha, M.I., Kulchii, I.O. (2025). *Vuzlovi napriamy publichnoho upravlinnia ta administruvannia u sferi natsionalnoi bezpeky Ukrainy: pytannia klasyfikatsii* [Key areas of public management and administration in the field of national security of Ukraine: classification issues]. *Ekonomika i rehion*. № 2 (97). DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.2\(97\).3781](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.2(97).3781) [in Ukrainian].
6. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy* [On National Security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (data zvernennia: 24.03.2026). [in Ukrainian].
7. *Pro Stratehiiu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky* [On the Strategy for Ensuring State Security]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 16.02.2022 r. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0088525-21#Text> (data zvernennia: 25.03.2026). [in Ukrainian].

8. Kuibida, V.S., Bilynska, M.M., Petroie, O.M. (2018). Publichne upravlinnia: terminol. slov. [Public Administration: Terminology Dictionary] / uklad. za zah. red. V.S. Kuibidy, M.M. Bilynskoi, O.M. Petroie. Kyiv: NADU. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/bf44631d-7014-4bd8-adf2-1aa0105ccacb> [in Ukrainian].

9. Kravchenko, S.O. (2018). Osnovy publichnoho upravlinnia [Fundamentals of Public Administration]: konsp. lekts. Kyiv: Tavriiskyi natsionalnyi universytet im. V.I. Vernadskoho. URL: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/osnpulek.pdf> [in Ukrainian].

10. Sytnyk, H.P., Orel, M.H. (2021). Natsionalna bezpeka v konteksti yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [National Security in the Context of Ukraine's European Integration]: pidruchnyk / za red. H.P. Sytnyka. Kyiv: Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/7148e643-1410-42f1-a6b6-f4cf15aeb638.pdf> [in Ukrainian].

11. Kadala, V.V., Huzenko, O.P. (2025). Mekhanizmy publichnoho upravlinnia: naukovi pozytsii ta osuchasnennia zmistu v umovakh sohodennia [Mechanisms of public administration: scientific positions and modernization of content in today's conditions]. *Tsentralkoukrainskyi visnyk prava ta publichnoho upravlinnia*. Vyp. № 1(9). S. 49–55. DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-1-6> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 08.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.98:004.9:343.132:355.01(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-14>**Ковальова Ольга Вікторівна**

доктор юридичних наук, доцент,

помічник ректора

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-4555-0172

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті комплексно узагальнено сучасні наукові підходи до організації інформаційного забезпечення досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного стану та з урахуванням викликів післявоєнного періоду. Розкрито криміналістичний зміст інформаційного забезпечення як системи збирання, фіксації, обробки, аналізу, збереження та використання доказової інформації для прийняття процесуальних рішень і формування належної доказової бази. Проаналізовано ключові проблеми функціонування електронного кримінального провадження, зокрема обмежений доступ до інформаційних ресурсів у зоні бойових дій, пошкодження інфраструктури, затримки у проведенні слідчих дій та ризики втрати доказів. Окрему увагу приділено використанню цифрових доказів, OSINT-інструментів і технологій штучного інтелекту, які забезпечують можливість документування воєнних злочинів, аналізу великих масивів даних, ідентифікації осіб та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Визначено основні ризики щодо допустимості, достовірності та цілісності доказової інформації, зокрема пов'язані з порушенням «ланцюга збереження», маніпуляціями з цифровими даними та недостатнім нормативним врегулюванням застосування новітніх технологій. Обґрунтовано необхідність формування цілісної багаторівневої моделі інформаційного забезпечення, яка включає організаційний, інформаційно-технологічний, криміналістичний і правовий компоненти. Підкреслено відсутність системного науково-прикладного опрацювання післявоєнного етапу, зокрема питань відновлення інформаційної інфраструктури, систематизації та процесуальної легалізації матеріалів, зібраних у період воєнного стану, а також їх інтеграції у національні та міжнародні механізми правосуддя. Зроблено висновок про необхідність розроблення комплексної стратегії цифровізації та стандартизації інформаційного забезпечення досудового розслідування, що забезпечить підвищення його ефективності, стійкості та відповідності сучасним криміналістичним і правовим вимогам.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, досудове розслідування, криміналістика, воєнний стан, післявоєнний період, OSINT, цифрові технології, незаконний обіг зброї.

Kovalova O. V. Organization and features of information support of pre-trial investigation under conditions of martial law and in the post-war period: forensic approach

This article is a study of the organization of information support for pre-trial investigations under conditions of martial law and in the post-war period. Contemporary research emphasizes that such support is a critical factor for the effectiveness of forensic procedures and the reliability of evidence in complex and high-risk investigative environments. Scholars identify multiple challenges, including limited or intermittent access to information in conflict zones, damage to electronic databases, delays in conducting investigative actions, and heightened risks of violating human rights. Open-source intelligence (OSINT) is increasingly recognized as a crucial tool for documenting war crimes, crimes against humanity, and violations of international humanitarian law, provided that strict procedures for verification, metadata recording, and preservation of digital evidence are applied. The application of artificial intelligence in network monitoring, analysis of digital evidence, biometric identification, and predictive modeling of criminal behavior offers new possibilities for pre-trial investigations, while requiring careful regulatory oversight, algorithmic transparency, and standardized operational procedures to prevent errors or misuse. Legal, procedural,

and forensic frameworks are emphasized as essential for ensuring the admissibility, reliability, and integrity of evidence. In the context of these challenges, the study proposes a comprehensive approach that integrates organizational, technological, forensic, and legal levels of information support. The author suggests measures such as coordinated management of investigators, prosecutors, and operational units, standardized procedures for data collection, processing, and storage, cybersecurity measures, integration of national and international information systems, and post-war restoration, systematization, and legalization of collected materials. Overall, the research underlines the necessity of a holistic, multidimensional strategy that ensures resilience, efficiency, and evidentiary integrity in pre-trial investigations both during wartime and in the post-war period, while also addressing emerging technological, legal, and methodological challenges inherent in modern investigative practice.

Key words: *information support, pre-trial investigation, forensic science, martial law, post-war period, OSINT, digital technologies, illegal arms trafficking.*

Вступ. В умовах сучасного розвитку суспільства, зростання рівня злочинності та ускладнення способів вчинення кримінальних правопорушень особливого значення набуває ефективність досудового розслідування. Одним із ключових елементів успішного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є належне інформаційне забезпечення діяльності слідчого. Саме інформація є основою для прийняття процесуальних рішень, висунення слідчих версій, планування розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та доведення вини особи.

Криміналістичний аспект інформаційного забезпечення досудового розслідування полягає у застосуванні спеціальних криміналістичних методів, засобів і прийомів збирання, фіксації, дослідження, аналізу та використання інформації, що має значення для кримінального провадження. Важливу роль у цьому процесі відіграють сучасні інформаційні технології, криміналістичні обліки, експертні дослідження, а також взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими органами.

Актуальність теми зумовлена тим, що своєчасне отримання, правильна обробка та ефективно використання інформації безпосередньо впливають на повноту, об'єктивність і неупередженість досудового розслідування. Недостатність або несвоєчасність інформаційного забезпечення може призвести до втрати доказів, помилок у розслідуванні та, як наслідок, до ухвалення неправомірних процесуальних рішень.

Матеріали та методи. Проблематика інформаційного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану є відносно новою для вітчизняної криміналістики, проте

вже сформувала помітний масив наукових публікацій. Так, нами сформульовано теоретичні та правові засади інформаційного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, що стало фундаментом для розуміння загальних принципів збирання, обробки та використання інформації [1]; М.М. Погорецьким проаналізовано проблемні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану, акцентувавши увагу на процесуальних та тактичних аспектах [2]; В.А. Шкелебеєм та співавторами виявлено проблеми законодавчого врегулювання використання штучного інтелекту під час досудового розслідування в умовах воєнного стану, що стало важливим кроком до розуміння ризиків і потенціалу цифрових технологій [3].

Ліндсі Фрімен (Lindsay Freeman) у працях щодо використання відкритих джерел та цифрових доказів у розслідуваннях воєнних злочинів (зокрема, «Prosecuting Atrocity Crimes with Open Source Evidence») [4] продемонструвала ефективність OSINT для документування злочинів у зонах конфліктів, де традиційні методи недоступні; Алекс Кеніг (Alexa Koenig) разом із колегами (Sam Dubberley, Daragh Murray) досліджувала правові, етичні та практичні аспекти OSINT в озброєних конфліктах, підкреслюючи його роль у забезпеченні доказування та уникненні шкоди [5].

Метою роботи є дослідження криміналістичного аспекту інформаційного забезпечення досудового розслідування, визначення основних джерел інформації, особливостей її збирання, фіксації, дослідження та

використання у процесі розслідування кримінальних правопорушень.

Результати. В умовах воєнного стану та у післявоєнний період організація інформаційного забезпечення досудового розслідування набуває особливої актуальності, оскільки від неї залежить ефективність криміналістичних процедур та достовірність отриманих даних. Саме тому доцільним є звернення до наукових праць, що досліджують особливості функціонування цього механізму та сучасні тенденції його розвитку.

Дисертаційне дослідження «Теоретико-правові засади інформаційного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень» (2023) наразі є єдиною докторською роботою, безпосередньо присвяченою системному осмисленню інформаційного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану [1].

Аналізуючи досвід електронного кримінального провадження, зазначимо, що з 24 лютого 2022 року воєнний стан суттєво загальмував розвиток інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування. Серед основних факторів – відсутність доступу до інформації в зоні бойових дій, пошкодження критичної інфраструктури та неможливість своєчасно проводити слідчі дії [1, с. 195].

У межах дисертаційного дослідження нами здійснено аналіз Закону України № 2111-IX від 3 березня 2022 року та змін до ст. 615 КПК [6]. Обґрунтовано, що у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, а відомості вносяться до реєстру за першої можливості [1, с. 195–196].

Особливу критику викликало доповнення до ст. 236 КПК, яке дозволяє під час обшуку здійснювати пошук комп'ютерних даних на системах, на які не надано дозволу суду. Вважаємо такий підхід недостатньо аргументованим, оскільки він може призвести до втручання у приватне життя осіб, не причетних до злочину [1, с. 232–233]. Загалом законодавчі новели, на думку авторки, є частково позитивними, але розширений доступ до лікарської, банківської таємниці та інформації

про телекомунікаційні послуги створює ризики посягання на персональні дані громадян [1, с. 233].

У межах дослідження нами запропоновано запровадити стратегію «Механізм інформатизації та діджиталізації досудового розслідування», яка передбачає удосконалення нормативно-правового регулювання, створення уніфікованих інформаційних платформ, електронізацію документообігу та інтеграцію міжнародних цифрових проєктів. Також обґрунтовано необхідність упровадження програми «Є-розслідування: електронне кримінальне провадження» [1, с. 264].

Разом з тим дисертація не містить окремої концепції «післявоєнного періоду», а поза увагою залишилися питання опрацювання матеріалів, зібраних в умовах воєнного стану, та міжнародно-правової перспективи використання таких доказів у провадженнях МКС. Через це робота має фундаментальне, водночас залишаючи простір для подальших досліджень післявоєнного періоду.

Значна увага науковців приділяється питанню застосування OSINT-інструментарію. Так, у підручнику О. О. Торбаса акцентується увага на тому, що організація інформаційного забезпечення досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного стану вимагає ефективного застосування OSINT-інструментарію для документування воєнних злочинів, зокрема через аналіз відкритих джерел, соціальних мереж та супутникових даних. Криміналістичний аспект такого забезпечення передбачає чітке дотримання етапів OSINT-розслідування відповідно до Протоколу Берклі, з обов'язковим фіксуванням метаданих, хеш-значень та ланцюга забезпечення збереження цифрових доказів для гарантування їх автентичності. Особливістю в умовах воєнного стану є нестабільність інформації в інтернеті, що зумовлює необхідність негайного збереження доказової копії та створення робочих копій для аналізу без ризику компрометації оригіналу. У процесі розслідування воєнних правопорушень OSINT сприяє збору відомостей про порушення міжнародного гуманітарного права, забезпечуючи криміналістичну фіксацію фактів для

подальшого використання в національному та міжнародному правосудді. Важливим елементом є забезпечення належності, допустимості та достовірності електронних доказів, отриманих за допомогою OSINT, що є ключовим для їх визнання в кримінальному. Підготовка слідчих до OSINT-розслідувань у воєнний період включає врахування етичних стандартів, захисту персональних даних та використання сучасних інструментів, таких як штучний інтелект для аналізу зображень та метаданих [7]. Таким чином, OSINT виступає невід'ємною складовою інформаційного забезпечення досудового розслідування, посилюючи його ефективність у криміналістичному аспекті в умовах воєнного стану та сприяючи відновленню справедливості в післявоєнний період.

У своїй статті Д.В. Лісніченко досліджує використання інформації з відкритих джерел (OSINT) та матеріалів ЗМІ як доказів у кримінальному процесі. Автор розглядає як теоретичні основи, так і практичні аспекти застосування таких даних, підкреслюючи їхню значущість у сучасних умовах, коли традиційні методи збору доказів часто стають неможливими через воєнні дії та обмежений доступ до тимчасово окупованих територій.

Особливе значення мають альтернативні джерела інформації: публікації у медіа, відео та фотографії очевидців, супутникові знімки, дані соціальних мереж, блоги та результати журналістських розслідувань. При належній перевірці, підтвердженні автентичності та дотриманні процесуальних вимог така інформація може бути використана як доказ із високою криміналістичною цінністю.

Після початку повномасштабної агресії російської федерації 24 лютого 2022 року документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності ускладнилося. У цих умовах дані з відкритих джерел та медіаматеріали стають ключовим інструментом фіксації порушень. Для їхнього ефективного використання необхідне законодавче визначення правил допустимості, фіксації, зберігання та підтвердження достовірності OSINT-даних, включно з дотриманням принципу «ланцюга безперервного володіння» та застосуванням технічних засобів для захисту від маніпуляцій.

Таким чином, інтеграція OSINT та медіаматеріалів у систему доказування набуває особливого значення під час воєнного стану, забезпечуючи можливість ефективного розслідування злочинів та відновлення справедливості [8].

У статті К.В. Волкова, Т.А. Майбороди, Д.О. Єпанчина «Особливості виявлення інформації збуту зброї з відкритих джерел в Національній поліції України» досліджено, що в умовах воєнного стану та загальної мілітаризації суспільства питання оперативного реагування на поширення інформації про обіг зброї набуває особливої актуальності.

Відкриті джерела інформації (OSINT) відіграють важливу роль у встановленні фактів застосування та знищення озброєння, а отримана з них інформація, спеціально оброблена та проаналізована, є важливим елементом для оцінки стану сфери незаконного обігу зброї.

Національна поліція України активно використовує методи OSINT для отримання оперативних даних із соціальних мереж, новинних платформ, відеохостингів, супутникових зображень і відкритих баз. Алгоритми пошуку, фільтрації та перевірки достовірності інформації включають використання спеціалізованих програмних засобів, систем машинного навчання та аналізу візуального контенту з обов'язковою верифікацією.

Важливим аспектом є міжвідомча взаємодія у сфері виявлення та обробки інформації з відкритих джерел, що дозволяє координувати дії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони [9, с. 362]. Виявлення інформації про збиття озброєння з відкритих джерел є важливим інструментом превентивної та оперативно-розшукової діяльності, що вимагає належного рівня технічної підготовки працівників поліції.

У своїй статті В.С. Бондар «Інформаційне забезпечення тактичних операцій у досудовому розслідуванні кримінально-протиправної діяльності злочинних спільнот» [10] досліджує, що обов'язковою умовою результативного проведення тактичних операцій у досудовому розслідуванні кримінально-протиправної діяльності злочинних спільнот є належне інформаційне забезпечення. Інформаційне

забезпечення проведення тактичних операцій у досудовому розслідуванні кримінально-протиправної діяльності злочинних спільнот представляє собою розгалужену складну систему, яка охоплює аналіз зібраної органами правопорядку та Офісом Генерального прокурора статистичної інформації про стан, структуру та динаміку кримінальних правопорушень, скоєних злочинними спільнотами (статті 255, 255–1, 255–2, 255–3, 256 КК України). Важливим напрямом є використання відомостей, що містяться в базах даних інших державних органів та недержавних установ і організацій (державна казначейська служба, банківські установи, пенсійний фонд, державна міграційна служба, бази даних послуг зв'язку та провайдерів Інтернет). Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 255, 255–1, 255–2, 255–3, 256 КК України, оперативно-аналітична робота має низку особливих властивостей, зокрема специфічність вихідної інформації та необхідність відпрацювання надвеликого масиву різнопланової інформації. Це зумовлює вимушену екстреність оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та слідчих (розшукових) дій з метою недопущення настання тяжких наслідків.

Для оптимізації інформаційного забезпечення пропонується формування автоматизованих інформаційних систем на основі методологічних принципів: єдність керівництва процесами формування, ведення та використання інформаційних ресурсів, блочно-ієрархічний принцип побудови баз даних, їх структурованість і типізація, інтеграція обліків у єдине інформаційне поле з можливістю наскрізного пошуку. Таким чином, організація інформаційного забезпечення досудового розслідування набуває особливого криміналістичного значення для ефективної протидії організованим злочинності через створення єдиного інформаційно-правового середовища органів правопорядку та його постійного розвитку на базі сучасних досягнень науки і техніки.

Важливе місце посідає стаття кандидата юридичних наук В.А. Шкелебея, доктора юридичних наук В.І. Галагана та доктора юридичних наук Ж.В. Удовенко «Проблеми

законодавчого врегулювання використання штучного інтелекту під час досудового розслідування в умовах воєнного стану». Автори наголошують, що «збройна агресія РФ спричинила суттєве ускладнення кримінального провадження: зросла кількість кримінальних правопорушень, погіршилися можливості збирання традиційних доказів, знизилася ефективність роботи органів досудового розслідування через обмежені ресурси та значні інформаційні навантаження» [3, с. 355]. Дослідники розкривають функціональні можливості ШІ під час «моніторингу мережі, аналізу цифрових доказів (відео, фото, метаданих, GPS, месенджерів), ідентифікації підозрюваних з використанням біометрії, виявлення шаблонів їхньої поведінки, побудови аналітичних зв'язків між ними, прогнозування злочинної активності». Наводяться приклади впровадження ШІ в Україні: «СРДР-аналітика, системи відеоаналітики, платформи OSINT, модулі на базі GPT, а також інструменти проєктів «Безпечне місто», «СМЕРЕКА», «Copilot»» [3, с. 359]. Автори наполягають на «необхідності невідкладного нормативного врегулювання використання ШІ на досудовому розслідуванні, що охоплює запровадження процесуальних гарантій, прозорість алгоритмів і контроль за діяльністю інтелектуальних систем». Попри технологічну глибину дослідження, організаційна модель впровадження ШІ в конкретні слідчі підрозділи, стандарти верифікації ШІ-доказів у судовій практиці та питання кібербезпеки систем залишилися поза аналізом [3].

У 2026 році доктор юридичних наук, старший дослідник М.М. Погорецький опублікував статтю «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану: проблемні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування». Дослідник обґрунтовує, що «гібридизація» загроз, розосередженість подій і учасників, домінування цифрових комунікацій і транснаціональних каналів формують підвищені ризики втрати доказів, дефектів процесуалізації та подальшої недопустимості доказового масиву». Вчений систематизує проблеми криміналістичного забезпечення за такими блоками: «на старті провадження

(первинна фіксація події та цифрових слідів); у цифровому доказуванні (джерело, спосіб отримання, цілісність, відтворюваність); у легалізації матеріалів ОРД / НСРД (процесуальна перспективність результатів, повнота документування, ризики «провисання»); у застосуванні тактичних операцій та тимчасового доступу; у площині судового контролю та допустимості доказів».

Автором запропонована «узагальнювальна модель криміналістичного забезпечення (виявлення-фіксація-процесуалізація-перевірка-судовий контроль) і комплекс прикладних рішень: алгоритм первинних дій із мінімізацією «доказових прогалин», протоколи цифрового документування (метадані, контроль цілісності, опис середовища отримання, ланцюг збереження)» [2, с. 168]. Важливим є висновок про те, що «визначальними критеріями якості криміналістичного забезпечення у воєнний час мають бути перевірюваність, відтворюваність і допустимість доказів за умови збереження гарантій прав людини».

Синтез наукових праць сучасних дослідників дозволяє визначити сучасний стан розвитку вітчизняної криміналістичної науки щодо інформаційного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Проведений аналіз свідчить, що наявні дослідження переважно зосереджені на окремих складових цієї проблематики, зокрема на інформаційно-технологічному аспекті (застосування OSINT, цифрових доказів, використання алгоритмів штучного інтелекту), питаннях правового регулювання, а також окремих криміналістичних прийомів і алгоритмах діяльності слідчого.

Водночас відсутній комплексний підхід до дослідження інформаційного забезпечення як цілісної системи, а післявоєнний аспект його функціонування залишається практично недослідженим. У вітчизняній науці наразі відсутня цілісна теоретико-прикладна модель організації інформаційного забезпечення досудового розслідування, яка б системно враховувала:

Організаційний рівень – розподіл функцій між слідчим, прокурором та оперативними підрозділами, планування розслідування, координацію міжвідомчої взаємодії, забезпечення

вертикальної та горизонтальної комунікації в умовах воєнного стану.

Інформаційно-технологічний рівень – стандарти збирання, фіксації, обробки, зберігання та верифікації цифрових даних, отриманих у тому числі із застосуванням технологій штучного інтелекту, а також забезпечення кібербезпеки та інтеграції національних і міжнародних інформаційних систем.

Криміналістичний аспект (тактичний і методичний) – систему криміналістичних засобів, прийомів, методів і алгоритмів роботи з криміналістично значущою інформацією у типових та специфічних слідчих ситуаціях воєнного часу (зокрема документування воєнних злочинів, ідентифікація осіб, проведення дистанційних слідчих дій).

Правовий рівень – нормативне регулювання інформаційного забезпечення, визначення критеріїв допустимості доказів, у тому числі цифрових, а також узгодження національних стандартів доказування з міжнародними (зокрема, у практиці міжнародних судових інституцій).

Часовий (післявоєнний) вимір – відновлення та модернізацію інформаційної інфраструктури, систематизацію й процесуальну легалізацію зібраних матеріалів, а також адаптацію процедур використання доказової інформації у національних і міжнародних кримінальних провадженнях.

Висновки. Отже, на основі узагальнення наукових напрацювань інформаційне забезпечення досудового розслідування доцільно визначати як комплексну систему створення, збирання, фіксації, обробки, накопичення, аналізу, передачі та використання інформації, що функціонує на правовому, організаційному та інформаційно-технологічному рівнях. У криміналістичному аспекті воно становить сукупність науково-технічних засобів, тактичних прийомів, методів і алгоритмів роботи з криміналістично значущою інформацією з метою встановлення обставин кримінального правопорушення, прийняття обґрунтованих тактичних рішень і формування належної доказової бази.

У післявоєнний період інформаційне забезпечення має включати відновлення та модернізацію інформаційної інфраструктури,

систематизацію, перевірку та легалізацію національного і міжнародного кримінального зібраних під час воєнного стану матеріалів. судочинства та забезпечити інтеграцію накопичених даних у довгострокову стратегію розвитку правоохоронних органів. Також необхідно адаптувати процедури використання доказової інформації до норм

Література

1. Ковальова О.В. Теоретико-правові засади інформаційного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Кропивницький. 2023. 318 с.
2. Погорецький М.М. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану: проблемні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2026. Т. 5. № 93. С. 156–174. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.21>
3. Шкелебей В.А., Галаган В.І., Удовенко Ж.В. Проблеми законодавчого врегулювання використання штучного інтелекту під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2025. Т. 4. № 90. С. 355–361. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.51>
4. Freeman L. Prosecuting Atrocity Crimes with Open Source Evidence: Lessons from the International Criminal Court. *Digital Witness: Using Open Source Information for Human Rights Investigation, Documentation, and Accountability* / ed. S. Dubberley, A. Koenig, D. Murray. Oxford : Oxford University Press, 2019. P. 48–67.
5. Dubberley S., Koenig A., Murray D. (eds). *Digital witness: using open source information for human rights investigation, documentation, and accountability.* Oxford: Oxford University Press, 2020. 360 p.
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> (дата звернення: 05.04.2026).
7. Торбас О.О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с.
8. Лісніченко Д.В. Використання даних з медіа та відкритих джерел (OSINT) у процесі доказування у кримінальних провадженнях. *Law and public administration.* 2025. № 1. С. 234–239. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.32> (дата звернення: 05.04.2026).
9. Волков К.В., Майборода Т.А., Спанчин Д.О. Особливості виявлення інформації збуту зброї з відкритих джерел в Національній поліції України. *UNIVERSUM.* 2025. № 21. С. 359–362. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1999/2028>
10. Бондар В.С. Інформаційне забезпечення тактичних операцій у досудовому розслідуванні кримінально-протиправної діяльності злочинних спільнот. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична).* 2024. № 1. С. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-2> (дата звернення: 05.04.2026).

References

1. Kovalova, O.V. (2023). *Teoretyko-pravovi zasady informatsiinoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen* [Theoretical and legal principles of information support for pre-trial investigation of criminal offenses] (Doctoral dissertation, spetsialnist 12.00.09). Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
2. Pohoretskyi, M.M. (2026). *Kryminalni pravoporushennia proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: problemni pytannia kryminalistychnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia* [Criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine under martial law: problematic issues of forensic support of pre-trial investigation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 5 (93), 156–174. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.21> [in Ukrainian].
3. Shkelebei, V.A., Halahan, V.I., & Udoenko, Zh.V. (2025). *Problemy zakonodavchoho vrehuliuvannia vykorystannia shtuchnoho intelektu pid chas dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho stanu* [Problems of legislative regulation of the use of artificial intelligence during pre-trial investigation under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 4 (90), 355–361. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.51> [in Ukrainian].
4. Freeman, L. (2019). *Prosecuting atrocity crimes with open source evidence: Lessons from the International Criminal Court.* In S. Dubberley, A. Koenig, & D. Murray (Eds.), *Digital witness: Using open source information for human rights investigation, documentation, and accountability* (pp. 48–67). Oxford University Press [in English].

5. Dubberley, S., Koenig, A., & Murray, D. (Eds.). (2020). *Digital witness: Using open source information for human rights investigation, documentation, and accountability*. Oxford University Press [in English].
6. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022, March 3). Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy ta Zakonu Ukrainy "Pro poperednie uviaznennia" shchodo dodatkovoho rehulivannia zabezpechennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv v umovakh voiennoho stanu [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Pre-trial Detention" regarding additional regulation of ensuring the activities of law enforcement agencies under martial law] (Law No. 2111-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> [in Ukrainian].
7. Torbas, O.O. (2024). OSINT pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [OSINT in the investigation of criminal offenses]. Odesa: Yurydyka [in Ukrainian].
8. Lisnichenko, D.V. (2025). Vykorystannia danykh z media ta vidkrytykh dzherel (OSINT) u protsesi dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh [Using media and open source intelligence (OSINT) in the evidentiary process in criminal proceedings]. *Law and Public Administration*, 1, 234–239. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.32> [in Ukrainian].
9. Volkov, K.V., Maiboroda, T.A., & Yepanchyn, D. O. (2025). Osoblyvosti vyjavlennia informat-sii zbutu zbroi z vidkrytykh dzherel v Natsionalnii politsii Ukrainy [Features of detecting information on weapons sales from open sources in the National Police of Ukraine]. *UNIVERSUM*, 21, 359–362. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1999/2028> [in Ukrainian].
10. Bondar, V.S. (2024). Informatsiine zabezpechennia taktychnykh operatsii u dosudovomu rozsliduvanni kryminalno-protypravnoi diialnosti zlochynnykh spilnot [Information support for tactical operations in pre-trial investigation of criminal and illegal activities of criminal communities]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav (seriia yurydychna)*, 1, 14–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-2> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026

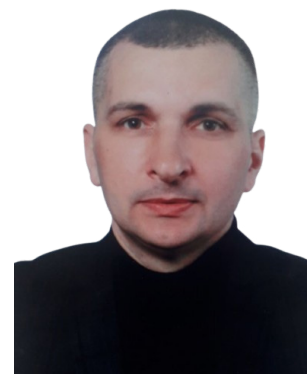
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

UDC 343.98.001.36

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-15>**Komisarchuk Ruslan Vasylovych**

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Law Disciplines,
Institute of Law and Security
Odesa State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-2082-1207

CONSTRUCTIVIST FOUNDATIONS OF CRIME CONTROL TECHNOLOGIES

The article examines constructivism as a methodological foundation for the development of modern crime control technologies. The limitations of classical objectivist epistemology are substantiated, and it is demonstrated that the constructivist paradigm, which views knowledge as the active construction of social reality, opens new opportunities for rethinking forensic technologies. The key principles of constructivist epistemology are analyzed. It is established that, within this approach, crime is considered a social construct, which necessitates a reevaluation of traditional methods of studying and preventing criminal activity.

Particular attention is paid to the transformation of forensic technology, which, in the constructivist paradigm, is viewed not as a rigid algorithm but as a flexible, adaptive system shaped according to the specifics of each forensic situation. The dual nature of the methodological function of forensic science is revealed, combining analytical and constructivist-pragmatic directions aimed at interpreting and modeling forensic reality.

It is argued that integrating a constructivist approach helps overcome the methodological crisis in forensic science, enables more effective use of modern technologies, including artificial intelligence, and creates the conditions for developing proactive crime prevention strategies. It is emphasized that forensic knowledge should be regarded as a conceptualized outcome of the practitioner's activity, formed through interaction with the objects of forensic research.

In conclusion, constructivism serves not only as a theoretical alternative to classical epistemology but also as an effective methodological platform for developing innovative crime control technologies focused on comprehensive knowledge, interpretation, and transformation of forensic reality.

Key words: *constructivism, forensic science, crime control technology, forensic knowledge, epistemology, social constructivism, methodology, artificial intelligence, forensic technology.*

Комісарчук Р. В. Конструктивістські основи технології боротьби із злочинністю

У статті досліджено конструктивізм як методологічну основу формування сучасних технологій боротьби зі злочинністю. Обґрунтовано обмеженість класичної об'єктивістської епістемології та доведено, що конструктивістська парадигма, яка розглядає пізнання як активне конструювання соціальної реальності, відкриває нові можливості для переосмислення криміналістичних технологій. Проаналізовано ключові положення конструктивістської епістемології. Встановлено, що злочинність у цьому підході розглядається як соціальний конструкт, що зумовлює перегляд традиційних підходів до її дослідження та профілактики.

Особливу увагу приділено трансформації криміналістичної технології, яка в конструктивістській парадигмі розглядається не як жорсткий алгоритм, а як гнучка, адаптивна система, що формується залежно від конкретної криміналістичної ситуації. Розкрито двоєдину природу методологічної функції криміналістики, яка поєднує аналітичний та конструктивно-прагматичний напрями, спрямовані відповідно на інтерпретацію та моделювання криміналістичної реальності.

Обґрунтовано, що інтеграція конструктивістського підходу сприяє подоланню методологічної кризи криміналістики, забезпечує ефективніше використання сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, та створює передумови для розвитку проактивних стратегій запобігання злочинності. Визначено, що криміналістичне знання слід розглядати як концептуалізований результат практичної діяльності суб'єкта, який формується в процесі взаємодії з об'єктами криміналістичного дослідження.

Зроблено висновок, що конструктивізм виступає не лише теоретичною альтернативою класичній епістемології, а й ефективною методологічною платформою для розробки інноваційних технологій боротьби зі злочинністю, орієнтованих на комплексне пізнання, інтерпретацію та трансформацію криміналістичної реальності.

Ключові слова: конструктивізм, криміналістика, технологія боротьби зі злочинністю, криміналістичне пізнання, епістемологія, соціальний конструктивізм, методологія, штучний інтелект, криміналістична технологія.

Introduction. The relevance of studying constructivism in the context of crime control technologies is driven by a profound methodological crisis observed in domestic forensic science. Despite the presence of empirical foundations and theoretical developments, the field continues to operate within the paradigm of dialectical materialism, with its concept of knowledge as a “reflection of objective reality” [1–4]. This methodological framework demonstrates significant limitations for developing modern crime prevention technologies because it: fails to account for the active role of the subject in constructing social reality; restricts the understanding of crime as a dynamic social construct; and complicates the development of proactive technologies aimed at preventing offenses.

Contemporary forensic reality demands a new methodological approach capable of supporting the development of effective crime control technologies. Constructivism, as a philosophical and methodological foundation [5, p. 16; 6–8], offers a promising toolkit for rethinking the structure of these technologies through the lens of active construction of social reality.

Thus, the scientific problem lies in overcoming the methodological limitations of the traditional approach and substantiating constructivism as a basis for designing innovative technologies within the framework of crime control. Dissatisfaction with the traditional theory of knowledge as a reflection of objective reality gave rise, since the 1970s, to the constructivist paradigm within non-classical epistemology [9, p. 81–85]. This approach, considered an alternative, emphasizes the activity of the knowing subject as well as the linguistic, cultural, and historical conditioning of the process of knowledge itself, which has direct applicability in forensic science [10, p. 116–119].

Therefore, the aim of the study is to examine constructivist trends in contemporary forensic

science, based on the understanding of human cognition as an active process of constructing reality.

Materials and Methods. The methodological foundation of this study is constructivist epistemology [11, p. 340; 12, p. 15–27], which necessitates an interdisciplinary approach to analyzing crime control technologies. The study materials also included scholarly works in forensic science, philosophy of science, and epistemology, normative legal acts in the field of criminal justice, as well as contemporary research on the use of digital technologies and artificial intelligence in law enforcement.

A combination of general scientific and specialized methods was employed in the research, including: the dialectical method – for analyzing the development of forensic knowledge; the system-structural method – for revealing the structure of forensic technology; the formal-logical method – for clarifying the conceptual apparatus; the comparative-legal method – for contrasting traditional and constructivist paradigms; and the modeling method – for substantiating constructivist approaches to the design of crime control technologies.

The application of these methods allowed for a comprehensive investigation of the epistemological foundations of forensic technology and substantiated the feasibility of integrating the constructivist approach into contemporary forensic practice.

Discussion. Constructivist ideas today exert a significant influence across various human sciences [13]. Social constructivism, in particular, offers a powerful lens for analysis, as it views the very concept of crime not as an objective fact, but as a product of social agreements, cultural norms, and power relations [14].

Although the core principles of the constructivist approach are well established, their application in crime control technologies remains

underdeveloped. Current research outlines several key implications for forensic science:

Conceptualization of crime. Crime is not an inherent property of an act but a socially constructed category, defined by variable norms shaped by cultural, historical, and power dynamics. This calls into question the objectivity of criminal statistics, which may reflect institutional biases.

Labeling theory. Criminalization operates as a social process: the label “criminal” can be internalized by individuals, reinforcing deviant identity and contributing to recidivism. Accordingly, reintegration-oriented technologies must consider these effects.

Impact on legal policy. Constructivism challenges the idea of legal neutrality, emphasizing that legal norms often reproduce the interests of dominant social groups [14]. This helps explain why certain harmful actions (e.g., some types of environmental or economic crimes) are penalized less severely than offenses associated with poverty. Preventive technologies based on this concept should aim to identify and eliminate structural inequalities.

Today, the constructivist paradigm is finding new forms of application, particularly in analyzing the impact of artificial intelligence (AI) on criminal justice. Predictive policing algorithms, or risk assessments based on historical data, often reproduce and amplify existing social biases. This clearly demonstrates how technologies do not merely reflect crime rates but actively shape their perception and influence the allocation of police resources.

Therefore, our goal is to define constructivism not merely as a philosophical concept but as a methodological foundation for reorganizing practical forensic technologies. This involves several key aspects:

Active role of knowledge – In contrast to the theory of reflection, constructivism views knowledge not as passive reproduction of objective reality, but as an active process in which the subject (investigator, expert) constructs a model of the crime based on available data, personal experience, and professional tools [15; 16, p. 116–119]. This model is continuously refined and verified throughout the investigation.

Construction of technology – In this sense, forensic technology [16; 17] is not a rigid algorithm

but a flexible system shaped according to the specifics of each forensic situation. It organically integrates traditional methods with modern advancements, such as digital forensics, which specializes in working with electronic evidence [18].

Focus on process – The emphasis shifts from merely recording individual pieces of evidence to tracking and managing the dynamic process of their discovery, collection, analysis, and interpretation within a unified technological framework [18].

What, then, are the prospects for forensic science and practice? Orienting research toward this goal opens several important avenues for the development of forensic science:

Overcoming the methodological crisis – The research aims to address the limitations of the traditional paradigm, which still dominates domestic science, by offering a contemporary alternative [10].

Responding to contemporary challenges – The constructivist approach enables the more effective integration of cutting-edge technologies (such as AI for data analysis) into forensic practice, while critically assessing their capabilities and risks (e.g., the generation of false AI-based evidence).

Advancing forensic methodology – This research addresses the pressing need in judicial and investigative practice for new scientific approaches that account for structural changes in criminal behavior [19, p. 208–216].

This supports the development of forensic technology theory within a constructivist framework. As an independent discipline, it has a triune subject structure, which gains particular relevance in this paradigm:

Methods of knowledge focus on the active construction of forensic reality, forming the core of technology and enabling effective models of crime prevention.

Institutional measures ensure the practical implementation of constructivist approaches.

The methodological function is dual: it combines analytical understanding of forensic realities with a constructive-pragmatic orientation toward their transformation and optimization. [20], which focuses on the active construction of new, effective models for crime prevention. Such an understanding creates a theoretical foundation for integrating the constructivist approach

into the structure of modern crime-fighting technologies.

The very essence of contemporary constructivism in analytical philosophy is articulated in the works of E. von Glasersfeld, who highlights two fundamental principles. First, knowledge is not passively received from the surrounding reality but is actively constructed by the knowing subject. Second, the function of knowledge lies in organizing experience obtained through interaction with the environment, rather than in achieving absolute truth about objective reality. This epistemological generalization integrates numerous concepts, theories, and empirical data from various fields of knowledge [21].

In crime-fighting technology, forensic activity involves not passive recording but the active construction of a crime model based on evidence, expertise, and methods. A key challenge of constructivism is avoiding relativism by establishing criteria for the validity of constructed knowledge, drawing on 20th-century epistemology. This enables a balance between constructivist insights and the demands of objectivity and effectiveness.

At the same time, classical forensic methodology remains grounded in the subject–object dichotomy and an objectivist view of knowledge as the discovery of inherent properties of reality [22]. The opposition between “consciousness” and the “world” generated epistemological skepticism and exposed the limits of objectivism in complex forensic contexts, necessitating new methodologies. Constructivism addresses this by treating cognition as the active construction of forensic models.

Twentieth-century epistemology redefined knowledge as conceptually conditioned and operational rather than absolute, shifting forensic science from passive fact reproduction to active knowledge construction. In this framework, constructivism provides a methodological basis for improving technologies of detection, investigation, and prevention.

Accordingly, cognition in forensic science is understood not as reflection but as the construction of reliable knowledge about crime, with a focus on the structure of experience and the conditions of its validity.

Based on W. Quine’s holistic epistemology, the concept of reference [23, pp. 108–130] in forensic

technology can only be defined relative to a specific conceptual scheme. Ontological relativity implies that knowledge about criminal activity is also relative: the existence of objects in forensic investigation is defined not from an absolute standpoint, but through their interpretation within different theoretical frameworks. This is particularly significant for forensic technology, which integrates epistemological and ontological issues and must balance evidential objectivity with interpretive subjectivity.

Constructivist ontology offers a solution through two principles: ontological stratification and the rejection of a strict realism/anti-realism divide. This allows practitioners to operate across multiple ontologies – applying a realist approach to material evidence and a constructivist one to unobservable elements such as intent or motive. Such flexibility enhances the effective analysis of diverse forensic information and supports the construction of context-dependent models of crime.

The practical implementation of a non-metaphysical ontology, associated with R. Carnap and W. Quine [23; 24], is manifested in the creation of specialized crime models optimized for the analysis and prevention of specific forensic situations. Consequently, constructivist ontology can serve as the foundation of forensic methodology. The concepts of R. Carnap, W. Quine [23; 24], and N. Goodman [25; 26] allow ontology to be understood as a non-metaphysical theory of the existence of objects. In Nelson Goodman’s view, “worlds” interpenetrate, supporting a pluralistic understanding of criminal phenomena and rejecting the search for a single “true” reality. For forensic science, this underscores the practical, activity-based nature of knowledge and the need to evaluate both observable and unobservable elements without privileging one ontological level.

Constructivism thus functions as a general methodology, emphasizing the role of background assumptions, the plurality of cognitive frameworks, and the impossibility of an absolute standpoint. In forensic practice, this leads to treating knowledge as a dynamic, practice-based process rather than a fixed system, requiring its own epistemological program that accounts for cultural and cognitive diversity.

Accordingly, the development of constructivist crime-fighting technologies depends on analyzing forensic epistemology through subject differentiation and prioritizing empirical experience and practical skills. Knowledge is understood as actively constructed, enabling crime to be analyzed as a complex system of interactions and supporting more adaptive and effective investigative and preventive technologies.

Results. The constructivist approach in forensic science views knowledge as actively

constructed rather than passively reflected. Crime is understood as a dynamic social construct, requiring adaptive and comprehensive investigative strategies. Emphasizing empirical practice enables the integration of traditional methods with modern technologies, enhancing effectiveness. Overall, constructivism offers a way to overcome methodological limitations by combining material and interpretive dimensions of criminal activity and supporting the development of flexible, innovation-driven crime control technologies.

Bibliography

1. Комісарчук Р. Епістемологічні основи криміналістики. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. No. 2–1(30). P. 163–167. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/63503
2. Комісарчук Р. В. Технологічна парадигма криміналістики. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 335–337. URL: <https://repository.vsau.org/getfile.php/27661.pdf>
3. Салтєвський М. В. Криміналістика (в сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
4. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
5. Bhatt A., Bhardwaj Sh. Innovative practices and pedagogy: constructivist approach in teaching practices. *National Seminar on Public Education*. DIET Bageshwar, Uttarakhand, 2021. 16 p.
6. Burr V. *Social Constructionism*. London, 2015. 276 p.
7. Сліпучіна І. А., Поліщук А. П., Меньяйлов С. М. Педагогіка Монтесорі і STEM-підхід: розвиток ідей конструктивізму в сучасній освіті. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2022. № 2 (24). С. 100–108. DOI: <http://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-12>
8. Швай Р. Конструктивізм та освітній процес. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29, Т. 4. С. 228–232. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209679>
9. Комісарчук Р. В. Аналітична парадигма криміналістичної технології. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. С. 81–85. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-2_2018_Tom-1.pdf
10. Комісарчук Р. В. Конструктивізм в криміналістиці. *Приватне та публічне право*. 2019. № 3. С. 116–119. DOI: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.3.25>
11. *Літературознавча енциклопедія* : у 2-х т. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
12. Balbi J. Epistemological and theoretical foundations of constructivist cognitive therapies: post-rationalist developments. *Dialogues in Philosophy, Mental and Neuro Sciences*. 2008. Vol. 1, No. 1. P. 15–27.
13. Mottershead R., Subu MA, Habeb M. et al. A Social Constructionist Influenced Scoping Review of Addictions, Deviance and Crime: Biopsychosocial Perspectives for the Emerging Forensic Mental Health Nursing and Healthcare Services of the Middle East. *F1000Res*. 2025. Jan 22;14:120. Version 1. DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.160802.1>
14. Nickerson C. Social construction of crime & deviance. *Simply Psychology*. 2025. URL: <https://www.simplypsychology.org/social-construction-of-crime.html>
15. Конструктивізм (психологічна школа). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%BC_%28%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%29
16. Комісарчук Р. Діяльність із виявлення, розслідування та попередження злочинів як об'єкт криміналістичної технології. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №2. С. 332–337. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.56>
17. Комісарчук Р. В. Синкретизм вираження причини та знаку у криміналістичній технології. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 298–303. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.51>
18. Полотай О. Використання комп'ютерної криміналістики для забезпечення ефективного розслідування інформаційних та кібербезпеки. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2023. № 28. С. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32447/20784643.28.2023.07>

19. Щур Б. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичної методики. Вісник ЛТЕУ. Серія: Юридичні науки. 2015. № 1. С. 208–216. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/139>
20. Основи кримінального аналізу: підручник / Бабенко А.М., Заєць О.М., Некрасов В.А., Ісмаїлов К.Ю., Пефтієв Д.О. та ін.; за заг. ред. Користіна О.Є. Київ, 2020. 296 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/449>
21. Glasersfeld, Ernst von. Radikaler Konstruktivismus: Ideen, Ergebnisse, Probleme. Німеччина, Suhrkamp, 1997. 375 p. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-45292-6_40
22. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність : навч. посіб. Київ : ВД «Стилос»: ПІД «Фоліант», 2003. 382 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/282734636_The_Philosophy_of_Law_History_and_Modernity_in_Ukrainian_Filosofia_prava_Istoria_ta_sucasnist_K_Stilos_2003_-_382_s
23. Козаченко Н.П. Деякі проблеми теорії референції. Актуальні проблеми духовності : зб. наук. праць / ред.: Я. В. Шрамко. Вип. 12. Кривий Ріг, 2011. С. 108–130. DOI: <https://doi.org/10.31812/apd.v0i12>
24. Carnap R. Empiricism, semantics and ontology. Semantics and the philosophy of language / ed. L. Linsky. Urbana : University of Illinois Press, 1952. P. 208–228. URL: https://ia801400.us.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.150672/2015.150672.Semantics-And-The-Philosophy-Of-Language-A-Collection-Of-Readings_text.pdf
25. The philosophy of Nelson Goodman / ed. C. Elgin. New York : Garland, 1997. 290 p. URL: <https://archive.org/details/philosophyofnls0000unse/page/n7/mode/2up>
26. Cohnitz D., Rossberg M. Nelson Goodman. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2014. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/goodman/>

References

1. Komisarchuk, R. (2018). Epistemologichni osnovy kryminalistyky [Epistemological foundations of criminalistics]. *Jurnalul juridic national: teorie și practică, 2-1(30)*, 163–167. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/63503 [in Ukrainian]
2. Komisarchuk, R. V. (2018). Tekhnologichna paradyhma kryminalistyky [Technological paradigm of criminalistics]. *Porivnialno-analitychne pravo, 2*, 335–337. URL: <https://repository.vsau.org/getfile.php/27661.pdf> [in Ukrainian]
3. Salteviskyi, M. V. (2005). Kryminalistyka (v suchasnomu vykladі) [Forensic science (in modern terms)] : pidruchnyk. Kyiv : Kondor. [in Ukrainian]
4. Kryminalistyka [Forensic science] : pidruchnyk / za red. V. V. Tishchenka. (2017). Odesa : Vydavnychi dim "Helvetyka". [in Ukrainian]
5. Bhatt, A., & Bhardwaj, S. (2021). Innovative practices and pedagogy: Constructivist approach in teaching practices. *National Seminar on Public Education*. DIET Bageshwar. [in English]
6. Burr, V. (2015). *Social constructionism*. London. [in English]
7. Slipukhina, I. A., Polishchuk, A. P., & Mienailov, S. M. (2022). Pedagogika Montessori i STEM-pidkhd: rozvytok idei konstruktyvizmu v suchasni osviti. [Montessori pedagogy and STEM approach: Development of constructivist ideas in modern education]. *Naukovi zapysky MAN Ukrainy, 2(24)*, 100–108. DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-12> [in Ukrainian]
8. Shvai, R. (2020). Konstruktyvizm ta osvithii protses [Constructivism and the educational process]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 29(4)*, 228–232. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209679>. [in Ukrainian]
9. Komisarchuk, R. V. (2018). Analitychna paradyhma kryminalistychnoi tekhnolo [Analytical paradigm of criminalistic technology]. *Visegrad Journal on Human Rights, 2*, 81–85. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-2_2018_Tom-1.pdf [in Ukrainian]
10. Komisarchuk, R. V. (2019). Konstruktyvizm v kryminalistytsi [Constructivism in criminalistics]. *Pryvatne ta publichne pravo, 3*, 116–119. DOI: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.3.25>. [in Ukrainian]
11. Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary Encyclopedia]: u 2-kh t. T. 2 / avt.-uklad. Yu. I. Kovaliv. (2007). Kyiv : VTs "Akademiia" [in Ukrainian]
12. Balbi, J. (2008). Epistemological and theoretical foundations of constructivist cognitive therapies: Post-rationalist developments. *Dialogues in Philosophy, Mental and Neuro Sciences, 1(1)*, 15–27. [in English]
13. Mottershead R., Subu M.A., Habeb M. et al. (2025). A Social Constructionist Influenced Scoping Review of Addictions, Deviance and Crime: Biopsychosocial Perspectives for the Emerging Forensic Mental Health Nursing and Healthcare Services of the Middle East. *F1000Res. 2025. Jan 22;14:120. Version 1*. DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.160802.1> [in English]
14. Nickerson, C. (2025). Social construction of crime & deviance. *Simply Psychology*. URL: <https://www.simplypsychology.org/social-construction-of-crime.html> [in English]

15. Konstruktivism (psykholohichna shkola). [Constructivism (psychological school)]. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Конструктивізм_\(психологічна_школа\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Конструктивізм_(психологічна_школа)) [in Ukrainian]
16. Komisarchuk, R. (2020). Diialnist iz vyjavlennia, rozsliduvannia ta poperedzhennia zlochyniv yak obiekt kryminalistychnoi tekhnologii. [Activities on detection, investigation and prevention of crimes as an object of criminalistic technology]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 2, 332–337. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.56>. [in Ukrainian]
17. Komisarchuk, R. V. (2020). Synkretyzm vyrazhennia prychny ta znaku u kryminalistychnii tekhnologii [Syncretism of expression of cause and sign in criminalistic technology]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 10, 298–303. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.51>. [in Ukrainian]
18. Polotai, O. (2023). Vykorystannia kompiuternoi kryminalistyky dlia zabezpechennia efektyvnoho rozsliduvannia informatsiinykh ta kiberbezpeky [Use of computer forensics for ensuring effective investigation of information and cybersecurity]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*, 28, 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32447/20784643.28.2023.07>. [in Ukrainian]
19. Shchur, B. V. (2015). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku kryminalistychnoi metodyky [Current status and prospects for the development of forensic methodology]. *Visnyk LTEU. Seriya: Yurydychni nauky*, 1, 208–216. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/139> [in Ukrainian]
20. Osnovy kryminalnoho analizu [Fundamentals of Criminal Analysis] : pidruchnyk / Babenko A.M., Zaiets O.M., Nekrasov V.A., Ismailov K.Iu., Peftiiev D.O. ta in.; za zah. red. Korystina O.Ie. (2020). Kyiv. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/449> [in Ukrainian]
21. Glasersfeld, Ernst von. (1997). Radikaler Konstruktivismus: Ideen, Ergebnisse, Probleme. Німеччина, Suhrkamp. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-45292-6_40 [German]
22. Kuznietsov, V.I. (2003). Filosofiia prava. Istoriia ta suchasnist [Philosophy of Law. History and Modernity] : navch. posib. Kyiv : VD "Stylos": PID "Foliant". URL: https://www.researchgate.net/publication/282734636_The_Philosophy_of_Law_History_and_Modernity_in_Ukrainian_Filosofia_prava_Istoria_ta_suchasnist-K_Stilos_2003_-_382_s [in Ukrainian]
23. Kozachenko, N.P. (2011). Deiaki problemy teorii referentsii [Some problems of reference theory]. *Aktualni problemy dukhovnosti* : zb. nauk. prats / red.: Ya. V. Shramko. Vyp. 12. Kryvyi Rih, 108–130. DOI: <https://doi.org/10.31812/apd.v0i12> [in Ukrainian]
24. Carnap, R. (1952). Empiricism, semantics and ontology. Semantics and the philosophy of language / ed. L. Linsky. Urbana : University of Illinois Press, 208–228. URL: https://ia801400.us.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.150672/2015.150672.Semantics-And-The-Philosophy-Of-Language-A-Collection-Of-Readings_text.pdf [in English]
25. The philosophy of Nelson Goodman / ed. C. Elgin. (1997). New York : Garland. URL: <https://archive.org/details/philosophyofnls0000unse/page/n7/mode/2up> [in English]
26. Cohnitz D. & Rossberg M. (2014). Nelson Goodman. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/goodman/> [in English]

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.97:343.988:[343.62:343.541]-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-16>**Котенок Тетяна Володимирівна**

науковий співробітник групи інтелектуальної власності
відділу організації наукової роботи
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7402-963X

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ В ЗАПОБІГАННІ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДИТИНИ

Статтю присвячено дослідженню віктимологічного прогнозування як одного з перспективних напрямів запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини в сучасних умовах, що характеризуються підвищеними соціальними, психологічними та безпековими ризиками. Обґрунтовано, що висока латентність таких злочинів, складність їх своєчасного виявлення та багатофакторність дитячої віктимізації зумовлюють необхідність не лише застосування профілактичних заходів, а й формування системи випереджального виявлення тенденцій, обставин і груп підвищеного ризику. Наголошено, що віктимологічне прогнозування повинно враховувати як внутрішні чинники, пов'язані з віком, психологічним станом, поведінковими особливостями та рівнем поінформованості дитини, так і зовнішні чинники, зокрема сімейне неблагополуччя, дефіцит соціального контролю, цифрові загрози, кризові умови проживання та вплив травматичного середовища.

У роботі акцентовано увагу на тому, що віктимологічне прогнозування має спиратися на системний аналіз відомостей, які надходять від правоохоронних органів, закладів освіти, служб у справах дітей, соціальних установ, психологів і медичних працівників. Його практичне призначення полягає у своєчасному виявленні дітей, які перебувають у стані підвищеної віктимної вразливості, визначенні найбільш небезпечних середовищ і ситуацій, а також у виробленні обґрунтованих рішень щодо спрямування запобіжного впливу. Підкреслено, що особливого значення набуває прогнозування ризиків, пов'язаних із сімейною дезорганізацією, жорстоким поводженням, відсутністю належного батьківського контролю, контактами з небезпечним соціальним оточенням, а також із перебуванням дитини в онлайн-просторі, де зростає небезпека онлайн-грумінгу, сексуального шантажу та цифрової експлуатації.

Окремий напрям аналізу становить вплив воєнного стану на ускладнення процесів прогнозування віктимізації дітей. Вимушене переміщення, руйнування звичних соціальних зв'язків, тимчасове проживання у небезпечних або невідповідних умовах, психологічне виснаження, послаблення контролю з боку дорослих та суттєве розширення цифрової комунікації створюють нові ризики сексуального насильства щодо дітей. У статті доведено, що за таких умов віктимологічне прогнозування має бути адаптоване до воєнних реалій і враховувати не лише традиційні криміногенні та віктимогенні чинники, а й нові форми загроз, зумовлені нестабільністю безпекового середовища.

Ключові слова: віктимологія, прогнозування, запобігання, дитина, віктимізація, насильство, статева свобода, статева недоторканість, ризики, безпека, війна, онлайн-середовище.

Kotenok T. V. Victimological forecasting in preventing violent crimes against the sexual freedom and sexual inviolability of a child

The article is devoted to the study of victimological forecasting as one of the promising areas of prevention of violent crimes against the sexual freedom and sexual inviolability of a child under contemporary conditions characterized by increased social, psychological, and security-related risks. It is substantiated that the high latency of such crimes, the difficulty of their timely detection, and the multifactorial nature of child victimization determine the need not only for preventive measures, but also for the development of a system of anticipatory identification of trends, circumstances, and high-risk groups. It is emphasized that victimological forecasting should take into account both internal factors related to the child's age, psychological condition, behavioural characteristics, and level of

awareness, and external factors, including family dysfunction, lack of social control, digital threats, crisis living conditions, and the influence of a traumatic environment.

The paper focuses on the fact that victimological forecasting should rely on a systematic analysis of information received from law enforcement agencies, educational institutions, child protection services, social institutions, psychologists, and medical professionals. Its practical purpose lies in the timely identification of children who are in a state of increased victim vulnerability, the determination of the most dangerous environments and situations, and the development of well-grounded decisions regarding the direction of preventive influence. It is emphasized that particular importance should be attached to forecasting risks related to family disorganization, child abuse, lack of proper parental supervision, contacts with dangerous social surroundings, as well as the child's presence in the online space, where the danger of online grooming, sexual blackmail, and digital exploitation is increasing.

A separate area of analysis concerns the impact of martial law on the complication of forecasting processes related to child victimization. Forced displacement, the destruction of habitual social ties, temporary residence in dangerous or disorganized conditions, psychological exhaustion, weakened adult supervision, and the significant expansion of digital communication create new risks of sexual violence against children. The article proves that under such conditions victimological forecasting should be adapted to wartime realities and should take into account not only traditional criminogenic and victimogenic factors, but also new forms of threats caused by the instability of the security environment.

Key words: victimology, forecasting, prevention, child, victimization, violence, sexual freedom, sexual inviolability, risks, security, war, online environment.

Вступ. Проблема запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини залишається одним із найскладніших напрямів сучасної кримінології та практики протидії злочинності. Збереження значного рівня таких посягань, їх латентний характер, а також складність своєчасного виявлення випадків, що виникають у сімейному чи близькому соціальному оточенні дитини, зумовлюють потребу не лише у вдосконаленні профілактичних заходів, а й у розвитку випереджального підходу до виявлення ризиків. За сучасних умов особливої актуальності набуває віктимологічне прогнозування як засіб завчасного встановлення тенденцій, обставин і чинників, що можуть сприяти віктимізації дитини та подальшому вчиненню щодо неї насильницького злочину сексуального характеру.

Ситуація додатково ускладнюється наслідками воєнного стану, які суттєво впливають на безпекове та соціальне середовище дитини. Вимушені переміщення, руйнування звичних соціальних зв'язків, нестабільні умови проживання, дистанційне навчання, розширення цифрового простору спілкування, зростання психологічної напруги та послаблення контролю з боку дорослих формують нові ризики сексуальної експлуатації, у тому числі в онлайн-середовищі. За таких умов віктимологічне прогнозування повинно бути спрямоване

на своєчасне виявлення дітей групи підвищеного ризику, визначення найбільш небезпечних середовищ і ситуацій, а також на формування підстав для прийняття обґрунтованих запобіжних рішень. Практичне значення цього напряму полягає у можливості перейти від реагування на вже вчинене до попередження найбільш небезпечних проявів сексуального насильства щодо дітей.

Міжнародні стандарти захисту дітей, зокрема положення Ланцаротської конвенції Ради Європи, орієнтують державу на впровадження комплексних превентивних механізмів, які охоплюють раннє виявлення небезпеки, оцінку ризиків та узгоджену взаємодію уповноважених суб'єктів. У зв'язку з цим дослідження віктимологічного прогнозування у сфері запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини зумовлене необхідністю вдосконалення національних підходів до виявлення віктимогенних чинників, адаптації профілактичної діяльності до сучасних загроз та підвищення ефективності захисту дітей як однієї з найбільш уразливих категорій потерпілих.

Матеріали та методи. Питання запобігання злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, а також використання віктимологічного підходу у цій сфері, знайшли відображення у працях багатьох українських і зарубіжних дослідників. Значний внесок у

дослідження проблем сексуального насильства щодо дітей, чинників їх віктимізації, причин і умов учинення відповідних злочинів зробили В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, М.Ю. Капустіна, В.М. Попович, Д.М. Тичина, С.В. Шевченко та інші. У працях названих науковців розкрито окремі аспекти поведінки потерпілих дітей, особливості профілактичної діяльності, роль сімейного й соціального середовища у формуванні віктимної вразливості, а також окреслено загальні напрями удосконалення системи запобігання таким злочинам.

Окрему увагу в науковій літературі приділено міжнародно-правовим стандартам захисту дітей від сексуального насильства, а також питанням міжвідомчої взаємодії у сфері захисту дитинства. Такі аспекти досліджували Н.О. Колеснікова, М.В. Савчин, Т.В. Корнякова та інші автори. У працях представників педагогічної та психологічної науки, зокрема Т.В. Говорун, О.В. Безпалько, І.Д. Зварич, висвітлено питання формування у дітей навичок безпечної поведінки, розпізнавання загроз і попередження небезпечних ситуацій. Разом із тим у сучасному науковому доробку недостатньо уваги приділено саме віктимологічному прогнозуванню як самостійному напряму запобіжної діяльності. Недостатньо системно дослідженими залишаються питання прогнозування рівня віктимізації дітей, визначення критеріїв віднесення їх до груп ризику, використання інформації від правоохоронних органів, освітніх, соціальних і медичних установ для оцінки загроз, а також адаптації прогнозування до умов цифрового середовища та воєнного стану. У свою чергу, це зумовлює потребу в подальшому науковому опрацюванні зазначеної проблематики.

Мета статті полягає у здійсненні кримінологічного аналізу віктимологічного прогнозування у запобіганні насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини.

Результати. Проблематика віктимізації [1] у сфері насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини безпосередньо пов'язана з необхідністю формування дієвої системи прогнозування

ризиків, здатної забезпечити належний рівень віктимологічної безпеки [2]. Якщо віктимологічне запобігання традиційно розглядається як сукупність заходів, спрямованих на недопущення первинної та повторної віктимізації, то віктимологічне прогнозування доцільно розуміти як його інтелектуально-аналітичну основу, завдяки якій стає можливим завчасне виявлення дітей групи підвищеного ризику, небезпечних середовищ, повторюваних негативних ситуацій і тенденцій поширення сексуального насильства. У цьому аспекті прогнозування не обмежується констатацією наявних фактів, а орієнтується на встановлення ймовірності виникнення загроз, оцінку їх інтенсивності, виявлення чинників, що можуть сприяти посяганням, а також визначення найбільш уразливих категорій неповнолітніх. Його зміст полягає у завчасному встановленні того, де, за яких умов, щодо яких дітей і за наявності яких супутніх обставин ризик учинення злочину сексуального характеру є найбільш високим.

У структурі такого підходу важливе місце посідає девіктимізація, яка фактично відображає практичну мету прогнозування, оскільки дозволяє спрямувати запобіжний вплив на зниження рівня віктимності конкретної дитини або групи дітей. Метою девіктимізації як провідного способу віктимологічної профілактики [3, с. 115] є не лише зменшення вразливості потенційних жертв, а й відновлення соціального функціонування потерпілих, недопущення повторної віктимізації та забезпечення соціальної справедливості. У контексті нашого дослідження це означає, що віктимологічне прогнозування повинно бути спрямоване не лише на загальне вивчення ризиків, а й на вироблення конкретних висновків щодо того, які діти потребують негайного захисту, які життєві обставини слід розглядати як передумову сексуального насильства, які сигнали мають сприйматися як тривожні індикатори, а які профілактичні рішення є найбільш доцільними в кожній окремій ситуації. Отже, прогнозування є не допоміжним, а стрижневим компонентом запобіжної діяльності, оскільки дозволяє поєднати аналіз наявного стану з оцінкою ймовірного розвитку небезпечних подій.

Науковці та практики цілком обґрунтовано наголошують, що результативність профілактичної діяльності забезпечується її комплексністю, послідовністю, диференційованістю та своєчасністю. Для віктимологічного прогнозування саме своєчасність має визначальне значення, адже у роботі з дітьми та підлітками критично важливо не фіксувати вже сформований стан віктимної вразливості, а виявляти його ранні прояви. Запізніле реагування у справах цієї категорії нерідко означає, що небезпека вже реалізувалася у конкретному злочинному посяганні. З огляду на це прогнозування повинно базуватися на систематичному аналізі поведінкових, психологічних, соціально-побутових та комунікативних ознак, які вказують на можливе перебування дитини у небезпечній ситуації. Йдеться про ізолюваність, страх перед окремими особами, різкі зміни поведінки, надмірну замкнутість або, навпаки, сексуалізовану поведінку, ознаки емоційного виснаження, дезадаптацію в колективі, втечі з дому, неконтрольоване перебування у цифровому просторі, а також інші сигнали, які мають підлягати не побіжному сприйняттю, а професійному аналізу з позицій можливої віктимізації.

У науковій літературі обґрунтовується низка форм психопрофілактичної роботи, які безпосередньо пов'язані з віктимологічним запобіганням. У межах обраної нами теми ці форми доцільно розглядати і як джерела прогностичної інформації, і як напрями реалізації прогнозу. Першою з них є організація соціального середовища. Йдеться не лише про формування загального негативного ставлення до девіантних проявів у суспільстві, а й про цілеспрямоване вивчення конкретної сім'ї, соціальної групи, освітнього колективу або мікросередовища дитини. Засоби масової інформації, профілактичні програми, тематичні інформаційні продукти, публічні виступи та просвітницькі кампанії можуть виконувати не тільки виховну функцію, а й слугувати інструментом виявлення нових ризикових сфер, зокрема через аналіз суспільних реакцій, типових страхів, поширених форм небезпечної поведінки та актуальних загроз. У межах цього підходу увага також має приділятися створенню

антивіктимогенних просторів — безпечних зон, несумісних із ризиковою поведінкою та умовами, що полегшують доступ злочинця до потенційної жертви [4, с. 116]. Для віктимологічного прогнозування це означає необхідність завчасного визначення тих територій, спільнот або середовищ, де ризик сексуального насильства щодо дітей є підвищеним.

Другою формою виступає інформування, яке у сфері запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини повинно мати не лише просвітницьке, а й прогностичне значення. Зміст такого інформування полягає не в механічному поширенні знань, а у виявленні рівня обізнаності дітей, батьків, педагогів і соціальних працівників про характер сучасних загроз, типові способи встановлення контакту з боку злочинців, механізми маніпуляції довірою, ризики цифрової комунікації та ознаки небезпечної поведінки дорослих. Обсяг, якість і спрямованість просвітницької роботи повинні визначатися не довільно, а на підставі попереднього аналізу того, у яких вікових, соціальних чи територіальних групах наявний дефіцит знань про безпечну поведінку [5]. За такого підходу інформування стає не лише методом профілактичного впливу, а й засобом уточнення прогнозу, оскільки дозволяє виявити, які категорії дітей найменше підготовлені до розпізнавання ризикових ситуацій.

Третьою формою є навчання соціально значущим навичкам. У межах теми віктимологічного прогнозування ця форма має особливе значення, оскільки через неї можна не лише формувати у дитини здатність до безпечної поведінки, а й визначати рівень її готовності до реагування на небезпеку. Йдеться про розвиток комунікативних умінь, критичного мислення, навичок самозахисту, вміння відмовлятися від небажаного контакту, своєчасно звертатися по допомогу, фіксувати загрози та не приховувати тривожні обставини. Рівень сформованості таких навичок дозволяє прогнозувати, наскільки дитина здатна самостійно розпізнати потенційно небезпечну ситуацію та мінімізувати її розвиток [6]. У зв'язку з цим прогнозування у цій сфері повинно охоплювати не лише зовнішні умови життя дитини, а й оцінку її

внутрішніх ресурсів опору небезпеці, психологічної стійкості та поведінкової готовності до самозахисту.

Четверта форма пов'язана з організацією діяльності, альтернативної віктимній поведінці. Для віктимологічного прогнозування цей напрям важливий тим, що дозволяє виявляти не лише вже сформовані негативні тенденції, а й відсутність у дитини соціально схвалюваних способів самореалізації, що нерідко призводить до включення її в ризикові комунікації, асоціальні групи або небезпечні онлайн-контакти [1]. Пізнавальна діяльність, творчість, туризм, спорт, гурткова робота, волонтерство, змістовне дозвілля та стабільна участь у позитивних соціальних зв'язках знижують рівень віктимної вразливості. Натомість дефіцит таких можливостей, особливо у поєднанні з неблагополучною сімейною ситуацією, повинен розглядатися як важливий прогностичний сигнал. Виявлення дітей, чиє дозвілля є неконтрольованим, хаотичним, соціально ізольованим або зосередженим виключно на віртуальному спілкуванні, дозволяє раніше виявити ймовірність потрапляння їх у ситуації сексуальної експлуатації.

П'ята форма стосується утвердження здорового способу життя, а шоста – активізації особистісних ресурсів дитини. На перший погляд ці напрями мають загальносоціальний характер, однак для віктимологічного прогнозування вони теж мають велике значення. Рациональний режим життя, фізична активність, стабільний психоемоційний стан, включеність у колективну діяльність, участь у спортивних секціях, творчих гуртках і соціальних ініціативах зміцнюють психологічну стійкість неповнолітнього, підвищують рівень самоконтролю, відповідальності та здатності протидіяти негативним впливам. Навпаки, фізичне виснаження, емоційна нестабільність, хронічний стрес, соціальна відчуженість, втрата життєвих орієнтирів і відсутність підтримки з боку дорослих повинні враховуватися як чинники, що підвищують ймовірність віктимізації. За таких умов прогнозування полягає у встановленні не лише ризиків ззовні, а й ресурсних дефіцитів усередині самої особистості, які знижують здатність дитини до розпізнавання

і відвернення небезпеки [7, с. 89] та зменшення шкоди, завданої вже здійсненими девіантними діями.

Соціальна профілактика сексуальних злочинів щодо дітей має ґрунтуватися на дослідженні сукупності факторів ризику, серед яких важливу роль відіграють агресивність у ранньому віці, власний досвід насильства, емоційна нестабільність сім'ї, зловживання алкоголем або наркотичними засобами, психологічне насилля, конфліктне середовище та інші деструктивні обставини. У межах віктимологічного прогнозування ці дані повинні не просто констатуватися, а систематизуватися з метою виявлення найбільш небезпечних поєднань ознак [2]. Першочергового значення набуває раннє виявлення дисфункційних сімей, у яких спостерігаються ознаки ризику сексуального насильства, а також своєчасне втручання соціальних служб, психологів, медиків і ювенальної поліції. Застосування прогнозування у цій сфері дає змогу не чекати на появу вже завершеного злочину, а виявляти сімейні та побутові умови, за яких імовірність такого посягання є найбільш високою.

У системі віктимологічного прогнозування важливе місце посідає робота з неблагополучними родинами, де діти піддаються моральному тиску, знущанням, розтлінню або перебувають у стані постійного страху. Прогностичний підхід у таких випадках вимагає не епізодичних візитів чи формального обліку, а постійного спостереження за динамікою сімейної ситуації, зміною поведінки дитини, характером її взаємодії з дорослими та рівнем доступу до зовнішньої допомоги [5]. Втручання в життя підлітка у низці випадків справді потребує зміни середовища, створення альтернативних умов розвитку, надання інформації про наявні служби психологічної підтримки та захисту потерпілих від насильства. Для прогнозування важливо також оцінити, чи здатна дитина скористатися такою допомогою, чи не блокується доступ до неї з боку кривдника або байдужого оточення.

Важливим напрямом запобігання статевим злочинам щодо неповнолітніх є створення безпечного фізичного простору. У межах віктимологічного прогнозування це означає виявлення

місць, де діти найчастіше можуть опинитися без нагляду, втратити відчуття небезпеки або стати легкою мішенню для злочинця. Йдеться про парки, сквери, під'їзди, дитячі майданчики, території поблизу закладів освіти, закладів ділянки, маршрути повернення дітей додому, а також інші простори, де недостатній контроль і слабка присутність дорослих поєднуються з підвищеною доступністю для потенційного кривдника. Для старших дітей та підлітків не менш важливим є прогнозування поведінкових ситуацій, у яких вони можуть опинитися внаслідок власної необережності, довірливості, бажання самоствердитися або браку навичок безпечного спілкування [7]. Така робота має орієнтуватися не на залякування, а на розвиток передбачливості, здатності уникати очевидно небезпечних обставин та вчасно звертатися по допомогу.

Вибір конкретних форм і засобів впливу на потенційних потерпілих повинен ґрунтуватися на сукупності ключових чинників: індивідуально-психологічних характеристиках дитини, її віці, рівні соціальної зрілості, наявності чи відсутності інформації про можливого кривдника, а також специфіці взаємозв'язків між учасниками потенційно криміногенної ситуації [6]. Для віктимологічного прогнозування ця теза має фундаментальне значення, оскільки без урахування індивідуальних ознак неможливо достовірно оцінити ні ступінь ризику, ні ймовірність реалізації загрози, ні найбільш ефективні способи її відвернення [8]. Через це прогнозування не може бути шаблонним: воно повинно здійснюватися диференційовано, із врахуванням конкретної життєвої ситуації дитини, типу її соціальних зв'язків, рівня емоційної залежності від дорослих і здатності до самостійного опору небезпеці.

Комплекс дій, пов'язаних із прогнозуванням і попередженням статевих злочинів щодо неповнолітніх, доцільно розглядати у двох основних напрямках: використання зовнішніх ресурсів та використання внутрішніх ресурсів дитини. Перший напрям охоплює організацію нагляду, посилення безпеки середовища, контроль за просторами підвищеного ризику, залучення правоохоронних, соціальних та освітніх інституцій до раннього виявлення

загроз. Другий пов'язаний із формуванням у дитини здатності протидіяти злочинцю, розвитком психологічної стійкості, вольових якостей, навичок самозахисту, вміння діяти в умовах небезпеки та звертатися по допомогу [9]. Для віктимологічного прогнозування важливо, що ці два напрями мають оцінюватися у взаємозв'язку: навіть достатньо безпечне зовнішнє середовище не усуває ризику, якщо дитина не має базових навичок самозбереження, так само як і внутрішня готовність до обережної поведінки не компенсує перебування у хронічно небезпечному оточенні.

Ефективність прогнозування значною мірою залежить від рівня обізнаності батьків та їх готовності взаємодіяти з правоохоронними органами, соціальними службами, педагогами та психологами. На практиці чимало батьків не знають ані власних прав, ані механізмів подання заяв, ані порядку реагування компетентних органів на загрози сексуального насильства щодо дитини. У поєднанні з емоційним потрясінням, страхом розголосу, недовірою до державних інституцій або нерозумінням серйозності ситуації це може призвести до запізнілої реакції або повної бездіяльності. У зв'язку з цим важливого значення набуває створення спеціалізованих центрів, де діти та їхні батьки можуть безоплатно отримати своєчасну правову, психологічну і соціальну допомогу [7]. З позицій віктимологічного прогнозування такі центри мають виконувати не лише реабілітаційну, а й аналітичну функцію, акумулюючи інформацію про типові ризики, повторювані ситуації, особливості звернень та сигнали, що вказують на зростання небезпеки у конкретних громадах чи соціальних групах.

Засоби масової інформації також відіграють важливу роль у формуванні суспільного ставлення до проблеми сексуального насильства щодо дітей. Утім їх потенціал повинен використовуватися не для сенсаційного висвітлення окремих випадків, а для формування правової культури населення, підвищення рівня поінформованості про ознаки небезпеки, недопущення стигматизації потерпілих і популяризації каналів звернення по допомогу. Розкриття деталей, здатних завдати додаткової шкоди дитині, є неприпустимим. Значно важливішим

є використання медійних ресурсів для поширення матеріалів віктимологічної профілактики, формування неприйняття будь-яких форм сексуального насильства щодо дітей, а також для інформування суспільства про чинники ризику та способи їх раннього виявлення [9, с. 5; 8]. У межах віктимологічного прогнозування масмедіа можуть розглядатися і як канал профілактичного впливу, і як джерело відомостей про суспільні тенденції, нові загрози та характер поширення небезпечних практик.

Запобігання злочинам цієї категорії можливе і через активізацію внутрішнього потенціалу самої дитини – підвищення її впевненості, розвиток волі до самозахисту, формування навичок оцінки безпеки, критичного ставлення до сумнівних пропозицій та готовності до звернення по допомогу. Негативні поведінкові риси потенційної жертви потребують корекції, оскільки їх нейтралізація сприяє зниженню віктимності й підвищує шанси уникнути ризикових ситуацій. У контексті віктимологічного аналізу насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей ключовими є два аспекти, пов'язані з поведінкою потерпілих. Перший стосується здатності майбутньої жертви розпізнавати небезпечні обставини та поводитися так, щоб не допустити їх розвитку. Другий пов'язаний з умінням дитини діяти вже під час нападу з метою мінімізації шкоди для себе [10]. Для прогнозування ці аспекти є принциповими, оскільки дозволяють оцінити, наскільки дитина підготовлена до розпізнавання загрози, чи потребує вона спеціального навчання безпечній поведінці та які саме навички мають стати об'єктом першочергового формування.

Висновки. Віктимологічне прогнозування у запобіганні насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини доцільно розглядати як самостійний і необхідний напрям запобіжної діяльності, зміст якого полягає у завчасному виявленні дітей групи підвищеного ризику, встановленні віктимогенних чинників, оцінці небезпечних ситуацій та визначенні ймовірності вчинення щодо дитини злочину сексуального характеру. Його значення зумовлене тим, що високий рівень латентності таких злочинів, складність

своєчасного виявлення загроз у сімейному, побутовому, освітньому та цифровому середовищі, а також залежний і вразливий стан дитини не дають змоги обмежуватися лише реагуванням на вже вчинені посягання. Використання прогностичного підходу дозволяє змістити акцент із фіксації наслідків на завчасне виявлення умов, за яких ризик віктимізації є найбільш високим, і тим самим підвищити результативність запобігання.

Доведено, що віктимологічне прогнозування повинно ґрунтуватися на комплексному аналізі індивідуально-психологічних особливостей дитини, характеру її соціальних зв'язків, сімейної ситуації, наявності або відсутності належного батьківського контролю, рівня сформованості навичок безпечної поведінки, а також впливу зовнішніх чинників, пов'язаних із неблагополучним мікросередовищем, деструктивними формами комунікації та цифровими загрозами. Його ефективність безпосередньо залежить від системного інформаційного забезпечення, належної взаємодії між підрозділами Національної поліції України, службами у справах дітей, органами опіки та піклування, закладами освіти, соціальними службами, психологами та медичними працівниками. Значення такого підходу особливо посилюється в умовах воєнного стану, коли вимушене переміщення, руйнування сталих соціальних зв'язків, погіршення психоемоційного стану дітей та розширення онлайн-комунікації істотно ускладнюють виявлення ризиків і потребують адаптації прогностичних механізмів до нових безпекових викликів.

Отже, удосконалення системи запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини неможливе без належного розвитку віктимологічного прогнозування як інструменту раннього виявлення безпеки. Практичне впровадження такого підходу повинно охоплювати вироблення критеріїв віднесення дітей до груп підвищеного ризику, формування міжвідомчих алгоритмів обміну інформацією, посилення аналітичної роботи щодо сімейного, освітнього та цифрового середовища, а також розроблення регіональних програм прогнозування рівня віктимізації дітей.

Література

1. Джу́жа А.О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 522 с.
2. Джу́жа А.О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 40 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/3b8013a7-809c-4b4e-80f0-62bdd70ad72b>
3. Кримінологія : підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуська та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
4. Джу́жа О.М., Моїсеєв Є.М. Жертва злочину: підходи до визначення та проблеми класифікації. *Вісник Луганського державного ун-ту внутрішніх справ. ім. Е.О. Дідоренка*. 2011. № 2. С. 74–81.
5. Джу́жа А.О. Характеристика потерпілого від насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Актуальні проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 квіт. 2011 р.). Ч. II. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. С. 104–105.
6. Андріяшевська М.С. Індивідуальна віктимологічна профілактика поведінки неповнолітніх, які стали жертвами злочинних посягань. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 196–203.
7. Джу́жа А.О., Тичина Д.М. Роль потерпілого (жертви) в механізмі вчинення злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 87–98.
8. Красносельська Л.С. Віктимність неповнолітніх: сутність, значення, профілактика. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні*. 2016. С. 175–177.
9. Косенко С.С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид наук : 12.00.08. Київ, 2004. 20 с.
10. Бистров А.Є. Особливості віктимної поведінки розумово відсталих підлітків : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.08. Харків, 2019. 242 с.

References

1. Dzhuzha, A.O. (2018). Teoretychni ta praktychni zasady viktymolohichnoho zapobihannia zlochynam v Ukraini [Theoretical and practical principles of victimological crime prevention in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Dzhuzha, A.O. (2018). Teoretychni ta praktychni zasady viktymolohichnoho zapobihannia zlochynam v Ukraini [Theoretical and practical principles of victimological crime prevention in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/items/3b8013a7-809c-4b4e-80f0-62bdd70ad72b> [in Ukrainian].
3. Holina, V.V., Holovkin, B.M., Valuska, M.Yu., et al. (2014). *Kryminolohiia: pidruchnyk* [Criminology: textbook]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Dzhuzha, O.M., Moiseiev, Ye.M. (2011). Zhertva zlochynu: pidkhody do vyznachennia ta problemy klasyfikatsii [Victim of crime: approaches to definition and classification problems]. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 2, 74-81 [in Ukrainian].
5. Dzhuzha, A.O. (2011). Kharakterystyka poterpiloho vid nasylnytskykh zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby [Characteristics of a victim of violent crimes against sexual freedom and sexual integrity]. In *Current problems of ensuring constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine*: Proceedings of the scientific-practical conference (pp. 104-105). Kyiv: National Academy of Internal Affairs [in Ukrainian].
6. Andriiashevska, M.S. (2017). Indyvidualna viktymolohichna profilaktyka povedinky nepovnolitnikh, yaki staly zhertvamy zlochynnykh posiahan [Individual victimological prevention of behavior of minors who have become victims of criminal offenses]. *Pravo.ua*, 1, 196-203 [in Ukrainian].
7. Dzhuzha, A.O., Tychyna, D.M. (2017). Rol poterpiloho (zhertvy) v mekhanizmi vchynennia zlochynu [The role of the victim in the mechanism of committing a crime]. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 4, 87-98 [in Ukrainian].
8. Krasnoselska, L.S. (2016). Viktymnist nepovnolitnikh: sutnist, znachennia, profilaktyka [Victimization of minors: essence, meaning, prevention]. *Crime as a social problem and ways to solve it in Ukraine*, 175-177 [in Ukrainian].
9. Kosenko, S.S. (2004). Viktymolohichna profilaktyka statevykh zlochyniv shchodo nepovnolitnikh [Victimological prevention of sexual crimes against minors]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Bystrov, A.Ye. (2019). Osoblyvosti viktymnoi povedinky rozumovo vidstalykh pidlitkiv [Peculiarities of victim behavior of mentally retarded adolescents]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 342.9:004.8 (477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-17>**Куракін Олександр Миколайович**

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-0274-6530

Расулов Теймур Бахтіярович

аспірант кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0005-6073-4721

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено теоретико-правовому дослідженню сучасних процесів цифрової трансформації на явища правової дійсності, зокрема акцентовано увагу на діджиталізації адміністративного процесу та особливостях інтеграції технологій штучного інтелекту (ШІ) в управлінську діяльність. У роботі проаналізовано нормативну базу, що визначає особливості використання інтелектуальних систем, зокрема Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про адміністративну процедуру» та положення Кодексу суддівської етики. Особливу увагу приділено трансформації проваджень у справах про адміністративні правопорушення через впровадження автоматичних режимів обробки даних та документообігу.

В Україні розвиток цифрових технологій є пріоритетом національної правової політики. Найбільш затребуваними ці зміни є в судовому процесі, де взаємодія між сторонами та судовими органами традиційно спиралася на паперові документи та особисту присутність сторін.

Спираючись на досвід правового регулювання в країнах Європейського Союзу, та наукові доробки вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері права, автор виокремлює ключові переваги та ризики алгоритмізації правосуддя. Висвітлено дуалістичну природу цифрових технологій: їх здатність оптимізувати аналітичну роботу суду та водночас створювати загрози для принципів неупередженості та правової визначеності. У висновках наголошено, що впровадження ШІ має відбуватися за принципом підтримки, а не заміни людського інтелекту, за умови створення спеціального законодавчого механізму контролю за алгоритмічними рішеннями.

В Україні останніми роками починають з'являтися ґрунтовні дослідження питання впровадження технологій на основі штучного інтелекту у суспільні процеси. Однак і юридична спільнота, і законодавець перебувають на початковій стадії правової регламентації відносин у суспільстві, які будуються на основі застосування алгоритмів та агентів штучного інтелекту.

На сучасному етапі правова регламентація суспільних взаємовідносин нерозривно пов'язана з інтенсивним впровадженням цифрових інструментів, а отже це слід розглядати як один із векторів розвитку сучасних правових систем.

Ключові слова: *правова система, діджиталізація, штучний інтелект, адміністративна процедура, адміністративний процес, автоматизація, Кодекс суддівської етики.*

Kurakin O. M., Rasulov T. B. Theoretical problems of legal regulation of the application of artificial intelligence technologies in the administrative process of Ukraine

The article is devoted to the theoretical and legal study of modern processes of digital transformation on the phenomena of legal reality, in particular, the focus is on the digitalization of the administrative process and the features of the integration of artificial intelligence (AI) technologies into management activities. The paper analyzes the regulatory framework that determines the features of the use of intelligent systems, in particular the Code of Administrative Justice of Ukraine, the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" and the provisions of the Code of Judicial Ethics. Particular attention is paid to the transformation of proceedings in cases of administrative offenses through the introduction of automatic data processing and document flow modes.

In Ukraine, the development of digital technologies is a priority of national legal policy. These changes are most in demand in the judicial process, where the interaction between the parties and judicial authorities has traditionally been based on paper documents and the personal presence of the parties.

Based on the experience of legal regulation in the countries of the European Union, and the scientific achievements of domestic and foreign scholars in the field of law, the author highlights the key advantages and risks of algorithmization of justice. The dualistic nature of digital technologies is highlighted: their ability to optimize the analytical work of the court and at the same time create threats to the principles of impartiality and legal certainty. The conclusions emphasize that the implementation of AI should be based on the principle of supporting, not replacing, human intelligence, provided that a special legislative mechanism for controlling algorithmic decisions is created.

In Ukraine, in recent years, thorough research on the issue of introducing technologies based on artificial intelligence into social processes has begun to appear. However, both the legal community and the legislator are at the initial stage of legal regulation of relations in society, which are built on the basis of the use of algorithms and artificial intelligence agents.

At the current stage, the legal regulation of social relations is inextricably linked to the intensive implementation of digital tools, and therefore this should be considered as one of the vectors of development of modern legal systems.

Key words: legal system, digitalization, artificial intelligence, administrative procedure, administrative process, automation, Code of Judicial Ethics.

Вступ. У глобальних масштабах сучасного світу стрімке впровадження й динамічне поширення цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту чинить фундаментальний і багатогранний вплив на найрізноманітніші вектори суспільного буття, особливо виразно це проявляється у сфері публічного управління. На сьогодні, процеси діджиталізації перетворюються не просто на актуальний світовий тренд, а стають об'єктивною і невід'ємною необхідністю для суттєвого підвищення загальної ефективності управлінських алгоритмів, забезпечення прозорості прийняття владних рішень та покращення якісних показників надання послуг населенню.

У даному контексті спеціалізовані цифрові платформи, сучасні інтелектуальні системи управління та концепція електронного врядування стають надзвичайно потужними й дієвими інструментами для забезпечення сталого розвитку суспільства. Успішний міжнародний досвід наочно демонструє, що послідовна інтеграція діджиталізації та штучного інтелекту в систему адміністративного менеджменту

здатна значно підвищити рівень конкурентоспроможності окремих регіонів, та сприяти активному залученню інвестиційного капіталу.

Такий підхід формує надійний фундамент для побудови сучасної сервісної держави, де технології слугують гарантом дотримання прав і законних інтересів кожного громадянина.

Матеріали та методи. Проблематика дослідження правового регулювання використання штучного інтелекту є особливо актуальним в епоху цифрового суспільства. Однак варто передусім акцентувати увагу на розвитку національних та міжнародних нормативно-правових актів у сфері застосування штучного інтелекту у судовому процесі, виокремити тенденції у підходах до розуміння перспектив інтеграції технологій ШІ у суспільне буття, як на загальнотеоретичному, так і галузевому рівнях саме у сфері адміністративного процесу в Україні. Тому доцільним ж більш детальне вивчення вказаної тематики та визначення можливостей вдосконалення нормативно-правового регулювання використання

штучного інтелекту не лише як інструмент, а й інтелектуальна система, яка самостійно вносить судові рішення.

Методологічною основою дослідження є сукупність методів та прийомів наукового пізнання, серед яких виокремлюємо: логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи.

Мета роботи полягає у формуванні теоретико-правових позицій щодо впливу новітніх інформаційних технологій на ефективність реалізації публічної влади, забезпечення балансу між автоматизацією управлінських рішень та дотриманням прав людини в адміністративних правовідносинах.

Результати. На сучасному етапі правова регламентація суспільних взаємовідносин у більшості країнах світу підпадає під правові концепції, що були сформовані протягом XVII – XX століть. У той же час інтенсивне впровадження цифрових технологій зумовлює необхідність в узгодженні положень основних правових концепцій та теорій, щодо використання інструментів штучного інтелекту у різних галузях національного права. Це зумовлено потребою правового регулювання самих відносин, оскільки належне узгодження концептуальних засад права з процесами правореалізації роблять правову систему максимально ефективною.

У рамках нашого дослідження спробуємо сконцентруватись на трансформації концептуальних засад права саме в адміністративно-процесуальних правовідносинах, оскільки в суспільному обговоренні наразі постають гострі дискусії щодо самої можливості.

Сучасні концептуальні засади права в адміністративно-процесуальних правовідносинах базуються на докорінній зміні парадигми – від пріоритету державних інтересів до людино-центричного підходу, де адміністративний процес постає ключовим інструментом захисту прав особи. Фундаментом цієї трансформації є принцип верховенства права, що інтегрує в собі вимоги належного врядування, зокрема прозорість, передбачуваність та обґрунтованість дій суб'єктів владних повноважень. Важливою ознакою оновлених засад є впровадження принципу офіційного з'ясування

обставин, який нівелює фактичну нерівність між громадянином та державою, а також дотримання критерію пропорційності, що вимагає балансу між публічним інтересом та мінімальним втручанням у сферу приватності особи. Таким чином, правова природа сучасного адміністративного процесу визначається не лише формальним дотриманням процедур, а й забезпеченням права особи бути вислуханою та отриманням справедливого результату у взаємодії з апаратом публічної влади.

Однією з найбільш вагомих переваг інтеграції засобів цифровізації та систем штучного інтелекту в межах адміністративного менеджменту є реальна можливість повної автоматизації типових рутинних процесів, проведення глибинного аналізу надвеликих масивів даних, а також виведення на якісно новий рівень взаємодії між органами державної влади чи місцевого самоврядування та громадянами.

Згідно з аналітичною доповіддю Стенфордського університету «Artificial Intelligence and Life in 2030», сфера правосуддя визначена як один із стратегічних векторів інтеграції технологій штучного інтелекту у перспективі до 2030 року [1]. Важливим кроком у цьому напрямі стало затвердження Європейською комісією з ефективності судочинства у грудні 2018 року етичної хартії щодо використання штучного інтелекту в судових системах [2]. Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту (ШІ) в судових системах та їхньому середовищі була прийнята Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) Ради Європи у грудні 2018 року, що стала орієнтиром для розробників, законодавців та професіоналів у галузі права при інтеграції нових технологій. Даний документ детермінує п'ять засадничих принципів, що мають забезпечувати правомірність застосування інтелектуальних алгоритмів: неухильне дотримання основоположних прав людини; недопущення будь-яких форм дискримінації стосовно індивідів чи їх груп; гарантування якості та кібербезпеки при обробці судових даних у захищеному технологічному середовищі; принцип підконтрольності користувачеві, що передбачає викладення функціоналу штучного інтелекту доступною мовою

відповідно до стандартів статті 6 Європейської конвенції захисту прав людини та основоположних свобод [3], а також принципи прозорості, об'єктивності та справедливості. Зазначені етичні орієнтири є критично-релевантними для адміністративного судочинства, оскільки модернізація юрисдикційної діяльності в цій сфері наразі гостро потребує системної та безпечної діджиталізації.

Окрему увагу слід приділити статті 16 Кодексу суддівської етики [4], яка встановлює чіткі межі використання штучного інтелекту в судовій діяльності. Згідно з цим положенням цифрові технології можуть застосовуватися лише за умови, що вони не ставлять під загрозу незалежність судді, не втручаються в процес оцінки доказів чи прийняття остаточних рішень, та суворо відповідають нормам чинного законодавства.

Найбільш актуальним питанням цифровізації постає у сфері провадження щодо адміністративних правопорушень. Нагальною потребою є впровадження інструментів, що забезпечують дистанційну взаємодію учасників справи з органами юрисдикції, зокрема через електронне подання документів та автоматизовані форми на офіційних ресурсах. Попри те, що переведення всіх етапів судочинства у цифровий формат обіцяє значне спрощення аналітичної роботи та систематизації даних, цей процес супроводжується специфічними ризиками для фундаментальних засад правосуддя.

Фундаментом для визначення повноважень адміністративних судів в Україні виступає – Кодекс адміністративного судочинства України, що регламентує процесуальний порядок розгляду публічно-правових спорів, зокрема статей 4, 6 [5]. Попри відсутність у цьому Кодексі прямих приписів щодо використання штучного інтелекту, його ключова мета – забезпечення справедливого та оперативного правосуддя, а саме стаття 2 створює підґрунтя для цифровізації процесів. Водночас, фактична легітимізація ШІ-інструментів у діяльності суддів наразі знаходить своє відображення не в процесуальному законі, а в нормах Кодексу суддівської етики [4]. Правова система доволі повільно реагує на технологічні зміни на

основі штучного інтелекту і національний законодавець, як і міжнародні інституції, тільки починають процес нормативного закріплення зазначених відносин. Правова регламентація цифровізованих суспільних відносин передусім стосувалася банківської та публічно-правової сфери.

Практичне впровадження інтелектуальних систем у сфері адміністративних послуг базується на положеннях статті 62 Закону України «Про адміністративну процедуру», яка дозволяє здійснювати процедурні дії без посередньої участі посадових осіб [6]. Такий підхід є кроком до оптимізації управлінських процесів та мінімізації корупційних ризиків. Проте, попри прогресивність норми про електронну взаємодію та подання документів, правове поле все ще потребує деталізації алгоритмів, за якими здійснюється такий автоматизований розгляд.

Нормативне підґрунтя функціонування цифрової адміністрації в Україні закладено в Законі України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» від 15.07.2021, де автоматичний режим трактується, як процес надання послуг програмними засобами в реальному часі без втручання посадовців [7]. Аналіз змісту норм цього закону дає змогу виокремити ключові характеристики публічних послуг та класифікувати їх на окремі види:

- 1) За часом надання: у режимі реального часу; з відкладальною умовою.
- 2) За формою подання: паперова; електронна; з використанням інформаційно-комунікаційних систем.
- 3) За формою звернення: заяви, звернення, запити, клопотання тощо.
- 4) За кількістю запитуваної послуги: окрема або комплексна.

Така цифровізація суттєво мінімізує бюрократичні бар'єри та прискорює процедури, проте, водночас висуває жорсткі вимоги до прозорості алгоритмічних рішень. У цьому контексті критично важливим є врахування стандартів GTPR (Загальний регламент про захист даних), зокрема права особи на отримання пояснень щодо автоматизованого рішення та можливість його апеляції до людини [8].

Отже, варто констатувати, що діджиталізація є потужним важелем модернізації механізмів здійснення адміністративних процедур, а її подальша інтеграція в сегмент вирішення публічно-правових спорів потребує чіткої законодавчої детермінації меж використання ШІ, та створення надійних механізмів верифікації автоматизованих рішень.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження варто констатувати, що інтеграція штучного інтелекту в систему адміністративного судочинства України є неминучим етапом цифрової трансформації, який вимагає суворого дотримання принципів верховенства права. На сучасному етапі вітчизняне законодавство, створює лише загальний фундамент для діджиталізації, тоді як конкретні механізми застосування алгоритмів ШІ залишаються фрагментарними. Попри очевидні переваги у вигляді оптимізації строків розгляду справ та автоматизації рутинних стадій провадження, ключовими бар'єрами залишаються ризики алгоритмічної упередженості та відсутність чіткої правової відповідальності за цифрові рішення. Враховуючи європейський вектор розвитку та стандарти Ради Європи, для України пріоритетом має стати розробка відповідного нормативно-правового акта, котрий повинен чітко детермінувати межі використання інтелектуальних систем, гарантуючи пріоритет людського контролю. На думку багатьох фахівців ШІ має функціонувати виключно як допоміжний інструмент підтримки прийняття рішень, не підміняючи собою суб'єктивну незалежність та неупередженість судді.

Також слід зазначити, що стрімка інформаційна трансформація стала невід'ємною складовою еволюції правової системи, та визначає нові стандарти функціонування всієї галузі. Перехід від застарілого паперового документообігу до системи «Електронного суду» дозволяє юристам ефективно використовувати сучасні цифрові інструменти навіть в умовах недостатньої інтеграції відомчих баз даних.

Разом з тим, діджиталізація створює нові виклики, які потребують розв'язання. Для усунення неоднозначного підходу судів та мінімізації процесуальних ризиків існує нагальна потреба у детальному законодавчому врегулюванні статусу електронних документів, безпосередньо в процесуальних кодексах України, а також впровадження алгоритмів роботи електронних систем. Лише за умови поєднання технологічного прогресу з досконалою нормативною базою, діджиталізація зможе повноцінно забезпечити якісно новий рівень надання правничої допомоги.

Таким чином, діджиталізація адміністративного процесу потребує не лише технічних інновацій, а й докорінного оновлення юридичних засад для гармонізації роботи інтелектуальних систем із принципами права.

Водночас, якщо спрогнозувати трансформаційні зміни правових систем та національних систем права під впливом процесів цифровізації та широкого запровадження ШІ у впорядкуванні суспільних процесів, то виникає основна дилема у піднятій нами проблематиці – чи зможуть адаптуватися сучасні правові системи до стрімких і кардинальних технологічних змін, без потреби у трансформації засадничих своїх положень.

Література

1. Artificial Intelligence and Life in 2030. One Hundred Year Study on Artificial Intelligence (AI100). Stanford University. 2016. URL: ai100report10032016fnl_singles.pdf (дата звернення: 27.03.2026).
2. Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі Рада Європи (CEPEJ). 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). 04.11.1950. (у редакції від 27.03.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.03.2026).
4. Кодекс суддівської етики: затв. XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 (у редакції від 18.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 27.03.2026).
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

6. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

7. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

8. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) : Регламент від 27.04.2016 р. № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 27.03.2026).

References

1. Artificial Intelligence and Life in 2030. One Hundred Year Study on Artificial Intelligence (AI100). Stanford University. 2016. URL: ai100report10032016fnl_singles.pdf (дата звернення: 27.03.2026).

2. Yevropeys'ka etychna khartiya pro vykorystannya shtuchoho intelektu v sudovykh systemakh ta yikh n'omu seredovyschi Rada Yevropy (SEPEJ). [European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and Their Environment Council of Europe (CEPEJ)]. (2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 27.03.2026). [in Ukrainian].

3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]. 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.03.2026). [in Ukrainian].

4. Kodeks suddivskoi etyky [Code of Judicial Ethics]: zatv. XI chervym zizdom suddiv Ukrainy 22.02.2013 (u redaktsii vid 18.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 27.03.2026) [in Ukrainian].

5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny [Code of Administrative Procedure of Ukraine]: Zakon vid 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.03.2026). [in Ukrainian].

6. Pro administratyvnu protseduru [About the administrative procedure]: Zakon Ukrayiny vid 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 27.03.2026). [in Ukrainian].

7. Pro osoblyvosti nadannya publichnykh (elektronnykh publichnykh) posluh [On the features of the provision of public (electronic public) services]: Zakon Ukrayiny vid 15.07.2021 № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 27.03.2026). [in Ukrainian].

8. Rehlament Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS) 2016/679 vid 27 kvitnia 2016 roku pro zakhyst fizychnykh osib u zviazku z opratsiuvanniam personalnykh danykh i pro vilnyi rukh takykh danykh, ta pro skasuvannia Dyrektyvy 95/46/IeS (Zahalnyi rehlament pro zakhyst danykh) [Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)]: Rehlament vid 27.04.2016 r. № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 27.03.2026). [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 08.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 342.9:355.04(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-18>**Мердова Ольга Миколаївна**

кандидат юридичних наук, професор,
заступник директора з освітньої та науково-дослідної
діяльності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-0769-2364
Scopus-Author ID: 58870868500
Researcher ID: AAF-7927-2021

Головков Олександр Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0005-4649-539X
Scopus-Author ID: 60348838900
Researcher ID: KPA-1576-2024

Умрихіна Ірина Олександрівна

доктор філософії в галузі права, доцент,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0003-9041-5831
Scopus-Author ID: 59471193500
Researcher ID: MCX-9317-2025

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАКОННОСТІ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

У статті здійснено комплексний науковий аналіз нормативно-правових засад забезпечення законності дій працівників Національної поліції України та територіальних центрів комплектування і соціальної підтримки під час реалізації мобілізаційних заходів в умовах правового режиму воєнного стану. Досліджено особливості правового регулювання відповідних правовідносин, зокрема співвідношення обов'язків громадян у сфері мобілізаційної підготовки та повноважень уповноважених суб'єктів публічної влади. Розкрито зміст та значення принципу законності як базової засади діяльності органів державної влади у період дії особливих правових режимів, а також проаналізовано його реалізацію крізь призму нормативної визначеності, процедурної врегульованості та судового контролю.

Окрему увагу приділено розмежуванню понять «воєнний стан» і «стан війни», що має суттєве значення для правильного визначення обсягу повноважень органів влади та меж допустимого обмеження прав і свобод людини. Проаналізовано положення законодавства України, зокрема Конституції України, законів

України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про Національну поліцію», а також підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють порядок оповіщення військовозобов'язаних, перевірки документів та здійснення заходів контролю на блокпостах.

На основі узагальнення судової практики встановлено формування сталої правової позиції щодо правомірності дій працівників поліції та ТЦК та СП, зокрема у частині зупинки транспортних засобів і перевірки документів у межах заходів воєнного стану. Обґрунтовано, що чинне законодавство формує внутрішню узгоджену систему правових норм, у якій обов'язки громадян кореспондують із повноваженнями державних органів. Водночас наголошено на необхідності дотримання принципу пропорційності та забезпечення балансу між інтересами національної безпеки і правами людини. Сформульовано висновок, що законність дій уповноважених суб'єктів у сфері мобілізаційних заходів має розглядатися як комплексна правова категорія, що поєднує нормативну визначеність, процедурні гарантії та ефективний механізм контролю.

Ключові слова: воєнний стан, мобілізація, законність, Національна поліція, ТЦК та СП, повноваження поліції, перевірка документів, блокпости, права людини, принцип пропорційності, адміністративно-правове регулювання.

Merdova O. M., Holovkov O. M., Umrykhina I. O. Regulatory and legal principles of the legality of the actions of police officers and territorial centers for assistance and social support during mobilization measures

The article provides a comprehensive scientific analysis of the regulatory and legal framework ensuring the legality of actions performed by officers of the National Police of Ukraine and territorial recruitment and social support centers during the implementation of mobilization measures under the legal regime of martial law. The study examines the peculiarities of legal regulation of the relevant social relations, focusing in particular on the correlation between citizens' obligations in the field of mobilization preparedness and the powers of authorized public authorities. The content and significance of the principle of legality as a fundamental basis for the functioning of state bodies under special legal regimes are раскрыто, with particular attention paid to its implementation through legal certainty, procedural regulation, and judicial control.

Special emphasis is placed on distinguishing between the concepts of "martial law" and "state of war", which is essential for determining the scope of powers of public authorities and the permissible limits of restriction of human rights and freedoms. The provisions of Ukrainian legislation, including the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law", "On Mobilization Preparation and Mobilization", and "On the National Police", as well as relevant by-laws regulating the procedure of notifying persons liable for military service, checking documents, and carrying out control measures at checkpoints, are analyzed.

Based on the generalization of judicial practice, the article identifies the formation of a stable legal position regarding the lawfulness of actions of police officers and recruitment authorities, particularly in terms of stopping vehicles and verifying documents within the framework of martial law measures. It is substantiated that the current legislation forms a coherent and internally consistent system of legal norms in which citizens' obligations correspond to the powers of public authorities. At the same time, the necessity of adhering to the principle of proportionality and maintaining a balance between national security interests and human rights is emphasized. It is concluded that the legality of actions of authorized entities in the field of mobilization measures should be considered as a complex legal category that combines legal certainty, procedural safeguards, and effective control mechanisms.

Key words: martial law, mobilization, legality, National Police, territorial recruitment centers, police powers, document verification, checkpoints, human rights, principle of proportionality, administrative legal regulation.

Вступ. Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у повномасштабному форматі 24 лютого 2022 року, зумовила необхідність запровадження та неодноразового продовження правового режиму воєнного стану. За таких умов особливого значення набуває не лише ефективність діяльності органів державної влади, а й безумовне дотримання принципу законності у процесі реалізації їх повноважень. Насамперед це стосується Національної поліції України та територіальних центрів комплектування і

соціальної підтримки (ТЦК та СП), які є ключовими суб'єктами у сфері забезпечення мобілізаційних заходів.

Питання правомірності дій зазначених суб'єктів у контексті мобілізації набуває не лише практичного, а й значного наукового значення, оскільки перебуває на перетині забезпечення обороноздатності держави та гарантування конституційних прав і свобод людини. У сучасному правозастосовному дискурсі простежується тенденція до розширення повноважень органів публічної влади в умовах

воєнного стану, що об'єктивно потребує чіткого визначення меж їх реалізації. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання співвідношення таких повноважень із принципом пропорційності та гарантіями прав особи.

Метою статті є комплексне дослідження нормативно-правових засад законності дій працівників Національної поліції та ТЦК та СП під час здійснення мобілізаційних заходів, зокрема у частині оповіщення громадян, перевірки документів та зупинки транспортних засобів в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний метод, який використано для аналізу чинного законодавства, системний метод – для виявлення взаємозв'язків між нормами різних галузей права, а також метод правового моделювання для визначення меж допустимої поведінки уповноважених суб'єктів у сфері мобілізаційних відносин. Джерельною базою дослідження є Конституція України, закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про Національну поліцію», Кодекс України про адміністративні правопорушення, підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, а також актуальна судова практика.

Результати. Важливою передумовою для з'ясування правових підстав дій поліції та ТЦК є чітке розмежування двох суміжних, але принципово різних понять – «воєнний стан» і «стан війни». У вітчизняному правовому дискурсі ці терміни нерідко вживаються як тотожні, що є хибним і може спотворювати розуміння правового статусу суб'єктів відповідних правовідносин. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що регламентується Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1] і впроваджується указом Президента з наступним затвердженням Верховною Радою. Він передбачає тимчасове запровадження особливих правил функціонування органів державної влади, обмеження конституційних прав і свобод громадян, мобілізаційні заходи, обмеження руху, трудову повинність тощо. Його мета – забезпечення оборони, безпеки

та відсічі збройній агресії у внутрішньодержавному вимірі.

Натомість стан війни є категорією міжнародного публічного права і означає офіційне визнання конфлікту між двома державами як війни з відповідними правовими наслідками на міжнародній арені. Він пов'язаний із правом на самооборону згідно зі статтею 51 Статуту ООН, відкриттям стану воєнних дій та зміною зовнішньополітичного статусу держави [2]. Примітно, що Україна не оголошувала стан війни з росією в міжнародно-правовому сенсі, попри те що дії РФ з 2014 року, і особливо з 24 лютого 2022 року, за своїми ознаками є збройною агресією. Таким чином, запровадження воєнного стану в Україні є правовою реакцією на зовнішню агресію в рамках внутрішнього законодавства, але не є автоматичним оголошенням стану війни. Зазначене розмежування має не лише теоретичне, але й суто практичне значення: від правильного розуміння правового режиму залежать обсяг повноважень органів влади та характер обов'язків громадян.

Конституційна норма, закріплена у статті 64 Основного Закону, допускає можливість обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану, однак лише за умови їх чіткого нормативного визначення та часової обмеженості [3]. Це положення визначає фундаментальну рамку, у межах якої має здійснюватися діяльність усіх суб'єктів владних повноважень. Наголосимо, що принцип законності у діяльності органів публічної влади передбачає не лише формальну відповідність дій нормам законодавства, а й їх здійснення у визначених межах, із дотриманням процедур та гарантій прав людини. В умовах воєнного стану цей принцип набуває особливого значення, оскільки саме він виступає запобіжником від надмірного втручання держави у сферу приватних прав.

Ключовим елементом правового регулювання мобілізаційних відносин є встановлення обов'язків громадян. Стаття 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлює систему обов'язків громадян. Частина третя цієї статті зобов'язує громадян протягом 60 календарних днів з дня набрання чинності Указом Президента про

оголошення мобілізації уточнити свої облікові дані [4]. Зробити це можна через центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), через електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного або резервіста, або безпосередньо у ТЦК та СП. Крім того, у разі отримання повістки про виклик громадянин зобов'язаний прибути у зазначене місце у визначений строк, а невиконання цього обов'язку тягне за собою юридичну відповідальність.

Особливо важливою є норма частини шостої статті 22 зазначеного Закону, яка закріплює обов'язок усіх громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років у період мобілізації (крім цільової) постійно мати при собі військово-обліковий документ – військовий квиток або тимчасове посвідчення військовозобов'язаного – та пред'являти його на вимогу уповноваженого представника ТЦК та СП або працівника поліції [4]. Ця норма є ключовою сполучною ланкою між обов'язками громадян та повноваженнями органів правопорядку. Невиконання зазначених обов'язків кваліфікується як порушення законодавства про оборону, мобілізацію та військовий обов'язок і може тягнути адміністративну відповідальність за статтями 210-1, 211 КУпАП [5] або кримінальну – за статтею 336 КК України [6].

Важливо підкреслити, що ці обов'язки не є ізольованими, а функціонують у тісному взаємозв'язку з повноваженнями органів державної влади. Таким чином, законодавець формує модель правового регулювання, засновану на принципі кореляції: кожному обов'язку громадянина відповідає конкретне владне повноваження уповноваженого суб'єкта. Такий підхід забезпечує передбачуваність правозастосування та відповідає вимогам правової визначеності як складової верховенства права.

Закон України «Про Національну поліцію» деталізує повноваження поліцейських в умовах особливого правового режиму. Частина друга статті 32 цього Закону надає поліцейському право у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації вимагати від осіб чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення військово-облікового документа разом із документом, що посвідчує особу

[7]. Таким чином, право поліцейського прямо кореспондує з обов'язком громадянина, закріпленим у статті 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що свідчить про взаємоузгодженість нормативного регулювання і внутрішню несуперечливість правової системи. Відповідно до частини першої статті 36 Закону «Про Національну поліцію», поліцейський також уповноважений вимагати залишити визначене місце або обмежити доступ до певної території чи об'єкта – у разі необхідності забезпечення публічної безпеки, охорони життя і здоров'я людей або фіксації слідів правопорушення [7].

Окремої уваги заслуговує процедура оповіщення військовозобов'язаних. Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 560 від 16.05.2024, чітко регламентує алгоритм дій групи оповіщення, до якої можуть входити представники ТЦК та СП і поліцейські [8]. Старший групи зобов'язаний відрекомендуватися, повідомити мету звернення та спілкуватися у коректній формі. На вимогу громадянина представник зобов'язаний пред'явити документ, що посвідчує його особу, а також посвідчення особи, уповноваженої вручати повістки. Позитивно, що законодавець передбачив можливість пред'явлення документів в електронній формі за наявності технічної можливості – це свідчить про адаптацію правового регулювання до реалій цифрового суспільства.

У разі відмови від отримання повістки складається акт відмови, який підписується не менш як двома членами групи оповіщення, оголошується громадянину та передається керівництву ТЦК та СП для вжиття заходів адміністративного реагування. Якщо до складу групи входить поліцейський, він здійснює адміністративне затримання особи відповідно до статей 261 та 262 КУпАП [5], після чого затримана особа доставляється до відповідного ТЦК та СП. Особливістю цієї процедури є поєднання імперативності виконання мобілізаційних вимог із процесуальними гарантіями, зокрема фіксацією відмови від отримання повістки шляхом складання відповідного акта. Такий підхід свідчить про прагнення

законодавця мінімізувати ризики зловживань та забезпечити належний рівень юридичної визначеності.

Водночас така модель правового регулювання об'єктивно розширює дискреційні повноваження поліцейських, що в умовах воєнного стану є виправданим з огляду на публічний інтерес, однак потребує чіткого дотримання принципу пропорційності як ключового елементу верховенства права.

Питання повноважень поліції на блокпостах є одним із найбільш дискусійних у правозастосовній практиці. Відповідно до пункту 7 частини першої статті 35 Закону «Про Національну поліцію», поліцейський має право зупиняти транспортні засоби у разі прийняття уповноваженим органом рішення про обмеження чи заборону руху [7]. При цьому він зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину та правову підставу зупинення, тоді як пред'явлення будь-яких додаткових документів законодавством не передбачено. Стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» серед заходів правового режиму прямо передбачає перевірку документів у осіб та огляд транспортних засобів [1], а Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456, відносить проїзд через блокпости до самостійних підстав для зупинки транспортного засобу уповноваженою особою [9].

Наголосимо, що поняття «блокпост» визначено як посилений контрольно-пропускний пункт, що тимчасово встановлюється за рішенням військового командування на вході/виході на територію, де введено воєнний стан [10]. До складу блокпосту входять службові особи військових формувань та правоохоронних органів, визначені наказом коменданта. Пункт 20 Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де

введено воєнний стан, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455 перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану відносить до заходів контролю на блокпостах перевірку документів, що посвідчують особу, а також тимчасове обмеження руху транспортних засобів та осіб [10]. Законодавець при цьому не вимагає від поліцейського окремо доводити водієві свій статус уповноваженої особи шляхом пред'явлення наказу коменданта, що прямо підтверджено судовою практикою.

Так, судова практика є надзвичайно важливим індикатором ефективності правового регулювання у цій сфері та свідчить про стабільне і послідовне визнання законності дій поліцейських на блокпостах. Наприклад, Житомирський районний суд Житомирської області (справа № 278/3012/23 від 04.10.2023) [11], Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя (справа № 335/3618/23 від 25.05.2023) [12], Миргородський міськрайонний суд Полтавської області (справа № 541/1999/23 від 07.09.2023) [13] одностайно дійшли висновку, що сам факт проїзду через блокпост в умовах воєнного стану є достатньою правовою підставою для зупинки транспортного засобу та перевірки документів.

В свою чергу, апеляційні суди підтримали й розвинули цю позицію. Сьомий апеляційний адміністративний суд у справі № 125/630/23 від 13.06.2023 констатував, що законодавство не встановлює для уповноважених осіб обов'язку пред'являти особам, які підлягають контролю на блокпості, наказ коменданта, а тому відповідні посилання водіїв правомірно відхиляються судом [14]. Запорізький окружний адміністративний суд у справі № 280/1710/23 від 30.06.2023, спираючись на частину другу статті 24 Закону «Про Національну поліцію», підкреслив, що в умовах загрози державному суверенітету та відсічі збройної агресії органи поліції беруть участь у заходах правового режиму воєнного стану, а тому і додаткові підстави для перевірки громадян та їхніх транспортних засобів є цілком

обґрунтованими [15]. Рішення Миколаївського апеляційного суду (справа 33/812/76/23 від 07.03.2023) [16] та Київського апеляційного суду (справа № 759/476/23 від 27.03.2023) [17] додатково підтверджують, що зупинка транспортного засобу та перевірка документів на блокпосту є законними незалежно від наявності порушень правил дорожнього руху.

Узагальнюючи судову практику, можна зробити висновок про формування стабільної правозастосовної доктрини, відповідно до якої сам факт перебування особи у зоні дії правового режиму воєнного стану є достатньою підставою для реалізації контрольних повноважень держави. Такий підхід свідчить про пріоритет забезпечення публічної безпеки над індивідуальною свободою пересування, що є характерним для надзвичайних правових режимів. Таким чином, зупинка транспортного засобу працівниками поліції на блокпостах з метою перевірки документів водія та його автомобіля є законодавчо визначеною окремою підставою, що надає поліцейським відповідні повноваження незалежно від того, чи порушує водій правила дорожнього руху. Посилання водіїв на незаконність такої зупинки судами визнаються безпідставними.

Висновки. Аналіз чинного законодавства дозволяє констатувати, що правові засади діяльності поліції та ТЦК та СП у сфері мобілізації мають комплексний характер і ґрунтуються на поєднанні норм адміністративного, конституційного та військового права.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що нормативно-правові засади діяльності працівників поліції та ТЦК та СП у період мобілізації формують цілісну систему правового регулювання, спрямовану на забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та правами людини. Чинне законодавство України формує несуперечливу та внутрішньо узгоджену систему правових норм, що регулюють мобілізаційні відносини:

обов'язки громадян кореспондують із повноваженнями поліції та ТЦК, а підзаконні акти деталізують процедурні аспекти, не виходячи за межі законодавчих норм. Наявний порядок оповіщення та вручення повісток, процедура складання актів відмови і адміністративного затримання відображають прагнення законодавця поєднати ефективність мобілізаційних заходів із процесуальними гарантіями громадян, а усталена судова практика підтверджує правомірність дій поліції та ТЦК та СП, відхиляючи аргументи про незаконність зупинок і перевірок, що свідчить про достатню правову визначеність у цій сфері.

Водночас умови воєнного стану зумовлюють зміщення акценту у бік публічного інтересу, що проявляється у розширенні дискреційних повноважень органів державної влади. Таке розширення є виправданим з огляду на потреби оборони держави, однак воно повинно супроводжуватися чіткими правовими обмеженнями та ефективними механізмами контролю.

Законність дій уповноважених суб'єктів забезпечується через поєднання трьох ключових елементів: нормативної визначеності повноважень, процедурної регламентації їх реалізації та судового контролю. Саме така триєдина модель дозволяє гарантувати передбачуваність правозастосування та мінімізувати ризики порушення прав людини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з уточненням меж дискреційних повноважень поліції в умовах надзвичайних правових режимів, аналізом відповідності національної практики стандартам Європейського суду з прав людини, а також удосконаленням правового регулювання використання електронних документів у мобілізаційних процедурах. Ефективність мобілізаційних заходів у сучасних умовах визначається не лише обсягом повноважень держави, а й рівнем їх правової визначеності, пропорційності та підконтрольності.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 03.03.2026).

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
6. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
8. Про затвердження Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 року № 560 / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
9. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456 / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
10. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455 / Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
11. Рішення Житомирського районного суду Житомирської області від 04 жовтня 2023 року у справі № 278/3012/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113957288> (дата звернення: 03.03.2026).
12. Постанова Орджонікідзевського районного суд м. Запоріжжя від 25 травня 2023 року у справі № 335/3618/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111243176> (дата звернення: 03.03.2026).
13. Рішення Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 07 вересня 2023 року у справі № 541/1999/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113487222> (дата звернення: 03.03.2026).
14. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 13 червня 2023 року у справі № 125/630/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111505137> (дата звернення: 03.03.2026).
15. Рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 30 червня 2023 року у справі № 280/1710/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111943617> (дата звернення: 03.03.2026).
16. Постанова Миколаївського апеляційного суду від 07 березня 2023 року у справі № 33/812/76/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109391851> (дата звернення: 03.03.2026).
17. Постанова Київського апеляційного суду від 27 березня 2023 року у справі № 759/476/23 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110087970> (дата звернення: 03.03.2026).

References

1. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII / Ofitsiyniy vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).
2. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [Charter of the United Nations] vid 26 chervnia 1945 roku / Ofitsiyniy vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (data zvernennia: 03.03.2026).
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine], pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku / Ofitsiyniy vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

4. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu [On mobilization training and mobilization]: Zakon Ukrainy vid 21 zhovtnia 1993 roku № 3543-XII / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

5. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses] vid 07 hrudnia 1984 roku № 8073-X / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] vid 05 kvitnia 2001 roku № 2341-III / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

7. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police]: Zakon Ukrainy vid 02 lypnia 2015 roku № 580-VIII / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

8. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia pryzovu hromadian na viiskovu sluzhbu pid chas mobilizatsii, na osoblyvyi period [On approval of the Procedure for conscription of citizens for military service during mobilization, for a special period]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 travnia 2024 roku № 560 / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

9. Pro zatverdzhennia Poriadku perevirky dokumentiv v osib, ohliadu rechei, transportnykh zasobiv, bahazhu ta vantazhiv, sluzhbovykh prymishchen i zhytla hromadian pid chas zabezpechennia zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu [On approval of the Procedure for checking documents of persons, inspection of things, vehicles, luggage and cargo, official premises and housing of citizens during the implementation of measures of the legal regime of martial law]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 roku № 1456 / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

10. Pro zatverdzhennia Poriadku vstanovlennia osoblyvoho rezhymu vizdu i vyizdu, obmezhenntia svobody peresuvannia hromadian, inozemtsiv ta osib bez hromadianstva, a takozh rukhu transportnykh zasobiv v Ukraini abo v okremykh yii mistsevostiakh, de vvedeno voiennyi stan [On approval of the Procedure for establishing a special regime of entry and exit, restrictions on the freedom of movement of citizens, foreigners and stateless persons, as well as the movement of vehicles in Ukraine or in certain areas where martial law has been introduced]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 roku № 1455 / Ofitsiinyi vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 03.03.2026).

11. Rishennia Zhytomyrskoho raionnoho sudu Zhytomyrskoi oblasti vid 04 zhovtnia 2023 roku u spravi № 278/3012/23 [Decision of the Zhytomyr District Court of Zhytomyr Region dated October 04, 2023 in case № 278/3012/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113957288> (data zvernennia: 03.03.2026).

12. Postanova Ordzhonikidzevskoho raionnoho sud m. Zaporizhzhia vid 25 travnia 2023 roku u spravi № 335/3618/23 [Resolution of the Ordzhonikidzevskiy District Court of Zaporizhzhia dated May 25, 2023 in case № 335/3618/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111243176> (data zvernennia: 03.03.2026).

13. Rishennia Myrhorodskoho miskraionnoho sudu Poltavskoi oblasti vid 07 veresnia 2023 roku u spravi № 541/1999/23 [Resolution of the Myrhorod City District Court of Poltava Region dated September 7, 2023 in case № 541/1999/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113487222> (data zvernennia: 03.03.2026).

14. Postanova Somoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 13 chervnia 2023 roku u spravi № 125/630/23 [Resolution of the Seventh Administrative Court of Appeal dated June 13, 2023 in case № 125/630/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111505137> (data zvernennia: 03.03.2026).

15. Rishennia Zaporizkoho okruzhnoho administratyvnoho sudu vid 30 chervnia 2023 roku u spravi № 280/1710/23 [Resolution of the Zaporizhia District Administrative Court dated June 30, 2023 in case № 280/1710/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111943617> (data zvernennia: 03.03.2026).

16. Postanova Mykolaiivskoho apeliatsiinoho sudu vid 07 bereznia 2023 roku u spravi № 33/812/76/23 [Resolution of the Mykolaiv Court of Appeal dated March 7, 2023 in case № 33/812/76/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109391851> (data zvernennia: 03.03.2026).

17. Postanova Kyivskoho apeliatsiinoho sudu vid 27 bereznia 2023 roku u spravi № 759/476/23 [Resolution of the Kyiv Court of Appeal dated March 27, 2023 in case № 759/476/23] / Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110087970> (data zvernennia: 03.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.28/.29:347.965.42(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-19>**Одинцова Олена Володимирівна**

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-3864-228X

**ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (НЕПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ)
У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ**

Статтю присвячено порівняльно-правовому аналізу умов звільнення від кримінальної відповідальності / непризначення покарання (вимоги чинної ст. 46 Кримінального кодексу України та ч. 1 ст. 3.4.1. проекту нового Кримінального кодексу України станом на 22 лютого 2026 р. у разі примирення винного з потерпілим через призму обов'язку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнати себе винуватою у його вчиненні. Під умовами звільнення від кримінальної відповідальності ми розуміємо вчинення кримінального правопорушення вперше; коло кримінальних правопорушень, за якими особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності / не призначено їй покарання; обов'язок усунути заподіяну шкоду та відшкодувати завдані збитки.

Було обґрунтовано, що доповнення ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України умовою «визнала себе винуватою у вчиненні такого кримінального правопорушення» заслуговує на схвалення. Статтю 46 КК України було запропоновано доповнити зазначеним положенням, а також розширити сферу її дії за рахунок умисних нетяжких злочинів, які посягають більшою мірою на приватні інтереси потерпілих і за якими позиція саме останнього мала б мати вирішальне значення, за умови повного відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. Наголошено на застосуванні звільнення від кримінальної відповідальності лише до випадкових, ситуативних, у крайньому випадку нестійких злочинців.

Покладення на особу, яка вчинила не лише проступок, необережний нетяжкий злочин, а й умисний нетяжкий злочин обов'язку визнати себе винуватим, поєднане із звуженням змісту терміну «вперше» та зобов'язанням повністю відшкодувати завдані збитки або усунути заподіяну шкоду дозволить виважено розширити сферу дії ст. 46 КК України, а значить економити ресурси правоохоронної та судової систем і одночасно забезпечувати захист прав потерпілих від низки умисних нетяжких злочинів відповідно до принципів гуманності та справедливості.

Ключові слова: примирення винного з потерпілим, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, кримінальна відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності, покарання, кримінальний закон, посткримінальна поведінка.

Odintsova O. V. Plea of guilt in the discharge from criminal liability and discharge in connection with reconciliation of the offender and the victim

The article is devoted to a comparative legal analysis of the conditions for discharge from criminal liability / non-imposition of punishment (the requirements of the current Article 46 of the Criminal Code of Ukraine and Part 1 of Article 3.4.1 of the Draft Criminal Code of Ukraine as of 22 February 2026) in cases of reconciliation between the offender and the victim, through the prism of the obligation of a person who has committed a criminal offense to admit guilt in its commission.

It was substantiated that supplementing Part 1 of Article 3.4.1 of the Draft Criminal Code of Ukraine with the condition “pleaded guilty to committing that criminal offence” deserves approval. It was proposed to supplement Article 46 of the Criminal Code of Ukraine with the this provision, as well as to expand its scope to include intentional minor crimes that predominantly infringe upon the private interests of victims, in which the position of the victim should have decisive significance, provided that full compensation for damages or remediation of the harm

caused is ensured. Emphasis was placed on the discharge from criminal liability only to accidental, situational, and, in extreme cases, unstable offenders.

Imposing on a person who has committed not only a criminal misdemeanor or a reckless minor crime, but also an intentional minor crime, the obligation to plea of guilt, combined with narrowing the meaning of the term “for the first time” and requiring full compensation for damages or remediation of the harm caused, would allow for a balanced expansion of the scope of Article 46 of the Criminal Code of Ukraine and, consequently, would help save the resources of law enforcement and judicial systems while simultaneously ensuring the protection of victims’ rights in cases of a number of intentional minor crimes in accordance with the principles of humanity and justice.

Key words: *reconciliation of the offender and the victim, criminal offence, minor crime, criminal liability, discharge from criminal liability, punishment, criminal law, behaviour after a criminal offense.*

Вступ. У зв’язку із широкомасштабним вторгненням РФ на територію України особливої актуальності набула проблематика економії кримінально-правової репресії за рахунок тих кримінально каранних діянь, які характеризуються найменшою суспільною небезпечністю. З іншого боку, економія кримінально-правової репресії має застосовуватись виважено і до тих осіб, які на неї заслуговують, тобто відповідати принципам гуманності та справедливості. Однією із чинних у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) заохочувальних норм є ст. 46 КК України (звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з примиренням винного з потерпілим). Нам імпонує позиція Яценка Я.М., який вважає примирення з потерпілим центральною ланкою відновлювального правосуддя, а його головною функцією як моделі відновлювального правосуддя – поновлення у найкоротший термін порушеної в результаті вчиненого злочинного посягання рівноваги інтересів потерпілого, особи, яка його вчинила, і суспільства [1, с. 179]. Її «аналогом» у проекті нового КК України станом на 22 лютого 2026 року стала ч. 1 ст. 3.4.1. (у зв’язку із трансформацією інституту звільнення від кримінальної відповідальності у субінститут непризначення покарання у зв’язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення, а саме примиренням з потерпілим [2, с. 6–7]).

Матеріали та методи. Проблематику інституту звільнення від кримінальної відповідальності досліджували М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, О.П. Горох, О.О. Дудоров, О.О. Житний, Л.М. Кривоченко, О.М. Лемешко, В.О. Навроцький, Є.О. Письменський, В.В. Скибицький, Л.Д. Удалова, М.І. Хавронюк,

Л.А. Хруслова, П.В. Хряпінський, Д.В. Філін, С.С. Яценко. Низка науковців – В.М. Бурдін, А.А. Вознюк, Л.В. Головка, М.Є. Григор’єва, А.О. Ізраєлян, О.С. Козак, Л.П. Краснопольська, В.Н. Куц, Л.Д. Удалова, П.С. Матишевський, Ж.В. Мандриченко, М.І. Хавронюк, Є.В. Фесенко, А.М. Яценко тощо – досліджували поняття, правову природу, суб’єктний склад, підстави, умови його застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з примиренням винного з потерпілим. Згадані вчені зробили вагомий внесок у дослідженні вказаної проблематики.

У попередній статті [3] нами було здійснено порівняльно-правовий аналіз положень ст. 46 чинного КК України та ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України станом на 22 лютого 2026 року за такими ознаками: вчинення кримінального правопорушення вперше; коло кримінальних правопорушень, за якими особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності / не призначено їй покарання; обов’язок усунути заподіяну шкоду та відшкодувати завдані збитки. Аналіз ми здійснювали окремо по кожному із цих критеріїв, не пов’язуючи їх між собою.

Проте у зв’язку з обмеженістю обсягу роботи у попередній статті нами не було розглянуто ще одну істотну відмінність між ст. 46 КК України та ч. 1 ст. 3.4.1. проекту нового КК України, а між тим вона має важливе значення і тісно пов’язана із іншими умовами звільнення від кримінальної відповідальності. На відміну від ст. 46 КК України у ч. 1 ст. 3.4.1. проекту нового КК України міститься обов’язок особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнавати себе винуватою у його вчиненні.

Для досягнення поставленої мети були використані такі загальнонаукові і

спеціально-наукові методи: структурно-функціональний – при визначенні значення визнання себе винуватою особою, яка вчинила кримінальне правопорушення та її зв'язку з іншими умовами звільнення від кримінальної відповідальності та непризначення покарання; догматичний – при аналізі юридичної конструкції ст. 46 чинного КК України та ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України; логічно-граматичний – при встановленні етимологічного змісту деяких понять і термінів; метод моделювання – для побудови пропозицій до ст. 46 КК України.

Метою статті є порівняльно-правовий аналіз умов звільнення від кримінальної відповідальності у порядку ст. 46 чинного КК України та непризначення покарання на підставі ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України станом на 22 лютого 2026 р. [4; 5] через призму обов'язку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, визнати себе винуватою у його вчиненні. У даній статті, як і раніше, під умовами звільнення від кримінальної відповідальності ми розуміємо «додаткові обставини формального характеру, визначені відповідними кримінально-правовими положеннями, наприклад тяжкість злочину, відсутність повторності тощо» [3, с. 42–46; 6, с. 269].

Результати. У першу чергу, звернімо увагу на значення визнання себе винуватою особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, при призначенні покарання та вірогідності, що у подальшому вона не буде вчиняти нові злочини чи кримінальні проступки. Визнання вини – це не просто і не тільки позитивна дія, що стосується конкретного кримінально-правового конфлікту. На нашу думку, це додаткова обставина, яка знижує вірогідність протиправної поведінки винного у майбутньому, окрім примирення та відшкодування збитків. Це обставина, яка вказує, що, вірогідно, винний виправдає ту довіру, яку держава йому висловила і замість державного осуду, реалізації кримінальної відповідальності у тій чи іншій формі, дозволила продовжити своє життя без ярлика «судимий», «раніше судимий», звільнивши його від кримінальної відповідальності.

Невизнання особою себе винуватою в умовах, коли її вина підтверджується доказами,

традиційно розцінюється як обставина, яка вказує на спрямованість особистості на подальшу протиправну поведінку, її небажання змінюватись на краще.

Зазначимо, що у доктрині кримінального права [7] зазначається, що від кримінальної відповідальності звільняється особа, яка зобов'язана її нести (якій має бути призначене покарання), при цьому при вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності суд має переконатись у тому, що діяння, поставлене особі у провину, дійсно мало місце; що воно містить склад злочину; особа *винна* у його вчиненні (курсивом виділено автором). У межах роботи над дисертацією А.О. Ісраєлян проаналізував 65 ухвал судів першої інстанції, які набрали законної сили щодо закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим і виокремив три підходи суду щодо встановлення в діях особи складу кримінального правопорушення:

1) в судовому рішенні чітко сформульовано, що особа вчинила діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, та її вину встановлено;

2) в рішенні окремо не наголошується на тому, що особа є винною у вчиненому злочину, хоча опосередковано судом вказується така інформація;

3) питання щодо встановлення вини особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, судом не вирішується [8, с. 30–32, 154].

На жаль, дослідник не зазначив питому вагу ухвал, у яких проявляється кожен із виокремлених ним підходів. Проте можемо припустити, що суди нерідко керуються згаданим вище положенням постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» № 12 від 23.12.2005 року і встановлюють вину підсудного прямо або опосередковано. Через обмеженість обсягу роботи поза увагою залишимо ситуації, коли суди не встановлюють вину підсудного, але застосовують ст. 46 КК України.

Зосередимось на ситуаціях, коли суд встановив вину підсудного у вчиненні проступку

або необережного нетяжкого злочину, а останній не визнає себе винуватим, лише надав свою згоду на звільнення його від кримінальної відповідальності. За умов, що вона, примирилась з потерпілим, повністю або частково відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду, вперше вчинила зазначене кримінальне правопорушення, відповідно до ст. 46 КК України, суд звільняє таку особу від кримінальної відповідальності. Але згадаймо, що, крім іншого, це правопорушення могло бути вчинено «вперше» лише у юридичному значенні цього терміну. У дійсності підсудний на момент винесення такої ухвали вже міг мати кримінальний досвід, але був звільненим від кримінальної відповідальності за попередні свої проступки чи злочини або по ним спливили строки давності виконання вироку, або була погашена чи знята судимість. Яка ж вірогідність подальшої правомірної поведінки звільненого від кримінальної відповідальності?

Ніяким чином не знецінюючи значення тих обов'язків, що покладаються на винну особу, нам вдається непослідовною позиція законодавця у тому, що особі, яку суд планує звільнити від кримінальної відповідальності, дозволяється не визнавати себе винуватою. Як зазначалось раніше [3, с. 43–44], ми є прибічниками позиції розширення сфери застосування ст. 46 КК України за рахунок нетяжких умисних злочинів, які посягають більшою мірою на приватні інтереси потерпілих і за якими позиція саме останнього мала б мати вирішальне значення, але за умови, що особа, яка вчинила цей умисний злочин, визнала себе винуватою. На нашу думку, ще можна якось «закрити очі» на ту обставину, що чинна редакція ст. 46 КК України не вимагає від особи, яка вчинила проступок чи необережний нетяжкий злочин, визнавати себе винуватою і обмежується тим, що вона повністю або частково відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду та примирилась з потерпілим. Але такий стан речей неприпустимий за умисними, хоч і нетяжкими, злочинами. Тому, спираючись на вище сказане, ми підтримуємо позицію, втілену у ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України: непризначення покарання

можливе щодо осіб які примирились з потерпілим, здійснили реституцію і компенсацію і при цьому визнали свою винуватість у вчиненні провини або умисного чи необережного злочину 1-3 ступеня тяжкості. Щоправда сподіваємось, що розробники проекту КК України у процесі роботи над документом все ж таки звзуть значення терміну «вперше» [3, с. 43].

Зауважимо, що у редакціях проекту КК України станом до 02 квітня 2025 року вказана вимога була відсутньою, натомість був обов'язок щиро покаятись [9]. Через обмеженість обсягу роботи ми не будемо зупинятись детально на співвідношенні цих понять, але з огляду на визначення поняття «щире каяття», сформульоване Верховним судом [10] у цілому схвалюємо поточну редакцію проекту КК України.

Крім того, необхідною умовою застосування ст. 46 КК України за умисними нетяжкими злочинами, з огляду на їх більшу суспільну небезпечність у порівнянні з необережними нетяжкими злочинами, за нашим переконанням, має бути відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди *у повному обсязі*.

У будь-якому випадку, хочемо звернути увагу на те, що дуже важливо, щоб звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема у порядку ст. 46 КК України, застосовувалось, говорячи мовою кримінології [11, с. 116], до випадкових, ситуативних, у крайньому випадку, нестійких злочинців, і однозначно не застосовувалось до злісних злочинців, навіть якщо кримінальне правопорушення, за яким приймається рішення, вони вчинили вперше у юридичному значенні цього слова.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що аналізувати умови звільнення від кримінальної відповідальності / непризначення покарання за тією чи іншою підставою слід у їх нерозривному зв'язку, а не відокремлено. Доповнення ч. 1 ст. 3.4.1. проекту КК України умовою «визнала себе винуватою у вчиненні такого кримінального правопорушення» застосовує на схвалення. Статтю 46 КК України пропонуємо доповнити зазначеним положенням, а також розширити сферу її дії за рахунок умисних нетяжких злочинів, які посягають

більшою мірою на приватні інтереси потерпілих і за якими позиція саме останнього мала б мати вирішальне значення, за умови повного відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди.

Покладення на особу, яка вчинила не лише проступок, необережний нетяжкий злочин, а й умисний нетяжкий злочин, але є випадковим, ситуативним, у крайньому випадку нестійким злочинцем, обов'язку визнати себе

винуватим, поєднане із звуженням змісту терміну «вперше» та зобов'язанням повністю відшкодувати завдані збитки або усунути заподіяну шкоду дозволить виважено розширити сферу дії ст. 46 КК України, а значить економити ресурси правоохоронної та судової систем і одночасно забезпечувати захист прав потерпілих від низки умисних нетяжких злочинів відповідно до принципів гуманності та справедливості.

Література

1. Ященко А.М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2006. 145 с.
2. Горох О. Звільнення від покарання за проектом нового Кримінального кодексу України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 8. С. 3–13. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2021.8.3-15>
3. Одинцова О.В. Примирення винного з потерпілим як підстава звільнення від кримінальної відповідальності та непризначення покарання (за чинним Кримінальним кодексом України та проектом нового кримінального кодексу України). *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2026. № 1 (17). С. 42–46. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-7>
4. Кримінальний кодекс України Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
5. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту (станом на 22.02.2026). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> (дата звернення: 26.03.2026).
6. Куц В.М. Звільнення від кримінальної відповідальності та перспективи його законодавчого врегулювання. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 267–270. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.54>
7. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05> (дата звернення: 26.02.2026).
8. Ізраєлян А.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: дис. ... докт. філос. за спец. 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. 186 с.
9. Архів проектів нового Кримінального кодексу. Новий Кримінальний Кодекс : офіційний сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv> (дата звернення: 26.02.2026)
10. Постанова Верховного Суду від 15 листоп. 2021 р.; *справа № 199/6365/19*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101138476>
11. Криминологія : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. В.В. Чернея ; за наук. ред. О.М. Джужі. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

References

1. Iashchenko, A.M. (2006). Prymyrennia z poterpilym u mekhanizmi kryminalno-pravovoho rehuliuvania : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. H.S. Skovorody. Kharkiv. [in Ukrainian].
2. Horokh, O. (2021). Zvylnennia vid pokarannia za proiekтом novoho Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Exemption from punishment under the project of the new Criminal Code of Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 8, 3-13. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2021.8.3-15> [in Ukrainian].
3. Odyntsova, O.V. (2026). Prymyrennia vynnogo z poterpilym yak pidstava zvylnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta nepryznachennia pokarannia (za chynnym Kryminalnym kodeksom Ukrainy ta proiekтом novoho kryminalnogo kodeksu Ukrainy). [Reconciliation of the offender and the victim in the discharge from criminal liability and discharge (under the current criminal code of Ukraine and the draft of

the new Criminal code of Ukraine)]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 1, 42–46. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-7> [in Ukrainian].

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25-26. St. 131 [in Ukrainian].

5. Kryminalnyi kodeks (proiekt) : Kontrolnyi tekst stanom na 22.02.2026. (2026) N. p. [Electronic resource] N. p. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf> [in Ukrainian].

6. Kuts, V.M. (2021). Zviltennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti ta perspektyvy yoho zakonodavchoho vrehuliuvannia [Discharge from criminal liability and prospects for its legislative settlement]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2, 267-270. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.54> [in Ukrainian].

7. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva pro zviltennia osoby vid kryminalnoi vidpovidalnosti [On the practice of applying legislation on the exemption of a person from criminal liability by the courts of Ukraine]: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 23 hrudnia 2005 r. № 12. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». [in Ukrainian].

8. Israeliian, A.O. (2022). Zviltennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti u zviazku z prymyrenniam vynnoho z poterpilym [Discharge from criminal liability in view of reconciliation of the offender and the victim]. *Extended Candidate`s thesis*. Odesa. [in Ukrainian].

9. Arkhiv proiektiv novoho Kryminalnoho kodeksu. *Novyi Kryminalnyi Kodeks : ofitsiinyi sait*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code-arhiv> [in Ukrainian].

10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 15 lystop. 2021 r.; sprava № 199/6365/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101138476> . [in Ukrainian].

11. Kryminolohiia : pidruchnyk / O.M. Dzhuzha, V.V. Vasylevych, V.V. Cherniei, S.S. Cherniavskiyi ta in.; za zah. red. V.V. Chernieia ; za nauk. red. O.M. Dzhuzhi. (2020). Kyiv : FOP Maslakov. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.21

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-20>**Пилипенко Дмитро Олексійович**

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0003-1299-6178

Пилипенко Євгенія Олексіївна

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з актуальних питань кримінального аналізу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4044-5421

ВИЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА КРИТЕРІЄМ СОЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ

Статтю присвячено окресленню кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень з врахуванням критерію соціального зв'язку потерпілої особи. Наголошено, що чинне кримінальне законодавство не містить визначень, які розтлумачують категорії «близький родич», «близький родич та член сім'ї», «близька особа». Наголошено, що серед вітчизняних науковців також відсутня єдність позицій щодо сприйняття змісту згаданих категорій. Висловлено авторську точку зору, що в кримінально-правовій сфері доцільно використовувати категорію «близький родич та член сім'ї» як кваліфікуючу ознаку для злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Водночас запропоновано взяти за основу аналогічну категорію, яка міститься у Кримінальному процесуальному кодексі України та доповнити її такими особами як двоюрідні брати та сестри, а також зведені брати та сестри, крім цього до вказаного переліку доцільно додати таких суб'єктів родинних відносин як рідні тітка, дядько, племінник, племінниця. Врахування в переліку близьких родичів та членів сім'ї не лише родичів прямої, а й бічної лінії споріднення, на наше переконання, в повній мірі відповідає уявленням в суспільстві про норми моралі, сімейні традиції та звичаї. Крім цього в статті висловлено авторську позицію, що категорія «близькі особи» є більш змістовною за своєю сутністю, яка крім близьких родичів та членів сім'ї охоплює також осіб, які перебувають з потерпілим у інтимних, дружніх (товариських), професійних відносинах. Така близькість в обов'язковому порядку має бути взаємною та засвідчена відповідною доказовою інформацією в кримінальному провадженні. Категорія «близькі особи» є доречною для окреслення переліку потерпілих від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів. Таким чином в статті здійснено висновок, що характеристика критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи в межах кримінального права має визначатися дуальністю елементів (родинністю та близькістю). Такий підхід підтверджує доречність для кримінально-правової сфери двох правових категорій, а саме «близькі родичі та члени сім'ї» та «близькі особи».

Ключові слова: кримінальне законодавство, кримінальне процесуальне законодавство, кваліфікація кримінальних правопорушень, близькі родичі та члени сім'ї, близькі особи, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів.

Pylypenko D. O., Pylypenko Ye. O. Determination of qualified characteristics of criminal offenses by the criterion of the victim's social connection

The article is devoted to outlining the qualifying features of criminal offenses taking into account the criterion of the social connection of the victim. It is emphasized that the current criminal legislation does not contain definitions that explain the categories of "close relative", "close relative and family member", "close person". It is emphasized that among domestic scientists there is also no unity of position regarding the perception of the content of the mentioned categories. The author's point of view is expressed that in the criminal law sphere it is advisable to use the category of "close relative and family member" as a qualifying feature for crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person. At the same time, it is proposed to take as a basis a similar category contained in the Criminal Procedure Code and supplement it with such persons as cousins, as well as stepbrothers and sisters, in addition to this list, it is advisable to add such subjects of family relations as relatives, aunts, uncles, nephews, nieces. In our opinion, the inclusion in the list of close relatives and family members not only relatives of the direct, but also collateral lines of kinship fully correspond to the ideas in society about moral norms, family traditions and customs. In addition, the article expresses the author's position that the category of "close persons" is more meaningful in its essence, which, in addition to close relatives and family members, also includes persons who are in intimate, friendly (companion) and professional acquaintances with the victim. Such proximity must necessarily be mutual and certified by relevant evidentiary information in criminal proceedings. The category "close persons" is appropriate for outlining the list of victims of criminal offenses against the authority of state authorities, local governments, associations of citizens and criminal offenses against journalists. Thus, the article concludes that the characteristic of the criterion of social connection of a person who is a victim of a criminal offense within the framework of criminal law should be determined by the duality of elements (kinship and proximity). This approach confirms the relevance of two legal categories for the criminal law sphere, namely "close relatives and family members" and "close persons".

Key words: *criminal law, criminal procedural law, qualification of criminal offenses, close relatives and family members, close persons, crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person, criminal offenses against the authority of state authorities, local self-government bodies, associations of citizens and criminal offenses against journalists.*

Вступ. Кваліфікуючі ознаки є сталим та традиційним засобом диференціації кримінальних правопорушень у вітчизняному кримінальному законодавстві. Ці ознаки охоплюють низку критеріїв, одним з яких є соціальний зв'язок потерпілої від кримінального правопорушення особи. Критерій соціального зв'язку включає у себе наявні у потерпілого сімейні (родинні) та близькі відносини з особами в соціумі, які зазнають негативного впливу внаслідок вчинення кримінального правопорушення. На даний час чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не містить дефініцій, які розкривають сутність категорій «близький родич», «близький родич та член сім'ї», «близька особа», що зустрічаються у змісті норм Особливої частини цього закону. Зазначене питання потребує вирішення з боку законодавця з метою однозначного й коректного розуміння критерію соціального зв'язку потерпілої від злочинного діяння особи, а також згаданих категорій в межах кримінального законодавства України.

Матеріали та методи. Проблематика належного визначення критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального

правопорушення особи у контексті кваліфікації злочинних діянь регулярно висвітлюється в наукових доробках вітчизняних науковців. Безумовно це пов'язано з актуальністю зазначеного питання для сфери кримінальної юстиції нашої держави. Значний внесок у вивчення обставин, пов'язаних з потерпілим в кримінальному праві, у тому числі соціальних зв'язків постраждалої особи здійснив М.В. Сенаторов у авторській монографії 2006 року. О.М. Шармар (2015 рік) провела аналіз змісту категорій «працівник правоохоронного органу», «близькі родичі, члени сім'ї чи інші близькі йому особи» як потерпілі від злочину, передбаченого ст. 345 КК України. А.С. Волковська (2017 рік) дослідила проблеми пов'язані з визначенням кола потерпілих від погрози або насильства щодо журналіста ст. 345¹ КК України. І.М. Ткаченко (2022 рік) розглянув доцільність та обґрунтованість застосування різних категорій близьких осіб для позначення потерпілих від кримінальних правопорушень у КК України. Н.М. Плисюк (2025 рік) дослідила питання щодо визначення поняття і видів потерпілих від кримінальних правопорушень, а також їх ознаки.

Т.С. Любченко (2025 рік) здійснила аналіз визначення потерпілого у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 399 КК України, а також висловила авторську точку зору щодо належного визначення в законі близьких родичів та членів сім'ї потерпілого. Попри наявні наукові дослідження, досі відсутній єдиний й однозначний підхід щодо визначення критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи, а також категорій «близький родич», «близький родич та член сім'ї», «близька особа», які містяться в окремих нормах Особливої частини КК України. Саме ці аспекти визначають актуальність цього наукового дослідження.

Методологічну основу дослідження становить сукупність філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових методів. Діалектичний метод використовувався для з'ясування змісту критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи. Герменевтичний метод сприяв пізнанню категорій «близький родич», «близький родич та член сім'ї», «близька особа» через текстуальне їх визначення законодавцем. Аксиологічний метод дозволив розглянути згадані категорії крізь призму їх відповідності соціальним цінностям. Термінологічний метод став у нагоді під час визначення категорій «близький родич», «близький родич та член сім'ї», «близька особа» та окреслення специфіки співвідношення вказаних категорій між собою. Системний метод дозволив дослідити та обґрунтувати доцільність дуального підходу до характеристики критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи. Пізнавальний (когнітивний) метод сприяв обґрунтуванню авторської точки зору з приводу доцільності використання в кримінальному законодавстві двох дефініцій – «близький родич та член сім'ї» та «близька особа». Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити зміст вказаних дефініцій в різних галузях національного законодавства.

Метою статті є визначення критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи, а також з'ясувати сутність дефініцій «близький родич та член

сім'ї» та «близька особа», які містяться у нормах Особливої частини КК України.

Результати. В нормах чинного КК України відображення критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи здійснюється із застосуванням декількох формулювань. Так, наприклад, у ст.ст. 115, 154, 189, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 352, 355 та ін. КК України законодавцем згадується категорія «близькі родичі». У диспозиції ст.ст. 122 та 147 КК України міститься термін «родичі». У ст.ст. 155, 156, 345¹, 347¹, 348¹, 349¹, 385, 396 та ін. КК України законодавцем використовується словосполучення близькі родичі або члени сім'ї (члени сім'ї чи близькі родичі). У ст.ст. 126, 149, 206, 280, 350 КК України згадується термін «близькі». При цьому зміст жодної із згаданих категорій законодавцем не роз'яснюється в нормах КК України. В науковій спільноті також відсутня єдина позиція щодо цього питання. Так, у роботах вітчизняних вчених зустрічаються такі категорії: 1) близькі родичі та члени сім'ї [1, с. 5; 2, с. 16; 3, с. 49], рідні та близькі [4, с. 17], близькі особи [5, с. 8; 6, с. 12; 7, с. 134; 8, с. 54].

Слід вказати, що єдиним виключенням у даному випадку за якого законодавець намагається розтлумачити відповідну категорію є примітка до ст. 155 КК України, де зазначено, що у ст.ст. 155, 156 цього Кодексу під близькими родичами або членами сім'ї слід розуміти осіб, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Такий крок законодавця підтримує А.В. Бойко, який зазначає, що позиція законодавця в п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України найбільш відповідає суті того поняття «близький родич», що застосовується у кримінальному праві. Але законодавець, справедливо, поряд з терміном «близькі родичі» вживає термін «члени сім'ї» (тобто, особи не пов'язані з працівником правоохоронного органу кровними родинними зв'язками). Безумовно, інтереси цих осіб також є цінними для такого працівника. Уніфікація основних термінів, що вживаються у КПК, КК та інших кодексах України, буде сприяти їх однаковому розумінню та правильному застосуванню, виключає необхідність розкривати їх зміст у статтях закону, де

вони вживаються. Таке правове регулювання сприяє ефективному засвоєнню змісту норм, полегшує користування кодексами, зокрема, КК України [9, с. 110].

На наше переконання наявність роз'яснювальної норми у змісті ст. 155 КК України з посиланням на положення КПК України заслуговує на увагу. Зосередження фокусу саме на колі осіб, які перебувають з неповнолітньою/неповнолітнім в родинних (сімейних) відносинах та користуючись фактичною довірою такої особи вчиняють кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, видається абсолютно логічним кроком з боку законодавця. При цьому, чинна редакція п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК у контексті визначення категорії близьких родичів та члени сім'ї є найбільш змістовною серед всіх норм вітчизняних нормативно-правових актів, де зустрічається ця або подібна за змістом категорії. У даному випадку доцільно згадати ст. 3 Сімейного кодексу України, ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». Наведені законодавчі норми містять роз'яснення щодо таких категорій як «сім'я» та «близькі родичі», однак за змістом вони є вужчими за згадане вище положення КПК України.

Водночас на наше переконання п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК не є абсолютно досконалим в контексті питання, що розглядається. Недосконалість, як нами вбачається, полягає у фокусуванні уваги законодавця саме на родичах прямої лінії споріднення. Натомість родичі бічної лінії споріднення, здебільшого, залишаються законодавцем поза увагою у вказаній процесуальній нормі, винятком є лише згадування про рідних брата та сестру. Вважаємо, що така позиція законодавця не є достатньою мірою зваженою. На наш погляд у контексті визначення категорії близьких родичів та членів сім'ї у сфері кримінальної юстиції, тим більш коли мова йде про перелік таких осіб у межах кваліфікації злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, категорія близьких родичів та членів сім'ї має включити й інших родичів бічної лінії споріднення.

У даному випадку видається логічним розширення категорії близьких родичів та членів сім'ї шляхом включення до її переліку таких осіб як двоюрідні брати та сестри, а також зведені брати та сестри, тобто, які не мають спільних батьків та їх фактично пов'язують знов виниклі сімейні відносини, але не біологічна спорідненість. Крім цього також доцільно включити до переліку близьких родичів та членів сім'ї таких осіб як рідні тітка, дядько та племінник, племінниця. На наш погляд, врахування в переліку близьких родичів та членів сім'ї не лише родичів прямої, а й бічної лінії споріднення в повній мірі відповідає уявленням в суспільстві про норми моралі, традиції, звичаї [10, с. 151] та відповідає змісту засади справедливості [11, с. 16]. Разом з тим, такий підхід також є цілком доречним щодо природного сприйняття представниками соціуму сутності поняття родина (сім'я) та цілком корелюється з логікою формування кваліфікуючих ознак злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості за критерієм соціального зв'язку потерпілої особи.

Водночас варто враховувати, що особлива частина чинного КК України містить склади кримінальних правопорушень, де критерій соціального зв'язку має окрему специфіку. З цього приводу слід частково погодитися з А. М. Удодом, який наголошує, що використовується в КПК категорія «близькі родичі та члени сім'ї» має дещо інше функціональне призначення у сфері кримінального судочинства, аніж у сфері кримінально-правового захисту суспільних відносин та пов'язана, перш за все, з нормативним закріпленням певних обмежень на здійснення окремих процесуальних дій чи кримінального провадження в цілому при наявності родинних, сімейних зв'язків з відповідними особами, які фігурують у провадженні. В кримінально-правовому ж контексті, акцент зміщується з процесуально-правових обмежень на матеріально-правові межі захисту суспільних відносин. Таким чином, на його думку, характеристика потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України виключно через означене вище поняття (поряд з працівниками правоохоронних органів) не забезпечує повноцінної кримінально-правової

охорони суспільних відносин, що складають його основний безпосередній об'єкт [12, с. 96].

Аналізуючи цю точку зору варто наголосити, що критерій соціального зв'язку потерпілої особи в злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканності як кваліфікуюча ознака стосується саме суб'єкта кримінального правопорушення. В такому випадку натепер редакція п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК є найбільш змістовною й доречною, хоча й недосконалою за своїм змістом як ми вже зазначали вище. Водночас у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 345 КК України вищезгаданий критерій соціального зв'язку цілком логічно може мати інший, більш розширений зміст. У даному випадку цілком слушною є позиція В.І. Осадчого, який зазначає: враховуючи те, що вплив на діяльність працівника правоохоронного органу може бути і через осіб, які не охоплюються поняттям «близькі родичі», перед законодавцем доцільно поставити питання про зміну редакцій відповідних норм в частині, що стосується цього питання. Як варіант, може бути запропоновано замість слів «близькі родичі» вжити слова «рідні та близькі» [4, с. 17].

М.М. Комарницький також наголошує, що в позначеній категорії злочинів більш оптимальною є вказівка на потерпілих від злочину «близьких осіб», а не «близьких родичах», оскільки часто не родинна близькість, а глибокі особисті стосунки з певними особами можуть стати «вразливим місцем» особи, яка виконує службовий чи громадський обов'язок, впливаючи на яке шляхом погроз або насильства у відношенні їхніх друзів, коханих винний може з великими шансами на успіх домогтися своєї мети [6, с. 112]. Особи, які вчиняють певні дії у зв'язку з виконанням певним суб'єктом професійних функцій, впливаючи для досягнення своїх цілей не на нього, а на інших людей, добре знають «больові точки» цього професіонала. Вони обирають найбільш дорогих для нього людей, які не обов'язково належать до тих, хто визначений у законодавчому переліку. Тому більш адекватним для реалізації принципу справедливості було б відповідних потерпілих визначати як «близьких осіб» [13, с. 98]. Водночас треба зазначити, що

поняття «близький родич» є значно вужчим, ніж категорія «близькі особи», яким охоплюються, окрім близьких родичів, інші особи, доля яких (життя, здоров'я та добробут) не байдужа захисникові чи представникові особи [14, с. 156].

Цілком погоджуючись з вищевказаними позиціями, вважаємо, що цілком доречно в окремих категоріях кримінальних правопорушень використовувати категорію «близькі особи», для окреслення переліку можливих потерпілих внаслідок вчинення злочинних діянь. Така пропозиція є цілком актуальною для кримінальних правопорушень визначених у Розділі XV КК України. Щодо змісту терміну «близька особа» І.М. Ткаченко зазначає, що вона повинна охоплювати три категорії близьких осіб: 1) близький родич; 2) член сім'ї або колишній член сім'ї; 3) інша особа, що має важливе значення для потерпілої особи [15, с. 382]. В цілому погоджуючись із автором, слід наголосити, що формулювання третьої групи близьких осіб потребує певного уточнення. Необхідно вказати, що згадуваний автором фактор «важливості значення» для потерпілої особи є вельми суб'єктивним та залежить виключно від сприйняття певної особи як близької, що насправді може не відповідати об'єктивній реальності й близькості конкретних осіб між собою. Близькість між людьми має бути взаємною, а не односторонньою. Це має бути ключовим фактором, який визначатиме близькість між конкретними особами, які не є родичами та членами родини (сім'ї). У випадку вчинення кримінального правопорушення характер близькості між конкретними особами має підтверджуватися або спростовуватися з їх показань, під час проведення допитів в межах кримінального провадження.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, на наше переконання характеристика критерію соціального зв'язку потерпілої від кримінального правопорушення особи в межах кримінального права має визначатися дуальністю елементів (родинністю та близькістю). Такий підхід підтверджує доречність для кримінально-правової сфери двох правових категорій, а саме «близькі родичі та члени сім'ї» та «близькі особи». Категорія «близькі родичі

та члені сім'ї» є цілком актуальною для позначення переліку суб'єктів вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (розділ IV КК України). Водночас категорія «близькі особи» є більш змістовною за своєю сутністю, яка крім близьких родичів та членів сім'ї охоплює також осіб, які перебувають з потерпілим у інтимних, дружніх (товариських), професійних знайомствах. Така близькість

в обов'язковому порядку має бути взаємною та засвідчена відповідною доказовою інформацією в кримінальному провадженні. Категорія «близькі особи» є доречною для окреслення переліку потерпілих від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів (розділ XV КК України).

Література

1. Бойко А.В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 21 с.
2. Ізай І.М. Кримінально-правова протидія втручання в діяльність працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
3. Пилипенко Д.О. Потерпілий як суб'єкт реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2014. 207 с.
4. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 36 с.
5. Лосич Т.С. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 19 с.
6. Комарницький М.М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 225 с.
7. Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.
8. Вознюк А.А. Удосконалення обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, у контексті реалізації положень Стамбульської конвенції. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 1 (110). С. 50–57. DOI: <https://doi.org/10.33270/01191101.50>
9. Бойко А.В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 231 с.
10. Пилипенко Д.О. Принципи кримінально-виконавчого права: теоретико-правове дослідження : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2023. 428 с.
11. Пилипенко Д.О. Принцип справедливості в кримінально-виконавчому праві України. Правовий часопис Донбасу. 2022. № 1 (78). С. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-78-1-11-18>
12. Удод А.М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 220 с.
13. Посібник до навчального курсу щодо безпеки журналістів / Вознюк А.А., Калиновський Б.В., Камінська Н.В. та ін. Рада Європи, 2021. 146 с.
14. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування : монографія / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, Л.М. Демидова. Харків : Право, 2017. 400 с.
15. Ткаченко І.М. Близькі особи як потерпілі від кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 378–383. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/84>

References

1. Boiko, A.V. (2013). *Kryminalna vidpovidalnist za pohrozu abo nasylstvo shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu* [Criminal liability for threats or violence against a law enforcement officer]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Izai, I.M. (2018). *Kryminalno-pravova protydiia vtruchanniu v diialnist pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv* [Criminal legal counteraction to interference in the activities of law enforcement officers]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Pylypenko, D.O. (2014). *Poterpilyi yak subiekt realizatsii funktsii obvynuvachennia u kryminalnomu protsesi Ukrainy* [The victim as a subject of the prosecution function in the criminal process of Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Donetsk. [in Ukrainian].
4. Osadchyi, V.I. (2004). *Problemy kryminalno-pravovoho zakhystu pravookhoronnoi diialnosti* [Problems of criminal legal protection of law enforcement activities]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. [in Ukrainian].

5. Losych, T.S. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za pohrozu abo nasylstvo shchodo suddi, narodnoho zasidatelja chy prysiazhnogo [Criminal liability for threat or violence against a judge, lay assessor or juror]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv. [in Ukrainian].

6. Komarnytskyi, M.M. (2017). Kryminalno-pravova okhorona osib chy yikh blyzkykh rodychiv u zviazku z vykonanniam nymy svoho sluzhbovoho chy hromadskoho oboviazku [Criminal legal protection of individuals or their close relatives in connection with the performance of their official or public duty]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. [in Ukrainian].

7. Davydovych, I.I. (2007). Kryminalno-pravova okhorona predstavnykiv vlady i hromadskosti, yaki okhoroniaiut pravoporiadok [Criminal and legal protection of representatives of the government and the public who protect the law and order]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. [in Ukrainian].

8. Vozniuk, A.A. (2019). Udoskonalennia obstavyn, yaki pom'iakshuiut ta obtiazhuiut pokarannia, u konteksti realizatsii polozhen Stambulskoi konventsii [Improvement of circumstances that mitigate and aggravate punishment in the context of implementing the provisions of the Istanbul Convention]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, № 1 (110). S. 50–57. doi: <https://doi.org/10.33270/01191101.50>. [in Ukrainian].

9. Boiko, A.V. (2013). Kryminalna vidpovidalnist za pohrozu abo nasylstvo shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu [Criminal liability for threat or violence against a law enforcement officer]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. [in Ukraine].

10. Pylypenko, D.O. (2023). Pryntsypy kryminalno-vykonavchoho prava: teoretyko-pravove doslidzhenia [Principles of Criminal Enforcement Law: Theoretical and Legal Research]: monohrafiia. Kyiv: VD «Dakor». [in Ukrainian].

11. Pylypenko, D.O. (2022). Pryntsyp spravedlyvosti v kryminalno-vykonavchomu pravi Ukrainy [The Principle of Justice in Criminal and Executive Law of Ukraine]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 1 (78). S. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-78-1-11-18>. [in Ukrainian].

12. Udod, A.M. (2013). Kryminalno-pravova kharakterystyka pohrozy abo nasylstva shchodo pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu (st. 345 KK Ukrainy) [Criminal-legal characteristics of threats or violence against a law enforcement officer (Article 345 of the Criminal Code of Ukraine)]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv. [in Ukrainian].

13. Posibnyk do navchalnoho kursu shchodo bezpeky zhurnalistiv [Manual for the training course on the safety of journalists]: navch. posib. / Vozniuk A. A., Kalynovskyi B. V., Kaminska N. V. ta in. (2021). Rada Yevropy. [in Ukrainian].

14. Aktualni pytannia kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy ta praktyky yoho zastosuvannia [Current issues of criminal legislation of Ukraine and practices of its application]: monohrafiia / V.Ia. Tatsii, V.I. Borysov, L.M. Demydova. (2017). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

15. Tkachenko, I.M. (2022). Blyzki osoby yak poterpili vid kryminalnykh pravoporushen [Close persons as victims of criminal offenses]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 6. S. 378–383. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/84> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-21>**Тимошко Павло Володимирович**

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ORCID: 0009-0009-4207-4095

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті зазначено, що визначення поняття будь-якого явища – це розкриття його найбільш суттєвих ознак, що відображають його сутність, тобто його параметрів. З огляду на цю думку, у статті визначено параметри спеціального слідчого експерименту як НСРД як контролю за вчиненням злочину та як безпосередньо спеціального слідчого експерименту. Визначено зміст, умов та параметри спеціального слідчого експерименту, на підставі чого зроблено висновок, що спеціальний слідчий експеримент – це комплекс здійснюваних уповноваженими суб'єктами, передбачених та регламентованих нормами кримінального процесуального закону дій, що спрямовані на забезпечення штучного «сприяння», або «ускладнення» для реалізації злочинних намірів особи в реальній ситуації з метою створення справжності злочинних дій у свідомості особи, яка планує їх вчинити, а також встановлення та фіксації дійсних намірів такої особи шляхом постійного контролю її дій щодо вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину у зазначених умовах з метою отримання даних, які підтверджують або спростовують інформацію про злочинну діяльність особи.

Ключові слова: спеціальний слідчий експеримент, поняття, зміст, умови проведення.

Tymoshko P.V. Concept, content, and conditions for conducting a special investigative experiment

The article states that defining the concept of any phenomenon involves identifying its most essential characteristics that reflect its essence, that is, its parameters. In light of this view, the article defines the parameters of a special investigative experiment as a means of gathering evidence, as a method of monitoring the commission of a crime, and as the special investigative experiment itself. The content, conditions, and parameters of a special investigative experiment are defined, on the basis of which it is concluded that a special investigative experiment is a set of actions carried out by authorized entities, provided for and regulated by the norms of criminal procedural law, aimed at artificially creating conditions that either “hypothetically” facilitate or “hinder” the realization of criminal intentions in a setting as close as possible to reality for the purpose of recreating the crime in the mind of the person who has taken all necessary actions to commit it, as well as the establishment and documentation of such a person’s actual intentions through constant monitoring of their actions regarding the commission of a serious or particularly serious crime under the specified conditions, with the aim of obtaining data that confirms or refutes information about the person’s criminal activity and ensures the collection of evidence or the verification of evidence already obtained in a specific criminal proceeding.

Key words: special investigative experiment, concept, content, conditions for conducting.

Вступ. Негласна слідча (розшукова) дія – спеціальний слідчий експеримент (надалі – ССЕ) є одним із найскладніших у підготовці та проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Його значення для фіксування підготовки або вчинення кримінальних правопорушень важко переоцінити. Здійснення контролю за вчиненням кримінального

правопорушення можна одночасно зібрати комплекс фактичних даних, що стосуються ряду фактів щодо злочинних дій та інших матеріалів, предметів, які можуть бути визнані доказом у кримінальному провадженні [1, с. 192–193]. ССЕ проводиться відносно конкретних осіб, а також з метою встановлення намірів невідомих осіб [2, с. 179].

До прийняття КПК України, інструментами по виявленню та фіксації злочині були оперативно-розшукові заходи – порядок та умови проведення яких закріплено оперативно-розшуковим законодавством [3]. Частина відповідних заходів знайшла своє відображення у кримінальному процесуальному законодавстві у формі негласних слідчих (розшукових) дій. Так, оперативно-розшуковим законодавством передбачено такі заходи як оперативна та контрольована закупки, контрольована поставка. Відповідні дії закріплено в КПК України як форми контролю за вчиненням злочину. Втім, можна констатувати, що не всі форми контролю за вчиненням злочину знайшли своє відображення в оперативно-розшуковому законодавстві. Зокрема, ССЕ проводяться виключно у межах досудового розслідування, і тому його зміст, порядок його проведення не відображено у жодному з нормативних актів. Разом з тим, у розвиток ідеї правової і демократичної держави, у КПК закріплено, що охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є одним із завдань кримінального процесу [4]. Тобто, тільки за умови належного рівня регламентування, процесуальних гарантій суспільство сприймає зазначену НСРД як ефективний важіль протидії злочинності. Поряд із зазначеним, аналіз практики проведення зазначеної НСРД свідчить про ряд недоліків її регламентації, які впливають на результативність, до яких (у тому числі) відноситься: нечітке формулювання ССЕ; невизначеність підстав проведення ССЕ; недоліки правового регламентування механізму здійснення ССЕ [5, с. 123–125]; інфільтрація уповноважених суб'єктів у злочинне середовище, що може межувати з провокацією злочину; відсутність чітких меж «умов наближених до реальної обстановки», що забезпечуються у процесі проведення ССЕ.

Матеріали та методи. М. В. Багрій визначив зміст ССЕ, здійснюючи аналіз сукупності властивих йому ознак [6, с. 389].

В. А. Динту, провела розмежування ССЕ останнього зі слідчим експериментом та імітуванням обстановки злочину, виокремивши ознаки, що їх відрізняють та відмітила ознаки, що їх об'єднують [7, с. 186].

Ще ряд робіт були присвячені окремим питанням здійснення ССЕ, у комплексі з НСРД, зокрема В. В. Комашко вважає, що дослідження змісту контролю за вчиненням злочину забезпечує розуміння місця і ролі у системі НСРД [5, с. 55].

З огляду на зазначене виникає необхідність виокремлення поняття, особливостей та змісту ССЕ.

Мета статті – визначення змісту, поняття, завдань та умов проведення спеціального слідчого експерименту.

Результати. Питання проведення ССЕ не були предметом окремих наукових досліджень на монографічному рівні. Науковці здійснювали наукові розробки стосовно окремих складових елементів ССЕ, у контексті організації та тактики його проведення у процесі розслідування окремих злочинів.

Із введенням чинного КПК України, введено в обіг поняття «контроль за вчиненням злочину», але разом з тим – КПК України не містить його визначення [5, с. 34–35]. Формально – ССЕ повинен моделювати штучну обстановку, яка надає можливість перевірити дійсні наміри певної особи що до вчинення злочинних дій. Тобто, потрапивши в умови, що сприяють злочинній діяльності, особа, відносно якої проводиться дана дія, може з власної волі вибрати той чи інший варіант поведінки: ігнорувати ці умови та обставини і не вчиняти злочин або, скориставшись ними, вчинити його [8, с. 145]. Такий підхід дозволяє стисло пояснити сутність дій у ході проведення ССЕ, але не надає його визначення.

Слід зазначити, що обґрунтованість та ефективність контролю за вчиненням злочину, привертала увагу науковців як в галузі теорії оперативно-розшукової діяльності, так і кримінального процесу. Проте, результати вивчення наукових робіт у зазначеній сфері, констатують відсутність ґрунтовного дослідження спеціального слідчого експерименту, як поняття у контексті системі НСРД, зазначених у гл. 21 КПК України. Необхідно відмітити, що підґрунтям розвитку наукового знання є чітко сформована система понять та категорій, що, у свою чергу, є має бути надійним фундаментом теорії [9, с. 52].

Сформулювати певне поняття – це означає виокремити індивідуальні ознаки, визначити сутність, зміст певного об'єкту дослідження (предмета в його суттєвих параметрах).

З одного боку – діючий КПК України на законодавчому рівні закріпив визначення спеціального слідчого експерименту – відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 271 чинного КПК України спеціальний слідчий експеримент є формою контролю за вчиненням злочину, що полягає в одержанні слідчим або працівником оперативного підрозділу інформації шляхом штучного створення відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні ознаки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів та спостереження за її поведінкою [4], але з іншого боку – це визначення може бути віднесено до ряду інших НСРД і не відображає особливостей саме ССЕ.

Оскільки ССЕ – відноситься до категорії НСРД, то відповідно базою для визначення його сутті та поняття є саме зміст НСРД але з врахуванням особливостей спеціального слідчого експерименту як форми контролю за вчиненням злочину.

Досліджуючи теоретичні підходи до визначення НСРД, В. В. Комашко констатує, що останні це дії, спрямовані на фіксацію доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню [5, с. 42]. А. Б. Паршутін вважає, що НСРД – це передбачені та регламентовані нормами кримінального процесуального закону дії визначених законодавством суб'єктів спрямовані на здобування або перевірку вже отриманих доказів, а також процесуально значимих обставин у конкретному кримінальному провадженні [9, с. 67].

Науковці підкреслюють особливість ССЕ у контексті конспіративності їх здійснення [5, с. 43], вважаючи, що втаємничення дій від оточуючих проявляється у: приховування змісту та мети дій від оточуючих осіб, не залучених до їх проведення [10, с. 41].

Аналізуючи вищенаведені визначення можна виокремити кілька параметрів, які повинні бути присутні (оскільки є критеріями

віднесення спеціального слідчого експерименту до категорії НСРД) і у визначенні змісту спеціального слідчого експерименту:

- здійснюється органами, уповноваженими державою на виконання правоохоронної функції;
- негласність дій спеціально уповноважених суб'єктів;
- передбаченість та регламентованість нормами кримінального процесуального закону;
- спрямованість на отримання (збирання) доказів.

Що стосується спеціального слідчого експерименту як форми контролю за вчиненням злочину, то серед параметрів цієї категорії НСРД, які є невід'ємною частиною ССЕ необхідно зазначити:

- ціль – фіксація дій особи, яка вчинює кримінальне правопорушення;
- створення справжності злочинних дії у свідомості особи, яка планує їх вчинити;
- негласність контролю, адже особа, не обізнана з тим фактом, що дії контролюються [5, с. 154].

Що стосується визначення поняття безпосередньо спеціального слідчого експерименту, то у п. 1.12.4. Інструкції визначено, що спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [11]. М.Л. Грібов відмічає (і ми підтримуємо думку науковця), що процес визначення змісту та поняття контролю за вчиненням злочину характеризується вживанням суб'єктивних термінів, що спричинює їх широке тлумачення та неможливість чітко відмежувати різні НСРД [12, с. 6–8].

Але ми вимушені брати до уваги також ці параметри, оскільки зазначена інструкція – єдиний нормативний акт де надано нормативно – правове визначення спеціального слідчого експерименту. Тому ми виокремлюємо наступні параметри:

- створення штучних умов;
- реальна ситуація;

- забезпечення можливості фіксації дій особи у процесі реалізації злочинних намірів;
- формування обставин, які є типовими для кримінального правопорушення;
- мета – фіксація злочинних дій;
- забезпечення штучного «сприяння», або «ускладнення» для реалізації злочинної мети особи.

На підставі зазначених параметрів ми пропонуємо розгорнуте визначення спеціального слідчого експерименту, яке на нашу думку повинно бути закріплене у нормативно-правових актах, що регламентують проведення НСРД.

Це комплекс здійснюваних уповноваженими суб'єктами, передбачених та регламентованих нормами кримінального процесуального закону дій, що спрямовані на забезпечення штучного «сприяння», або «ускладнення» для реалізації злочинних намірів особи в реальній ситуації з метою створення справжності злочинних дій у свідомості особи, яка планує їх вчинити, а також встановлення та фіксації дійсних намірів такої особи шляхом постійного контролю її дій щодо вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину у зазначених умовах з метою отримання даних, які підтверджують або спростовують інформацію про злочинну діяльність особи.

Спеціальний слідчий експеримент, як комплекс дій об'єднаних однією метою повинен мати чіткі завдання (які на разі не сформульовані) та умови за яких він може здійснюватися (які на разі комплексно не визначені, а «розпрошені» у різних нормах права), що обумовлює визначення цих умов та завдань як його елементів. Що стосується завдань, то окремі з них виокремлювали науковці для всі НСРД (у тому числі і ССЕ). З врахуванням думок зазначених науковців [13, с. 64; 5, с. 131–136] та результатів опитування ми виокремлюємо завдання ССЕ:

- виявлення ознак кримінального правопорушення;
- встановлення можливості вчинення протиправних дій певною особою;
- моделювання обставин, які забезпечують перевірку дій особи стосовно реалізації злочинних намірів;
- забезпечення прихованої фіксації дій особи;

- встановлення злочинної мети в діях особи (осіб);
- встановлення можливості здійснення певного механізму подій за певних умов;
- встановлення достовірності фактів, що є підставою для здійснення ССЕ;
- контроль поведінки особи – об'єкту ССЕ, стосовно реалізації намірів щодо вчинення кримінального правопорушення відповідної тяжкості;
- забезпечення використання отриманих матеріалів як доказів у конкретному досудовому розслідуванні;
- викриття відомої особи (осіб), яка планувала злочинні дії;
- фіксація фактів злочинних дій особи – об'єкту ССЕ;
- перевірка обґрунтованості підозр відносно особи – об'єкту ССЕ;
- встановлення фактів злочинних дій інших осіб, які не є об'єктами ССЕ.

Спеціальний слідчий експеримент може здійснюватися виключно з додержанням певних умов:

- здійснення ССЕ відносно особи, яка готує або вчинює кримінальне правопорушення;
- наявність кримінального провадження щодо підготовки або вчинення кримінального правопорушення відповідної тяжкості;
- попереднє проведення інших процесуальних дій, які не дали відповідного результату;
- наявність зафіксованих фактів, які свідчать про підготовку особою до вчинення кримінального правопорушення;
- відтворення оперативними працівниками обставин реальної ситуації, ґрунтується на підставі попередньої інформації про спосіб злочинних дій особи – об'єкта ССЕ;
- особа, відносно якої здійснюється ССЕ, здійснює попередню злочинну діяльність без впливу з боку суб'єктів правоохоронної діяльності [14, с. 28].
- виключення застосування засобів прихованого психологічного впливу;
- відсутність провокування (підбурювання) осіб на вчинення злочину (ч. 3 ст. 271 КПК України) [4], що розслідується;
- унеможливлення ініціювання злочинної поведінки особи, що перевіряється;

– ініціатором злочинних дій виступає сама особа;

– можливість зафіксувати дії осіб щодо готування або вчинення кримінального правопорушення відповідної тяжкості;

– відсутність загрози життю та здоров'ю учасників здійснення ССЕ та інших громадян, настання інших тяжких наслідків [5, с. 154];

– наявність вільного вибору особи – об'єкта ССЕ, щодо характеру поведінки під час моделювання відповідної обстановки, максимально наближеної до реальної [5, с. 155].

Висновки. Таким чином, спеціальний слідчий експеримент – це комплекс здійснюваних

уповноваженими суб'єктами, передбачених та регламентованих нормами кримінального процесуального закону дій, що спрямовані на забезпечення штучного «сприяння», або «ускладнення» для реалізації злочинних намірів особи в реальній ситуації з метою створення справжності злочинних дій у свідомості особи, яка планує їх вчинити, а також встановлення та фіксації дійсних намірів такої особи шляхом постійного контролю її дій щодо вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину у зазначених умовах з метою отримання даних, які підтверджують або спростовують інформацію про злочинну діяльність особи.

Література

1. Комашко В. В. Контроль за вчиненням злочину: сутність та зміст. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. № 3 (64). С. 183–193.

2. Николаюк С. І., Радченко Р. А. Проведення спеціального слідчого експерименту під час фіксації фактів злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 177–185.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91.

5. Комашко В. В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.

6. Багрій М. В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 386–391.

7. Динту В. А. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 184–186.

8. Костогрив Я. О. Взаємодія прокурора, слідчого та оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 255 с.

9. Паршутін А. Б. Теоретичні та правові засади втручання у приватне спілкування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 237 с.

10. Багрій М. В., Луцик В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : монографія. Львів, 2014. 307 с.

11. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПСУ України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

12. Грібов М. Л. Забезпечення законності контролю за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних із підкупом : метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 44 с.

13. Никифорчук Д. Й., Корчовий М. М. Щодо поняття та визначення форм контролю за вчиненням злочину. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.). Київ : НАВС, 2012. С. 63–67.

14. Тарасенко О. С. Окремі аспекти проведення спеціального слідчого експерименту. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 1 (34). С. 26–29.

References

1. Komashko, V.V. (2013). Kontrol za vchynenniam zlochyynu: sutnist ta zmist [Control over the commission of a crime: the essence and content]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka*, 3(64), 183–193 [in Ukrainian].

2. Nikolaiuk, S.I., & Radchenko, R.A. (2015). Provedennia spetsialnogo slidchoho eksperymentu pid chas fiksatsii faktiv zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti [Conducting a special investigative experiment during the recording of facts of crimes in the sphere of official activity]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 2, 177–185 [in Ukrainian].
3. Pro operativno-rozshukovu diialnist [On operational and investigative activities]: Zakon Ukrainy vid 18 liut. 1992 r. No. 2135-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 22, 303 [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI. *Holos Ukrainy*, 90–91 [in Ukrainian].
5. Komashko, V.V. (2016). Pravovi ta orhanizatsiini osnovy kontroliu za vchynenniam zlochynu [Legal and organizational foundations of control over the commission of a crime]. *Candidate's thesis*. [in Ukrainian].
6. Bahrii, M.V. (2014). Spetsialnyi slidchyi eksperyment yak forma kontroliu za vchynenniam zlochynu [Special investigative experiment as a form of control over the commission of a crime]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 74, 386–391 [in Ukrainian].
7. Dyntu, V.A. (2014). Spetsialnyi slidchyi eksperyment yak forma kontroliu za vchynenniam zlochynu [Special investigative experiment as a form of control over the commission of a crime]. *Porivnialno-analitychne pravo*, 4, 184–186 [in Ukrainian].
8. Kostohryz, YA.O. (2021). Vzaiemodiia prokurora, slidchoho ta operativnykh pidrozdiliv pid chas provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Interaction of the prosecutor, investigator and operational units during covert investigative (search) actions]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Parshutin, A.B. (2020). Teoretychni ta pravovi zasady vtruchannia u pryvatne spilkuvannia pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Theoretical and legal principles of interference in private communication when conducting covert investigative (search) actions]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Bahrii, M.V., & Lutsyk, V.V. (2014). Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii u kryminalnomu provadzhenni [Covert investigative (search) actions in criminal proceedings]: monohrafiia. Lviv [in Ukrainian].
11. Instrukttsiia pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni [Instructions on the organization of covert investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings]: nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy, MVS Ukrainy, SB Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Administratsii DPS Ukrainy, Ministerstva yustyt-sii Ukrainy vid 16 lystop. 2012 r. No. 114/1042/516/1199/936/1681/51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> [in Ukrainian].
12. Hribov, M.L. (2022). Zabezpechennia zakonnosti kontroliu za vchynenniam koruptsiinykh zlochyniv, poviazanykh iz pidkupom [Ensuring the legality of control over the commission of corruption crimes related to bribery]: method. rec. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
13. Nykyforchuk, D.Y., & Korchovy, M.M. (2012). Shchodo poniattia ta vyznachennia form kontroliu za vchynenniam zlochynu [On the concept and definition of forms of control over the commission of a crime]. *Rozkryttia zlochyniv za novym Kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy*: zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (pp. 63–67). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
14. Tarasenko, O.S. (2015). Okremi aspekty provedennia spetsialnogo slidchoho eksperymentu [Certain aspects of conducting a special investigative experiment]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i korupt-siieiu (teoriia i praktyka)*, 1(34), 26–29 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

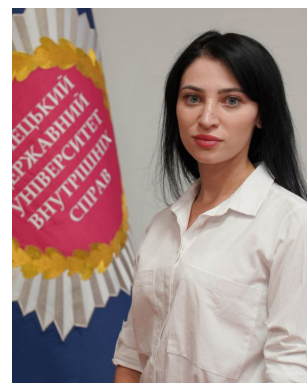
УДК 342.951:347.952

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-22>**Тишлек Микола Миколайович**

доктор філософії у галузі права,
директор навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів
кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0001-7221-6519
Scopus-Author ID: 60514603600
Researcher OGN-4686-2025

Кіблик Дар'я Володимирівна

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2518-7647
Scopus-Author ID: 59012636600
Researcher ID: MСУ-1064-2025

Чепеляк Віталій Степанович

викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-4281-7936

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЧАСТИНІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНФІСКОВАНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті здійснено комплексне дослідження адміністративно-правового регулювання виконання судових рішень у частині конфіскації майна в Україні, з особливим акцентом на специфіці поводження зі зброєю як об'єктом підвищеної суспільної небезпеки. Проаналізовано сучасну модель організації виконавчого провадження, яка поєднує діяльність державних і приватних виконавців, та визначено її відповідність європейським тенденціям розвитку правових систем. Розкрито зміст нормативно-правових актів, що регулюють порядок розпорядження конфіскованим майном, зокрема їх відсильний і фрагментарний характер.

Встановлено, що чинне законодавство не забезпечує цілісного та узгодженого механізму реалізації конфіскованої зброї, що проявляється у відсутності чітко визначених процедур взаємодії між органами виконавчої служби та спеціалізованими суб'єктами господарювання, нерегульованості порядку передачі, оцінки та реалізації такого майна, а також у наявності колізій між підзаконними нормативними актами. Особливу увагу приділено наслідкам реформування правоохоронної системи, що призвело до втрати актуальності окремих норм і утворення прогалів у правовому регулюванні.

Досліджено організаційні аспекти виконання судових рішень щодо конфіскації зброї, зокрема проблеми відсутності належної інфраструктури для її реалізації, обмеженості кола суб'єктів, які відповідають

ліцензійним вимогам, та економічних труднощів забезпечення такої діяльності. На основі аналізу судової практики встановлено, що у значній кількості випадків органи виконавчої служби змушені ініціювати зміну способу виконання судових рішень через неможливість реалізації конфіскованого майна, що фактично призводить до його знищення. Обґрунтовано, що така практика свідчить про системну неефективність інституту конфіскації у зазначеній сфері, оскільки вона не забезпечує досягнення його основної мети – надходження майна або коштів до державного бюджету.

Ключові слова: виконавче провадження, конфіскація зброї, адміністративно-правове регулювання, реалізація конфіскованого майна, правозастосовна практика, судової практики, нормативно-правові акти, державна виконавча служба, приватні виконавці, виконання судових рішень, механізм реалізації майна, Національна поліція України.

Tyshlek M. M., Kiblik D. V., Chepeliak V. S. Enforcement of court decisions regarding the sale of confiscated weapons in Ukraine: issues in legal regulation and practical implementation

This article presents a comprehensive study of the administrative and legal regulation of the enforcement of court decisions regarding the confiscation of property in Ukraine, with a particular focus on the specific treatment of weapons as objects posing a heightened public danger. The current model of organizing enforcement proceedings, which combines the activities of state and private enforcement agents, is analyzed, and its compliance with European trends in the development of legal systems is assessed. The content of regulatory acts governing the disposal of confiscated property is examined, particularly their referential and fragmented nature.

It has been established that current legislation does not provide a comprehensive and coordinated mechanism for the disposal of confiscated weapons, as evidenced by the absence of clearly defined procedures for interaction between enforcement agencies and specialized business entities, the lack of regulation regarding the transfer, the valuation and sale of such property, as well as the existence of conflicts between subordinate regulatory acts. Particular attention is paid to the consequences of law enforcement system reform, which has led to the obsolescence of certain provisions and the creation of gaps in legal regulation.

This study examines the organizational aspects of enforcing court decisions regarding the confiscation of weapons, specifically the lack of adequate infrastructure for their disposal, the limited number of entities that meet licensing requirements, and the economic challenges involved in carrying out such activities. Based on an analysis of judicial practice, it has been established that in a significant number of cases, enforcement authorities are forced to initiate a change in the method of enforcing court decisions due to the impossibility of realizing confiscated property, which effectively leads to its destruction.

It is argued that such practice indicates the systemic ineffectiveness of the institution of confiscation in this area, as it fails to achieve its primary objective—the transfer of property or funds to the state budget.

Key words: enforcement proceedings, confiscation of weapons, administrative regulation, sale of confiscated property, law enforcement practice, judicial practice, regulatory acts, State Enforcement Service, private enforcement agents, enforcement of court decisions, property disposal mechanism, National Police of Ukraine.

Вступ. Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активним реформуванням інститутів, спрямованих на забезпечення ефективного виконання судових рішень. Одним із ключових елементів цього процесу є виконавче провадження, яке виступає завершальною стадією судового захисту прав і свобод особи. Ефективність функціонування цього інституту безпосередньо впливає на рівень довіри до судової влади та держави в цілому.

Особливе місце у структурі виконавчого провадження посідає інститут конфіскації майна, який має як правозахисне, так і превентивне значення. У класичному розумінні конфіскація передбачає примусове безоплатне вилучення майна у власність держави з

подальшою можливістю його реалізації або використання. Водночас практична реалізація цього інституту, особливо у випадках конфіскації об'єктів із спеціальним правовим режимом, виявляє низку проблем нормативного та організаційного характеру.

У цьому контексті набуває актуальності дослідження питання наявності численних прогалин і неузгодженостей у законодавстві, що регулює порядок розпорядження конфіскованим майном, а також відсутністю ефективного механізму виконання судових рішень у цій сфері. Зазначені проблеми набувають особливої гостроти у контексті конфіскації зброї, правовий режим якої передбачає підвищені вимоги до її обігу, зберігання та реалізації, що ускладнює практичну діяльність органів виконавчої служби.

Метою статті є комплексний аналіз адміністративно-правового регулювання виконання судових рішень у частині конфіскації майна, зокрема зброї як об'єкта зі спеціальним правовим режимом, виявлення нормативних прогалин і колізій у процедурі її вилучення, передачі, обліку та подальшого розпорядження, а також обґрунтування шляхів удосконалення механізму реалізації відповідних судових рішень з урахуванням сучасної правозастосовної практики.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, що забезпечили комплексний аналіз проблем виконання судових рішень у частині конфіскації майна, зокрема зброї як об'єкта зі спеціальним правовим режимом. Формально-юридичний метод використано для дослідження норм чинного законодавства України, які регулюють порядок виконавчого провадження, а також процедури вилучення, обліку, передачі, реалізації та знищення конфіскованого майна. Системний метод застосовано з метою встановлення взаємозв'язків між нормативно-правовими актами різної юридичної сили, що регламентують відповідні правовідносини, а також для виявлення їх незгодженості та фрагментарності. За допомогою порівняльно-правового методу здійснено зіставлення нормативних приписів із реальною практикою їх застосування, що дозволило ідентифікувати основні прогалини та колізії у правовому регулюванні. Також застосовано метод аналізу судової практики, що дозволило оцінити ефективність чинного правового регулювання та виявити типові проблеми, які виникають у процесі виконання відповідних рішень. Джерельну базу дослідження становлять Закон України «Про виконавче провадження», постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України, що регулюють обіг зброї та порядок поведіння з нею, а також матеріали судової практики.

Результати. Відповідно до ст. 5 Закон України «Про виконавче провадження» примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних

виконавців) та у передбачених законом випадках – на приватних виконавців [1]. Така модель організації виконавчого провадження в Україні відповідає сучасним тенденціям розвитку правових систем, які передбачають поєднання публічного та приватного елементів у сфері забезпечення виконання судових рішень. Водночас ефективність цієї моделі значною мірою залежить від узгодженості нормативно-правового регулювання та наявності дієвих процедур реалізації повноважень відповідних суб'єктів.

У цьому зв'язку важливого значення набуває нормативне регулювання порядку розпорядження конфіскованим майном. Зокрема, відповідно до статті 62 Закону України «Про виконавче провадження», виконання рішень про конфіскацію майна здійснюється органами державної виконавчої служби у визначеному законом порядку, а реалізація такого майна також відбувається згідно з установленими процедурними вимогами [1]. При цьому розпорядження конфіскованим майном, а також майном, яке не підлягає реалізації, здійснюється відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України. Це положення визначає загальні засади поведіння з конфіскованими активами та забезпечує їх правомірне й ефективне використання. Тобто, відповідно до п. 1 Порядку розпорядження майном, конфіскованим за рішенням суду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 року № 985, реалізація такого майна здійснюється у порядку, встановленому законодавством про виконавче провадження (далі – Порядок) [2]. Зазначена норма має відсильний характер, що передбачає необхідність комплексного застосування різних нормативно-правових актів. Це, своєю чергою, зумовлює важливість узгодженості положень спеціального підзаконного регулювання із нормами базового закону, а також іншими актами, що регламентують процедури оцінки, обліку, передачі та реалізації майна. Відсильний характер відповідного припису фактично інтегрує зазначений Порядок у загальну систему виконавчого провадження, забезпечуючи єдність правозастосовної практики та мінімізуючи ризики правових колізій

у процесі розпорядження конфіскованими активами. Разом з тим, як зазначає М.В. Джафарова, що сучасне адміністративно-правове регулювання в Україні характеризується надмірною фрагментарністю та відсутністю системного підходу, що ускладнює практичну реалізацію правових норм. У сфері конфіскації майна це проявляється у відсутності чітко вибудованого механізму від моменту вилучення майна до його остаточної реалізації або знищення. Такий стан правового регулювання значною мірою зумовлений наявністю прогалин і неузгодженостей у адміністративно-процесуальному законодавстві, що, у свою чергу, підвищує роль правозастосовної діяльності та судової практики [3, с. 190]. Як підкреслюється у наукових дослідженнях, результати судового розгляду не лише забезпечують вирішення конкретних справ, але й сприяють тлумаченню, конкретизації та фактичному доповненню правових норм.

Особливо помітними й проблемними ці недоліки законодавчого регулювання стають у ситуаціях, пов'язаних із конфіскацією зброї. Специфіка правового режиму зброї зумовлена її підвищеною суспільною небезпекою, що обґрунтовує встановлення додаткових обмежень щодо її обігу.

Зокрема, відповідно до п. 8 Порядку, мисливська вогнепальна, пневматична та холодна зброя, а також боєприпаси до неї підлягають реалізації у встановленому законодавством порядку [2]. Однак ключова проблема полягає в тому, що відповідна норма фактично не пояснює, як саме це має відбуватися на практиці. Вона лише відсилає до інших нормативно-правових актів, не пропонуючи чіткого, зрозумілого алгоритму дій для органів, відповідальних за виконання рішення суду.

Подальше нормативне регулювання у цій сфері здійснюється, зокрема, на підставі Правил комісійної торгівлі непродовольчими товарами, відповідно до пункту 5.2 яких спортивна та мисливська вогнепальна зброя та боєприпаси до неї, а також холодна зброя, спеціальні засоби, заряджені речовинами сльозоточивої і дратівної дії, реалізуються магазином на підставі ліцензії встановленої форми, що видається органами внутрішніх справ, тільки тим

громадянам, які мають на це дозвіл органів внутрішніх справ за місцем проживання [4]. Така вимога є логічною та обґрунтованою, оскільки вона спрямована на забезпечення належного державного контролю за обігом зброї, обмеження доступу до неї сторонніх осіб, а також запобігання її потраплянню до незаконного обігу чи використання у протиправних цілях.

Водночас більш детальний аналіз показує, що на практиці реалізація цієї норми супроводжується низкою суттєвих труднощів. Насамперед, чинне законодавство не визначає чіткої процедури взаємодії між органами, які здійснюють конфіскацію майна, та спеціалізованими суб'єктами господарювання, уповноваженими на продаж зброї. Відсутні також прозорі критерії відбору таких магазинів, порядок передачі їм конфіскованої зброї, строки реалізації та відповідальність сторін у разі порушення встановлених вимог.

Зокрема, Згідно пп. 5. п. 12 Постанови КМУ від 02.12.2015 № 1000 Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, зброя та спеціальні засоби передаються для комісійного продажу громадянами або представниками юридичних осіб за наявності направлення встановленої форми та документів, що посвідчують особу [5]. Однак аналіз змісту цієї норми свідчить про її орієнтованість виключно на добровільні правовідносини, коли ініціатива щодо реалізації майна виходить від його власника. У випадку ж конфіскації зброї, суб'єктом відповідних дій виступає державний або приватний виконавець, що принципово змінює правову природу відносин і потребує іншого, спеціально врегульованого механізму.

Згідно п. 29 Інструкції про порядок приймання, зберігання, обліку, знищення чи реалізації вилученої, добровільно зданої, знайденої зброї та боєприпасів до неї (далі – Інструкція), на підставі рішення технічної комісії непридатні зброя і боєприпаси знищуються щокварталу у порядку, передбаченому п.п. 30 – 41 даної Інструкції. Натомість зброя, яка визнається придатною до використання, не знищується, а передається для подальшого використання. Це здійснюється через відповідні підрозділи, зокрема служби озброєння управлінь або відділів матеріально-технічного та технічного забезпечення (МТ і ТЗ), із оформленням необхідних супровідних документів (накладних) [6]. Таким чином, формально законодавство передбачає два різні шляхи поводження зі зброєю: знищення або повторне використання.

Разом з тим, п. 15 цієї ж Інструкції, встановлює, що у випадках, коли приймається рішення про конфіскацію зброї чи боєприпасів, вони мають передаватися на склади відповідних підрозділів МТ і ТЗ органів внутрішніх справ (раніше ГУМВС, УМВС тощо). Тобто передбачалося, що саме ці підрозділи виступатимуть ключовою ланкою у процесі зберігання та подальшого розпорядження конфіскованим майном. Однак у подальшому відбулися суттєві інституційні зміни, зокрема, у 2018 році було затверджено наказом Міністерством внутрішніх справ Інструкцію з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України, відповідно до якої реформовано систему підрозділів озброєння та змінено підходи до організації забезпечення зброєю, боєприпасами, спеціальними засобами, засобами індивідуального захисту, приладами та іншим захисним спорядженням у Національній поліції України, їх зберігання та експлуатацію [7]. Водночас у даному нормативному акті вже не передбачено чіткого механізму прийняття та обліку саме конфіскованої зброї у тому вигляді, як це було визначено раніше.

Таким чином, аналіз положень свідчить про формальну наявність врегульованих процедур поводження з вилученою та конфіскованою зброєю, зокрема її знищення або передачі для подальшого використання. Водночас такі

норми не забезпечують цілісного та узгодженого механізму реалізації судових рішень саме у частині конфіскації.

Суттєвою проблемою є невідповідність між застарілими положеннями, що передбачають передачу зброї до підрозділів матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ, та сучасним станом нормативного регулювання після реформування системи Національної поліції. Відсутність у нових нормативних актах чітко визначеної процедури прийняття, обліку та подальшого розпорядження конфіскованою зброєю фактично створює прогалину у правовому регулюванні. У результаті це призводить до практичних труднощів у діяльності органів, відповідальних за виконання судових рішень, знижує ефективність механізму конфіскації як правового інструменту та обумовлює необхідність комплексного оновлення нормативної бази з урахуванням сучасних інституційних змін і потреб правозастосовної практики.

Аналогічна проблема простежується і в положеннях пункту 12.4 глави 12 розділу II Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ Міністерства внутрішніх справ від 21.08.1998 № 622, відповідно до якого для реалізації зброї через спеціалізований магазин власник зобов'язаний отримати направлення в органі поліції за місцем її реєстрації [8]. Водночас законодавство не містить жодної норми, яка б визначала порядок отримання такого направлення державними чи приватними виконавцями у межах виконавчого провадження. Це створює ситуацію, коли з одного боку, існує обов'язок реалізувати конфісковане майно, а з іншого – відсутній інструмент для виконання цієї вигоди у правовий спосіб.

Додаткову складність становить неузгодженість підзаконних нормативних актів між

собою. Так, пункт 15 відповідних інструкцій передбачає передачу конфіскованої зброї до складів підрозділів матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ. Проте після реформування правоохоронної системи та створення Національної поліції, зокрема із прийняттям наказу від 11.10.2018 № 828, така процедура фактично втратила нормативне підґрунтя. Нові акти не містять чітко визначеного порядку прийняття, обліку та подальшого розпорядження конфіскованою зброєю, що призводить до правової невизначеності та різночитань у практиці застосування.

Окрім нормативних прогалин, суттєві труднощі у виконанні судових рішень щодо конфіскації зброї мають також виразний організаційний характер. Зокрема, однією з ключових проблем є відсутність у ряді регіонів, зокрема на території Дніпропетровської області, належної інфраструктури для реалізації конфіскованого майна у вигляді зброї. Йдеться передусім про відсутність спеціалізованих суб'єктів господарювання (магазинів), які б відповідали встановленим законодавством вимогам для здійснення такої діяльності.

Особливість цієї сфери полягає в тому, що реалізація зброї потребує не лише наявності відповідної ліцензії, але й забезпечення додаткових умов: у штаті таких суб'єктів повинні працювати фахівці, уповноважені здійснювати професійну оцінку вартості зброї, а також мають бути відкриті спеціальні розрахункові рахунки, через які забезпечується прозоре та контрольоване перерахування коштів, отриманих від її реалізації, безпосередньо до державного бюджету. На практиці виконання сукупності цих вимог є складним і економічно обтяжливим, що значно звужує коло потенційних учасників такого ринку або взагалі унеможливує їх функціонування на окремих територіях.

Унаслідок цього виникає ситуація, коли передбачений законодавством механізм реалізації конфіскованої зброї фактично не працює. Це підтверджується практикою: протягом останніх п'яти років підрозділами контролю за обігом зброї Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області рішення про направлення конфіскованої зброї

чи пристроїв на реалізацію до спеціалізованих магазинів не приймалися. Така ситуація свідчить про декларативний характер відповідних правових норм, які існують формально, але не знаходять свого практичного втілення.

Окремі спроби вирішення проблеми здійснюються шляхом призначення товарознавчих експертиз для визначення залишкової вартості конфіскованої зброї. Проте така практика має поодинокий характер і не є системним інструментом. У випадках, коли за результатами експертизи встановлюється, що зброя втратила свою залишкову вартість унаслідок пошкоджень і не може використовуватися за призначенням, постає питання щодо подальшого процесуального оформлення таких обставин. Відсутність належного документообігу, зокрема постанов про закриття виконавчого провадження, призводить до невизначеності статусу такого майна та ускладнює діяльність підрозділів, відповідальних за контроль обігу зброї.

Наведені проблеми не є лише теоретичними конструкціями або результатом формального аналізу законодавства - вони безпосередньо проявляються у практиці органів державної виконавчої служби та знаходять своє відображення у судових рішеннях. Саме судова практика у цій категорії справ фактично демонструє, як норми, що формально існують, працюють (або не працюють) у реальному житті.

Аналіз відповідних судових рішень дає підстави стверджувати, що в Україні сформувалася стала тенденція: у випадках, коли конфісковану зброю неможливо реалізувати у передбачений законом спосіб, органи виконавчої служби змушені звертатися до суду із заявами про зміну способу і порядку виконання судових рішень. Інакше кажучи, виконавці опиняються у ситуації, коли вони зобов'язані виконати рішення, але не мають реальних інструментів для цього.

Показовим у цьому контексті у постанові Андрушівського районного суду Житомирської області у справі № 272/581/20, в якому суд погодився із доводами державного виконавця про неможливість реалізації конфіскованої мисливської рушниці та дійшов висновку про необхідність зміни способу виконання рішення – із конфіскації у дохід держави на

знищення відповідного майна [9]. Фактично суд визнав, що існуючий механізм реалізації зброї не дозволяє виконати рішення у первісно визначений спосіб.

Схожа ситуація простежується і у постанові Олевського районного суду Житомирської області у справі № 287/647/13-п, де суд, дослідивши обставини, встановив не лише організаційні труднощі, але й технічні проблеми, пов'язані зі станом зброї (зношеність, корозія, забруднення) [10]. У сукупності ці фактори унеможливили її реалізацію, що знову ж таки призвело до зміни способу виконання рішення шляхом заміни конфіскації на знищення.

Важливо підкреслити, що в обох випадках суди діяли не з міркувань доцільності, а під тиском об'єктивних обставин, які унеможлилювали виконання рішень у передбачений спосіб. Тобто суд фактично змушений адаптувати спосіб виконання рішення до реального стану правового та організаційного середовища.

Така практика свідчить про більш глибоку проблему, коли конфіскація як правовий інститут втрачає свою первісну мету. У класичному розумінні конфіскація передбачає передачу майна у власність держави з подальшою можливістю його використання або реалізації. Проте у випадку зі зброєю ця модель не працює - замість надходження коштів до бюджету держава фактично несе додаткові витрати, пов'язані із зберіганням, обліком та знищенням такого майна.

Більше того, така ситуація створює певний дисбаланс між змістом судового рішення та результатом його виконання. Формально рішення про конфіскацію виконується, однак його економічна та правова сутність змінюється: замість отримання майна держава його втрачає. Це, своєю чергою, ставить під сумнів ефективність застосування конфіскації як заходу адміністративного чи кримінального впливу.

Варто також звернути увагу на те, що в подібних ситуаціях суди фактично змушені брати на себе додаткову роль — своєрідно компенсувати недоліки законодавства, заповнюючи наявні прогалини через власні рішення. Іншими словами, судова практика підлаштовується під реальні обставини там,

де нормативне регулювання виявляється недостатнім або неповним.

Водночас така ситуація не є оптимальною для функціонування правової системи. Адже вирішення системних і повторюваних проблем переноситься з рівня чіткого законодавчого регулювання на рівень окремих судових справ. Це призводить до того, що однакові за своєю суттю питання можуть вирішуватися по-різному, залежно від конкретних обставин та підходу суду, що ускладнює формування єдиної та передбачуваної правозастосовної практики.

Таким чином, судова практика не лише підтверджує наявність проблем у сфері виконання рішень щодо конфіскації зброї, але й наочно демонструє їх масштаб і системний характер. Вона виступає своєрідним індикатором того, що існуюче нормативне регулювання є недостатнім і потребує комплексного перегляду.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати системні висновки щодо стану адміністративно-правового регулювання виконання судових рішень у частині конфіскації майна в Україні, зокрема зброї як об'єкта зі спеціальним правовим режимом.

Нормативно-правова база, що регулює поводження з конфіскованим майном-зброєю, залишається фрагментарною, внутрішньо неузгодженою та значною мірою відсильною, що ускладнює її практичне застосування і не забезпечує цілісного механізму дій від моменту вилучення до подальшої реалізації, передачі чи знищення. Водночас наслідки реформування правоохоронної системи призвели до втрати актуальності окремих норм і виникнення прогалин у правовому регулюванні саме процедур обліку та розпорядження конфіскованою зброєю. На практиці це зумовлює ситуацію, за якої передбачений законодавством механізм реалізації конфіскованого майна - зброї фактично не функціонує.

Відсутність належної інфраструктури, обмежене коло ліцензованих суб'єктів та економічна складність організації такого процесу призводять до неможливості виконання судових рішень у первісно визначений спосіб. У таких умовах органи виконавчої служби

змушені звертатися до суду із заявами про зміну порядку виконання рішень.

Судова практика у відповідних справах демонструє вимушену трансформацію конфіскації майна-зброї у її фактичне знищення, що свідчить про втрату економічного та правового змісту цього інституту. Замість забезпечення надходжень до державного бюджету держава несе додаткові витрати, пов'язані зі зберіганням і утилізацією такого майна, що суперечить базовій меті конфіскації.

Узагальнюючи, можна констатувати, що наявна система виконання судових рішень у частині конфіскації майна-зброї характеризується системною неефективністю та потребує комплексного вдосконалення. Ключовим завданням

є формування узгодженого, чіткого і практично придатного механізму поводження з конфіскованою зброєю, який би враховував її специфічний правовий статус, забезпечував належну взаємодію між усіма суб'єктами та гарантував досягнення цілей виконавчого провадження.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з розробленням спеціалізованої, чітко регламентованої процедури реалізації конфіскованого майна у вигляді зброї та визначення чітких процедур взаємодії між органами виконавчої служби, правоохоронними органами та спеціалізованими суб'єктами господарювання, із закріпленням їх повноважень, відповідальності та строків здійснення відповідних дій.

Література

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2016. № 30. Ст.542. (зі змінами та доповненнями)
2. Про затвердження Порядку розпорядження майном, конфіскованим за рішенням суду і переданим органам державної виконавчої служби : постанова Кабінету міністрів України від 11 липня 2002 року № 985. *Офіційний вісник України*, 2002. № 29. Ст. 1371. (зі змінами та доповненнями)
3. Джафарова М.В. Тенденції розвитку адміністративного процесуального законодавства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2017. № 3. С. 190–193. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/288/272> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Про затвердження Правил комісійної торгівлі непродовольчими товарами : наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України від 13 березня 1995 року №37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0079-95> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивою та дратівною дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2015 року №1000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1000-2015-%D0%BF> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Про затвердження Інструкції про порядок приймання, зберігання, обліку, знищення чи реалізації вилученої, добровільно зданої, знайденої зброї та боєприпасів до неї : наказ Міністерства внутрішніх справ від 31 травня 1993 року № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-93> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ від 11 жовтня 2018 року № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
8. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металічними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ від 21 серпня 1998 року № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
9. Постанова Андрушівського районного суду Житомирської області від 24 грудня 2020 року у справі № 272/581/20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132895962> (дата звернення: 01.03.2026).
10. Постанова Олевського районного суду Житомирської області від 02 квітня 2025 року у справі № 287/647/13-п / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126329680> (дата звернення: 01.03.2026).

References

1. Pro vykonavche provadzhennia [For enforcement]: Zakon Ukrainy vid 02 chervnia 2016 roku № 1404-VIII / Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2016. № 30. St.542. (zi zminamy ta dopovnenniamy).
2. Pro zatverdzhennia Poriadku rozporiadzhennia mainom, konfiskovanim za rishenniam sudu i peredanim orhanam derzhavnoi vykonavchoi sluzhby [On the Approval of the Procedure for the Disposal of Property Confiscated by Court Order and Transferred to State Enforcement Service Authorities]: postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 11 lypnia 2002 roku № 985. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2002. № 29. St. 1371. (zi zminamy ta dopovnenniamy).
3. Dzhafarova, M.V. (2017). Tendentsii rozvytku administratyvnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy [Trends in the Development of Ukraine's Administrative Procedural Law]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Yurydychni nauky. 2017. № 3. S. 190-193. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/288/272> [in Ukrainian] (data zvernennia: 01.03.2026).
4. Pro zatverdzhennia Pravyl komisiinoi torhivli neprodovolchymy tovaramy [On the Approval of the Rules for Commission Trade in Non-Food Goods]: nakaz Ministerstva zovnishnikh ekonomichnykh zv'iazkiv Ukrainy vid 13 bereznia 1995 roku №37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0079-95> (data zvernennia: 01.03.2026).
5. Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennia hospodarskoi diialnosti z vyrobnytstva ta remontu vohnepalnoi zbroi neviiskovoho pryznachennia i boieprypasiv do nei, kholodnoi zbroi, pnevmatychnoi zbroi kalibru ponad 4,5 milimetra i shvydkistiu polotu kuli ponad 100 metriv na sekundu, torhivli vohnepalnoi zbroieiu neviiskovoho pryznachennia ta boieprypasamy do nei, kholodnoi zbroieiu, pnevmatychnoi zbroieiu kalibru ponad 4,5 milimetra i shvydkistiu polotu kuli ponad 100 metriv na sekundu; vyrobnytstva spetsialnykh zasobiv, zariadzhennykh rechovynamy slozotochyvoi ta drativnoi dii, indyvidualnoho zakhystu, aktyvnoi oborony ta yikh prodazhu [On the Approval of Licensing Conditions for Engaging in Economic Activities Related to the Manufacture and Repair of Non-Military Firearms and Ammunition Therefor, Edged Weapons, Air Guns with a Caliber Exceeding 4.5 Millimeters and a Muzzle Velocity Exceeding 100 Meters per Second, the trade in non-military firearms and ammunition therefor, bladed weapons, and pneumatic weapons with a caliber exceeding 4.5 millimeters and a bullet velocity exceeding 100 meters per second; the manufacture of special devices loaded with tear gas or irritant substances, personal protective equipment, and active defense devices, as well as their sale]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02 hrudnia 2015 roku №1000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1000-2015-%D0%BF> (data zvernennia: 01.03.2026).
6. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok pryimannia, zberihannia, obliku, znyshchennia chy realizatsii vyluchenoï, dobrovilno zdanoï, znaidenoï zbroi ta boieprypasiv do nei [On the Approval of the Instructions on the Procedure for the Acceptance, Storage, Accounting, Destruction, or Sale of Seized, Voluntarily Surrendered, or Found Weapons and Related Ammunition]: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav vid 31 travnia 1993 roku № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-93> (data zvernennia: 01.03.2026).
7. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii zabezpechennia, zberihannia ta ekspluatatsii ozbroiennia v Natsionalnii politsii Ukrainy [On the Approval of the Instructions on the Organization of the Provision, Storage, and Operation of Weapons in the National Police of Ukraine]: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav vid 11 zhovtnia 2018 roku № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18#Text> (data zvernennia: 01.03.2026).
8. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, obliku, perevezennia ta vykorystannia vohnepalnoi, pnevmatychnoi, kholodnoi i okholoshchenoi zbroi, prystroiv vitchyznianoho vyrobnytstva dlia vidstrilu patroniv, sporiadzhennykh humovymy chy analohichnymy za svoimy vlastyvostiamy metalnymy snariadamy nesmertelnoi dii, ta patroniv do nykh, a takozh boieprypasiv do zbroi, osnovnykh chastyn zbroi ta vybukhovyykh materialiv [On the Approval of the Instructions on the Procedure for the Manufacture, Acquisition, Storage, Accounting, Transportation, and Use of Firearms, Air Guns, Edged Weapons, and Blunt Weapons, as well as domestically produced devices for firing cartridges loaded with rubber projectiles or projectiles with similar properties that are non-lethal, and cartridges therefor, as well as ammunition for weapons, essential parts of weapons, and explosive materials]: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav vid 21 serpnia 1998 roku № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (data zvernennia: 01.03.2026).
9. Postanova Andrushivskoho raionnoho sudu Zhytomyrskoi oblasti vid 24 hrudnia 2020 roku u spravi № 272/581/20 [Resolution of the Andrushivka District Court of Zhytomyr Oblast dated December 24, 2020, in Case № 272/581/20] / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132895962> (data zvernennia: 01.03.2026).
10. Postanova Olevskoho raionnoho sudu Zhytomyrskoi oblasti vid 02 kvitnia 2025 roku u spravi № 287/647/13-p [Resolution of the Olevsk District Court of Zhytomyr Oblast dated April 2, 2025, Case №. 287/647/13-p] / Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126329680> (data zvernennia: 01.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 340.1:930.85(37)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-23>**Туренко Олег Станіславович**

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4635-4731

Ріжняк Ренат Ярославович

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-1977-9048

ПОЛІМОРФІЧНІСТЬ СУВЕРЕНІТЕТУ – ПОШУКИ ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ (ДОБА РАНЬОГО МОДЕРНУ)

Досліджується поліморфізм значень категорії суверенітету та його вплив на процес конституціоналізму в ранньомодерну добу. Встановлено, що категорія суверенітету в домодерний період формувалася не як суто юридична конструкція, а як складний світоглядний політико-теологічний концепт, елемент природно-правового порядку, який переносився у позитивне право та виступав засобом його легітимації, репрезентуючи трансформацію морально-теологічних уявлень про великий порядок у політичні та владні структури. Оскільки природний порядок у ранньомодерній думці розумівся по-різному, суверенітет не міг набутися чіткої смислової форми. Різні уявлення про природу Бога, провіденційний порядок, природу людини, вище благо, роль народу, корпорації та монарха у формуванні політичного тіла зумовили поліморфний характер категорії суверенітету та породили різні його форми.

*Отже, поліморфний характер категорії суверенітету не означає її внутрішньої суперечливості. Це історична закономірність, яка стала наслідком тривалої кризи середньовічного універсалізму та появи різних способів осмислення природного порядку і свободи особи у політико-правовій думці раннього модерну. У цьому контексті можна виокремити такі форми осмислення суверенітету: теологічний суверенітет (*paral plenitudo potestatis*), протестантський морально-дисциплінарний суверенітет, десакралізований суверенітет реальних володарів (версія макіавеллізму), суверенітет народу та провіденційний суверенітет монархії.*

Таким чином, суверенітет у ранньомодерній традиції не став єдиною уніфікованою категорією; він виступав множинним способом політико-правового репрезентування природного порядку. Для впорядкування його поліфонічних значень інтелектуальні течії модерну намагалися визначити принципи та межі форм суверенітету, що заклало підвалини конституціоналізму. Отже, поліморфізм суверенітету зумовив необхідність урахування культурно-історичних відмінностей і різних форм конституційного розвитку.

Ключові слова: суверенітет, поліморфічність, ранній модерн, деїзм, верховна влада, провіденційний порядок, природне право, конституціоналізм.

Turenko O. S., Rizhniak R. Ya. The polymorphy of sovereignty – a search for the historical and theoretical foundations of constitutionalism (the early modern era)

The polymorphism of the meanings of the category of sovereignty and its influence on the process of constitutionalism in early modernity is explored. It appears that the category of sovereignty in pre-early modernity was formed not as a purely legal construct, but as a rich world political-theological concept, as an element of the natural-legal order, which was transferred to positive law and acted as a substitute its legitimation, representing the transformation of moral and theological manifestations of the great order into political and power structures. And since the natural order in the early modern Duma was understood differently, sovereignty could not take away a clear semantic form. Various misunderstandings of the nature of God, the providential order, the nature of man, the ultimate good, the role of the people, the corporation and the monarch in the molding of the political body, then, the sovereignty of the polymorphic category and gave rise to different forms.

Therefore, the polymorphic nature of the category of sovereignty does not mean it is inconsistent. This is a historical pattern, which resulted from the ongoing crisis of middle-century universalism and the emergence of many ways to undermine the natural order and the freedom of individuals in the political and legal Duma. early modern. It is possible to identify the current forms of weakening of sovereignty in this field: a) theological sovereignty (papal plenitudo potestatis), which represents the will of God and forms sacred jurisprudence (canonical law, which is superior to positive law); b) Protestant moral-disciplinary sovereignty, which legitimized the religious-ethical corporation of “the faithful” for the formation of the hidden good and the salvation of the “underdeveloped”; c) desacralization of the sovereignty of the real volodars (a version of machiavellism), which gives greater right to be a free representative of the new political reality and the author of the “real truth”, which has been legalized historically korisny order of the zagal good; d) sovereignty of the people, which, as an instrument of the will of God, means the legitimacy of any ruler; d) providential sovereignty of the monarchy, which deems the ruler to be the sole bearer of the providential order, the creator and guarantor of the unity of the political body, the founder of positive norms and moral values.

Thus, sovereignty did not become a category in the early modern tradition; It is a multiple way of political and legal representation of the natural order. In order to organize its polyphonic meanings, the intellectual stakes of modernity tried to dissect the principles and definitions of the forms of sovereignty, which lay ambushes for constitutionalism. Thus, the polymorphism of sovereignty implied the need to change cultural and historical changes and forms of the constitution.

Key words: *sovereignty, polymorphism, early modernity, deism, sovereignty, providential order, natural law, constitutionalism.*

Вступ. Не буде перебільшенням стверджувати, що в модерному філософсько-правовому дискурсі однією з найвагоміших тем для утвердження засад конституційного ладу було питання смислів категорії суверенітету. Цій проблематиці присвячено значну кількість праць. Водночас кожна історична епоха, кожен кризовий період міжнародних відносин, етапи внутрішньополітичних трансформацій висвітлювали нові виміри цієї категорії, актуалізуючи ті її значення, які раніше не набували визначального змісту.

Останній етап переосмислення категорії суверенітету пов'язаний із завершенням Другої світової війни, утворенням ООН та формуванням повоєнного міжнародно-правового порядку, заснованого на принципах міждержавного співіснування і колективної безпеки. Для України правові стандарти, закладені ООН, а також міжнародно-правова спадщина радянського періоду стали одним із

основ формування конституційного ладу нової держави. Проте впродовж тривалого часу в українському правничому дискурсі категорія суверенітету значною мірою зберігала абстрактно-теоретичний характер, залишаючись переважно предметом конституційної декларації та теоретичного осмислення.

Лише в умовах повномасштабної фази російсько-української війни питання суверенітету набуло для України гострого екзистенційного, конституційно-практичного значення. За цих обставин суверенітет постав не лише як формально-юридична характеристика державності, а як реальна здатність політичної спільноти до самовизначення та інституційної сталості. Більше того, російська агресія актуалізувала проблему суверенітету далеко за правового поля України, повернувши її до центру глобальної політико-правової дискусії. Вона продемонструвала, що навіть у системі сучасного міжнародного права суверенітет не

є раз і назавжди гарантованою величиною, а потребує постійного політико-концептуального, правового утвердження.

У цих умовах особливої актуальності набуває питання про те, чи може суверенітет розглядатися виключно як застигла юридична категорія, чи, навпаки, він має багатовимірну та функціонально диференційовану природу, яка по-різному виявляється в конституційному праві. Така постановка проблеми дає підстави розглядати суверенітет як структурний компонент конституціоналізму¹, що виявляється в різних історико-нормативних смислах.

Виходячи з окресленої актуальності, дана розвідка виходить з гіпотези про багатозначну природу категорії суверенітету. Отже, метою статті є дослідження поліморфічності смислів категорії суверенітету та його вплив на процес конституціоналізму в ранньомодерну добу. Під поліморфічністю суверенітету автор розуміє здатність цієї категорії зберігати єдине смислове ядро верховної легітимної влади, одночасно набуваючи різних історично обумовлених форм політико-теологічної, моральної та правової репрезентації.

Матеріали та методи. Методологічну основу розвідки становлять структурний, порівняльно-історичний, герменевтичний та аналітичний методи, що дають змогу дослідити еволюцію смислів суверенітету, особливості їх тлумачення в добу модерна.

У модерній політико-правовій науці категорія «суверенітет» залишається однією з найбільш дискусійних і концептуально незавершених. На цю обставину свого часу звернув увагу Ж. Марітен, зазначаючи, що «жодне поняття не породжувало такої кількості суперечливих інтерпретацій і не заводило правознавців та політичних теоретиків ХІХ ст. в настільки складний теоретичний глухий кут, як саме поняття суверенітету. Причиною цього

було недостатнє дослідження його первісного філософського змісту» [2, р. 51]. Сучасна наука не виробила єдиної усталеної дефініції категорії суверенітету. Показовою в цьому контексті є позиція К. Поппера, який вказував на парадоксальність концепції суверенітету, її недостатню логічну й емпіричну переконливість [3, с. 141–142].

У вітчизняній правовій науці окремі аспекти означеної проблематики досліджували, зокрема, Ю.В. Битяк, В.Д. Гапотій, І.В. Канфуї, В.І. Ковтун, А.М. Колодій, Ю.Б. Ключковський, І.А. Куян, М.В. Савчин, Д.Г. Севрюков, О.В. Скрипнюк, Ю.М. Тодика, Ю.С. Шемшученко, О.В. Щербанюк та інші. Серед іноземних дослідників, які зверталися до проблеми смислової багатовимірності суверенітету, варто назвати Ю. Габермаса, О. Гьофе, Н. Вокера, А. Шайо та інших учених, праці яких заклали підвалини для сучасного переосмислення суверенітету в умовах глобалізації.

Результати. Автори виходять із положення, що текст Конституції, конституційна доктрина та утверджений політичний лад не є випадковими чи суто техніко-юридичними конструкціями. Вони є результатом раціонального вибору, історично сформованих уявлень суспільства про належний порядок, допустимі межі свободи, справедливість, політичну організацію та бажану модель спільного життя. Інакше кажучи, конституційний лад завжди вкорінений у певній загальній моделі життя, яка відображає глибинні уявлення спільноти про благо, порядок, легітимність влади та допустимі форми суспільного співіснування. Саме така модель, будучи історично, культурно й політично зумовленою, консолідує багаточисельну спільноту, визначає межі й напрями реалізації свободи та задає рамку майбутнього державного розвитку. Саме в цій площині категорія суверенітету і постає не просто як формальна ознака державності, а як один із визначальних структурних елементів конституціоналізму, який забезпечує зв'язок між політичною волею спільноти, легітимністю влади, інституційною організацією держави та принципами конституційного ладу.

Сучасні смисли суверенітету є породженням ранньомодерної доби (ХVІ–ХVІІІ ст.).

¹ Автори додержуються дефініції конституціоналізму, що надана Блаугтою Р.І., – це багатовимірне явище державного та суспільно-політичного життя, яке на різних етапах розвитку конституційної державності набувало різних форм і наповнювалося різним змістом, яке пов'язане з формулюванням конституційних ідей і принципів, становленням конституційних традицій та формуванням конституційних доктрин, створенням конституційних проектів, прийняттям конституцій і внесенням до них змін [1, с. 3].

Вони формувалися у межах ключового політичного питання – кому має належати верховна влада і які властивості вона може мати. Це питання відштовхувалась від впливового в той час релігійно-філософського вчення деїзму. Ч. Тейлор стверджує, що деїзм має багатогранні напрями, ключові з яких є: 1) «привіденціальний деїзм», де стверджується, що Бог є першопричиною утворення Всесвіту, в який Творець безпосередньо не втручається. Тому людині надано право самостійно вирішувати питання гармонізації суспільних і природних процесів; 2) ідея існування першого безособового порядку – він є ідеальним станом взаємовідношення Бога і людства. Бог співвідноситься з людством через первісний порядок речей, моральний обрис якого люди можуть збагнути, якщо їх не спантеличують хибні уявлення; 3) ідея існування первинної та природної релігії, яка була викривлення, тепер вона має бути очищена [4, с. 353].

Під час руйнації середньовічного компаративізму деїзм сформував основи антропоцентричного переконання модерна, де головним дієвцем Всесвіту є індивід. Він хитався з одного боку між розпачем й журбою віддалення від Бога і есхатологічного очікування Божого покарання за здійсненні гріхи [5, р. 306–307]. А з іншого боку він був сповнений амбіційним титанізмом, уявленням що розумна й добродісна людина може досягти неможливого – керувати Всесвітом. Новий тип індивідуалізму відштовхувався від уяви, що він має необмежену свободу, яка не залежить від суспільних процесів. Публічна сфера уявлялась простором боротьби приватних інтересів, де загальні перспективи колективного блага оцінювались як мало значущі. Через це, свобода індивіда загрожувала єдності суспільного порядку і потребував дисциплінарного обмеження в русі досягнення загального блага.

У той же час виникла ідея про обмеженість індивідуальної свободи. Суспільство стало трактуватися як існування двох прошарків: в цей час з'являється поняття «владна верхівка» (добродісні й розумні, що мають монополію на владу) [6, с. 453] та «піддані», «недосвідчені», в теорії Б. Спінози нерационально-афективні індивіди, що поринули в пристрасті,

«темні ідеї» і тому потребують опіки. Куратором «напівлюдей» на думку Б. Спінози мусить бути верховна влада (*imperium*), що є загальним духом держави, яка керує всім і всіма. Вона визначає, що є справедливим і що є несправедливим, що слід робити і від чого слід утримуватися [7, с. 52–53].

Між XV та XVII ст.ст. питання *imperiuma* отримала декілька концептуальних напрямів. Так набуває популярності теорія, що народ це інструмент у руках Бога у питанні про обраність і носія верховної влади, яка опосередковано походить від Бога, але безпосередньо – від підданих-християн. При цьому перенесення *imperiuma* на особистість монарха мислилося як тимчасове, на термін його життя, а реальна влада залишалася за народом, який міг проявити ініціативу у разі вакантності престолу чи немочі монарха. Ця теорія надихала маси підданих до руйнації усталеного політичного ладу. Це спонукало «владну верхівку» шукати нові дисциплінарні практики й державні інституції, які б могли взяти гору над безладом приватних інтересів.

Реформація стала одним із перших рухів який мав за мету приборкати радикальний індивідуалізм. В цьому процесі особливе місце належить кальвінізму, який практикував методи особистої дисципліни, коли людина здобувала здатність контролювати себе та брати відповідальність за своє життя і далі – брати відповідальність за соціальний устрій, що в свою чергу спирався на таких людей. Така особистість мала вищу владу над собою і визначала свій публічний обов'язок бути благочестивим – цілеспрямовано виконувати Завіти Бога. Група таких особистостей могли сформувати підґрунтя стабільного соціального порядку, початком якого вважалася справедлива угода. Втім, така угода не була початком демократичного устрою. Навпаки це був шлях до елітарного правління. Де «благочестиві й дисципліновані повинні були правити самими собою ладом через угоду, а тими, хто духовно не віродився, якщо необхідно, шляхом сили. Належний лад у церкві був «ладом, що його Бог призначив своїй церкві, в якому люди вчитимуться стримувати свої бажання та вчинки згідно із законом Божим, повчаючи

та застерігаючи одне одного, і навіть більше, виправляючи та караючи незговірливих і тих, хто нехтує порядком». Святі контролюють себе, застерігають інших і примушують безбожних», зауважує Ч. Тейлор [8, с. 301].

Imperium в кальвінізмі теоретично належав благочестивим і дисциплінованим особистостям, які здатні в публічному житті керувати собою і мати раціональну здібність укласти справедливую угоду, знаходити злагоду між подібними себе, а також мати вольові якості управляти тими хто духовно нижче. Більш того, для Кальвіна носій верховної влади мусить мати «підстави заслуг Христа» (*ratio meriti Christi*). Ця ідея базується на волюнтаристичній доктрині Дунса Скота і полягає в тому, що володар мусить прийняти Боже благовоління бути жертвою заради спасіння людства. Це передбачало що він є єдиним і істинним носієм Божої волі й ласки [9, с. 127]. Цей концепт стане підставою відмови протестантів підкорятися *imperium* Римських пап, який, на її переконання, не має монополії на посередництво між Богом і людьми. Одночасно кальвінізм затверджував ідеї корпоративної автономії яка має своє представництво в більш глобальних соціально-політичних спільнотах. Останні на переконання протестантів мусять формуватися на договірних моделях. .

Канонічне право католицької церкви ще в XII ст. розробило доктрину *imperium*. В її межах папа мав вищу владу, яку він отримував не зі своїх духовних якостей і висвячування в сан (*potestate ordints*), а як вища урядова особа церкви, одержання права вищої юрисдикції (*potestate jurisdictionis*). В XIII ст. понтифіки обґрунтували своє право на *plenitudo potestatis*. Зміст цього терміну роз'яснював Егідій Колонський – це «незалежна та самомотивована влада», якою володіє лише Бог і папа. В сучасному розумінні папа оголошувався абсолютним сувереном – властивості посади папи не залежно від особистих якостей людини [10, с. 256–258]. На задум Римської курії *plenitudo potestatis* розповсюджувалось і на королівську владу. Так, Інокентій III декретом *De sacra unctione* спробував повернути папству привілей на світську інвеституру – згідно декрету коронація королів повинна стати

монополією єпископа. Втім, помічає Ж. Тері-Аструк «той (Інокентій III), хто зробив священство королівською владою, хто розробив велич, яка була вже не земною, а божественною, зрештою став несвідомим засновником королівської влади за божественним правом і сучасного абсолютизму. Потім імператор Фрідріх II і Філіп Красивий та його наступники перетворили винахід Інокентія на королівську теократію» [11, р. 23]. В Англії суперечка про *imperium* Римських пап завершився двома Актами про супрематію (*suprematia* – верховенство), в яких верховна влада належить, не залежно від статі, особі що отримала корону і яка стає головою англійської церкви.

Таким чином, традиції канонічного права поруч с протестантськими доктринами *imperium* є одними із основ модерної уяви про суверенітет. Спираючись і змінюючи їх смисли королівська влада сформувала своє гібридне право на створення освяченого церквою політичного ладу, де церква є лише провідником волі Бога, а монарх провіденціальним дієвцем Його первісного порядку, який під впливом людських гріхів зазнав деформацію. В цьому сенсі монарх стає співучасником місії Христа, індивідом який жертвує себе на удосконалення людства і відродження опоганеного Божого порядку. Уявно монарх стає володарем «оновленого християнського світу», єдиним носієм прагнення підданих відродити втрачену злагоду Творця і людства.

Завдяки цьому монарх отримує право бути творцем загального блага, створювати проєкт нового політичного ладу і перенести його в реальність. Це право господаря трактувалась анти-схоластичною теорією М. Макіавеллі як історична «необхідність» – сукупність реальних чинників, які творять тканину історії в момент протікання політичної діяльності, формує суверенітет, породжує і руйнує держави [12, с. 18]. В межах «необхідності» категорія Блага мусила бути нормативною – господар повинен визначити фундаментальні розрізнення між істиною-хибою, добром-злом, свобода-несвобода тощо. Розрізнення моральних норм відбувалось завдяки законотворчості монарха, де закон виступає в формі знайденої злагоди Божого порядку, волі монарха і добротності підданих.

Також флорентієць пропонує господарю й «владним верхівкам» встановлювати дієві істини. Л. Донскіс роз'яснює цю ідею наступним чином: «істину в політиці досягає людина, яка спричинює дію й отримує результат, а не та, яка визначає, формує і піддає сумнівам (розуміння ефективності) або досліджує цю дію і дані результати» [13, с. 262–263]. Тобто, в макіавеллізмі, за історично «необхідною» діяльністю, нормативного утвердження соціально-моральної істини господаря стоїть його право бути вищим дієвцем імперативних норм. Завдяки цьому господар отримує право на примус – право бути носієм справедливого і вищої волі. Остаточною легітимацією діяльності господаря став проєкт створення порядку загального блага, який гарантував підданам наближення до Божого порядку. Цей проєкт став реалізуватися у формі поліцейсько-бюрократичної держави (*Police state or Polizeistaat*), яка персоніфіковувалась з політичним тілом короля.

Теорію «священного тіла короля» («двох тіл короля») роз'яснює Е. Канторович: одне тіло короля складалося із природно-людської сутності – воно страждає і смертне, а інше – тіло Боже або політичне тіло, не страждає – бо воно вічне. В політичне тіло включені піддані короля, які разом є невідривним єдиним. Кожне існуюче політичне тіло короля усвідомлювалась унікальною соціально-історичною відмінністю. В цьому сенсі вчений помічав, що «континентальна юриспруденція прийшла до політичних вчень про подвійну величність, *maiestas realis* народу і *maiestas personalis* імператора, поряд з великою кількістю схожих дефініцій. Однак континентальні юристи не були знайомі з такими парламентськими інститутами, як ті, що склалися в Англії, де «суверенітет» ототожнювався не тільки з королем або лише з народом, але з «королем у парламенті». І тоді як континентальна юридична наука легко могла дійти абстрактного поняття «держави» або ототожнити государя з державою, вона ніколи не приходила до розуміння государя як «*corporation sole*» – гібриду, мабуть, дуже складного походження – від якого ніколи не може бути відокремлене політичне тіло» [14].

Тому теорія «священного тіла короля» одночасно обґрунтовувала ідеєю верховної влади короля і персоніфікувала його з державою (безсмертним тілом) і одночасно визначала що політичне тіло завжди знаходиться під загрозою роздроблення єдиного на окремі самодостатні частки (народ, парламент). Така теоретична розсіянність суверенітету потребувала теоретичного довершення в бік абсолютизації влади монарха. Це завдання виконав Ж. Боден. Анжерець визначив ознаки верховної влади: вона «насамперед постійна, на відміну від будь-яких повноважень, обмежених конкретним відтинком часу. Ця влада не надається або ж надається без жодних обмежень чи умов. Вона невід'ємна, й до неї неможливо застосувати строк давності. Вона не обмежена законом, оскільки суверен є джерелом закону. Суверен не може обмежувати себе, або свого наступника, і його неможливо примусити в законний спосіб звітувати перед своїми підданими... (втім) був відповідальним перед Богом і корився природному праву» [10, с. 365].

Отже, Боденська інтерпретація суверенітету як теологічно-природне обґрунтування, надавало цій категорії передувати створенню централізованої держави, легалізувати формування позитивного права і бути підґрунтям ідеї неподільності влади. Носій суверенітету несе пряму відповідальність перед Богом – суверенний господар повинен діяти в Його провіденціальній волі. Доктрина Анжерця наділяє правами суверена велику кількість суб'єктів (монарха, народ, різні види корпорації, парламент, міста), які отримують цей статус після легітимній процедури (у випадку папи і монарха – коронації). Після цієї процедури суверен стає другою персоною після Бога [15, р. 46].

Коментуючи Боденовську теорію суверенітету, Ж. Маритен зазначає, що вона «означає окрему та трансцендентну верховну владу, що знаходиться не на вершині, але над вершиною» [2, р. 34]. Виходячи з цієї тези категорія суверенітету є трансцендентним, нічим не обмеженим правом на владу і свободу. Це уявлення має свій початок в теологічно-релігійних доктринах Середньовіччя. В добу раннього модерна під впливом деїзму,

антропологічного бачення політики, ідей Реформації, дисциплінарної етики кальвінізму, канонічної доктрина *plenitudo potestatis* і посилення королівської влади категорія суверенітету трансформується в норму природного права.

Слід звернути увагу на ту обставину, що природне право в добу раннього модерна усвідомлювалась як частка первісного, провиденційного порядку Творця, який спрямовує Всесвіт до досягнення кінцевого блага. Через це, природне право є органічним елементом Його задуму, що розвертається в історії людства, і тому має трансцендентні риси. В цьому уявленому порядку суверенітет розглядався як вища сила, що здатна забезпечити суспільну злагоду, подолати хаос приватних інтересів. Суверен нормативно мусив сформувати новий політичний порядок. В цьому нормотворчому процесі категорія суверенітету розкриває свою поліморфічність. Одночасно з цим суверенітет зберігав інтелектуальну цілісність і залишався крапкою «повернення» багатьох смислів до її трансцендентної сутності.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що категорія суверенітету в добу раннього модерну формувалася не як суто юридичний конструкт, а як багатомірне політико-теологічне поняття, як елемент природно-правового порядку, що передував позитивному праву і виступав підставою його легітимації, репрезентував перетворення морально-теологічних уявлень про вищий порядок в політико-державний устрій. А оскільки природний порядок в ранньомодерній думці усвідомлювався різноманітно, то суверенітет не міг отримати чіткої смислової форми. Різноманітні тлумачення природи Бога, провиденційного порядку, природи людини, загального блага, ролі народу, корпорацій і монарха в формуванні політичного тіла тощо, робило

суверенітет поліморфічною категорією і породжувала різні його форми.

Отже, поліморфічність категорії суверенітет не є випадковістю. Ця риса є історичною закономірністю, яка виникла завдяки кризі середньовічного універсалізму і появи множинності способів тлумачення природного порядку і межі свободи індивідів в політико-правовій думці раннього модерна. Можна визначити наступні форми тлумачення суверенітету в цю добу: а) теологічний суверенітет (папська *plenitudo potestatis*), який репрезентує волю Бога і формує сакральну юриспруденцію (канонічне право, яке стоїть вище позитивного права); б) протестантський морально-дисциплінарний суверенітет, який легітимізував релігійно-етичну корпорацію «обраних» для формування загального блага і спасіння «недосконалих»; в) десакралізований суверенітет дієвих володарів (версія макіавелізму), який надавав вище право бути вільним митцем нової політичної реальності і автором «дієвої істини», які легалізовані як історично корисний порядок загального блага; г) суверенітет народу, який як інструментом волі Бога визначає легітимність будь-якому правлінню; г) провиденційний суверенітет монархій, який визначав володаря єдиним носієм провиденційного порядку, творцем і гарантом єдності політичного тіла, фундатором позитивних норм і моральних цінностей.

Отже, суверенітет у ранньомодерній традиції не був сталою категорією; він являв собою множинний спосіб політико-правової репрезентації природного порядку. Щоб упорядкувати його поліфонічні смисли інтелектуальні кола модерна мусили розпочати розробляти принципи і дефініції форм суверенітету, що заклало засади конституціоналізму. Таким чином, поліморфічність суверенітету зумовила здатність змінювати культурно-історичні змісти і форми конституцій.

Література

1. Благута Р.І. Конституціоналізм як багатоаспектне явище державно-правового та суспільного розвитку. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики : матеріали наук. семінару (21 червня 2019 р.)* / упор. Н.Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 3–8. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/suchasnyu_konstytucionalizm_problemy_teoriyi_ta_praktyky_2019.pdf
2. Maritain J. *Man and the State*. Chicago : The University of Chicago Press, 1951. 219 p.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. Київ : Основи, 1994. 444 с.
4. Тейлор Ч. Секулярна доба. Книга перша. / пер. з англ. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. 664 с.

5. Delumeau J. Le péché et la peur La culpabilisation en Occident XIIIe-XVIIIe siècles. Published by Fayard, 1983. 741 p.
6. Історія Європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера. 2-е вид., пер. з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2019. 632 с.
7. Туренко О.С. Фактор страху в ранньомодерних теоріях держави: версія Б. Спінози. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. № 3. С. 50–56. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/981a8917-b93b-4fb8-b36c-a26e0058b422/content>
8. Тейлор Ч. Джерела себе / пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2005. 696 с.
9. Мак-Грат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації / пер. з англ. М. Климчука і Т. Цибмала. Київ : Ніка-Центр, 2008. 344 с.
10. Себайн Дж.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки / пер. з англ. Київ : Основи, 1997. 838 с.
11. Théry-Astruc J. Introduction. *Innocent III et le Midi*. Toulouse : Privat, 2015. P. 11–35. URL: https://www.persee.fr/doc/cafan_0575-061x_2015_act_50_1_2219
12. Мере Ж. Принципи суверенітету. Історія та основи новітньої влади / пер. з фр. Л. Кононовича. Львів : Кальварія, 2003. 216 с.
13. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / пер. з англ. О. Буценка. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. 280 с.
14. Kantorowicz E.H. The King's Two Bodies A Study in Medieval Political Theology. 1957. URL: <https://dokumen.pub/the-kings-two-bodies-a-study-in-medieval-political-theology-9781400880782.html>
15. Bodin J. On Sovereignty: Four Chapters from the Six Books of the Commonwealth. Cambridge, 1992. URL: <https://archive.org/details/onsovereigntyfour0000bodi/page/n9/mode/2up>

References

1. Blahuta, R.I. (2019) Konstytutsionalizm yak bahatoaspektne yavyshe derzhavno-pravovoho ta suspilnoho rozvytku [Constitutionalism as a multifaceted phenomenon of state, legal and social development]. *Suchasnyi konstytutsionalizm: problemy teorii ta praktyky* : materialy nauk. seminaru (21 chervnia 2019 r.) / upor. N. Ya. Lepish. Lviv: LvDUVS, S. 3–8. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/suchasnyy_konstytutsionalizm_problemy_teorii_ta_praktyky_2019.pdf [in Ukrainian]
2. Maritain, J. (1951) Man and the State. Chicago: The University of Chicago Press. [in English]
3. Popper, K. (1994) Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy [The open society and its enemies]. T. 1. Kyiv : Osnovy. [in Ukrainian]
4. Teilor, Ch. (2013). Sekuliarna doba. Knyha persha. [The Secular Age. Book One] / per. z anhl. Kyiv: DUKh I LITERA. [in Ukrainian]
5. Delumeau, J. (1983). Le péché et la peur La culpabilisation en Occident XIIIe-XVIIIe siècles. Published by Fayard. [in French].
6. Istoriiia Yevropeiskoi mentalnosti [History of the European Mentality] (2019) / za red. P. Dintselbakhera. 2-e vyd., pereklad z nim. V. Kamianets. Lviv : Litopys. [in Ukrainian].
7. Turenko, O.S. (2010). Faktor strakhu v rannomodernykh teoriiakh derzhavy: versiiia B. Spinozy [The fear factor in early modern theories of the state: B. Spinoza's version]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*. № 3. S. 50–56. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/981a8917-b93b-4fb8-b36c-a26e0058b422/content> [in Ukrainian]
8. Teilor, Ch. (2005). Dzherela sebe [Sources of self] / per. z anhl. Kyiv: Dukh i litera. [in Ukrainian].
9. Mak-Grat, A. (2008). Intelektualni vytyky yevropeiskoi Reformatsii [Intellectual origins of the European Reformation] / per. z anhl. M. Klymchuka i T. Tsybmala. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian]
10. Sebain, Dzh. H., Torson, T. L. (1997). Istoriiia politychnoi dumky [History of political thought] / per. z anhl. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
11. Théry-Astruc J. Introduction. *Innocent III et le Midi*. Toulouse : Privat, 2015. P. 11–35. URL: https://www.persee.fr/doc/cafan_0575-061x_2015_act_50_1_2219 [in French].
12. Mere, Zh. (2003). Pryntsypy suverenitetu. Istoriiia ta osnovy novitnoi vldy [Principles of sovereignty. History and foundations of modern government] / per. z fr. L. Kononovycha. Lviv: Kalvariia. [in Ukrainian]
13. Bauman, Z., Donskis, L. (2014). Moralna slipota. Vtrata chutlyvosti u plynnoi suchasnosti [Moral blindness. Loss of sensitivity in fluid modernity] / per. z anhl. O. Butsenka. Kyiv: DUKh I LITERA. [in Ukrainian].
14. Kantorowicz, E.H. (1957). The King's Two Bodies A Study in Medieval Political Theology. URL: <https://dokumen.pub/the-kings-two-bodies-a-study-in-medieval-political-theology-9781400880782.html> [in English].
15. Bodin, J. (1992). On Sovereignty: Four Chapters from the Six Books of the Commonwealth. Cambridge. URL: <https://archive.org/details/onsovereigntyfour0000bodi/page/n9/mode/2up> [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 349.2, 347.95

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-24>**Цвігун Юлія Анатоліївна**

здобувачка вищої освіти

факультету економіки, менеджменту та права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету

ORCID: 0009-0003-6666-1303

Бахновська Ірина Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету

ORCID: 0000-0002-9236-9424

**ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ
ДО РОЗУМІННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В ПРАКТИЦІ
ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ТРУДОВИХ СПОРАХ**

У статті здійснено комплексний аналіз принципу верховенства права як фундаментального засобу регулювання трудових відносин в Україні, зокрема в аспекті примусового виконання рішень у трудових справах. Досліджено теоретичні концепції верховенства права у міжнародно-правовій доктрині та вітчизняній правовій науці – від класичних стандартів Венеціанської комісії Ради Європи до сучасних українських досліджень.

Проаналізовано механізми вирішення індивідуальних трудових спорів та виконання відповідних рішень крізь призму принципу верховенства права, включаючи відповідність судового захисту вимогам статті 6 ЄКПЛ. Особливу увагу приділено трансформації правового регулювання трудових відносин: чинний Кодекс законів про працю 1971 року, попри численні спроби кодифікації, досі залишається основним актом. Додатково варто підкреслити, що ефективність реалізації принципу верховенства права у сфері трудових відносин безпосередньо залежить від узгодженості законодавчих норм і стабільності судової практики. Водночас посилення інституційних гарантій захисту прав працівників сприятиме підвищенню рівня довіри до правової системи загалом.

Проект нового Трудового кодексу України № 14386 від 15.01.2026, рекомендований до прийняття за основу Комітетом Верховної Ради у лютому 2026 року, декларує відхід від радянської правової моделі та імплементацію міжнародних стандартів; водночас у частині регулювання індивідуальних трудових спорів він повертається до підходів попередніх кодифікаційних проектів, обмежуючись відсиланням до судового порядку без повноцінного механізму вирішення спорів. Виявлено системні прогалини у нормативному регулюванні та правозастосовній практиці виконання рішень у трудових справах, зокрема недостатність санкцій за їх невиконання, підтверджену практикою ЄСПЛ у справах проти України. Обґрунтовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання із залученням стандартів Ради Європи та МОП.

Ключові слова: верховенство права, трудові відносини, виконавче провадження, трудовий спір, примусове виконання рішень, Кодекс законів про працю, права працівника, правова визначеність.

Tsvihun Yu. A., Bakhnovska I. P. The rule of law: contemporary approaches to its understanding and implementation in Ukraine in the practice of enforcing judgments in labour disputes

This article provides a comprehensive analysis of the principle of the rule of law as a fundamental means of regulating labour relations in Ukraine, particularly with regard to the enforcement of decisions in labour cases. The theoretical concepts of the rule of law in international legal doctrine and domestic legal scholarship are examined – from the classical standards of the Council of Europe's Venice Commission to contemporary Ukrainian studies.

The mechanisms for resolving individual labour disputes and enforcing the relevant decisions are analysed through the prism of the principle of the rule of law, including the compliance of judicial protection with the requirements of Article 6 of the ECHR. Particular attention is paid to the transformation of the legal regulation of

labour relations: the current Labour Code of 1971, despite numerous attempts at codification, remains the primary legislation to this day. It is also worth emphasising that the effective implementation of the principle of the rule of law in the field of labour relations directly depends on the consistency of legislative provisions and the stability of judicial practice. At the same time, strengthening institutional guarantees for the protection of workers' rights will help to increase confidence in the legal system as a whole.

Draft No. 14386 of the new Labour Code of Ukraine, dated 15 January 2026, which was recommended for adoption as a basis by the Verkhovna Rada Committee in February 2026, declares a departure from the Soviet legal model and the implementation of international standards; at the same time, with regard to the regulation of individual labour disputes, it reverts to the approaches of previous codification drafts, limiting itself to a reference to judicial proceedings without a fully-fledged dispute resolution mechanism. Systemic gaps have been identified in the regulatory framework and law enforcement practice regarding the enforcement of decisions in labour cases, in particular the inadequacy of sanctions for non-compliance, as confirmed by the practice of the European Court of Human Rights in cases against Ukraine. Specific proposals have been put forward to improve the legal framework, drawing on the standards of the Council of Europe and the ILO.

Key words: rule of law, labour relations, enforcement proceedings, labour dispute, enforcement of decisions, Labour Code, employee rights, legal certainty.

Вступ. Принцип верховенства права належить до фундаментальних засад конституційного ладу України, закріплених у статті 8 Конституції України. Попри конституційне закріплення, практична реалізація цього принципу у сфері трудових відносин і, зокрема, у площині примусового виконання рішень у трудових спорах залишається недосконалою та породжує численні проблеми правозастосовного характеру.

Трудове законодавство України переживає тривалу реформаційну стагнацію: Кодекс законів про працю 1971 року досі залишається основним кодифікованим актом, незважаючи на численні спроби прийняти новий Трудовий кодекс. Відставання нормативної бази від реального стану суспільних відносин зумовлює системні порушення прав учасників трудових відносин, насамперед найманих працівників – суб'єктів, яких законодавець за природою трудового договору покликаний захищати.

Особливої гостроти набуває питання виконання судових рішень у трудових справах. Встановлені порушення трудових прав не завжди означають їх фактичне поновлення, оскільки механізм примусового виконання відповідних рішень має суттєві прогалини. Таким чином, верховенство права у трудовій сфері стає радше декларативним принципом, аніж реально діючим правовим інструментом.

Метою статті є аналіз принципу верховенства права в контексті реалізації норм трудового законодавства України, виявлення системних вад механізму примусового виконання

рішень у трудових спорах та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Зокрема, застосовано діалектичний метод – для з'ясування сутності принципу верховенства права та його еволюції у сфері трудових відносин; формально-юридичний – для аналізу норм чинного трудового законодавства України, зокрема Кодексу законів про працю України та законодавства у сфері виконавчого провадження; системно-структурний – для дослідження механізму виконання рішень у трудових спорах як цілісної правової системи. Порівняльно-правовий метод використано з метою зіставлення національного правового регулювання з міжнародними стандартами, зокрема актами Ради Європи та Міжнародної організації праці, а також практикою Європейського суду з прав людини. Емпіричну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, проєкт Трудового кодексу України, міжнародно-правові документи, а також судова практика, включаючи рішення ЄСПЛ у справах щодо невиконання судових рішень. Застосування зазначених методів забезпечило комплексність аналізу та обґрунтованість сформульованих висновків і пропозицій.

Результати. Принцип верховенства права – відомий у міжнародній правовій доктрині як

rule of law – є одним із ключових стандартів ліберально-демократичних правових систем та передбачає підпорядкованість держави праву, рівність усіх перед законом, незалежність суду та гарантованість основоположних прав людини. Венеціанська комісія Ради Європи у Доповіді CDL-AD(2011)003 про верховенство права 2011 року визначає його ключові елементи: законність, правова визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, дотримання прав людини [1].

Застосування цих елементів у трудовій сфері зумовлює такі вимоги. По-перше, законність означає, що будь-яке обмеження трудових прав припустиме лише на підставі закону та у чітко визначених ним межах. По-друге, правова визначеність вимагає стабільності та передбачуваності норм трудового права, недопустимості їх ретроактивного погіршення для працівника. По-третє, доступ до правосуддя у трудових справах повинен бути реальним, а не лише формальним: не лише як можливість звернутися до суду, а й як гарантія виконання ухваленого рішення. Саме в цьому контексті І. В. Лагутіна наголошує, що систематизація трудового законодавства є необхідною умовою досягнення правової визначеності у сфері праці [2].

Стаття 6 Конвенції [3] гарантує кожній особі право на справедливий судовий розгляд. Практика Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справах «Горнсбі проти Греції» [4] та «Імобільяре Саффі проти Італії» [5], утверджує, що виконання судового рішення є невід'ємною складовою права на справедливий суд. Невиконання судового рішення порушує це право навіть за умови бездоганного судового процесу.

Таким чином, принцип верховенства права у трудовій сфері поєднує матеріально-правовий вимір – якість трудового законодавства – та процесуально-виконавчий – реальну здійсненість визнаних прав.

Вирішення індивідуальних трудових спорів в Україні здійснюється судами загальної юрисдикції – місцевими загальними судами за правилами цивільного судочинства відповідно до ЦПК України. Формально чинний КЗпП [6] передбачає також комісії з трудових спорів

(ст. 221), однак цей інститут фактично припинив своє існування: підприємства здебільшого не створюють таких комісій, а виконавча та судова практика орієнтується виключно на судовий порядок вирішення трудових конфліктів. Теоретичне підґрунтя чинного механізму вирішення трудових спорів висвітлено у підручнику В.В. Жернакова [7].

Проект нового Трудового кодексу України (реєстр. № 14386 від 15.01.2026) [8], рекомендований Комітетом Верховної Ради до прийняття за основу 4 лютого 2026 року, відмовляється від інституту комісій з трудових спорів на користь системи трудової медіації та трудового арбітражу. Водночас у частині індивідуальних трудових спорів новий проект ТК України фактично обмежується лише нормою статті 192 про звернення до суду, не формуючи цілісного механізму позасудового врегулювання. У такий спосіб проект відтворює підхід попередніх кодифікаційних спроб, залишаючи вирішення індивідуальних спорів переважно в площині судочинства – тоді як стандарти МОП та практика держав – членів ЄС передбачають розвинені альтернативні механізми.

Відсутність окремої системи спеціалізованих трудових судів у поєднанні з хронічним перевантаженням судових установ зумовлює надмірну тривалість розгляду трудових справ. Така ситуація є несумісною з конституційним правом на судовий захист (ст. 55 Конституції України [9]) та вимогою розумного строку судового розгляду, що закріплена у ст. 6 ЄКПЛ [3].

Примусове виконання у трудових справах регулюється Законом України «Про виконавче провадження» [10] та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [11]. Виконавча система функціонує у двох формах – через державних та приватних виконавців, інститут яких було запроваджено в результаті реформи 2016 року.

Особливістю виконання рішень у трудових справах є їх поділ на майнові та немайнові. До майнових належать рішення про стягнення заробітної плати, вихідної допомоги, компенсацій. До немайнових належать рішення про поновлення на роботі та зобов'язання

роботодавця вчинити певні дії. Рішення про поновлення на роботі підлягає негайному виконанню: державний виконавець зобов'язаний відкрити виконавче провадження у день надходження виконавчого документа і вже наступного дня вжити заходів для фактичного виконання рішення [10].

Незважаючи на формальну вимогу негайності, практика свідчить про системне невиконання або зволікання з виконанням рішень щодо поновлення на роботі. Причини мають як правовий, так і фактичний характер. До правових належать: відсутність у Законі дієвого механізму накладення зобов'язань на посадових осіб боржника; невідповідність розміру штрафів за невиконання рішень відповідно до статті 75 Закону [10] – від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – рівню, що стимулював би реальне дотримання; недостатня врегульованість поняття фактичного поновлення у законодавстві. До фактичних належать: реєстрація боржника за недостовірними адресами, реорганізація чи ліквідація підприємств під час виконання, відсутність активів для стягнення.

Проблема тривалого невиконання рішень у трудових справах знайшла відображення у практиці ЄСПЛ у справах проти України. У справі «Войтенко проти України», рішення у якій постановлено 29 червня 2004 року [12], Суд констатував порушення пункту 1 статті 6 ЄКПЛ у зв'язку з тривалим невиконанням рішення про стягнення заборгованої заробітної плати. Аналогічну позицію Суд відстоював у справах «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року [13] та «Дубенко проти України» від 11 січня 2005 року [14]. Ці рішення сформуvalи чітку доктрину: держава несе пряму відповідальність за невиконання судових рішень незалежно від форми власності боржника, якщо вона не вжила всіх розумних заходів примусового виконання.

Окремої уваги заслуговує виконання рішень під час дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 р. Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 [15] роботодавцям надано розширені дискреційні повноваження:

зокрема, право зупиняти дію трудового договору відповідно до статті 13 зазначеного Закону [15], що породжує нові колізії при виконанні рішень про поновлення на роботі в умовах фактичного призупинення діяльності підприємства.

Міжнародна організація праці розробила розгалужену систему конвенцій, що закріплюють стандарти трудових прав та механізмів їх захисту. Україна ратифікувала ключові з них: Конвенцію МОП № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» [16], Конвенцію МОП № 87 «Про свободу об'єднання та захист права на організацію» [17], Конвенцію МОП № 98 «Про право на організацію та ведення колективних переговорів» [18] та Конвенцію МОП № 158 «Про припинення трудових відносин» [19].

Конвенція МОП № 158 встановлює, що незаконно звільнений працівник має право на відповідний засіб правового захисту, включаючи поновлення на роботі або виплату належної компенсації відповідно до статті 10 зазначеної Конвенції [19]. Ця норма безпосередньо кореспондує із принципом верховенства права в частині дієвості правового захисту: недостатньо лише визнати право – необхідно забезпечити його реалізацію. Невиконання рішення про поновлення на роботі є порушенням цього міжнародного зобов'язання.

Актуальними є також Рекомендація МОП № 198 щодо трудових відносин 2006 року [20], яка закликає держави встановлювати ефективні механізми вирішення спорів та забезпечення виконання рішень у трудових справах з урахуванням принципу нерівності сторін – структурної вразливості найманого працівника. Поширення нетипових форм зайнятості, яке детально аналізує С. О. Сільченко [21], додатково актуалізує потребу в оновленні правових механізмів захисту трудових прав.

Аналіз чинного законодавства та правозас-тосовної практики дозволяє виокремити такі системні порушення, несумісні з принципом верховенства права.

По-перше, архаїчність Кодексу законів про працю 1971 року [6]. Кодекс містить численні положення, що відображають радянські підходи до трудових відносин і не відповідають

сучасним стандартам захисту прав людини. Відсутність чіткого понятійного апарату, внутрішні суперечності та прогалини у регулюванні підривають правову визначеність – ключовий елемент верховенства права.

По-друге, недостатня ефективність комісій з трудових спорів. Залежний від роботодавця склад комісій, відсутність процесуальних гарантій незалежності та обмежені можливості оскарження ставлять під сумнів відповідність цих органів стандарту незалежного та безстороннього трибуналу за статтею 6 ЄКПЛ [3].

По-третє, відсутність дієвих санкцій за невиконання рішень. Розміри штрафів за невиконання судових рішень у трудових справах та рішень комісій є малими порівняно з економічними вигодами для недобросовісного роботодавця від зволікання з виконанням. Це нівелює превентивну функцію відповідальності.

По-четверте, відсутність спеціалізованих трудових судів. Розгляд трудових спорів загальними судами без спеціалізації суддів у трудовому праві знижує якість правосуддя та призводить до надмірної тривалості розгляду справ.

На основі виявлених невідповідностей пропонуються такі заходи вдосконалення законодавства:

1) прийняти новий Трудовий кодекс України, що ґрунтуватиметься на сучасних стандартах МОП, принципах Хартії засадничих прав Європейського Союзу [22] та враховуватиме практику ЄСПЛ. Проект ТК України (реєстр. № 14386 від 15.01.2026) [8] у преамбулі декларує відповідні конституційні засади та закріплює серед принципів регулювання трудових відносин недопущення дискримінації, рівність прав і можливостей, гарантування державних мінімальних стандартів, поєднання договірного і державного регулювання. Разом із тим проект потребує суттєвого доопрацювання: він не містить спеціального розділу про індивідуальні трудові спори та відтворює підходи попередніх кодифікаційних спроб, обмежуючись переважно відсиланням до суду; кодекс у його фінальній редакції має містити чіткий понятійний апарат, ефективні механізми захисту прав та системне регулювання всіх форм вирішення трудових спорів;

2) розвинути інститут трудової медіації та арбітражу в частині індивідуальних трудових спорів. Проект ТК № 14386 [8] передбачає відмову від застарілого інституту комісій з трудових спорів та запровадження трудової медіації і трудового арбітражу насамперед для колективних спорів. Цей вектор відповідає стандартам МОП та практиці держав-членів ЄС. Проте необхідно доповнити проєкт самостійним механізмом позасудового врегулювання індивідуальних трудових спорів за участі незалежних акредитованих медіаторів з обов'язковим забезпеченням виконання досягнутих домовленостей;

3) запровадити спеціалізацію суддів з трудових справ у межах місцевих загальних судів із поступовим переходом до створення спеціалізованих трудових трибуналів за взірцем держав-членів ЄС – Employment Tribunals у Великій Британії та Prud'hommes у Франції;

4) посилити санкції за невиконання рішень у трудових справах: запровадити прогресивні штрафи за кожен день прострочення виконання рішення про поновлення на роботі, застосовувати особисту майнову відповідальність посадових осіб боржника-юридичної особи;

5) у Законі України «Про виконавче провадження» [10] виокремити спеціальний розділ щодо особливостей виконання рішень у трудових справах, зокрема деталізувати порядок фактичного поновлення на роботі та правові наслідки відмови роботодавця виконати рішення суду.

Висновки. Принцип верховенства права у сфері трудових відносин в Україні стикається з суттєвим розривом між конституційним закріпленням і фактичним станом правозастосування. Аналіз законодавства та практики виконання рішень у трудових справах виявив системні вади: застарілість кодифікаційної бази, структурну недосконалість органів позасудового вирішення спорів, недостатність санкцій за невиконання рішень та відсутність спеціалізованої судової юрисдикції.

Реалізація принципу верховенства права у трудовій сфері вимагає не лише формального закріплення прав, а й забезпечення їх дієвого захисту – насамперед реального та своєчасного виконання судових рішень і рішень інших

юрисдикційних органів. Відповідно до стандартів ЄСПЛ та МОП, право на ефективний засіб захисту передбачає весь ланцюжок: від звернення до компетентного органу – до фактичного поновлення порушеного права.

Запропоновані заходи законодавчого вдосконалення: прийняття нового Трудового

кодексу, реформа органів розгляду трудових спорів, посилення санкцій та спеціалізація судочинства є взаємопов'язаними елементами єдиної стратегії наближення трудового законодавства України до стандартів правової держави та виконання взятих міжнародних зобов'язань.

Література

1. Venice Commission. Report on the Rule of Law (CDL-AD(2011)003rev). Council of Europe, 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003-e)
2. Лагуніна І.В. Систематизація трудового законодавства України : монографічне дослідження. Одеса : Фенікс, 2023. 320 с.
3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4 Nov. 1950. ETS No. 005. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
4. Case of Hornsby v. Greece, judgment of 19 March 1997, appl. no. 18357/91. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>
5. Case of Immobiliare Saffi v. Italy, judgment of 28 July 1999, appl. no. 22774/93. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58202>
6. Кодекс законів про працю України від 10 груд. 1971 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
7. Жернаков В. В. Трудове право України : навчальний посібник. Харків : Право, 2022. 408 с.
8. Трудовий кодекс України : проект Закону від 15 січ. 2026 р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516>
9. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
10. Про виконавче провадження : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
11. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29. Ст. 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>
12. Case of Voytenko v. Ukraine, judgment of 29 June 2004, appl. no. 18966/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61796>
13. Case of Shmalko v. Ukraine, judgment of 20 July 2004, appl. no. 60750/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61942>
14. Case of Dubenko v. Ukraine, judgment of 11 Jan. 2005, appl. no. 74221/01. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67887>
15. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 27. Ст. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20>
16. Конвенція МОП № 29 про примусову або обов'язкову працю від 28 черв. 1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136
17. Конвенція МОП № 87 про свободу асоціації та захист права на організацію від 9 лип. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125
18. Конвенція МОП № 98 про право на організацію і ведення колективних переговорів від 1 лип. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_150
19. ILO Convention No. 158 on Termination of Employment at the Initiative of the Employer. Geneva, 22 June 1982. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C158
20. ILO Recommendation No. 198 concerning the Employment Relationship. Geneva, 15 June 2006. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R198
21. Сільченко С.О. Нетипові форми зайнятості : монографія. Харків : Право, 2021. 280 с.
22. Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal of the European Union. 2012. С 326. Р. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

References

1. Venice Commission. (2011). Report on the Rule of Law (CDL-AD(2011)003rev). Council of Europe. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003-e)
2. Lahutina, I. V. (2023). Systematyzatsiia trudovoho zakonodavstva Ukrainy [Systematization of labor legislation of Ukraine]. Odesa: Feniks. [in Ukrainian]
3. Council of Europe. (1950). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
4. Case of Hornsby v. Greece. (1997). Judgment of 19 March 1997, appl. no. 18357/91. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>
5. Case of Immobiliare Saffi v. Italy. (1999). Judgment of 28 July 1999, appl. no. 22774/93. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58202>
6. Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. (1971). Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy [Labor Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> [in Ukrainian]
7. Zhernakov, V. V. (2022). Trudove pravo Ukrainy [Labor law of Ukraine]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2026). Trudovi kodeks Ukrainy: proekt Zakonu [Labor Code of Ukraine: draft law]. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516> [in Ukrainian]
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian]
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). Pro vykonavche provadzhennia [On enforcement proceedings]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> [in Ukrainian]
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). Pro orhany ta osib, yaki zdiisniuiut prymusove vykonannia sudovykh rishen i rishen inshykh orhaniv [On bodies and persons enforcing court decisions and decisions of other bodies]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19> [in Ukrainian]
12. Case of Voytenko v. Ukraine. (2004). Judgment of 29 June 2004, appl. no. 18966/02. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61796>
13. Case of Shmalko v. Ukraine. (2004). Judgment of 20 July 2004, appl. no. 60750/00. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61942>
14. Case of Dubenko v. Ukraine. (2005). Judgment of 11 January 2005, appl. no. 74221/01. Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67887>
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu [On organization of labor relations under martial law]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> [in Ukrainian]
16. International Labour Organization. (1930). Convention No. 29 on Forced Labour. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136
17. International Labour Organization. (1948). Convention No. 87 on Freedom of Association and Protection of the Right to Organise. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125
18. International Labour Organization. (1949). Convention No. 98 on the Right to Organise and Collective Bargaining. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_150
19. International Labour Organization. (1982). Convention No. 158 on Termination of Employment at the Initiative of the Employer. Geneva. Retrieved from: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C158
20. International Labour Organization. (2006). Recommendation No. 198 concerning the Employment Relationship. Geneva. Retrieved from: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R198
21. Silchenko, S.O. (2021). Netyповi formy zainiatosti [Non-standard forms of employment]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
22. European Union. (2012). Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Union, C 326, 391–407. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

Дата першого надходження статті до видання: 09.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

УДК 343.132:351.74

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-25>**Шульга Андрій Олександрович**

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-6600-2904

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ОБШУКУ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ: ПРАВОВИЙ ТА ТАКТИЧНИЙ ВИМІРИ

У статті досліджено правові та тактичні аспекти забезпечення безпеки учасників обшуку в умовах підвищеної небезпеки, що набули особливої актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Встановлено, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України, зокрема статті 234–236 КПК, містить лише загальні положення щодо порядку проведення обшуку і практично не регламентує питання забезпечення безпеки його учасників в умовах підвищеної небезпеки. Проаналізовано тактичні рекомендації криміналістичної науки та практику проведення обшуків у зонах збройного конфлікту. Визначено поняття «умови підвищеної небезпеки» під час обшуку та класифіковано відповідні фактори об'єктивного і суб'єктивного характеру. Обґрунтовано необхідність удосконалення правового регулювання та розроблення спеціальних тактичних алгоритмів для забезпечення безпеки слідчих, оперативних працівників та інших учасників обшуку. Запропоновано триетапну модель забезпечення безпеки (підготовчий, робочий, заключний етапи) та класифікацію обшуків за рівнем небезпеки (стандартний, підвищений, критичний). Досліджено особливості проведення обшуку на деокупованих територіях з мінною загрозою та обґрунтовано необхідність обов'язкового залучення спеціалістів-саперів. Розглянуто можливості застосування сучасних технічних засобів – безпілотних літальних апаратів, роботизованих комплексів, портативних рентгенівських сканерів. Проаналізовано зарубіжний досвід (США, Велика Британія, Польща) та сформульовано пропозиції щодо внесення змін до статті 234 КПК України, розроблення міжвідомчих протоколів і запровадження обов'язкової спеціальної підготовки слідчих до дій в умовах підвищеної небезпеки.

Ключові слова: обшук, безпека учасників, підвищена небезпека, тактика обшуку, кримінальне процесуальне законодавство, слідча (розишукова) дія, воєнний стан, криміналістична тактика, збройний конфлікт, правове регулювання.

Shulha A. O. Ensuring the safety of search participants in conditions of increased danger: legal and tactical dimensions

The article provides a comprehensive scientific analysis of the legal foundations and tactical recommendations for ensuring the safety of participants in searches conducted under conditions of increased danger. The relevance of the research is determined by the significant transformation of the security environment in Ukraine caused by the full-scale armed aggression of the Russian Federation, which has fundamentally changed the conditions for conducting investigative (search) actions. The study examines the current criminal procedural legislation of Ukraine, in particular Articles 234–236 of the Criminal Procedure Code, and identifies significant gaps in the legal regulation of safety measures during searches. The concept of conditions of increased danger is defined and the relevant objective and subjective factors are classified, including the presence of weapons or explosive devices, the risk of armed resistance, and mine contamination of de-occupied territories. A three-stage safety model (preparatory, working, final stages) and a classification of searches by danger level (standard, increased, critical) are proposed, with differentiated tactical algorithms for each level. The specifics of conducting searches in de-occupied territories with mine threats are examined, and the mandatory involvement of explosive ordnance disposal specialists is substantiated. The application of modern technical means – unmanned aerial vehicles, robotic complexes, and portable X-ray scanners – is considered. Foreign experience of the United States, United Kingdom, and Poland is analyzed. Proposals are substantiated regarding amendments to Article 234 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the development of interdepartmental protocols, broader use of video recording instead of civilian witnesses

under dangerous conditions, and introduction of mandatory specialized training for investigators and operational officers.

Key words: *search, safety of participants, increased danger, search tactics, criminal procedural legislation, investigative (search) action, martial law, criminalistics tactics, armed conflict, legal regulation.*

Вступ. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, проведення слідчих (розшукових) дій набуває принципово нових характеристик. Серед усього спектру процесуальних заходів обшук займає особливе місце, оскільки за своєю природою є примусовою дією, що здійснюється, як правило, всупереч волі осіб, у приміщеннях яких він проводиться. Це створює додаткові ризики для безпеки всіх учасників: слідчих, оперативних працівників, понятих, спеціалістів та навіть самих обшукуваних осіб.

Реалії 2022–2026 років суттєво загострили цю проблему. Обшуки проводяться в умовах бойових дій, на деокупованих територіях, де існує мінна загроза, у приміщеннях, що можуть бути заміновані або обладнані вибухонебезпечними пристроями. Крім того, зростає кількість обшуків, пов'язаних із розслідуванням злочинів, скоєних з використанням зброї, що перебуває у нелегальному обігу через умови воєнного стану. За даними Офісу Генерального прокурора, протягом 2023–2025 років кількість кримінальних проваджень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, зросла більш ніж удвічі порівняно з довоєнним періодом [1]. Це означає, що ризик збройного опору під час обшуку значно зріс, а традиційні тактичні прийоми потребують суттєвого перегляду.

Водночас чинне кримінальне процесуальне законодавство України, зокрема Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України 2012 року, містить лише загальні положення щодо порядку проведення обшуку (статті 234–236 КПК) і практично не регламентує питання забезпечення безпеки його учасників в умовах підвищеної небезпеки [2]. Ця прогалина потребує невідкладного наукового осмислення та нормативного заповнення.

Проблематика тактики проведення обшуку та забезпечення безпеки під час його здійснення досліджувалася багатьма вітчизняними та

зарубіжними вченими. Фундаментальний внесок у розвиток криміналістичної тактики обшуку зробили такі відомі вчені, як М.В. Салтєвський [3], В.Ю. Шепітько [4], В.О. Конової [5], К.О. Чаплинський [6]. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану були предметом дослідження О.С. Смірнова [7], Огєрука І.С. [8], О. Солдатенко, В. Кияниці [9]. Окремі питання забезпечення безпеки під час проведення слідчих (розшукових) дій висвітлювали О.В. Ільчинко, Ю.В. Анісімова [10] та А. Орлеан [11]. Проте більшість цих досліджень проводилися до початку повномасштабного збройного конфлікту й не враховують специфіку проведення обшуку в умовах воєнного стану, мінної загрози та масового незаконного обігу зброї.

Матеріали та методи. Метою статті є комплексний аналіз правових засад та тактичних рекомендацій щодо забезпечення безпеки учасників обшуку в умовах підвищеної небезпеки, виявлення прогалин чинного законодавства та формулювання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення нормативно-правового регулювання і тактичних алгоритмів проведення обшуку в сучасних умовах.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Методи системного аналізу та синтезу використано для комплексного вивчення правової бази та тактичних аспектів забезпечення безпеки під час обшуку. Порівняльно-правовий метод застосовано при дослідженні зарубіжного досвіду США, Великої Британії та Польщі. Формально-юридичний метод використано для аналізу норм КПК України, Закону «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів. Метод узагальнення слідчої практики застосовано для формулювання тактичних рекомендацій. Емпіричну базу дослідження становлять матеріали практики проведення обшуків на деокупованих територіях, звіти Офісу Генерального прокурора, Державної служби з надзвичайних

ситуацій, а також особистий досвід автора роботи в слідчому підрозділі МВС України.

Результати. Обшук як слідча (розшукова) дія передбачений статтею 234 КПК України, відповідно до якої слідчий або прокурор має право здійснити обшук житла чи іншого володіння особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [2]. Законодавець визначив загальний порядок проведення обшуку, однак питання забезпечення безпеки учасників цієї слідчої дії фактично залишилося поза межами детальної правової регламентації.

Аналізуючи правову основу забезпечення безпеки під час обшуку, слід звернути увагу на кілька ключових нормативно-правових актів. По-перше, стаття 223 КПК України встановлює загальні правила проведення слідчих (розшукових) дій і зазначає, що під час їх проведення не допускаються дії, які створюють небезпеку для життя та здоров'я осіб, що беруть у них участь. Ця норма є загальною і не деталізує конкретних заходів безпеки, що мають вживатися під час обшуку. По-друге, Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII у статтях 42–46 регламентує підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу, зокрема фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї [12]. Ці норми можуть застосовуватися під час обшуку у разі виникнення загрози життю та здоров'ю учасників.

Для цілей нашого дослідження важливо визначити поняття «умови підвищеної небезпеки» стосовно проведення обшуку. На нашу думку, під умовами підвищеної небезпеки під час обшуку слід розуміти сукупність факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, які суттєво підвищують ризик заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну учасників обшуку порівняно зі звичайними умовами проведення цієї слідчої дії.

До таких факторів, на основі аналізу криміналістичної літератури [3, с. 356; 4, с. 382; 6, с. 125] та практики правоохоронних органів,

слід віднести: наявність у обшукуваної особи або в місці обшуку зброї, вибухових речовин чи інших небезпечних предметів; можливість збройного опору з боку обшукуваної особи або третіх осіб; проведення обшуку на території, де тривають бойові дії або існує мінна загроза; обшук приміщень, що зазнали руйнувань внаслідок обстрілів і можуть становити загрозу обвалу; наявність інформації про причетність обшукуваної особи до терористичної діяльності або організованої злочинності; проведення обшуку в умовах надзвичайного або воєнного стану.

В.Ю. Шепітько справедливо зазначає, що тактика проведення будь-якої слідчої дії має бути побудована на системному підході, який передбачає врахування всіх можливих ризиків та розроблення алгоритмів їх мінімізації [4, с. 382]. Розвиваючи цю думку, вважаємо за необхідне виділити три основні етапи забезпечення безпеки під час обшуку в умовах підвищеної небезпеки: підготовчий, робочий (безпосереднє проведення обшуку) та заключний.

На підготовчому етапі ключове значення має збирання та аналіз інформації про об'єкт обшуку та осіб, які можуть перебувати на місці його проведення. Як слушно зауважує К.О. Чаплинський, ретельна підготовка до обшуку є запорукою не лише його результативності, але й безпеки всіх учасників [6, с. 125–126]. На підготовчому етапі необхідно: отримати максимально повну інформацію про планування приміщення, наявність виходів, підвальних та горищних приміщень; з'ясувати дані про особу обшукуваного, зокрема про наявність у нього зброї, його схильність до агресивної поведінки, зв'язки з кримінальним середовищем; вивчити оперативну інформацію про можливу протидію обшуку; визначити склад слідчо-оперативної групи з урахуванням рівня небезпеки; забезпечити учасників обшуку засобами індивідуального захисту (бронежилети, каски, засоби зв'язку); узгодити порядок взаємодії з підрозділами, що забезпечують силовий супровід.

М.В. Салтевський наголошував на тому, що слідчий, який здійснює обшук, повинен мати чіткий план дій, у якому передбачені всі можливі ускладнення та способи їх

подолання [3, с. 348]. Це положення набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Як свідчить практика проведення обшуків на деокупованих територіях, ігнорування підготовчого етапу неодноразово призводило до трагічних наслідків. Зокрема, у зв'язку із цим Міністерством економіки України було підготовлено звіт щодо виконання Операційного плану заходів з реалізації у 2024–2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року. Цей звіт наглядно вказує на актуальність заходів держави із забезпечення безпеки розмінувань, зокрема і під час різних слідчих розшукових дій [13].

На робочому етапі забезпечення безпеки учасників обшуку потребує дотримання низки тактичних рекомендацій. Перш за все, необхідно забезпечити блокування об'єкта обшуку з метою запобігання проникненню сторонніх осіб та втечі обшукуваного. Досвід власної роботи автора цієї статті в слідчому підрозділі МВС України в 90-ті роки минулого століття та на початку 2000 років свідчить про те, що психологічний вплив на особу, яка обшукується, починається ще з моменту появи слідчо-оперативної групи, отже саме перші хвилини обшуку є найбільш небезпечними з точки зору можливого опору. Тому проникнення до приміщення має бути швидким, узгодженим та здійснюватися за підтримки озброєних працівників поліції.

В умовах підвищеної небезпеки доцільним є застосування так званого тактичного заходження, коли першими до приміщення входять не слідча група, а працівники спеціальних підрозділів поліції, таких як корпус оперативно-раптові дії (КОРД) або підрозділ тактико-оперативного реагування (ТОР), які мають відповідну підготовку та екіпіровку. Лише після забезпечення контролю над ситуацією до приміщення запрошуються слідчий, спеціалісти та поняті. Із досвіду власної роботи в слідчому підрозділі МВС України можна обґрунтовано зазначити, що залучення понять до обшуку, який проводиться в умовах підвищеної небезпеки, може створювати певні додаткові проблеми, пов'язані із забезпеченням безпеки не тільки самої слідчої оперативної групи, але і понять. У зв'язку з цим доцільно розглянути

можливість більш широкого застосування технічних засобів фіксації (відеозапис) замість залучення понять, що передбачено частиною 7 статті 223 КПК України [2].

Окремої уваги заслуговує проблема проведення обшуку на територіях із мінною загрозою. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України значна частина територій, зокрема сільсько-господарських угідь, зазнала мінного та вибухонебезпечного забруднення. За оцінками експертів, потенційно забрудненими залишаються понад 139 тис. км² (13,9 млн га), що становить близько чверті території держави [14, с. 6]. Це означає, що значна частина обшуків на деокупованих територіях проводиться в умовах реальної мінної загрози. У таких випадках обов'язковою є участь у проведенні обшуку спеціалістів-саперів, які мають провести попередній огляд приміщення та прилеглої території на наявність вибухонебезпечних предметів.

Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є невід'ємною складовою дотримання прав людини під час проведення обшуку. Під час обшуку в умовах підвищеної небезпеки слідчий зобов'язаний вжити заходів для евакуації цивільних осіб, які можуть опинитися у зоні ризику, забезпечити надання медичної допомоги у разі потреби. Стаття 236 КПК України надає слідчому або прокурору право відкрити замкнене приміщення, якщо особа, яка ним володіє, відмовляється відчинити його [2]. Однак законодавець не визначає порядок дій у випадку збройного опору обшуку. Це питання фактично регулюється лише нормами Закону «Про Національну поліцію» (ст. ст. 43–46) щодо застосування табельної зброї, фізичної сили та спеціальних засобів [12].

А. Орлеан підкреслює необхідність комплексного підходу до організації слідчих (розшукових) дій, який враховує як процесуальні, так і тактичні аспекти [11, с. 89]. Розвиваючи цю позицію, вважаємо за необхідне запропонувати класифікацію обшуків за рівнем небезпеки, що дозволить диференціювати тактичні прийоми та заходи безпеки.

Пропонуємо виділити три рівні небезпеки під час проведення обшуку. Перший рівень

(стандартний) характеризується відсутністю інформації про наявність зброї, вибухових речовин чи інших факторів підвищеної небезпеки. Другий рівень (підвищений) передбачає наявність інформації про можливу присутність зброї або інших небезпечних предметів, а також про схильність обшукуваної особи до агресивної поведінки. Третій рівень (критичний) пов'язаний із проведенням обшуку на територіях із мінною загрозою, у зоні бойових дій, а також у випадках, коли існує інформація про готовність обшукуваної особи до збройного опору.

Для кожного рівня небезпеки має бути розроблений відповідний алгоритм дій, що включає: визначення складу слідчо-оперативної групи та залучених спеціалістів; перелік засобів індивідуального захисту; порядок проникнення до приміщення; тактику огляду приміщення; порядок фіксації результатів обшуку; план дій у разі виникнення непередбачуваних ситуацій.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що багато країн мають спеціальні нормативні акти або детальні відомчі інструкції щодо забезпечення безпеки під час проведення обшуку. У Сполучених Штатах Америки Федеральне бюро розслідувань (ФБР) має детальні протоколи проведення обшуку з урахуванням різних рівнів загрози, які включають обов'язкову оцінку ризиків та визначення необхідного рівня силового забезпечення [15, с. 34]. У Великій Британії Поліцейський кодекс практики (PACE Code B) (параграфи 6.6, 6.10) містить положення щодо забезпечення безпеки під час обшуку, зокрема щодо застосування розумної та пропорційної сили поліцейськими у разі необхідності для входу до приміщення [16]. Кодекс кримінального процесу Республіки Польща у статтях 219–221 детально регламентує порядок проведення обшуку [17, с. 115–120], а відомчі інструкції поліції передбачають обов'язкову класифікацію обшуків за рівнем ризику та відповідні протоколи безпеки [18, с. 5].

В умовах воєнного стану набувають особливої актуальності питання міжвідомчої координації під час проведення обшуку. Зокрема, обшуки, що проводяться на деокупованих

територіях, потребують взаємодії між органами досудового розслідування, Збройними Силами України, Державною службою з надзвичайних ситуацій та Службою безпеки України. Б.І. Бараненко обґрунтовано зазначає, що відсутність чіткого нормативного регулювання міжвідомчої взаємодії під час проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану є однією з ключових прогалин чинного законодавства [19, с. 361–362].

Сучасні технології пропонують широкий спектр засобів, які можуть суттєво підвищити безпеку учасників обшуку: безпілотні літальні апарати для попередньої розвідки території; роботизовані комплекси для обстеження потенційно замінованих приміщень; портативні рентгенівські сканери для виявлення прихованих предметів; засоби радіоелектронної боротьби для нейтралізації дистанційно керованих вибухових пристроїв. К.В. Аксьонов пропонує замінити роботу слідчого в небезпечних місцях можливостями квадрокоптерів [20, с. 18]. Застосування цих технологій потребує відповідного нормативного регулювання.

На заключному етапі обшуку забезпечення безпеки передбачає правильне поводження з виявленими небезпечними предметами, належну фіксацію всіх дій у протоколі обшуку та забезпечення збереження вилучених речей та документів. Як зазначає В.Ю. Шепітько, від повноти та об'єктивності фіксації перебігу і результатів обшуку (виймки) залежить доказове значення цієї дії [21, с. 231]. Вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до бланку протоколу обшуку, передбачивши окремий розділ для фіксації заходів безпеки.

Важливим елементом є психологічна підготовка учасників обшуку до дій в умовах підвищеної небезпеки. Стресовий стан слідчого може суттєво знизити його професійну ефективність, призвести до тактичних помилок і, як наслідок, до загрози безпеці всіх учасників. Таким чином, проведений аналіз свідчить про наявність суттєвих прогалин у правовому регулюванні та тактичному забезпеченні безпеки учасників обшуку в умовах підвищеної небезпеки. Чинне законодавство обмежується загальними деклараціями про неприпустимість створення небезпеки для учасників слідчих

дій, тоді як практика вимагає детальних алгоритмів та протоколів для різних рівнів загрози.

Висновки. На підставі проведеного комплексного аналізу можна сформулювати такі основні висновки та пропозиції.

Встановлено, що чинний КПК України не містить спеціальних норм, які б регламентували порядок забезпечення безпеки учасників обшуку в умовах підвищеної небезпеки. Стаття 223 КПК має загальний характер і потребує конкретизації. Пропонуємо доповнити статтю 234 КПК України новою частиною, яка б визначала обов'язок слідчого здійснити попередню оцінку ризиків та вжити відповідних заходів безпеки перед проведенням обшуку.

Обґрунтовано необхідність запровадження класифікації обшуків за рівнем небезпеки (стандартний, підвищений, критичний), що дозволить диференціювати склад слідчо-оперативної групи, засоби індивідуального захисту та тактичні прийоми залежно від конкретних умов проведення обшуку.

Доведено, що в умовах воєнного стану проведення обшуку на деокупованих територіях та в зонах, забруднених мінами, потребує обов'язкового залучення спеціалістів-саперів. Пропонуємо закріпити цю вимогу на рівні відомчих інструкцій МВС та Офісу Генерального прокурора.

Обґрунтовано доцільність більш широкого застосування технічних засобів фіксації (відеозапис) замість залучення понятих під час проведення обшуку в умовах підвищеної небезпеки, що передбачено частиною 7 статті 223 КПК України.

Виявлено необхідність розроблення та затвердження на рівні міжвідомчого нормативно-правового акта спеціального протоколу проведення обшуку в умовах підвищеної небезпеки, який би визначав порядок міжвідомчої взаємодії, алгоритми дій для різних рівнів загрози, вимоги до засобів індивідуального захисту та технічного забезпечення.

Аналіз зарубіжного досвіду (США, Великої Британії, Польщі) свідчить про необхідність імплементації міжнародних стандартів забезпечення безпеки під час проведення обшуку, зокрема щодо обов'язкової оцінки ризиків, наявності медичного персоналу та впровадження сучасних технічних засобів.

Запропоновано впровадити систему обов'язкової спеціальної підготовки слідчих та оперативних працівників до проведення обшуку в умовах підвищеної небезпеки, яка включала б тактичну підготовку, навички першої медичної допомоги та основи мінної безпеки.

Обґрунтовано доцільність запровадження обов'язкового проведення психологічної підготовки слідчих та оперативних працівників до дій в умовах підвищеної небезпеки, включаючи тренінги з управління стресом та розвитку навичок прийняття рішень в екстремальних ситуаціях.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення конкретних тактичних алгоритмів для проведення обшуку за різних рівнів небезпеки, дослідження ефективності сучасних технічних засобів забезпечення безпеки, а також вивчення психологічних аспектів поведінки учасників обшуку в екстремальних умовах.

Література

1. Результати роботи щодо протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту за 2025 рік. Офіс Генерального прокурора. 29.01.2026. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-roboti-shhodoprotidiyi-zlocinam-vcinenim-v-umovax-zbroinogo-konfliktu-za-2025-rik>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
4. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
5. Юридична психологія : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2025. 280 с.
6. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
7. Смірнов О.С. Обшук у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кропивницький, 2023. 250 с.

8. Огерук І.С. Особливості обшуку в умовах воєнного стану. Правова політика України: історія та сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Житомир, 7 жовт. 2022 р.). Житомир, 2022. С. 65–68 URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/65-1.pdf>
9. Soldatenko O., Kiiyanytsia V. Features of the conduct search under the conditions of the state of war. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue No. 1(120). С. 281–286. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-5-281-286>
10. Ільченко О.В., Анісімова Ю.В. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: процесуальні аспекти. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 1. С. 332–335. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.59>
11. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 3 (7). С. 87–92.
12. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
13. Звіт щодо виконання Операційного плану заходів з реалізації у 2024–2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року. URL: <https://me.gov.ua/download/27cb030f-4bef-472b-8367-76a9f9254c63/file.pdf>
14. Звіт про результати аудиту діяльності (ефективності) на тему «Гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення в Україні». 21.02.2025. 113 с. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/21-2_2025/Zvit_21-2_2025.pdf
15. National Tactical Officers Association – Tactical Response and Operations Standard for Law Enforcement Agencies. 48 p. URL: <https://ntoa.org/pdf/swatstandards.pdf>
16. Home Office. PACE Code B (accessible). UK : GOV.UK, 2013. Updated 20 December 2023. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/pace-code-b-2013/pace-code-b-accessible>
17. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970890555>
18. Wiśniewski A. Taktyka i techniki interwencji. Zadania praktyczne dla słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego. Legionowo : Centrum Szkolenia Policji, 2020. 34 s. (Materiały Dydaktyczne nr 204).
19. Черниченко І.В., Мацола А.А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/64.pdf>
20. Аксьонов К.В. Використання квадрокоптерів при огляді місця події як перспектива розвитку судової експертизи та криміналістики в умовах військового стану. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 1 лип. 2022 р.). Кропивницький : ДДУВС, 2022. С. 17–21.
21. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В.Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

References

1. Ofis Heneralnoho prokurora. (2026, January 29). Rezultaty roboty shchodo protydii zlochynam, vchynenym v umovakh zbroinoho konfliktu za 2025 rik [Results of work on countering crimes committed in conditions of armed conflict for 2025]. Retrieved from: <https://gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-roboti-shhodo-protidii-yi-zlocinam-vcinenim-v-umovax-zbroinogo-konfliktu-za-2025-rik> [in Ukrainian]
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine]. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 9–10, Art. 88. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian]
3. Saltevsykyi, M.V. (2005). Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi) [Criminalistics (in modern presentation)]: pidruchnyk. Kyiv: Kondor. [in Ukrainian]
4. Shepitko, V.Yu., Zhuravel, V.A., Konvalova, V.O. ta in. (2019). Kryminalistyka [Criminalistics]: pidruchnyk u 2 t. T. 1. Za red. V.Yu. Shepitka. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
5. Shepitko, V.Yu., & Konvalova, V.O. (2025). Yurydychna psykholohiia [Legal psychology]: pidruchnyk. 4-te vyd. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
6. Chaplynskyi, K.O. (2010). Taktychne zabezpechennia provedennia slidchykh dii [Tactical support of investigative actions]: monohrafiia. Dnipropetrovsk: DDUVS; Lira LTD. [in Ukrainian]
7. Smirnov, O.S. (2023). Obshuk u kryminalnomu provadzhenni [Search in criminal proceedings]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kropyvnytskyi. [in Ukrainian]
8. Oheruk, I.S. Osoblyvosti obshuku v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of search under martial law]. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/65-1.pdf> [in Ukrainian]

9. Soldatenko, O., & Kiiyanytsia V. (2022). Features of the conduct search under the conditions of the state of war. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. Special Issue No 1(120), 281–286. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-5-281-286> [in Ukrainian]
10. Ilchenko, O.V., & Anisimova, Yu.V. (2022). Zabezpechennia bezpeky osib, yaki berut uchast u kryminalnomu sudochynstvi: protsesualni aspekty [Ensuring the safety of persons participating in criminal proceedings: procedural aspects]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 1, 332–335. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.59> [in Ukrainian]
11. Orlean, A. (2016). Protседura zabezpechennia bezpeky uchastnykiv kryminalnoho provadzhennia: adaptatsiia zakonodavstva Ukrainy do yevropeiskykh standartiv [The procedure for ensuring the safety of participants in criminal proceedings: adaptation of Ukrainian legislation to European standards]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, 3(7), 87–92. [in Ukrainian]
12. Pro Natsionalnu politsiyu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII [On the National Police: Law of Ukraine]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–41, Art. 379. [in Ukrainian]
13. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. (2024). Zvit shchodo vykonannya Operatsiinoho planu zakhodiv z realizatsii u 2024–2026 rokakh Natsionalnoi stratehii protymynnoi diialnosti na period do 2033 roku [Report on the implementation of the Operational Plan of the National Mine Action Strategy until 2033]. Retrieved from <https://me.gov.ua/download/27cb030f-4bef-472b-8367-76a9f9254c63/file.pdf> [in Ukrainian]
14. Rakhunkova palata Ukrainy. (2025, February 21). Zvit pro rezultaty audytu diialnosti (efektyvnosti) na temu «Humanitarne rozminuvannya zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini» [Report on the results of performance audit on humanitarian demining of agricultural land in Ukraine]. Retrieved from https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/21-2_2025/Zvit_21-2_2025.pdf [in Ukrainian]
15. National Tactical Officers Association. (n.d.). Tactical Response and Operations Standard for Law Enforcement Agencies. Retrieved from <https://ntoa.org/pdf/swatstandards.pdf>
16. Home Office. (2013). PACE Code B (accessible). UK: GOV.UK. Updated 20 December 2023. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/publications/pace-code-b-2013/pace-code-b-accessible>
17. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego. (1997). Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970890555>
18. Wiśniewski, A. (2020). Taktyka i techniki interwencji. Zadania praktyczne dla słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego. Legionowo: Centrum Szkolenia Policji. (Materiały Dydaktyczne nr 204).
19. Chernychenko, I. V., & Matsola, A. A. (2023). Osoblyvosti provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of conducting investigative (search) actions under martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. Retrieved from <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/64.pdf> [in Ukrainian]
20. Aksonov, K.V. (2022). Vykorystannia kvadrokopteriv pry ohliadi mistia podii yak perspektyva rozvytku sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky v umovakh viiskovoho stanu [The use of quadcopters in crime scene inspection as a prospect for the development of forensic science under martial law]. *Zabezpechennia publichnoi bezpeky i poriadku v umovakh voiennoho stanu: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kropyvnytskyi: DDUVS*, 17–21. [in Ukrainian]
21. Shepitko, V.Yu., Konovalova, V.O., Zhuravel, V.A. ta in. (2008). Kryminalistyka [Criminalistics]: pidruchnyk. / Za red. prof. V.Yu. Shepitka. 4-e vyd. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 17.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026

НОТАТКИ

Наукове видання

**Центральноукраїнський вісник права
та публічного управління**

**Central Ukrainian Journal of Law
and Public Management**

Випуск 2 (14), 2026

Issue 2 (14), 2026

Коректор І. М. Чудеснова

Комп'ютерне верстання Н. В. Фесенко

Дата розміщення онлайн: 29.05.2026.

Дата друку: 05.06.2026.

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 23,95. Зам. № 0626/594.

Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.